

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА**

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ПЕТРАШ АНДРІЙ ІГОРОВИЧ

УДК 27-789.5:27-78Товариство Ісуса(477.83-21)”1852/1914”

**ДИСЕРТАЦІЯ
ТОВАРИСТВО ІСУСА У ЛЬВІВСЬКІЙ АРХІДІЄЦЕЗІЇ В 1852–1914 РР.:
РЕЛІГІЙНО-КУЛЬТУРНА
ТА СУСПІЛЬНО-ХАРИТАТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ**

032 Історія та археологія
03 Гуманітарні науки

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ А. І. Петраш

Науковий керівник:
Жерноклеєв Олег Станіславович
доктор історичних наук, професор

Івано-Франківськ – 2023

АНОТАЦІЯ

Товариство Ісуса у Львівській архідієцезії в 1852–1914 рр.: релігійно-культурна та суспільно-харитативна діяльність. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії у галузі 03 Гуманітарні науки зі спеціальності 032 Історія та археологія. Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Івано-Франківськ, 2023.

Дисертація присвячена докладному дослідженню історії Товариства Ісуса в межах Львівської архідієцезії у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. У роботі вперше комплексно розкрито форми душпастирства Товариства Ісуса в зазначений період. Висвітлена історія кожного місійного дому ордену у Львівській архідієцезії. Основна увага зосереджена на аналізі релігійно-культурної та суспільно-харитативної діяльності єзуїтів.

Перший розділ дослідження присвячений історіографії, котра висвітлює місіонерське служіння Товариства Ісуса в Галичині. Виявлено, що українська історична наука переважно зосереджувалась на дослідженні діяльності ордену в ХVІ–ХVІІ ст. Натомість серед іноземних дослідників особливо виділяються польські науковці, які присвятили свої дослідження різним аспектам душпастирської діяльності галицьких єзуїтів у ХІХ та ХХ ст. Зауважено, що спеціалізованих праць, які висвітлюють діяльність ордену конкретно в межах Львівської архідієцезії впродовж зазначеного періоду немає.

Серед джерельної бази дисертації значне місце займають матеріали з архіву Провінції Південної Польщі Товариства Ісуса. У ньому наявна основна колекція документів, що стосуються діяльності єзуїтів в Галичині впродовж досліджуваного періоду. Головна увага зосереджена на джерелах, які розкривають внутрішню структуру ордену, характеризують його побут і діяльність у кожному з місійних домів у Львівській архідієцезії. Матеріали інших архівних установ слугують додатковим джерелом інформації, комплексно доповнюючи дослідження. Значна частина відомостей про душпастирство ордену взята з опублікованих документів і тогочасних періодичних видань.

У другому розділі коротко висвітлена історія Товариства Ісуса у Львівській архідієцезії до скасування ордену в 1773 р. Його головними осередками на той час були міста Львів і Станиславів. Зазначено, що після заборони ордену Александром I єзуїти опинились у Галичині в 1820 р., де утворили Галицьку провінцію. Вони залишилися в регіоні, оскільки державна влада потребувала в Тернополі досвідчених педагогів, а місцеві духовні ієрархи були зацікавлені в розширенні місіонерської діяльності серед вірян через нестачу римо-католицького духовенства в краю. Описано відновлення душпастирської праці єзуїтів при костелі св. Петра і Павла у Львові в 1836 р. і відкриття конвікту св. Миколая для шляхетської молоді.

Охарактеризовано внутрішню структуру Галицької провінції Товариства Ісуса та ієрархію ордену. Окреслено довгий процес навчання єзуїтів і основні аспекти їхньої формації. Остання передбачала вивчення гуманітарних наук, філософії, теології та духовне самовиховання, що опирається на ідеї розвитку розуму, моралі та духовності ігнатіянської традиції. Наголошено на активній суспільній діяльності ордену і його місіонерському служінні серед населення. Перелічено основні види релігійних практик Товариства Ісуса з врахуванням специфіки регіону і зазначенням особливостей, які були характерні для душпастирської праці єзуїтів у другій половині XIX ст. – на початку XX ст. Зауважено, що Товариство Ісуса популяризувало травневі богослужіння і проведення реколекцій у Галичині, а також культ Діви Марії та Серця Ісуса. У тексті було розглянуто важливу роль, яку відіграли єзуїти у процесі реформування василіанського ордену, а також проведено аналіз їхніх поглядів на цей процес. Зазначено, що Товариство Ісуса не мало на меті латинізацію греко-католицького обряду чи полонізацію українців. Окрему увагу приділено науковим поглядам єзуїтів, їхній видавничій справі та написаним працям.

У третьому розділі виокремлено особливості місіонерського служіння Товариства Ісуса в Тернополі та Львові. Духовна праця єзуїтів у цих двох містах вирізнялась на фоні інших і мала свої специфічні риси. Тернопіль був єдиним містом у Львівській архідієцезії, де орден займався характерною для себе

діяльністю, а саме освітою і вихованням молоді. Встановлено причини перенесення навчального закладу до Хирова. Втім, навіть після цього в Тернополі все ще проводились філософські курси для молодих членів ордену, а також функціонував дім третьої пробації, де єзуїти завершували свою формацію і давали останні обітниці. Описано також особливості душпастирської праці в місті.

У Львові активність Товариства Ісуса поступово зростала, стаючи особливо помітною в кінці XIX – на початку XX ст. Орден займався у місті не тільки душпастирською, але й науковою та видавничою діяльністю. Згадано основну періодику єзуїтів, яка видавалась у Львові, а також проаналізовано релігійні, філософські та соціальні ідеї Товариства Ісуса. Зауважено, що на останні значною мірою вплинули енцикліки папи Лева XIII, серед яких особливе значення мала «*Regum Novarum*». Вона сприяла початку активної душпастирської праці серед робітників у 90-х роках і активній полеміці з представниками соціалістичних ідей. Описано визначні публічні події Львова, у яких брав участь орден. Найбільш визначними серед них був Марійський конгрес (1904) і коронація ікони Богородиці (1905). Окрему увагу приділено функціонуванню реколекційного дому. Зазначено, що Львів був єдиним містом в архідієцезії, де в єзуїтів було два осередки.

Четвертий розділ описує розгортання місіонерської діяльності ордену у Львівській архідієцезії з 70-х років XIX ст. Нові місійні дома були відкриті у Станиславові, Чернівцях і Коломиї. Подано статистичну інформацію про кількість релігійних практик, проведених орденом, що дає змогу дослідити динаміку душпастирства єзуїтів у конкретному населеному пункті. Відзначено спільні заходи з греко-католицьким духовенством. Зауважено, що деякі події, організовані Товариством Ісуса, містили патріотичні елементи. Описано особливості короткотривалої місії ордену у Стрию. Згадані також інші населені пункти Львівської архідієцезії, в яких єзуїти проводили місіонерську діяльність.

П'ятий розділ дисертації присвячений суспільно-харитативній діяльності Товариства Ісуса. Остання проявлялась в першу чергу в заснуванні релігійних

товариств серед мирян. Пояснено причину зростання активності цих конгрегацій в кінці XIX – на початку XX ст. і взаємопов'язаність цього феномену із соціальною політикою папи Лева XIII. Розглянуто історію релігійних товариств мирян у кожному місті Львівської архідієцезії, де знаходився місійний дім Товариства Ісуса. Особливо виділялись марійські содаліції. Ці конгрегації поєднували ідею духовного самовдосконалення з активною громадською діяльністю. Люди, котрі до них входили, зобов'язувались не лише до виконання релігійних практик, але й активно долучались до різних суспільних справ, зокрема до благодійної діяльності. Проаналізовано структуру та завдання марійських содаліцій. Зазначено про роль єзуїтів у створенні цих релігійних товариств у Галичині. Виявлено різні види діяльності, якою займалися марійські содаліції. Описано роль єзуїтів у створенні єдиного адміністративного органу, який координував їх діяльність в Галичині.

У висновках підсумовано всі характерні особливості релігійно-культурної та суспільно-харитативної діяльності ордену в містах Львівської архідієцезії. Основні положення та результати дисертації можуть використовуватися для написання праць історичного спрямування, досліджень з історії католицької церкви в Галичині, а також створення підручників і лекційних курсів. У подальшій науково-дослідній роботі можуть бути досліджені питання, пов'язані з місіонерським служінням єзуїтів у період Другої Польської Республіки та двох світових воєн. Доречно надалі докладніше розглянути філософські ідеї, які лежали в основі діяльності єзуїтів і впливали на їхню місіонерську працю, а також діяльність релігійних товариств у Львівській архідієцезії.

Ключові слова: Товариство Ісуса, орден єзуїтів, єзуїти, Римо-католицька церква, Львівська архідієцезія, Галичина, Греко-католицька церква, марійська содаліція, релігійне товариство, місіонерська діяльність, місіонерство, душпастирство, освіта, наука, Австро-Угорська монархія.

SUMMARY

The Society of Jesus in the Archdiocese of Lviv in 1852–1914: religious-cultural and social-charitable activities. – Qualifying scientific work with manuscript rights.

The thesis is for obtaining the Doctor of Philosophy Degree in the field 03 Humanities, speciality 032 History and Archaeology. – Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk, 2023.

The thesis is devoted to a detailed study of the history of the Society of Jesus within the Archdiocese of Lviv in the second half of the 19th – early 20th centuries. The study for the first time comprehensively explores the forms of pastoral work carried out by the Society of Jesus in the specified period. The history of each mission house of the order in the Archdiocese of Lviv is highlighted. The main attention is focused on the analysis of the religious-cultural and social-charitable activities of the Jesuits.

The first chapter of the research is devoted to historiography, which highlights the missionary service of the Society of Jesus in Galicia. It was revealed that Ukrainian historical science mainly focused on investigating the activities of the order in the 16th to 17th centuries. On the other hand, among foreign researchers, Polish scientists stand out for devoting their studies to various aspects of the pastoral work of the Jesuits in Galicia during the 19th and 20th century. It's noted that there are no specialized works that specifically cover the activities of the order within the Lviv Archdiocese during the specified period.

Among the source base of the thesis, a significant place is occupied by materials from the archive of Southern Poland Province of the Society of Jesus. It contains the main collection of documents related to the activities of the Jesuits in Galicia during the studied period. The main attention is focused on the sources that reveal the internal structure of the order, characterize its life and activities in each mission houses in the Archdiocese of Lviv. Other archival institutions materials serve as an additional source of information, comprehensively complementing the research. A significant part of the

information about the order pastorate is taken from published documents and periodicals of that time.

In the second chapter, the history of the Society of Jesus in the Archdiocese of Lviv is briefly covered until the order was abolished in 1773. Its main centers at that time were the cities of Lviv and Stanisławow. It is noted that after the order was banned by Alexander I, the Jesuits found themselves in Galicia in 1820, where they created the Galician Province. They remained in the region because the government needed experienced educators in Ternopil, and the local ecclesiastical hierarchy was interested in expanding missionary activities among the laymen due to the lack of Roman Catholic clergy in the region. The restoration of Jesuit pastoral work at the Church of St. Peter and Paul in Lviv in 1836 and the opening of St. Nicholas Convict for the noble youth are described.

The internal structure of the Galician province of the Society of Jesus and the hierarchy of the order are characterized. The lengthy process of Jesuit formation and the main aspects of their education are outlined. This formation included the study of humanities, philosophy, theology and spiritual self-education based on the ideas of the development of the mind, morality and spirituality of the Ignatian tradition. Emphasis is placed on the active social engagement of the order and its missionary service among the population. The main types of religious practices of the Society of Jesus are listed, taking into account the specificities of the region and noting the characteristics that were typical for Jesuit pastoral work in the second half of the 19th century and the early 20th century. It is noted that the Society of Jesus popularized May devotions and conducted spiritual retreats in Galicia, as well as promoted the cult of the Virgin Mary and the Sacred Heart of Jesus. The text discussed the significant role played by the Jesuits in the process of reforming the Basilian Order and conducted an analysis of their perspective on this process. It is noted that the Society of Jesus did not aim for the Latinization of the Greek-Catholic rite or the polonization of ukrainians. Special attention is given to the Jesuits' scientific views, their publishing activities, and their written works.

The third chapter highlights the distinctive aspects of the missionary service of the Society of Jesus in Ternopil and Lviv. The spiritual work of the Jesuits in these cities was different than in others and had its specific characteristics. Ternopil was the only city in the Archdiocese of Lviv where the order engaged in its distinctive activities, namely education and upbringing of youth. The reasons for relocating the educational institution to Khyriv have been established. However, even after the relocation, philosophical courses for young members of the order were still conducted in Ternopil, and a house of third probation was functioning where Jesuits completed their formation and made final vows. The specific aspects of pastoral work in the city are also described.

In Lviv, the activity of the Society of Jesus gradually increased, becoming especially prominent in the late 19th and early 20th centuries. The order was involved in not only pastoral but also scientific and publishing activities in the city. The main periodicals published by the Jesuits in Lviv are mentioned, and the religious, philosophical, and social ideas of the Society of Jesus are analyzed. It is noted that the encyclicals of Pope Leo XIII, especially «*Rerum Novarum*», had a significant influence on the latter. It contributed to the active pastoral work among workers in the 1890s and an active debate with representatives of socialist ideas. Significant public events in Lviv in which the order participated are described. The most notable among them were the Marian Congress (1904) and the coronation of the icon of the Mother of God (1905). Special attention is given to the functioning of the retreat house. It is noted that Lviv was the only city in the archdiocese where the Jesuits had two residences.

The fourth chapter details the expansion of the order's missionary activities in the Archdiocese of Lviv since the 1870s. New mission houses were opened in Stanislavow, Chernivtsi, and Kolomyia. Statistical information on the number of religious practices conducted by the order is provided, allowing for an examination of the dynamics of Jesuit pastoral work in specific localities. Collaborative efforts with the Greek-Catholic clergy are mentioned. It is noted that some events organized by the Society of Jesus included patriotic elements. The characteristics of the short-lived

mission of the order in Stryi are described. Other towns and villages within the Archdiocese of Lviv where Jesuits carried out missionary activities are also mentioned.

The fifth chapter of the thesis is dedicated to the social and charitable activities of the Society of Jesus. The latter primarily manifested in the establishment of religious societies among laypeople. The reason for the increase in the activity of these congregations at the end of the 19th and the beginning of the 20th centuries and the interrelationship of this phenomenon with the social policy of Pope Leo XIII is explained. The history of laymen religious societies in each city of the Archdiocese of Lviv, where the Jesuit mission house was located, is examined. The Sodalities of Our Lady were particularly prominent. These congregations combined the idea of spiritual self-improvement with active civic engagement. The people who joined them were not only committed to engage in religious practices but also actively contributed to various social causes, including charitable activities. The structure and tasks of Sodalities of Our Lady are analyzed. The role of the Jesuits in the creation of these religious societies in Galicia is noted. Various types of activities, which were engaged in by the Sodalities of Our Lady, were revealed. The role of the Jesuits in creating a single administrative body that coordinated their activities in Galicia is described.

The conclusions summarize all the characteristic features of the order's religious-cultural and social-charitable activities in the cities of the Lviv Archdiocese. The main findings and results of the thesis can be used for writing works on historical topics, research on the history of the Catholic Church in Galicia, as well as creating textbooks and lecture courses. Further research could explore questions related to the missionary service of Jesuits during the period of the Second Polish Republic and the two World Wars. It is appropriate to further examine the philosophical ideas that underpinned the activities of the Jesuits and influenced their missionary work, as well as the activities of religious societies in the Archdiocese of Lviv.

Keywords: Society of Jesus, Jesuit Order, Jesuits, Roman Catholic Church, Lviv Archdiocese, Galicia, Greek Catholic Church, Sodality of our Lady, religious society, missionary activity, missionary work, pastoral care, education, science, Austro-Hungarian Monarchy.

СПИСОК НАУКОВИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Петраш А. Місіонерська діяльність Товариства Ісуса в м. Коломия (1896-1914). *Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис "Галичина"*. 2022. Т. 35. С. 96–108.

DOI: <https://doi.org/10.15330/gal.35.96-108>.

URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/istgal/article/view/6455/6733>

2. Петраш А. Місіонерська діяльність Товариства Ісуса в Станиславові (1883–1914 рр.). *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: історичні науки*. 2022. Т. 38. С. 125–137.

DOI: <https://doi.org/10.32626/2309-2254.2022-38.125-137>.

URL: <https://drive.google.com/file/d/1R5W6yceOHIEsRrA2cYIJPNYkjlVqjKe6/view>

3. Петраш А. Діяльність реколекційного дому єзуїтів у Львові в 1907–1914 рр. *Вісник науки та освіти*. 2023. № 5(11). С. 902–913.

DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-5\(11\)-902-913](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-5(11)-902-913).

URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/vno/article/view/5000/5028>

4. Петраш А. Товариство Ісуса і консолідація марійських содаліцій у Львівській архідієцезії в кінці XIX – на початку XX ст. *Вісник науки та освіти*. 2023. № 4(10). С. 803–816.

DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-4\(10\)-803-816](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-4(10)-803-816).

URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/vno/article/view/4569/4593>

5. Петраш А., Жерноклеєв О. Ідея, структура і суспільне значення марійських содаліцій у Галичині в кінці XIX – на початку XX ст. Україна: культурна спадщина, національна свідомість та державність. 2023. № 37. С. 67–79. (особистий внесок здобувача 65%).

DOI: <https://doi.org/10.33402/ukr.2023-37-67-79>

URL: <https://www.inst-ukr.lviv.ua/download.php?portfolioitemid=798>

Опубліковані праці апробаційного характеру

6. Petrash A. Działalność jezuitów w Tarnopolu i Lwowie w latach 1852–1914. *Rocznik przemyski. Literatura i Język*. 2022. Т. 58, nr 2 (26). S. 93–116.

DOI: <https://doi.org/10.4467/24497363RPLJ.22.004.17069>.

URL: <https://www.ejournals.eu/RPLJ/2022/2-26-2022/art/23029/>

7. Петраш А. Місіонерська діяльність Товариства Ісуса в Чернівцях (1885–1914). *Проблеми історії країн Центральної та Східної Європи: збірник наукових праць*. 2022. Т. 10. С. 252–269.

DOI: <https://doi.org/10.32626/2309-2262.2022-10.252-268>.

URL: <https://drive.google.com/file/d/1FNIGbnmTGnRk9-ZXtVVIZm1WEL9bPwF2/view>

8. Петраш А. Основні напрямки душпастирської праці ордену у Тернополі і Львові (1820-1914 рр.). *WayScience : Матеріали II міжнар. науково-практ. інтернет-конф. "Recent Trends in Science"*, м. Дніпро, 4–5 трав. 2023 р. Дніпро, 2023. С. 229–231.

URL: <http://www.wayscience.com/wp-content/uploads/2023/05/Conference-Proceedings-May-4-5-2023-2.pdf>

9. Петраш А. Основні джерела для дослідження діяльності ордену єзуїтів у Львівській архієпархії впродовж 1852-1914 рр. *WayScience: Матеріали II міжнар. науково-практ. інтернет-конф. "Future of Work: Technological, Generational and Social Shifts"*, м. Дніпро, 11–12 трав. 2023 р. Дніпро, 2023. С. 138–140.

URL: <http://www.wayscience.com/wp-content/uploads/2023/05/Conference-Proceedings-May-11-12-2023.pdf>

10. Петраш А. Роль Добромильської реформи у поглядах єзуїтів (1882–1904 рр.). *WayScience : Матеріали IV міжнар. науково-практ. інтернет-конф. "Development in Modern Crisis Conditions"*, м. Дніпро, 8–9 черв. 2023 р. Дніпро, 2023. С. 311–313.

URL: <http://www.wayscience.com/wp-content/uploads/2023/06/Conference-Proceedings-June-8-9-2023-1.pdf>

Праці, які додатково відображають результат дослідження

11. Петраш А. Товариство Ісуса у Східній Галичині в період правління австрійського імператора Франца-Йосифа I (1852-1916). *Давній Галич: науково-популярний часопис*. 2019. № 2-3. С. 12–14.

URL:

https://rada.info/upload/users_files/04054263/3953f683ee752f633e41833b25f291c8.pdf

ЗМІСТ

ВСТУП.....	14
РОЗДІЛ 1. СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ.....	19
1.1. Історіографія проблеми.....	19
1.2. Джерела.....	31
1.3. Методологія.....	41
РОЗДІЛ 2. МІСІОНЕРСЬКА ПРАЦЯ ТОВАРИСТВА ІСУСА ДО СЕРЕДИНИ ХІХ СТ.....	50
2.1. Діяльність єзуїтів у Львівській архідієцезії до 1773 р.....	51
2.2. Початок «галицького» періоду в історії ордену (1820–1848 рр.).....	58
2.3. Внутрішня структура Галицької провінції і формація єзуїтів. Особливості релігійних практик та основні напрями духовної праці.....	65
РОЗДІЛ 3. ОСВІТНЬО-КУЛЬТУРНА ДІЯЛЬНІСТЬ ОРДЕНУ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.....	83
3.1. Єзуїти в Тернополі: освіта та душпастирство.....	85
3.2. Львівські осередки Товариства Ісуса в 1852–1914 рр.: культурно-організаційна діяльність.....	93
РОЗДІЛ 4. ПЕРЕДУМОВИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ЄЗУЇТСЬКИХ МІСІЙНИХ ЦЕНТРІВ У СТАНИСЛАВОВІ, ЧЕРНІВЦЯХ, КОЛОМІЇ ТА СТРИЮ.....	113
4.1. Станиславів.....	113
4.2. Чернівці.....	118
4.3. Коломия.....	125
4.4. Стрий.....	129

РОЗДІЛ 5. СУСПІЛЬНО-ХАРИТАТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ	
МАРІЙСЬКИХ СОДАЛІЦІЙ.....	137
5.1. Марійські содаліції: завдання і структура.....	138
5.2. Марійські конгрегації при резиденціях ордену.....	147
5.3. Процес консолідації содаліційного руху.....	166
ВИСНОВКИ.....	171
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	179
ДОДАТКИ.....	223

ВСТУП

Актуальність теми. Упродовж ХІХ ст. суспільна активність католицьких чернечих орденів у культурному житті Габсбурзької монархії зростала. Численні представники релігійних згромаджень активно займалися освітніми питаннями, піклуванням про бідних та катехизацією населення. Одним з найвідоміших орденів Римо-католицької церкви було Товариство Ісуса, відроджене в 1814 р. (після заборони в 1773 р.), котре залишило значний культурний спадок у регіоні, малодосліджений українськими істориками. Натомість духовна праця єзуїтів була масштабною, сягаючи від написання публіцистичних статей і наукових праць до організації масових заходів та спорудження храмів. Окрім цього, орден успішно провів реформу василіан, виховавши плеяду видатних релігійних діячів, які сприяли збереженню національної ідентичності й формуванню духовної культури українців. Актуальність цього дослідження полягає у його зосередженні на малодослідженій проблематиці місіонерства єзуїтів у Львівській архідієцезії в другій половині ХІХ – на початку ХХ ст.

Суміжними з дисертацією темами, пов'язаними з історією церкви й місіонерською діяльністю чернечих згромаджень в українських землях, займаються вітчизняні дослідники. Положення цієї роботи перетинаються з проблематикою досліджень Тетяни Шевченко [435–438], Руслана Басенка [384–387], Сергія Серякова [423–428], Олега Жерноклеєва [394–397], Василя Марчука [407], Ігоря Опрі [415; 416; 513], Оксани Ферков [430–432], Миколи Кугутяка [403–406; 499], Андрія Кліша [401], Олега Єгрешія [393; 405–406], Баковецької Ольги [382; 383], Андрія Королька [405–406; 493; 499], Миколи Геника [390]. Їхні праці безпосередньо висвітлюють різні аспекти релігійного життя в Галичині. Аспірантами Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника уже було успішно захищено декілька праць, у яких розглянута діяльність католицьких спільнот на галицьких землях [563; 565; 566; 567]. Однак, попри наявні дослідження, місіонерство єзуїтів все ще не стало предметом окремого вивчення. Таким чином, проблематика дисертації залишається актуальною для наукової сфери вітчизняної історичної науки.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Проблематика дисертації досліджена на кафедрі всесвітньої історії Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника в межах теми «Центрально-Східна Європа: етнополітичні процеси, соціальні трансформації, міжнародні відносини» (№ 0112U003030)». Частина науково-дослідної роботи проводилась в рамках «Стипендіальної програми уряду РП для молодих науковців» (Program Stypendialny Rządu RP dla Młodych Naukowców), 2020 – 2021.

Об'єктом дослідження є Товариство Ісуса у Львівській архідієцезії Римо-католицької церкви в період Австрійської (з 1867 р. – Австро-Угорської) монархії.

Предметом дослідження обрано історичні форми та зміст релігійно-культурної та суспільно-харитативної діяльності ордену в межах Львівської архідієцезії Римо-католицької церкви в 1852 – 1914 рр.

Мета дослідження – всебічно проаналізувати особливості місіонерського служіння Товариства Ісуса у Львівській архідієцезії впродовж другої половини ХІХ – початку ХХ ст.

Реалізація поставленої мети передбачає виконання наступних завдань:

- висвітлити особливості місіонерства Товариства Ісуса у Львівській архідієцезії до середини ХІХ ст.;
- вивчити організацію й внутрішню структуру ордену, формацію єзуїтів і особливості їх душпастирської праці;
- проаналізувати освітньо-виховну роботу Товариства Ісуса у Тернополі;
- визначити роль ордену в культурному житті Львова;
- дослідити процес відкриття нових місійних домів ордену у Львівській архідієцезії в 1852 – 1914 рр.;
- описати благодійну діяльність релігійних об'єднань під керівництвом Товариства Ісуса на території Львівської архідієцезії в означений хронологічний період.

Методологія дослідження. Дослідження ґрунтується на використанні різних наукових методів. Кожен із них має своє особливе застосування, зокрема: міждисциплінарний та проблемно-хронологічний – для логічного та повного викладу основних питань дисертації; індукція – для опису загальних особливостей духовної праці єзуїтів; дедукція – для аналізу ролі ордену в загальноєвропейських суспільних процесах; системний – для аналізу Товариства Ісуса як частини організаційної структури Римо-католицької церкви; історичності – для осмислення культурних особливостей регіону; періодизація – для створення хронологічної класифікації дослідження; статистичний; синхронний – для паралельного дослідження подій в політичній, соціально-економічній та релігійно-культурній сферах регіону.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період діяльності ордену єзуїтів у Львівській архідієцезії з другої половини XIX ст. до початку XX ст. Нижня хронологічна межа роботи – 1852 р., що зумовлено скасуванням заборони діяльності Товариства Ісуса в межах монархії Габсбургів. Верхня межа – 1914 р., пов'язана з початком Першої світової війни, яка призупинила діяльність окремих місійних домів єзуїтів і загалом внесла корективи у повсякденне духовне життя в регіоні. Проте слід зазначити, що для висвітлення проблематики дослідження доводиться виходити за встановлені хронологічні рамки.

Географічні межі роботи окреслюються територією тогочасної Львівської архідієцезії Римо-католицької церкви, яка охоплювала своїми межами сучасну Львівську, Івано-Франківську, Тернопільську та Чернівецьку області.

Наукова новизна впливає із поставлених завдань дисертації.

У роботі *вперше*:

- на базі архівних документів та звітів ордену проведений комплексний аналіз історії та місіонерського служіння Товариства Ісуса в межах Львівської архідієцезії в другій половині XIX – на початку XX ст.

- проаналізовано душпастирську діяльність єзуїтів у Тернополі, Львові, Станиславові, Чернівцях, Коломиї та Стрию;

- висвітлена освітня, суспільна, видавнича, реколекційна і наукова діяльність ордену, а також його участь в тогочасних соціальних процесах Львівської архідієцезії;

- проведено статистичний аналіз душпастирської праці Товариства Ісуса;
- порушено питання ролі релігійних товариств, а саме марійських содаліцій, у тогочасному суспільстві;

Удосконалено:

- відображення соціальних поглядів папи Лева XIII в наукових і періодичних виданнях єзуїтів;

- елементи повсякденного життя в ордені;

Уточнено:

- історію розвитку чоловічих чернечих орденів та згромаджень Римокатолицької церкви в XIX ст. – на початку XX ст.;

- біографічні дані єзуїтів;

Отримало подальший розвиток:

- оцінка місіонерської діяльності Товариства Ісуса як організаційної структури Львівської архідієцезії, а також частини європейських соціальних і культурних процесів.

Практичне значення. Інформації, яка міститься у дисертації, можна знайти застосування в науково-дослідних, навчальних, громадських та державних галузях. Зокрема, для створення фундаментальних праць з історії України, підручників і науково-методичних посібників з діяльності Римокатолицької Церкви, розробки лекційного матеріалу з культурології. Практична цінність дослідження полягає в доцільності використання його результатів для розробки програмних завдань, спрямованих на виховання молоді в дусі християнської моралі, а також для кращого розуміння ролі католицизму в українській історії. Проблематика дисертації дотична до спільної історії України, Польщі і Австрії, що також важливо для реалізації спільних наукових проєктів і зміцнення міжнародних зв'язків.

Апробація результатів дослідження була проведена під час виступів на щорічних звітно-наукових конференціях професорсько-викладацького складу, аспірантів і студентів Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, а також в рамках «Стипендіальної програми уряду РП для молодих науковців» (Program Stypendialny Rządu RP dla Młodych Naukowców), 2020 – 2021. Під час останньої було проведено два публічні виступи, присвячені діяльності Товариства Ісуса у Львівській архідієцезії: а) на науковому семінарі на факультеті історії культури і історичної освіти в Ягеллонському університеті (24.03.2021); б) на зібранні гуманітарної секції Товариства приятелів науки в Перемишлі (20.05.2021). Окремі положення роботи були апробовані на конференціях: II міжнародної науково-практичної інтернет-конференції "Future of Work: Technological, Generational and Social Shifts" (Дніпро, 11–12 трав. 2023 р.); II міжнародної науково-практичної інтернет-конференції "Recent Trends in Science", (Дніпро, 4–5 трав. 2023 р.); IV міжнародної науково-практичної інтернет-конференції "Development in Modern Crisis Conditions", (Дніпро, 8–9 черв. 2023 р.); Галич і Галицька земля: Матеріали міжнародної наукової конференції (м. Галич, 29 жовт. 2020 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є продуктом індивідуальних наукових досліджень автора, у якій він викладає власні концепції, ідеї, версії, припущення. В ній використовувалися особисті підходи для формулювання основних положень роботи.

Публікації. Ключові положення дисертації відображено в 11 публікаціях, надрукованих у наукових збірниках і матеріалах конференцій, з них 5 – у фахових виданнях з історичних наук.

Структура роботи. Дисертація складається зі вступу, п'ятьох розділів, які містять п'ятнадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та вісімнадцяти додатків. Загальний обсяг роботи – 242 с., з них основного тексту – 165 с.

РОЗДІЛ 1. СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ.

1.1. Історіографія проблеми

Історіографію, присвячену Товариству Ісуса, доцільно поділити на дві категорії: українська та зарубіжна. Одразу слід відзначити той факт, що орден єзуїтів в українській історіографії представлений нерівномірно. Окрема увага приділяється ранній історії та освітній праці єзуїтів, натомість інші історичні періоди й душпастирство Товариства Ісуса представлена значно менше. Щодо праць іноземних істориків, то тут особливо виділяється польська історіографія, в якій діяльність ордену досліджена найбільш ґрунтовно [405, с. 893].

В українських історичних дослідженнях душпастирська праця єзуїтів в Україні, зокрема у Львівській архідієцезії в XIX – на початку XX ст., відображена спорадично. Вітчизняна історіографія, присвячена Товариству Ісуса в Галичині, зосереджена здебільшого на дослідженні місіонерської діяльності ордену в ранній Новий час, а найбільша увага приділена педагогічним досягненням єзуїтів [405, с. 899–900].

Серед праць, написаних українськими дослідниками, в першу чергу, варто виокремити монографію Тетяни Шевченко «Єзуїтське шкільництво на українських землях останньої чверти XVI – середини XVII ст.» [436]. У своїй роботі дослідниця торкається питань освітньої праці Товариства Ісуса на території українських земель. Головна увага присвячена проблемі виховання молоді в єзуїтських навчальних закладах. У книзі розглянуто ідеї, які вплинули на формування концепції освітньої діяльності Товариства Ісуса, проаналізовано учительський і учнівський склад конвіктів, що належали ордену, а також виховні процеси, які в них проводились. В кінці монографії подано додатки, де ілюстровано доповнення й уточнення до історії домів Товариства Ісуса, котрі знаходились на українських землях. Географічно робота охоплює не тільки Галичину, але всі землі сучасної України, пов'язані з навчальними закладами ордену. Окрім цієї монографії дослідниця має ряд інших праць, які стосуються місіонерства єзуїтів на українських землях [435; 437; 438].

Утім, більшість досліджень вітчизняних істориків про Товариство Ісуса висвітлені у формі статей. Діяльність єзуїтів на Закарпатті і Угорщині в ранньомодерний час досліджує доцент кафедри археології, етнології та культурології Ужгородського національного університету Оксана Ферков [430–432]. Освітній сфері ордену присвячені праці Сергія Серякова, доцента кафедри всесвітньої історії ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Головні проблеми, яких торкається автор у своїх наукових публікаціях, значною мірою стосуються єзуїтського шкільництва в межах сучасних українських земель, а також образу Товариства Ісуса в польській історіографії [423–428]. Освітні ідеї ордену та їх реалізація розглянуті в статтях кандидата педагогічних наук Руслана Басенка [384–387]. Передумови заснування колегіуму Товариства Ісуса у Львові проаналізовані в статті історика Олега Друздева [391]. Автор здійснив спробу реконструювати на основі джерел мотиви єзуїтів заснувати навчальний заклад в місті, а також їхні майбутні плани на східних українських землях. Педагогічній діяльності ордену приділяє увагу також дослідниця Навольська Галина [564]. Її наукові роботи зосереджуються на питанні освітньої [411] і виховної системи єзуїтів [410], їхньому вкладу в просвітництво [413], підготовці кадрів [412].

Побіжно проблематика діяльності Товариства Ісуса представлена у працях дослідниці історії Римо-католицької церкви на українських землях, кандидатки історичних наук Ольги Баковецької [382; 383]. Натомість науковий доробок дослідниці Анжели Папазової відображає аналіз історичних праць, присвячених історії ордену в останній третині XVI – в першій половині XVII ст. [419; 420]. Наразі існують дослідження історичних матеріалів, що стосуються місіонерської діяльності єзуїтів в XIX – на початку XX ст. Вони були проведені істориками з Прикарпатського національного університету, Миколою Кугутяком, Олегом Єгрешієм та Андрієм Корольком [405]. Дослідники також здійснили аналіз джерел, що висвітлюють духовну працю ордену у Східній Галичині впродовж вказаного періоду [406], а також внесок Товариства Ісуса в проведення реформи василіан [404]. Однак на сьогодні ця проблематика все ще залишається малодослідженою.

У підсумку, в українській історіографії, в котрій піднята проблематика душпастирства Товариства Ісуса, можна виділити спільну рису: зосередження уваги на освітній сфері ордену, здебільшого в межах XVI–XVII ст. Діяльність єзуїтів у XIX ст. в межах Галичини, зокрема у Львівській архідієцезії, висвітлена спорадично і згадується побіжно. Фундаментальних праць, де відображена зазначена проблематика, немає.

Дещо по-іншому проблематика єзуїтів наявна в історичних напрацюваннях іноземних дослідників. Особливо виділяється науковий доробок польських науковців, в яких оцінка діяльності ордену в Галичині представлена не тільки статтями, але й цілими монографіями. Польська історіографія Товариства Ісуса представлена значно ширшою кількістю досліджень, ніж українська. Тематика наукових праць польських авторів не обмежується одними галицькими землями, а проблематика їх досліджень охоплює здебільшого територію колишньої Речі Посполитої [405, с. 893]. Першими дослідниками історії ордену були представники Римо-католицької церкви. Проблематика місіонерського служіння чернечих орденів на території Галичини знайшла висвітлення в дослідженнях о. Станіслава Хотковського. Наукові інтереси автора здебільшого торкалися питання історії римо-католицьких монастирів. Дотичну до дисертації проблематику підіймає праця о. Хотковського «Повернення і повторна ліквідація єзуїтів у Галичині 1820–1848 рр.: за матеріалами державних архівів», видана вперше в 1904 р. [457]. У ній міститься велика кількість фактичного та аналітичного матеріалу, котрий стосується діяльності єзуїтів у Галичині впродовж 1820–1848 рр., зокрема їхнього прибуття в Австрійську імперію, відкриття освітніх закладів у Тернополі та Львові. Інформативним доповненням до проблеми прибуття Товариства Ісуса в Галичину в 1820 р. буде стаття о. Болеслава Кумора [501]. Автор не обмежується лише подачею фактів про те, як єзуїти опинились в межах монархії Габсбургів, але й продовжує висвітлювати їхню діяльність, аналізувати їх суперечки з львівським архієпископом Анджеєм Анквічем і вклад ордену в скасування політики «йосифізму».

Здебільшого, кожне релігійне згромадження зацікавлене у дослідженні

власної історії. Єзуїти, в цьому випадку, не є винятком з правил. Їхні наукові праці можна віднести до особливої групи досліджень. Серед цих робіт є праці, присвячені як загальній історії ордену, так і конкретній особі або проблематиці. Особлива цінність досліджень, написаних членами Товариства Ісуса, полягає в тому, що в них містяться відомості, які базуються на великому масиві архівних джерел. Поява великої кількості робіт, присвячених ордену, очевидно, була зумовлена не тільки широким розмахом місіонерської праці єзуїтів, але пов'язана з необхідністю апології власної діяльності, оскільки остання часто викликала суперечливу оцінку в секулярних і ліберальних істориків [405, с. 894–895].

Значний вклад у дослідження історії Товариства Ісуса в Польщі зробив історик і єзуїт о. Станіслав Заленський. Йому належить ряд праць і публікацій, в яких висвітлено душпастирське служіння ордену. Перше ґрунтовне історичне дослідження отця «Чи згубили єзуїти Польщу?», яке видавалося уривками з 1871 р. у часописі «Przegląd Lwowski», було відповіддю на поширену серед тогочасної польської інтелігенції думку, що Товариство Ісуса стало однією з причин занепаду Речі Посполитої [374, с. 545–546].

До робіт, написаних автором, належать менш об'ємні книги про місіонерське служіння єзуїтів у Львові [545] і Станиславові [544], а також двотомник «Історія скасування єзуїтів у Польщі та їх діяльність в Білій Русі» [538; 539], присвячений історії ліквідації ордену в 1773 р. і його духовній праці на території сучасних білоруських земель. Доцільно згадати книгу «Про содалісів Марії» [543], в якій пояснюється історія, значення і роль марійських содаліцій в суспільстві.

Утім, найбільш фундаментальною роботою о. Заленського, в якій ґрунтовно розглянута історія Товариства Ісуса на землях Речі Посполитої, є його п'ятитомна праця «Єзуїти в Польщі». Останній том роботи є найбільш дотичним до проблематики дисертації, оскільки присвячений діяльності Товариства Ісуса в 1820–1905 рр. [542]. Особлива цінність праці о. Заленського в тому, що автор сам був очевидцем описаних ним подій, добре володів матеріалом дослідження,

мав доступ до джерел і архівних документів Товариства Ісуса. П'ятитомник «Єзуїти в Польщі» є однією з найважливіших систематизованих робіт, присвячених історії ордену.

Очевидно, праця о. Заленського, через масштабність охопленої теми й свого об'єму, не позбавлена неточностей. У одному з документів архіву є нотатки з уточненнями до його 5-го тому, зокрема до розділу, який стосується історії єзуїтського конвікту св. Миколая у Львові, що функціонував упродовж 1842–1848 рр. Замітки зроблені Владиславом Пжибиславським, одним з колишніх вихованців конвікту [33, s. 26–30]. Певним недоліком можна вважати те, що моментами текст автора схиляється до публіцистичного стилю. Ця теза стосується в першу чергу історичних відомостей з останнього тому, сучасником яких був о. Заленський. Однак, п'ятитомник «Єзуїти в Польщі» залишається фундаментальним історичним твором, присвяченим Товариству Ісуса на землях Речі Посполитої й актуальним до сьогоднішнього дня. Також існує скорочене видання, в якому інформація усіх п'яти томів зведена до однієї книги [540].

Слід відзначити значний науковий доробок о. Людвіка Гжебеня. Важливою працею для вивчення історії Товариства Ісуса є «Енциклопедія відомостей про єзуїтів на землях Польщі та Литви», яка була створена працею цілої групи членів ордену і редагована о. Гжебенем [548]. Вона містить короткі довідки, котрі стосуються історії окремих резиденцій, а також біографії єзуїтів. Цінність енциклопедії в тому, що в ній є посилання на документи з архівів Товариства Ісуса і внутрішні часописи ордену [547]. Також о. Гжебень є автором кількох монографій, присвячених джерелам до вивчення історії єзуїтів на території Речі Посполитої. Його двотомник «Основна бібліографія з історії Товариства Ісуса в Польщі» містить багато інформації, корисної для науковців. У першому тому систематизована по темах наявна література, дотична до місіонерської діяльності ордену [480]. Другий том складається з переліку прізвищ єзуїтів і присвяченій їм бібліографії [481]. Для дослідників більш ранньої історії єзуїтів цінною буде праця «Інвентар Архіву Провінції Південної Польщі Товариства Ісуса в Кракові. Рукописи до 1820 року» [477], де зроблено

опис документів діяльності ордену до 1820 р., які наявні у фондах архіву.

Певні дослідження порушують специфічну тематику, пов'язану з особливими видами місіонерського служіння Товариства Ісуса. Монографія о. Станіслава Цешлака присвячена суспільній діяльності єзуїтів і заснуванню ними релігійних товариств у Галичині [458]. Особливу увагу автор приділяє марійським содаліціям [458, s. 155–286] і Товариству св. Зити [458, s. 287–338]. Суттєву частину джерельної бази книги становить тогочасна преса і часописи єзуїтів. Монографія містить багато цінних відомостей про історію Галицької провінції Товариства Ісуса. Предмет дослідження автора не обмежений діяльністю ордену виключно в Галичині. В окремих розділах о. Цешлак аналізує роль Католицької церкви в суспільних і культурних процесах регіону [458, s. 17–154].

Важливе місце в дослідженні згромаджень посідає історична персоналістика. Сюди входять праці біографічного характеру, присвячені життю і місіонерському служінню осіб, які відіграли значну роль в історії згромадження. Персоналії єзуїтів – окрема тема для досліджень. Коротку інформацію про всіх померлих членів ордену, які займались духовною працею в межах польських провінцій ордену, можна знайти в праці о. Теофіла Бзовського «Отці і брати Товариства Ісуса, які померли в польських провінціях з 1820 року» [456]. В ній містяться відомості про дату та місце народження, принесення останніх обітниць, смерть, а також короткі біографічні довідки про життя єзуїтів. Перше видання вийшло в 1932 р. Доповнена і розширена о. Казимежом Джималою праця була видана в 1982 р. Вона охоплює хронологічний період 1820–1970 рр. і складається з 4-х томів [471–474].

Детальна інформація про єзуїтів, котрі займались публіцистичною або науковою діяльністю в 1872–1918 рр. у Галицькій провінції Товариства Ісуса, вміщена в праці о. Станіслава Пишки «Нариси єзуїтських публіцистів і суспільних діячів: 1872–1918» [523]. У своїй роботі автор подає їхній життєвий шлях і творчий доробок. У кінці кожної біографії є перелік праць, написаних членом ордену, а також бібліографічний список літератури, присвяченій його

постаті. Іншу свою працю автор присвячує аналізу публіцистичних статей, виданих у часописі «Jedność», які були орієнтовані, в першу чергу, на католицьких робітників у Галичині [521]. Отець С. Пишка висвітлює суспільну діяльність ордену, яка була пов'язана з соціальною політикою папи римського Лева XIII та його спробою дати відповідь на робітничі питання, котрі виникли в тогочасному європейському соціумі.

У науковій праці о. Анджея Павела Бієса розглянута оцінка суспільних поглядів папи Лева XIII в публіцистичних працях єзуїтів [451]. Автор аналізує папські енцикліки, які були видані в кінці XIX – на початку XX ст., а також процес їхнього розвитку їхніх ідей у статтях, що були опубліковані в часописах та газетах Товариства Ісуса [451, s. 27–62]. У книзі також розповідається про соціально-політичну ситуацію в Галичині того періоду [451, s. 21–26].

Корисна інформація для дослідників ордену міститься в словнику о. Якуба Колача [491]. В книзі є пояснення спеціальних термінів, що використовує Товариство Ісуса. Це робить її важливим джерелом для розуміння внутрішніх процесів та функцій кожного єзуїта, які він виконував при місійному домі. Крім того, книга містить інформацію про різні особливості внутрішнього життя ордену.

Існують праці, в яких предметом дослідження є життєвий шлях окремих єзуїтів. У цьому контексті можна згадати монографію про о. Яна Бадені, яку написав уже згаданий о. А.П. Бієс [449]. В ній є багато важливих деталей про суспільне життя в Галичині на межі XIX–XX ст. Автор описав життєвий шлях о. Я. Бадені і зосередив увагу на його соціальній діяльності та написанні останнім публікацій про робітничий рух в регіоні. В монографії згадане дитинство і навчання майбутнього єзуїта, його формація в ордені, але найбільшу увагу приділено творчій спадщині отця й аналізу його поглядів на суспільні проблеми тогочасної доби [449, s. 85–165]. Праця цікава тим, що в ній, на основі публікованих матеріалів, систематизуються соціальні ідеї о. Я. Бадені. Важливо також те, що значну частку книги займає дослідження особливостей духовної діяльності єзуїтів у Галичині [449, s. 68–85].

Одним з найбільш знаних єзуїтів з Галицької провінції Товариства Ісуса був о. Генрик Яцковський. Його біографії присвячена невеличка праця Артура Стерницького [528]. Польський дослідник висвітлив роль о. Г. Яцковського в духовному житті Римо-католицької церкви в Галичині, його участь в Добромильській реформі, створенні навчального закладу в Хирові, публіцистичну й освітню діяльність. Питання духовного впливу о. Г. Яцковського на формування молодого Андрея Шептицького підняте в статті польської дослідниці Магдалени Новак [511]. У дослідженні йдеться про роль, яку відіграв єзуїт в інтелектуальному і духовному становленні майбутнього митрополита* і зазначається, що проблема впливу на останнього з боку Товариства Ісуса потребує подальшого вивчення [511, s. 37].

Декілька досліджень присвячено життю та діяльності о. Войцеха Адальберта Баудіса, який був педагогом та одним з реформаторів ордену василіан. Одну з таких наукових праць написав о. С. Цешлак, в якій детально описав Добромильську реформу та внесок о. В. А. Баудіса в її реалізацію. В роботі містяться короткі відомості про життя й діяльність єзуїта, а також історіографія, присвячена його особі [461]. Враховуючи, що о. В. А. Баудіс користувався серед василіан повагою, в «Записках чина св. Василя Великого» вийшов короткий біографічний нарис після його смерті [429, с. 403–405]. Одночасно є згадка про те, що митрополит Андрей Шептицький висловлював свої співчуття з приводу смерті єзуїта [461, s. 236–237]. Існує також окрема праця о. Казимежа Джимали, в якій описано життєвий шлях о. В. А. Баудіса [470].

Про о. Антонія Райхенберга і його душпастирську працю в Тернополі йдеться в книжці о. Ю. Бжокальського. Автор розповідає про художні таланти єзуїта, його харитативну діяльність в місті й дбайливе ставлення до бідних і хворих [454]. Окрім вищезгаданої книги, перу о. Ю. Бжокальського належить біографічний нарис про о. Валеріана Мровінського [455].

Філософська думка єзуїтів привертає окрему увагу істориків. Суттєве

---

* Згадки про їх спілкування можна знайти у спогадах матері митрополита А. Шептицького [439, с. 29–30, 58–59]

значення мають праці польського дослідника о. Романа Даровського. Найбільш дотичною до теми дисертації є його дослідження «Філософія єзуїтів у ХІХ ст.» [463]. В ньому систематизовано за напрямками філософські ідеї ордену та описані обставини, в яких вони формувались. Найбільша цінність праці о. Даровського в тім, що в ній подано перелік єзуїтів, котрі займались філософією в ХІХ ст., висвітлені їх ідеї та концепції, перерахований список їхніх праць. Географічно вона охоплює мислителів, котрі проживали на територіях колишньої Речі Посполитої [463, s. 6–7].

Однією з традиційних сфер діяльності Товариства Ісуса була освіта. Освітню працю єзуїтів, зокрема внутрішній устрій шляхетських шкіл, розвиток їх системи навчання тощо, висвітлив у своїй праці «Занепад і відродження єзуїтських шкіл у Польщі» о. Станіслав Беднарський [443]. Автор аналізує у своїй праці тогочасне шкільне законодавство і підручники, конспекти викладачів і вихованців конвіктів, різні адміністративні документи й кореспонденцію, а також публіцистичні матеріали ХVІІІ ст. [443, s. 8–11]. Вартує згадки також праця о. Беднарського «Полоніка в єзуїтських архівах» [442]. У ній вміщено короткі відомості про джерела, які стосуються діяльності польських єзуїтів: архівні документи, некрологи, кореспонденція, бібліотечні рукописи тощо.

Діяльність освітніх закладів Товариства Ісуса в Галичині висвітлює також у своїх наукових роботах польська дослідниця Беата Топій-Стемпінська. Особливу увагу заслуговує її праця «Студенти єзуїтських навчальних закладів у Галичині в ХІХ ст.» [531]. Лівову частку в монографії присвячено діяльності Тернопільського конвікту впродовж ХІХ ст. Дослідниця опирається на численні документи, аналізує освітню систему Австрійської імперії та умови, в яких функціонували навчальні заклади єзуїтів. Окрім цієї монографії, варто згадати її наукову працю, написану спільно з о. Л. Гжебенем, «Конвікт шляхетський в Тернополі 1856–1886» [483], де містяться біограми вихованців Тернопільського конвікту. Кожна біограма містить бібліографію. В книзі описана освітня діяльність ордену в Тернополі, що дозволяє поглянути на систему їхнього виховання зсередини. Дослідниця написала ряд численних монографій та статей,

які торкаються питання освітньої сфери ордену. Одне з її коротких досліджень присвячене джерельній базі для вивчення діяльності Тернопільського конвікту [532]. В ньому дослідниця зазначає про малу кількість джерел, які стосуються навчального закладу єзуїтів у Тернополі, навіть попри наявні рукописні, друковані й мемуарні матеріали. На її думку, це ускладнює цілісне висвітлення проблематики освітньої установи [532, s. 238]. Дещо дотичним до проблематики дисертації й корисним для істориків Товариства Ісуса буде аналіз польської історіографії ХХ–ХХІ ст., яка підіймала проблематику ліквідації ордену єзуїтів [530].

В контексті огляду літератури, котра висвітлює діяльність навчальних закладів Товариства Ісуса, слід також згадати науковий вклад, який зробив єпископ Ян Немец. Його праця «Науково-освітня установа отців єзуїтів у Хиріві 1886–1939 рр.» хоч і не стосується безпосередньо проблематики Львівської архидієцезії в 1852–1914 рр., оскільки Хирів у той час не входив у її межі, але дослідження єпископа дає багато важливої інформації про виховну діяльність єзуїтів з Галицької провінції. З книги можна довідатись про особливості функціонування хирівського навчально-виховного закладу, внутрішнього розпорядку науково-освітньої установи. Окрім цього, в ній подано багато статистичних матеріалів, перелік викладачів і учнів, розглянуто методи виховання і подальшу долю вихованців конвікту [510]. Біографам останніх навіть присвячена окрема праця єпископа, написана в співавторстві з о. Гжебенем [482]. Діяльність Хирівського конвікту, а також особливості його архітектури, вивчала також польська дослідниця Анета Боровік [452].

Дослідження інтелектуальної спадщини єзуїтів потребує окремої уваги, адже Товариство Ісуса відоме не тільки своєю освітньою діяльністю. Впродовж історії представники ордену були залучені до наукової праці. В ХІХ ст. з розвитком преси єзуїти почали займатись публіцистикою.

Про вклад єзуїтів у розвиток схоластики на теренах Галичини писав філософ і професор Чеслав Гломбик [476]. Автором проаналізовано значення часопису єзуїтів «Przegląd Powszechny» [476, s. 78–80], детально розглянуто

філософські ідеї в праці о. Маріана Моравського «Філософія і її завдання» [476, s. 201–240]. Більш детально, ніж в інших дослідженнях, огляд матеріалів, опублікованих в часописі Товариства Ісуса в Галичині «Przegląd Powszechny», досліджували у своїх працях польські науковці Збігнев Якубовський [487] і Міхал Ягелло [486]. В праці першого висвітлена історія журналу і його вплив на суспільну думку в Галичині [487, s. 11–16], натомість другий дослідник зосередив свою увагу на ідеях, що містяться в статтях єзуїтів, і спробував виділити їх спільне філософське спрямування [486, s. 313]. В загальному, проблема філософських і соціальних ідей єзуїтів є досить перспективним напрямом для наукового дослідження і потребує більш детального розгляду.

Належить сказати про збірники публікацій, в яких досліджені окремі аспекти духовної праці ордену. Приблизно з 90-х ХХ ст. у Польщі почали видаватись окремі збірники, присвячені виключно діяльності єзуїтів на теренах Речі Посполитої і їхньому впливу на польську історію і культуру. В 1991 р. у Польщі був організований науковий симпозіум. Його результатом став вихід збірника «Єзуїти та польська культура», який налічував 21 статтю [488]. Тематика робіт стосується різноманітних аспектів діяльності Товариства Ісуса на землях Речі Посполитої, від освіти й науки до вкладу в розвиток театрального мистецтва. На особливу увагу заслуговує стаття польської дослідниці Генрики Крамаж, в якій коротко розглядається історія єзуїтів у Львові в 1591–1947 рр. [494]. Інший збірник, в якому висвітлений вплив Товариства Ісуса на польську культуру вийшов під редакцією професора Ірени Стасевич-Ясюкової у 2004 р. [534]. У ньому міститься декілька статей, дотичних до діяльності єзуїтів у ХІХ ст., зокрема стаття Романа Даровського, в якій побіжно проаналізований філософський доробок єзуїтів у ХІХ ст. [467], і стаття Малгожати Пуховської про шкільні урочистості й театр у тернопільському конвікті в 1820–1886 рр. [520].

Цінна інформація про будівництво костелів і місійних домів у Східній Галичині містяться в серії «Kościoły i klasztory rzymskokatolickie dawnego województwa ruskiego». Усі томи серії виходили впродовж 1993–2015 рр. У них є ряд статей, написаних польськими істориками мистецтва Анджеєм Бетлеєм і

Ришардом Бриковським, де оглядається спорудження єзуїтами храмів у містах, які колись знаходились на території Руського воєводства. Перший з дослідників зосередив свою увагу на святині в Тернополі [447], двох костелах ордену у Станиславові, колишньому [445] і новозбудованому [446], а також реколекційному домі Товариства Ісуса у Львові [448], натомість другому історичному належить дослідження храму в Коломиї [453]. Статті вищезгаданих дослідників опираються на численні архівні матеріали, але головним об'єктом їхнього дослідження є здебільшого процес спорудження святинь, який організовували члени ордену після свого прибуття в певний населений пункт. Значна увага в статтях приділена архітектурі храмів, а також їхньому інвентарю. Автор продовжує дослідження, пов'язані з діяльністю ордену єзуїтів. У 2020 р. вийшла його стаття про коронацію ікони Богородиці у Львові в 1905 р. [444]. Значну частину дослідження займає опис декорацій, пов'язаних з коронаційними урочистостями, а також оздоблення самого образу.

На теперішній час різні аспекти історії Товариства Ісуса продовжують досліджуватися науковцями з державного університету Ігнатіанум в м. Краків. Це приватний католицький вищий навчальний заклад, заснований Товариством Ісуса в кінці XIX ст. Зараз у ньому видається науковий журнал «*Studia Paedagogica Ignatiana*», в якому містяться статті, присвячені діяльності Товариства Ісуса в Галичині. Корисними для дослідника історії будуть збірники бібліографії ордену, які видає в Римі Історичний інститут Товариства Ісуса. В них можна знайти літературу про історію єзуїтів, класифіковану за проблематикою [518], географією [519], особистостями [517]. Історія єзуїтів між ліквідацією ордену і його відновленням в межах імперії Романових розглянута в праці єзуїта о. Марека Інгляота [399]. Натомість о. Жозеф де Гібер детально описує релігійні практики єзуїтів у своїй монографії «Духовність Товариства Ісуса» [484]. Змістовно праця складається з двох частин, в яких розповідається про духовне становлення Ігнатія Лойоли та історичний розвиток аскетичних ідеалів ордену впродовж XVI–XVIII ст. Книга є цінною для розуміння загальних аспектів внутрішнього життя Товариства Ісуса. Прибуття єзуїтів у Галичину в

1820 р. і їхній вклад у боротьбу з політикою йосифізму описано в статті професора Алана Райнермана [524].

На завершення історіографічного огляду варто згадати декілька праць, присвячених загальній історії Львівської архідієцезії та діяльності у її межах католицьких чернечих орденів. До цих робіт входять наукові дослідження юриста і члена Польського історичного товариства Владислава Абрахама [440], професорів гуманітарних наук о. Болеслава Кумора [502], Пьотра Павела Гаха [475], Юзефа Кретоша [495–497], о. Марека Томаша Захайкевича [537], о. Юзефа Манзюка [506].

В підсумку, можна зазначити, що вивчення місіонерської діяльності Товариства Ісуса у Львівській архідієцезії в ХІХ – на початку ХХ ст. мало недостатнє наукове освітлення в українській історіографії. Основна увага вітчизняних дослідників була прикута до проблематики єзуїтської педагогіки й виховання у ХVІ– ХVІІ ст. У контексті іноземної історіографії спостерігається дещо інша ситуація. Важливу роль у дослідженні місіонерської праці Товариства Ісуса в Галичині відіграють польські історики. Значний внесок у висвітлення цієї теми здійснило римо-католицьке духовенство, зокрема самі єзуїти. Польська історіографія представлена дослідженнями різних аспектів діяльності ордену на галицьких землях. Однак, увага польських істориків торкається тільки окремих сфер діяльності Товариства Ісуса в Галичині. Можна констатувати той факт, що вони більшою мірою зосереджені на душпастирстві єзуїтів у західній частині Галицької провінції. Фундаментальних праць, які б цілісно висвітлили місіонерське служіння ордену в окремому регіоні, зокрема у Львівській архідієцезії, немає.

1.2. Джерела

Джерельна база дослідження є досить широкою. Її доцільно умовно поділити на дві великі групи: 1) документи діяльності самого ордену єзуїтів, більшість з яких зберігається в архіві Провінції Південної Польщі Товариства Ісуса; 2) опубліковані матеріали, значну кількість з яких займають статті

періодичних видань. Головна увага зосереджена на документах, які розкривають внутрішню структуру чернечих спільнот, характеризують побут і діяльність окремих згромаджень. Більшість архівних джерел досі є не опублікованими.

Основою джерельної бази дисертації є матеріали з архіву Провінції Південної Польщі Товариства Ісуса в Кракові (ATJKr). Там містяться найбільш важливі документи для дослідження історії Товариства Ісуса у Львівській архидієцезії. В установі зберігаються матеріали, у яких наявна інформація про діяльність кожного місійного дому єзуїтів з цілої Галицької провінції. Доречно зауважити ще той факт, що, у зв'язку з вибухом Другої світової війни, документи, котрі здебільшого стосувались діяльності місійних домів у Львові, Тернополі, Станиславова та Коломиї, було перевезено до архівної установи Товариства Ісуса в Кракові [406, с. 843; 568, с. 10–11].

В архіві можна знайти біографічні дані щодо кожного члена ордену, історії резиденцій і місійних домів, щоденники суперіорів, касові й бухгалтерські книги, рахунки, вирізки з газет, фотоматеріали тощо. В наявності також багато матеріалів, пов'язаних з будівництвом храмів у різних населених пунктах Галичини. Доступна для вивчення кореспонденція провінціалів ордену, їхні розпорядження і листи, укази. Основний масив документів архіву стосується періоду 1820–1945 рр. Втім, у ньому також містяться джерела, які сягають більш ранньої історії Товариства Ісуса. Для прикладу можна відзначити листи відомого консервативного мислителя і єзуїта о. Жозефа де Местра [62]. Також наявна достатньо широка джерельна база, яка стосується діяльності ордену в 1773–1820 рр. [61; 63; 64]

Можна відзначити хороший стан матеріалів і їх доступність. Наявність значної кількості рукописів, збережених в архіві, зумовлена тим, що туди відправляли щорічні звіти й важливу документацію, пов'язану з діяльністю ордену. Доцільно буде проаналізувати цю джерельну базу детальніше.

Поширеним видом документів є «*Litterae Annuae*», тобто щорічні записи, в яких коротко занотована діяльність Товариства Ісуса в конкретному населеному пункті. Здебільшого в такому виді матеріалів можна знайти інформацію про

душпастирство єзуїтів, їхні місії, організовані події. Такі щорічні записи робились в трьох екземплярах, після чого їх відправляли до провінціала і генерала ордену [541, s. VIII]. В цих матеріалах, як правило, небагато даних, але з них можна почерпнути інформацію про загальний стан справ ордену в населеному пункті, про конкретну спрямованість місіонерського служіння єзуїтів у даному місті [48; 71]. Існують окремі фонди, в яких зібрані відомості про всі дома Галицької провінції Товариства Ісуса [25; 26; 42; 50; 57; 95; 100].

Більш цінними для дослідника будуть документи під назвою «*Historia domorum*» або «*Historia collegiorum*». Кожен такий документ розпочинається з інформації про заснування місійного дому або колегіуму. В цих рукописах розповідається про прибуття єзуїтів, відкриття резиденції в місті, фігурують щорічні записи про події, які пов'язані з орденем. Здебільшого там описані проведені релігійні заходи, організаційні роботи, візити духовенства тощо. Такі документи також щорічно писались при кожній резиденції Товариства Ісуса в трьох екземплярах, один з яких відправлявся в архів провінції, а два інших – до генерала ордену [541, s. VII]. З вищеназваних причин ці дані є особливо важливими для історика, який досліджує діяльність єзуїтів.

В архіві Провінції Південної Польщі Товариства Ісуса в Кракові можна знайти документи, які стосуються історії кожної резиденції ордену у Львівській архидієцезії. Там наявні архівні матеріали про функціонування навчального закладу [51; 56] і резиденції в Тернополі [29], душпастирську працю в костелі св. Петра і Павла у Львові [55; 70; 103; 108], заснування місійних домів у Станиславові [40], Чернівцях [45; 79; 112;], Коломиї [72]. В окремих фондах наявна історія львівського реколекційного дому [32; 73; 86]. З них можна довідатися про проведені реколекції, список учасників, імена отців, котрі проводили духовні вправи. Короткотривала місія Товариства Ісуса в Стрию також представлена окремим фондом в архіві. Левову частину цих матеріалів становить кореспонденція о. Арнольда Вашици, який перебував у місті від початку місії до її завершення [101].

Уся документація, пов'язана з діяльністю місійного дому, зібрана у

фондах, які називаються «Akta Rezydencji». В них зібрані найрізноманітніші документи, які стосуються місіонерського служіння Товариства Ісуса в окремих населених пунктах. Акти резиденцій є одним з найважливіших видів джерел, оскільки в них зібрані різні договори, архітектурні плани, бухгалтерські рахунки, перелік витрат на певні події [490, s. 15–42]. Значну частину цих матеріалів займає кореспонденція самих єзуїтів. Листи торкаються переважно внутрішніх справ ордену і побутових душпастирських обов'язків. Серед матеріалів можуть бути запрошення на різні релігійні заходи. Наявні також вирізки з місцевих газет, в яких є згадки про діяльність Товариства Ісуса. В тих вирізках зібрані відгуки преси про організацію ордену релігійних процесій. Кожному місійному дому Товариства Ісуса у Львівській архідієцезії присвячений окремий архівний фонд. Таким чином, можна знайти значний масив різноманітних документів про діяльність єзуїтів у Львові [78; 82; 83; 99], Тернополі [102], Станиславові [84], Чернівцях [81], Коломиї [31]. Деякі архівні фонди присвячені виключно освітній діяльності Товариства Ісуса. Мова йде про тернопільський конвікт [85] і львівський конвікт св. Миколая [33; 39]. Цей вид джерел особливо важливий, оскільки у ньому зібрані документи, які регламентували діяльність Товариства Ісуса у конкретному місійному домі. Мова йде про розпорядження римокатолицької консисторії, листування з архієпископами, різні офіційні державні акти, фінансові договори, подяки від місцевих органів влади тощо. Ймовірно, що всі ці матеріали зберігались у місійному домі для звітності провінціалу і генералу ордену.

Велика кількість статистичної інформації про душпастирську діяльність єзуїтів міститься в документах під назвою «Fructus Spiritualis», тобто «Духовні плоди». Це були щорічні звіти про кількість проведених хрещень, причасть, сповідей тощо. Їх також вели при кожному місійному домі Товариства Ісуса. Відлік записів розпочинався кожного липня поточного року і завершувався в липні наступного. Завдяки наявним даним можна отримати уявлення про кількість населення, охопленого душпастирською діяльністю ордену. В цих документах можна знайти не тільки загальну статистику місійного дому, але

виявити скільки духовних практик було здійснено конкретним єзуїтом [43; 44; 87; 89; 109]. З 1902 р. така інформація публікуватиметься у внутрішньому часописі ордену «*Nasze Wiadomości*», про який буде мова дещо нижче [231, s. 120–121].

Утім, варто відзначити, що числа в статистичних даних заокруглені. Можна припустити, що це свідчить про їхню приблизність. Окрім цього, число релігійних практик, наприклад проведених катехизмів або причасть, між сусідніми роками може суттєво відрізнятись. Причини такої різниці не вказані, оскільки в «*Духовних плодах*» не міститься жодних коментарів, лише назви релігійних практик, імена отців і цифри. Однак, інформація, яка міститься в цьому виді документів є корисною, оскільки дає приблизне розуміння масштабів душпастирської діяльності Товариства Ісуса в певному населеному пункті. Завдяки цим матеріалам можна зрозуміти динаміку духовної праці ордену, стагнацію або зниження активності.

Цікавим джерелом для дослідження щоденної діяльності ордену є щоденники суперіорів. У них відзначені події про повсякденні душпастирські справи при місійному домі. Ці матеріали можуть бути корисними для уточнення деталей, які стосуються організації релігійних заходів. Суттєвим недоліком, який ускладнює отримання інформації, є нерозбірливий почерк. Щоденники суперіорів місійних домів у Тернополі [28; 34–36; 41; 53; 54; 92], Львові [27; 30; 71; 76], Станиславові [46; 47; 60], Чернівцях [104], Коломиї [77; 107], містяться в архіві єзуїтів.

В останньому також наявні матеріали, котрі стосуються суспільної діяльності Товариства Ісуса. Йдеться насамперед про матеріали, в яких є дані про організацію процесії Коронації ікони Богородиці у Львові [59], марійських конгресів [65; 90], а також діяльності релігійних товариств [89], які були під керівництвом єзуїтів.

Окремим важливим джерелом для дослідження діяльності Товариства Ісуса є статути різних марійських содаліцій, Братства доброї смерті, Товариства св. Зити, Товариства св. Юзефа [38; 110; 111; 113; 114]. Значна їх частина наявна

в архіві Провінції Південної Польщі Товариства Ісуса в Кракові. Ще один тип документів стосується фінансових справ ордену. Він містить інформацію про різні рахунки, борги, витрати на різні видатки тощо [52; 66–69; 106]. Втім, економічним питанням в житті ордену в дисертації особливої уваги не приділялось.

Варто додати кілька зауважень до вищезгаданого матеріалу. Офіційні записи про внутрішні справи Товариства Ісуса велися виключно латинською мовою, що давало змогу єзуїтам з різних країв світу розуміти один одного. Втім, трапляються і документи іншими мовами. Так, акти державного значення і фінансова звітність оформлені німецькою. Кореспонденція членів ордену писалась здебільшого польською, яка була рідною для більшості єзуїтів з Галицької провінції. Щоденники суперіорів, судячи з нечіткості почерків, велися поспіхом, натомість документи, які слід було відправляти до архіву і генерала ордену, написані більш розбірливим почерком.

Найбільше з тих документів, які містяться в краківському архіві, стосуються діяльності Товариства Ісуса у Львові. В трохи меншій кількості наявні матеріали про душпастирство в інших містах Львівської архідієцезії. Це зумовлено тим, що Львів був столицею архідієцезії й найважливішим містом для місіонерського служіння ордену. Інформації, яка міститься в цих архівних джерелах достатньо, щоб сформувати певні висновки про особливості місіонерського служіння ордену в конкретному населеному пункті. Загалом, в архіві Провінції Південної Польщі Товариства Ісуса в Кракові міститься необхідний масив основних матеріалів, які достатньо детально висвітлюють місіонерську діяльність ордену у Львівській архідієцезії, починаючи з 1820 р. Тут зібрана документація усіх місійних домів Товариства Ісуса, котрі знаходились на її території, а також різноманітні джерела з інших європейських архівів [406, с. 846–847; 533, с. 45].

Декілька слів варто зазначити про матеріали з інших установ. У Головному архіві давніх актів у Варшаві наявні з метричні книги з Львівської архідієцезії. В Архіві архієпископа Євгеніуша у Кракові зберігається загальна архідієцезіальна

документація, здебільшого адміністративні документи, кореспонденція архієпископів, парафіяльні й візитаційні акти. В Центральному державному історичному архіві України у Львові є джерела, пов'язані з ліквідацією Товариства Ісуса в 1773 р. Вони стосуються, як правило, конфіскації майна та його подальшої долі [533, s. 46, 66–68], а також переліків членів ордену, котрі після скасування Товариства Ісуса в 1848 р. в імперії Габсбургів залишились в її межах через свій літній вік або стан здоров'я [14–16].

Натомість більшість документів у архіві торкаються періоду до другої половини ХІХ ст. [533, s. 43]. Для більш детального висвітлення проблематики дисертації було використано деяку звітну інформацію з навчального закладу Товариства Ісуса в Хирові, яка міститься в Державному архіві м. Перемишль. Декілька цікавих документів знайшлися в державних архівах Лодзі і Варшави.

Наступною групою важливих джерел є опубліковані документи. Тут, в першу чергу, треба згадати про документи, на основі яких регламентується структура, діяльність і внутрішнє життя ордену. До таких джерел належать «Конституції ордену», «Ratio studiorum», і «Духовні вправи».

Конституції Товариства Ісуса – це статут і звід правил, котрі регламентували діяльність ордену [196]. Вони були написані св. Ігнатієм Лойолою в 1547–1551 рр. і редагувались ним до самої його смерті. Мовою оригіналу була іспанська, натомість латинська версія була видана в Римі впродовж 1558–1559 рр. після першої Генеральної конгрегації ордену. Документ складається з 10 частин. У ньому детально розписано про необхідні умови для вступу в Товариство Ісуса [196, р. 70–90], функціонування обов'язки генерала [196, р. 358–372], освітніх закладів [196, р. 135–138], збори Генеральної конгрегації [196, р. 313–355] тощо. Конституції регламентували організацію Товариства Ісуса впродовж усієї історії його існування. В 1995 р. вони були розширені й уточнені ХХХІV Генеральною конгрегацією згідно з новими вимогами часу. Новий документ отримав назву «Доповнені норми до Конституцій Товариства Ісуса». В ньому основні юридичні норми ордену були адаптовані до нових вимог часу.

Збірник усіх документів, пов'язаних з функціонуванням ордену був виданий в 1893 р. у Флоренції [155]. В ньому містяться всі важливі джерела, на основі яких була організована діяльність Товариства Ісуса: загальні статuti [191], настанови для кожної посади [180, р. 48–157], інструкції провінціалам і суперіорам [156, р. 321–340; 157, р. 341–394; 178, р. 395–442;]. У той час окремі частини цих приписів для новіціїв видавались польською мовою в м. Стара Весь, де знаходився колегіум єзуїтів [185; 206].

Освіта була невіддільною частиною духовної праці ордену. Документ, який регулював освітню діяльність Товариства Ісуса, називався «Ratio atque institutio studiorum Societatis Iesu» [154; 179]. В ньому містяться приписи щодо організації навчальних закладів ордену. Документ містить приписи для провінціала, ректора [154, р. 1–19], префектів [154, р. 19–25, 46–57] викладацького складу [154, р. 25–46], вказівки учителям щодо проведення уроків [154, р. 62–95] і т.п.

Доречно згадати про ігнатіянську духовність, яка мала значний вплив на внутрішнє життя ордену. Її центральним джерелом були «Духовні вправи», написані св. Ігнатієм Лойолою, де описано методика духовного споглядання і роздумів над божественними тайнами. На основі цієї книги єзуїти проводили реколекції для різних станів населення Праця поділена на чотири частини, які названі «тижнями». В них викладено методи християнської медитації, контемпляції, внутрішньої молитви тощо. «Духовні вправи» можуть допомогти досліднику краще зрозуміти формацію єзуїта і його духовні принципи. Книга спершу видавалася латинською мовою. В 1894 р. вийшов переклад на польську о. Маріана Моравського, а в 1998 р. була видана українська версія [122]. Важливо відзначити, що «Духовні вправи» не були призначені виключно для єзуїтів. Вони також використовувались як посібник для керівників реколекцій та реколектантів [122, s. 16].

Товариство Ісуса кожен рік видавало каталоги провінцій [140; 145]. В них міститься інформація щодо кількості членів ордену, які знаходились в конкретному колегіумі або місійному домі, їхні імена, прізвища, їхні обов'язки

при резиденції. Таким чином, можна дізнатись хто з єзуїтів виконував функції суперіора, писаря, сповідника, хто і якою мовою виголошував проповіді тощо. Також там є інформація про братів ордену, які навчались при колегіумах, готувались до останніх обітниць або займались господарськими справами. Порівняти кількість місійних домів і членів Товариства Ісуса з кількістю ченців і монастирів інших римо-католицьких орденів допомагають шематизми Львівської архідієцезії, які публікувалися при єпархіальних органах влади. У шематизмах також є інформація про біле духовенство, що дозволяє, при потребі, знайти ім'я і парафію отців, котрі брали участь у якихось релігійних заходах Товариства Ісуса.

Цінним матеріалом для дослідження Товариства Ісуса у Львівській архідієцезії є тогочасна періодика. В перелік важливих джерел для дослідження входять часописи «*Nasze Wiadomości*», «*Przegląd Powszechny*», «*Sodalis Marianus*», «*Przyjaciel Sług*». У дисертації використано статті й замітки з релігійних журналів, які були пов'язані з єзуїтами. У кожному зі згаданих часописів є інформація, яка стосується тієї чи іншої сфери діяльності ордену. Враховуючи релігійну спрямованість цих видань, інформації в них міститься значно більше, ніж у світських виданнях. До того ж вони підіймають, в першу чергу, питання, які стосуються історії церкви і її ролі в суспільстві.

Фундаментальним і найважливішим джерелом для дослідження внутрішнього життя ордену є внутрішній часопис ордену «*Nasze Wiadomości*», який видавався впродовж 1904–1938 рр. Він призначався для членів Товариства Ісуса з Галицької провінції та міг бути наданий для читання іншим людям виключно з дозволу провінціала [343, s. 10]. В часописі публікувалися документи, які регламентували місіонерське служіння єзуїтів у Галичині, розпорядження генералів, наукові статті, новини й відомості про місії, біографії померлих єзуїтів, статистика проведених духовних практик в населених пунктах Галичини.

З журналу «*Przegląd Lwowski*» і його наступника «*Przegląd Powszechny*» можна довідатися про наукові погляди єзуїтів. Перший часопис видавався у

Львові впродовж 1871–1883 рр. і був присвячений новинам католицького світу, різноманітним літературним оглядам і актуальним науковим проблемам [344, s. 1–4]. У ньому єзуїти публікували свої праці. В 1883 р., через фінансові проблеми редакції, видавництво журналу перейшло до Товариства Ісуса. Тоді часопис змінив назву, а його редактором став о. Маріан Моравський. Тематика журналу залишилась майже незмінною, у ньому підіймались тогочасні наукові та суспільні питання. Опубліковані статті були дотичними до історичної, філософської, культурологічної й релігієзнавчої проблематики [315, s. 3].

Окремо слід виокремити часописи, які стосуються діяльності релігійних товариств Галичини під керівництвом єзуїтів. Одним з найбільш важливих джерел для дослідження діяльності марійських содаліцій в Галицькій провінції є журнал «Sodalis Marianus». Упродовж 1896–1897 рр. він видавався у Львові, але згодом його видавництво перемістилось до Кракова. У часописі найбільшу цінність для історика представляють звіти марійських содаліцій з різних міст Галичини. Звідти можна почерпнути інформацію про рік заснування конгрегації, кількість членів, особу засновника, тогочасного керівника, склад керівництва, внутрішню структуру, засідання тощо. Також ці матеріали дають змогу зрозуміти якою конкретно діяльністю займались члени релігійних товариств упродовж певного періоду часу. В часописі порушувались питання про роль і значення марійських содаліцій серед суспільства, способи її організації, питання про щоденні обов'язки членів католицьких організацій [346, s. 3–4]. Окрім цього, єзуїти публікували в журналі статті про актуальні тогочасні соціальні та культурні проблеми, оскільки часопис був орієнтований здебільшого на тогочасну інтелігенцію. Ще однією цінною для дослідника періодикою є «Przyjaciel Sług». Перший період видавництва журналу припадає на 1897–1922 рр. На сторінках часопису можна знайти інформацію про діяльність Товариства св. Зити, куди входили дівчата і жінки з незаможних родин [216, s. 10]. Окрім звітів у ньому публікувались різні історії життя, біографії святих, повчальні оповідання. Журнал був розрахований на жінок з небагатих сімей, більшість яких здебільшого працювали робітницями або домашньою прислугою.

Багато згадок про єзуїтів, здебільшого критичного змісту, можна знайти в газеті «Kurjer Lwowski». Орден критикували за старомодні методи виховання в хирівському конвікті [372, s. 2]. Єзуїтів також звинувачували в тому, що вони є противниками демократії, працюють в інтересах польського національного руху, а також у спробі поглинути ідентичність греко-католицької церкви через реформу василіан [380, s. 1]. Також деякі відомості про місіонерську діяльність ордену є в часописі «Kurjer Stanisławowski». Траплялися навіть замітки про подяку міської влади о. Яну Сиганьському, історика з Товариства Ісуса, який подарував місцевій бібліотеці декілька томів історичних книг, зокрема й працю о. С. Заленського «Єзуїти в Станиславові» [283, s. 3]. Втім, слід зауважити, що до матеріалів, викладених у періодичних виданнях, варто ставитись з обережністю, оскільки журнали, зазвичай, переслідують певну ідеологічну мету. Відповідно, інформація, яка в них публікувалась, могла бути не до кінця об'єктивною.

Таким чином, джерельна база дослідження опирається в першу чергу на документи з архіву Провінції Південної Польщі Товариства Ісуса, де зберігається найважливіша інформація, дотична до місіонерської діяльності єзуїтів у Львівській архідієцезії. Її доповнюють архідієцезіальні матеріали з інших архівних установ. Серед опублікованих джерел найважливішими є статuti, які регламентували внутрішнє життя ордену. Особливо допоміжними матеріалами для дослідження є тогочасна періодика, де містяться згадки про діяльність єзуїтів, звіти релігійних товариств, інформація про різні публічні події. Загальна сукупність цих джерел дозволяє провести комплексний аналіз, порівняння та висвітлення особливостей місіонерської діяльності Товариства Ісуса у Львівській архідієцезії в другій половині XIX – на початку XX ст.

1.3. Методологія

Дослідження місіонерського служіння Товариства Ісуса у Львівській архідієцезії в 1852–1914 рр. потребує залучення не тільки загальнонаукових, але й спеціально-історичних, методів, необхідних для формулювання теми наукової

роботи, обґрунтування її актуальності, встановлення критеріїв роботи з джерельною базою, визначення таких категорій, як об'єкт, предмет, мета і завдання. Окрім цього, вищезгадані методи слугуватимуть для підсумування здійсненого дослідження, оцінки наявного вивчення проблеми й перспектив її подальших студій. В дисертації містяться підходи, характерні для різних наукових дисциплін, зокрема історії, культурології, соціології та релігієзнавства. Впродовж другої половини XIX – початку XX ст. Римо-католицька церква відігравала значну роль у монархії Габсбургів. У багатоконфесійній Галичині вона займала панівну позицію, беручи участь у важливих духовних подіях краю і соціальних рухах. Чернечі ордени залишались одним з авангардів католицизму, займаючись передусім освітньою і харитативною діяльністю [417, с. 888–889; 393, с. 16]. Товариство Ісуса, при цьому, було одним з найвідоміших орденів Католицької церкви, духовна праця якого особливо зосереджувалась на активній суспільній спрямованості. Це зумовлює актуальність вибраної проблематики дисертації.

При написанні роботи використовувався принцип науковості. Його суть полягає в об'єктивному і неупередженому ставленні до предмета дослідження. Сама наука є особливим методом пізнання дійсності, який досягає поставленої мети за умови зіставлення фактів і свідчень про певні події. Тільки після застосування цих підходів можна формулювати висновок щодо описаного явища [557, с. 8]. Враховуючи, що історія Товариства Ісуса значною мірою досліджується і висвітлюється самими єзуїтами, то слід бути готовим зафіксувати певну необ'єктивність. Те саме стосується документів, які написані або опубліковані членами ордену, оскільки діяльність ордену в цих джерелах може бути більшою або меншою мірою ідеалізована. В таких випадках доцільно буде ознайомитись з матеріалами, котрі належить авторам, які не мали упередженого ставлення до єзуїтів. Завдання історика – дослідити подію зі всіх можливих сторін, адже тільки в такому випадку можна зробити максимально можливий об'єктивний висновок.

Положення дисертації висвітлено на основі принципів логічності та

послідовності [562, с. 93]. В ній також використано діалектичний принцип загального зв'язку і взаємодії, застосувавши міждисциплінарний підхід до об'єктів дослідження. Його використання надає змогу висвітлити проблематику окремого питання методологічним інструментарієм різних наукових дисциплін. Це допомагає встановити причинно-наслідковий хід історичних подій, прояснити суперечність між сутністю і явищем тощо [559, с. 254]. Застосування принципу загального зв'язку і взаємодії є необхідним, оскільки проблематика дисертації охоплює цілий ряд наук. Так, освітня діяльність Товариства Ісуса в Тернополі, їхня катехитична праця в міських школах, зокрема в Коломиї, стає об'єктом педагогіки. Аналіз характерних рис духовності ордену й особливостей його релігійної діяльності належить до релігієзнавчої сфери. Архітектурні риси храмів, споруджених єзуїтами, а також внутрішній інвентар святинь, є предметом мистецтвознавства. Втім, основні аспекти дисертації, а саме політичні й соціально-економічні умови, в яких проводилася місіонерська праця Товариства Ісуса в межах Львівської архідієцезії, взаємодія зі світською та духовною владою, заснування релігійних товариств і їх харитативна праця, були досліджені методами історичної науки [417, с. 888].

В підході до дослідження проблематики була обрана проблемно-хронологічна структура [558, с. 55], оскільки вона дає змогу найкраще описати розгортання місіонерської діяльності Товариства Ісуса в регіоні відповідно до хронології. Вивчення духовної праці ордену розпочинається з 1820 р., коли єзуїти опинились в Галичині, отримавши від австрійського цісаря дозвіл на перебування і відкриття освітнього закладу в Тернополі. Місіонерська діяльність Товариства Ісуса розгорталась поступово. До кінця XIX ст. орден уже мав місійні дома в п'яти населених пунктах Львівської архідієцезії. З 90-х рр. XIX ст. і до вибуху Першої світової війни Товариство Ісуса проводило активну суспільну діяльність в контексті тогочасних загальносвітових процесів, які відбувались в Католицькій церкві, а саме соціальної політики папи Лева XIII. На початку XX ст. орден відзначився організацією кількох важливих суспільних подій у Львові. Враховуючи поступове розгортання діяльності єзуїтів, можна вважати,

що проблемно-хронологічна структура дослідження найкраще підходить для висвітлення основних положень дисертації [417, с. 891].

Завдяки пошуково-евристичному методу знайдено необхідну кількість джерел для висвітлення теми. Цей метод спрямований на пошук і виявлення документів до заданої проблематики, а також відбір матеріалів, потрібних для розкриття основних положень дисертації. Значна частина матеріалів у роботі стосується особливостей душпастирської діяльності Товариства Ісуса, спорудження ордену храмів у різних населених пунктах, епістолярної спадщини, згадок про духовну працю єзуїтів у тогочасних часописах. Особливо корисним став метод архівної та бібліографічної евристики, котрий є обов'язковим на початковому етапі дослідження. Його застосування дозволило значно ґрунтовніше й ефективніше підійти до висвітлення обраної теми, оскільки дало змогу ознайомитися з потрібною літературою і наявними джерелами, а згодом і визначити, де знаходяться необхідні архівні документи. Такий комплексний підхід до вивчення цієї проблематики створює умови для її більш об'єктивного розуміння [417, с. 880].

Будь-яка наукова робота потребує таких загальних методів пізнання, як індукція і дедукція. Індукція – це метод пізнання, коли загальний висновок формулюється на основі аналізу декількох фактів. Таким чином, дослідник мисленнєво здійснює перехід від часткового до загального, тобто аналізує певну сукупність подій, що дає змогу зробити судження про явище в загальному [560, с. 165]. У випадку цього дослідження індукція застосовується при вивченні історії місійних домів Товариства Ісуса в Станиславові, Чернівцях, Коломиї та Стрию. На основі отриманого матеріалу про вищезгадані місії єзуїтів наведено спільні риси місіонерської діяльності ордену, характерної для Львівської архідієцезії загалом. Висвітлити проблематику дисертації допоміг також історико-типологічний метод, завдяки якому було систематизовано й упорядковано релігійні практики, властиві для духовної праці єзуїтів.

Для методу дедукції характерний протилежний спосіб дослідження, тобто перехід від загального до часткового. Відповідно до нього, явище розкладається

на окремі частини, які аналізуються окремо один від одного, а загальні положення стають основою, з якої виводяться окремі положення [560, с. 166]. В дисертації метод дедукції застосований при дослідженні впливу вчення папи Лева XIII на релігійно-культурну діяльність єзуїтів. Духовна праця ордену у Львівській архідієцезії розглянута в контексті значно ширших соціальних процесів, які відбувались в другій половині XIX – на початку XX ст. в католицькому світі.

За допомогою методу класифікації в роботі було типологізовано документальну базу та історіографію. На його основі було визначено основні риси душпастирської діяльності ордену, описано особливості єзуїтських місій в різних населених пунктах. Натомість принцип системності [561, с. 57] дозволив комплексно дослідити Товариство Ісуса як частину організаційної структури Римо-католицької церкви, аналізуючи при цьому умови, характерні для суспільного життя Галичини того періоду. Історичний метод [562, с. 93] дав змогу розглянути обрану тематику через призму географії й культурної специфіки краю. Галичина – це регіон зі своїми суспільними особливостями та проблемами. Львівська архідієцезія є окремою церковно-адміністративною одиницею, яка розташована в межах цього краю. Відповідно, для останньої є характерними всі особливості та наявні для регіону проблеми. Це стосується, наприклад, браку католицького духовенства в регіоні й певні проблеми з освітніми закладами, що вплинуло на рішення влади надати можливість єзуїтам залишитись в Галичині. Відповідно до історичного методу усі факти, явища і події, зібрані в дисертації, описані у взаємозв'язку і єдності з тогочасною епохою. Кожна історична подія висвітлена в процесі її зародження, динаміці розвитку і зміні.

Метод історизму дозволяє окреслити основні етапи діяльності Товариства Ісуса у Львівській архідієцезії як невіддільну частину культурних процесів, котрі відбувались в Галичині [558, с. 86]. З його застосуванням були визначені основні релігійні практики ордену, заснування нових місійних домів і спорудження католицьких храмів у містах, куди прибували єзуїти. Окрім цього,

проаналізовано їхній взаємозв'язок з іншими конфесіями та суспільством, співпраця або конфлікти з місцевими органами влади.

Доцільно уточнити, що в межі Львівської архідієцезії входить і Чернівецький деканат [150, р. 69–75], відповідно в роботі буде представлена місіонерська діяльність єзуїтів у Чернівцях. Натомість землі Хирова і Добромиля тоді під юрисдикцію львівського архієпископа не входили, тому духовна праця ордену на перелічених територіях, попри її значення і масштаби, не розглядатиметься*.

Окремо варто згадати про метод історичної періодизації. Хронологічні рамки роботи торкаються так званого «Галицького періоду» діяльності Товариства Ісуса на землях колишньої Речі Посполитої. Цей період, за періодизацією о. А. П. Бієса, тривав упродовж 1820–1918 рр. [450, s. 58]. Метод історичної періодизації дає змогу внести сюди декілька уточнень, умовно поділити його за певними часовими рамками, зосереджуючи свою увагу на Львівській архідієцезії:

1) 1820–1848 рр. – прибуття єзуїтів у Галичину; розгортання діяльності ордену у Львівській архідієцезії; місійна праця ордену і конфлікти з архієпископом Анджеєм Анквічем; відкриття освітніх закладів у Тернополі й Львові;

2) 1848–1852 рр. – заборона діяльності ордену в Австрійській імперії; закриття навчальних закладів Товариства Ісуса; перебування єзуїтів у статусі світських священників у межах монархії Габсбургів;

3) 1852–1914 рр. – скасування австрійською владою указу про заборону ордену і повернення єзуїтів до осередків у Тернополі та Львові; відновлення діяльності Тернопільського конвікту до 1876 р. і перенесення освітнього закладу до Хирова; розгортання мережі резиденцій в межах Львівської архідієцезії, зокрема відкриття місійних домів у Станиславові, Чернівцях, Коломиї та

---

* Проблематика Добромильської реформи широко висвітлена в українській історичній науці, тому в даній роботі вона буде розглянута вибірково.

короткотривала місія в Стрию; активна суспільна праця в кінці ХІХ – на початку ХХ ст. і заснування значної кількості релігійних товариств, найчастіше марійських содаліцій, серед мирян; організація та участь в масових релігійних заходах Львова; зростання масштабів духовної праці серед робітників; відкриття реколекційного дому у Львові; створення органу координації діяльності марійських содаліцій у Львівській архідієцезії;

4) 1914–1918 рр. – вибух Першої світової війни, що зумовив зменшення масштабів діяльності Товариства Ісуса у Львівській архідієцезії; матеріальні втрати; реорганізація Галицької провінції ордену в Польську.

Таким чином, метод історичної періодизації дав змогу розробити хронологічні рамки дисертації, схарактеризувати основні етапи діяльності Товариства Ісуса у Львівській архідієцезії, визначивши найбільш значні у виокремлених етапах події. Метод опирається на значну кількість опрацьованих матеріалів про місіонерську працю ордену в другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. [417, с. 892; 450].

Важлива роль у дослідженні належить біографічному методу [558, с. 161]. Окрему увагу було зосереджено на єзуїтах, духовна праця яких була особливо помітною у Львівській архідієцезії. Застосовуючи цей метод, було зібрано матеріали, котрі стосуються життєвого шляху окремих представників ордену, їхніх заслуг в освітній і науковій сферах, організаційних здібностей тощо.

Статистичний метод виявився особливо корисним для підрахунку кількісно-якісних змін в душпастирській діяльності Товариства Ісуса у Львівській архідієцезії. Йдеться в першу чергу про оформлення статистичних даних щодо кількості проведених єзуїтами хрещень, сповідей, причасть і настанов до них, шлюбів, духовних вправ, проповідей, катехизмів, візитацій [231]. Інформація в цифрах взята зі звітів, які щорічно записувались при місійних домах. Духовні практики, представлені в таблицях, були обрані за критерієм частоти фігурування в записах. Використання статистичного методу є важливим для аналізу динаміки зростання або спадання кількості здійснених таїнств та релігійних практик у певному населеному пункті, що може свідчити про

розгортання або зменшення масштабів душпастирської праці ордену. Крім того, цей метод уможлиблює вирахування кількості єзуїтів у Львівській архідієцезії відносно загальної кількості членів ордену в Галицькій провінції Товариства Ісуса [417, с. 893].

Неможливо розглядати діяльність ордену ізольовано від інших процесів у Львівській архідієцезії. Не менш важливим є синхронний метод [558, с. 161], котрий допомагає паралельно досліджувати події політичної, соціально-економічної та релігійно-культурних сфер регіону. В роботі продемонстровано взаємозв'язок між Товариством Ісуса та світською владою, іншими орденами, духовенством Львівської архідієцезії, особливо з митрополитом Юзефом Більчевським. На прикладі діяльності ордену в Чернівцях можна зробити висновок, що місцева влада не завжди була лояльною до єзуїтів [417, с. 890].

Важливою складовою дослідження є відповідна термінологія. Враховуючи, що Товариство Ісуса користувалось окремим поняттєвим апаратом, то в додатках до дисертації розміщений термінологічний словник. У ньому розглянуті поняття, котрі стосуються не тільки діяльності ордену, але й функціонування Львівської архідієцезії (Додаток Б).

Таким чином, проблематика місіонерського служіння Товариства Ісуса у Львівській архідієцезії в ХІХ – на початку ХХ ст. зазвичай зустрічається досить рідко у дослідженнях. Українська історична наука переважно зосереджується на питаннях освітньої діяльності ордену на українських землях у Новий час. Англomовна література містить багато відомостей про загальну історію і духовність єзуїтів, проте аналіз душпастирської праці в Галичині в ній майже не зустрічається. Найбільш ґрунтовно до діяльності Товариства Ісуса підійшла польська історіографія. Існують окремі праці, присвячені освітнім закладам єзуїтів, їхній філософії, науковим і суспільним поглядам, організації ними заходів і заснуванню релігійних товариств у Галичині. Доречно зазначити про вагомий внесок самих єзуїтів у дослідження історії свого ордену. Втім, праці польських істориків опосередковано висвітлюють проблему діяльності ордену у Львівській архідієцезії, не зосереджуючись виключно на останній. Комплексних

досліджень духовної праці єзуїтів у даній структурі на цей час немає ні в польській, ні в українській історіографіях.

Джерельна база дисертації охоплює більшість аспектів місіонерської діяльності Товариства Ісуса. В дослідженні розглянуто різні архівні документи, такі як історії резиденцій, різноманітні акти, які висвітлюють функціонування місійних домів, кореспонденція між членами ордену, статистичні звіти «Fructus spiritualis», щоденники суперіорів. Більшість з цього матеріалу ще не була опублікованою. Не менш важливими для дослідника є внутрішні каталоги ордену і шематизми Львівської архієпархії. Окремий великий блок джерел займають тогочасні часописи, в яких відображена душпастирська діяльність ордену, а також газетні статті з висвітленням місіонерського служіння ордену. Погляди єзуїтів на тогочасні суспільні питання можна також знайти у матеріалах періодики.

Використання широкого методологічного інструментарію допомогло опрацювати різноманітний спектр джерел та історіографії. Здобута в процесі дослідження інформація отримана на основі загальних принципів історизму і наукової об'єктивності. Комплексне залучення методів пізнання дало можливість широко дослідити обрану проблематику і висвітлити різні аспекти місіонерської діяльності Товариства Ісуса у Львівській архієпархії.

РОЗДІЛ 2. МІСІОНЕРСЬКА ПРАЦЯ ТОВАРИСТВА ІСУСА ДО СЕРЕДИНИ ХІХ СТ.

Кінець XVIII – початок ХІХ ст. виявився непростим для Католицької церкви. Французька революція завдала непоправної шкоди впливу Апостольській столиці у Франції, а через поширення ідей Просвітництва роль і суспільне значення церкви почали спадати. У європейських країнах поширились тенденції підпорядкування церковної влади монархам. Складними були і дипломатичні відносини Риму з Наполеоном, які коливались між підписанням конкордату 1801 р., що регулював права держави й церкви, до окупації Францією Папської держави в 1809 р. Утім, після падіння Наполеона папа зміг відновити свої позиції на міжнародній арені. На Віденському Конгресі в 1814 р. Пій II завдяки дипломатичному таланту кардинала Ерколе Консальві повернув владу над Ватиканом і областю, яка входила на той час до складу «*Patrimonium Sancti Petri*». Саме того року, 7 серпня 1814 р., папа домогся відновлення Товариства Ісуса, з метою відновити втрачені впливи церкви в європейських країнах і свій престиж серед європейців. Варто відзначити той факт, що монархи також стали зацікавленими у відновленні ордену єзуїтів, оскільки планували спрямувати діяльність ордену на захист ідеології абсолютизму.

Порівняно з іншими відомими орденами, Товариство Ісуса значно пізніше розпочало свою діяльність у Львівській архідієцезії. Домініканці та францисканці закладали свої монастирі на території галицько-волинського князівства ще до створення самої архідієцезії [496, s. 31]. На відміну від згаданих орденів, єзуїти з'явилися в цих землях лише на хвилі Контрреформації та оновлення Римо-католицької церкви у другій половині ХVІ ст. Перший період існування Товариства Ісуса у Львівській архідієцезії охоплює 1584–1773 рр., тобто від прибуття єзуїтів до Львова до ліквідації ордену [450, s. 58].

Характеристика діяльності Товариства Ісусового у Львівській архідієцезії є неможливою без розуміння загальних рис регіону та історії ордену. В першій частині роботи буде коротко представлена історія створення та розвитку Львівської архідієцезії. В наступних підрозділах будуть подані обставини

відновлення ордену єзуїтів, а також його прибуття та діяльність у регіоні до середини XIX століття.

2.1. Діяльність єзуїтів у Львівській архідієцезії до 1773 р.

Історія Львівської архідієцезії розпочинається від папської булли «*Debitum pastoralis officii*», яка була видана 13 лютого 1375 р. папою Григорієм XI. На початку свого існування архідієцезія називалася галицькою, оскільки її центр був у м. Галич [506, s. 35]. Однак через декілька десятиліть, а саме 28 серпня 1412 р., папа римський прийняв рішення про перенесення центру до Львова. Це рішення було документально затверджене в 1414 р. і від того року архідієцезія отримала назву «львівська» [537, s. 14]. На той час, існувало декілька причин для перенесення центру архідієцезії. По-перше, Львів на той час уже був значно розвиненішим і багатшим містом, аніж Галич. По-друге, місто було краще укріплене і його було значно легше обороняти від ворогів, особливо від монголо-татарських набігів. На час свого утворення Львівська архідієцезія охоплювала галицькі, львівські, а також перемишльські та сяноцькі землі, що входили до складу Руського воєводства [496, s. 35]. Львівській митрополії на той час були підпорядковані єпископства у Перемишлі, Холмі, Володимирі Волинському, Києві, Кам'янці-Подільському та суфрагани в Сереті в Молдові.

Територія архідієцезії остаточно сформувалася в XVI столітті. У 1593 р. архієпископ Ян Димитр Соліковський вперше здійснив її адміністративний розподіл [506, s. 38]. Тоді до архідієцезії ввійшли 7 деканатів: Городок, Львів, Дунаїв, Жидачів, Рогатин, Тереховля і Устя або Галич [389], які ділились на 150 парафій [537, s. 15]. У 1765 р. львівський архієпископ Вацлав Сераковський вніс корективи в структуру архідієцезії, додавши Буськ, Коломию, Кукільники, Янів і Бучач. Таким чином, її територія охоплювала уже 12 деканатів. У 1786 р. до складу архідієцезії ввійшли парафії Чернівці, Сучава, Садогора, Бояни, Радівці та інші. На межі XVIII – початку XIX ст. територія Львівської архідієцезії знову значно розширилась. До неї ввійшли землі із сусідніх Перемишльської, Луцької, Кам'янець-Подільської і Краківської дієцезій. Так,

якщо в 1788 р. Львівська архідієцезія поділялась уже на 25 деканатів і 217 парафій, то уже з 1874 р. – на 26 деканатів і 420 парафій [389; 537, s. 15]. Станом на 1914 р., Львівська архідієцезія займала територію площею 49 444 км², мала 29 деканатів, 371 парафій, 435 каплиць, 707 священників, 231 монаха, 47 чоловічих монастирів [500, s. 265]. Територія була надзвичайно великою, натомість кількість культових місць (зокрема церков і каплиць) та священників була абсолютно недостатньою для задоволення духовних потреб. Це важливий нюанс, через який церковна влада в Галичині мала прямий інтерес до діяльності Товариства Ісуса в межах своїх архідієцезій.

Крім Львівської архідієцезії латинського обряду у Львові існували дві інші митрополії: вірменська і православна (пізніше греко-католицька). Перша з них постала в 1367 р. за сприяння польського короля Казимира III, а в 1629 р. вона уклала унію з Римом. Друга, галицька православна митрополія, була утворена в 1302 р. у Галичі, але існувала з перервами і була підпорядкована Київській митрополії. В 1700 р. дієцезія також уклала унію з Римом – долучаючись до структури уніатської церкви в Речі Посполитій. У 1807 р. папською буллою «*In universalis Ecclesiae regimīnae*» папа Пій VII відновив Галицьку митрополію, а митрополитові надав титул львівського і галицького [500, s. 265–266]. Усі три митрополії існували на одній і тій самій території. Хоча Вірменська архідієцезія була більшою в розмірах за Львівську, але в ній налічувалось менше духовенства і мирян [496, s. 39]. Факт співіснування трьох митрополій на одній території теж вартий уваги, оскільки в другій половині XIX ст. діяльність єзуїтів перетинатиметься як з духовенством греко-католицького, так і вірменського обрядів. З Греко-католицькою церквою орден пов'язуватимуть спільні польсько-українські місії*, натомість архієпископи Вірменської католицької церкви неодноразово братимуть участь в заходах, організованих єзуїтами.

Галичина, яка внаслідок Першого поділу Польщі потрапила під владу

---

* Цікаво буде зазначити те, що єзуїти інколи ставили перед собою завдання навернення православних до греко-католицизму, а також продовжували полеміку з протестантськими течіями [19, k. 39]. Натомість, проти поширення католицизму і протестантських течій різко виступало православне духовенство [416, с. 48–49; 513, р. 65, 69].

Австрії в 1772 р., була разом з Далмацією, найбільш економічно відсталим регіоном Австрійської імперії. Однією з найбільших духовних проблем в Галичині була велика нестача священників для душпастирської роботи, причиною чого була політика «йозифізму» [503, р. 209]. Священики повинні були виконувати роль слухняних чиновників, а втручання держави в життя окремих єпархій та орденів було величезним – закривали багато церков і монастирів, а також обмежували набір потенційних кандидатів у духовенство [531, s. 16]. В результаті діяльності Йосифа II держава взяла під контроль Церкву і стала власницею всього її майна та фінансів, а сама Церква залишила право лише ними користуватися. Ці процеси відбувалися у всіх регіонах під владою Габсбургів і були частиною політики «освіченого абсолютизму». Монарх мав право скасувати привілеї духовенства, реформувати духовну освіту задля виховання підпорядкованого державі кліру або юридично вплинути на його матеріальне становище [434, с. 311, 318].

У ХІХ ст. в Європі відбувався ще один важливий процес – намагання держави відібрати монополію Церкви на освіту. Він розпочався ще в епоху Просвітництва, але впродовж ХІХ ст. монархи продовжували обмежувати вплив Церкви на освіту. В першу чергу такі обмеження були здійснені на рівні вищої освіти, а згодом і на рівні середньої; у випадку початкової такий процес йшов значно повільніше. Окрім цього, у всій Європі поступово розвивалася промисловість, впроваджувалися нові технічні засоби виробництва, виникали нові соціальні верстви, серед яких величезну роль почали відігравати робітники. Ідея прогресу та роль науки у цьому процесі підняли ранг школи як навчального закладу, який формує наукові знання майбутніх поколінь. Усі ці загальноєвропейські процеси стосувалися також земель Габсбурзької монархії, а отже, території Галичини та Лодомерії. Можливо, це була одна з причин, через яку австрійський цісар не тільки дав єзуїтам дозвіл на діяльність в Галичині, але доручив їм завдання займатись освітою, яка, підконтрольна Церкві, повинна була поєднувати елементи здобуття знань із формуванням моральних установок та лояльністю до влади [531, s. 18].

Товариство Ісуса було засноване значно пізніше інших орденів і пов'язало свою історію з Львівською архидієцезією в Новий час. Засновник Товариства Ісусового, Ігнатій Лойола (1491–1556 рр.), був іспанським дворянином з баскського роду. Спершу він присвятив своє життя військовій справі, але під час одужання від важкої травми, отриманої під час оборони замку Памплони від французьких військ в 1521 р., присвятив життя службі Католицькій церкві. Після довгих духовних пошуків і паломництв Лойола у 1534 р. разом зі своїми шістьма соратниками дав присягу відправитись у Святу Землю для навернення у християнську віру невірних. Вони разом домовились, що якщо їм не вдасться здійснити задумане через несприятливі обставини, то вони повинні відправитись в Рим, щоб папа римський сам розпорядився їхньою долею. Присяга їхньої невеличкої групи закінчувалась словами «*Ad Maiorem Dei Gloriam*», тобто «Для більшої Слави Господньої». Ці слова в майбутньому стали девізом ордену. У 1539 р. соратники вирішили, що на основі їхньої групи буде створене об'єднання, яке називатиметься Товариством Ісуса, а 27 вересня 1540 р. папа Павло III буллою «*Regimini Militantis Ecclesiae*» затвердив його. Це і стало початком офіційного існування ордену [508, р. 27–28]. Через рік, 5 квітня 1541 р. Ігнатій Лойола став першим генералом. Після свого заснування Товариство Ісуса почало розростатися, а члени ордену відправились в різні частини світу. Їх діяльність поширилась від Європи аж до Індії та Бразилії ще за життя Ігнатія Лойоли [514, р. 45–65].

Товариство Ісуса вперше з'явилося в Речі Посполитій в 1564 р. Перших єзуїтів запросив кардинал Станіслав Хозиуш, який ознайомився з їхньою діяльністю під час Тридентського собору [492, s. 41–42]. Через рік, 8 січня 1565 р., єзуїти відкрили колегіум і гімназію в Бранево [504, s. 8]. Згодом Товариство Ісуса почало розширювати мережу своїх навчальних закладів. Нові освітні установи постали в Пултуську (1566), Вільнюсі (1569), Познані (1573), Ярославі (1575), Клузі (1579), Полоцьку (1584), Ризі (1584), Калішу (1584), Несвіжу (1585) і Любліні (1586) [489, s. 31–32; 509, s. 265–266]. Серед єзуїтів було багато діячів освіти і науки [516, s. 134–163; 527, s. 93–94]. Формування і

виховання людської особистості було одним із головних завдань ордену [529, s. 87]. Ігнатіянська педагогіка повпливала на вдосконалення освітньої системи в Європі та сприяла розвитку педагогічних ідей інших релігійних згромаджень, наприклад, піярів, салезіян, презенток, сестер св. Катерини [479, s. 108–127].

До 1773 р. основними осередками Товариства Ісуса у Львівській архідієцезії були Львів та Станиславів. Єзуїти вперше прибули до Львова на запрошення львівського архієпископа Яна Димитра Соліковського в 1584 р. Через шість років вони офіційно відкрили там резиденцію [505, s. 7–10]. У 1607 р. орден розпочав просвітницьку діяльність у Львові, відкривши колегіум. Загалом, у єзуїтських школах навчалися такі відомі особи, як Богдан Хмельницький, князь Єремія Вишневецький, поет Францішек Карпінський, поет та єпископ Ігнацій Красицький. На базі колегіуму Король Ян II Казимир у 1661 р. заснував Львівську академію. Єзуїти також мали у Львові бібліотеку, друкарню та аптеку [551]. У 1610 р. орден розпочав будівництво великого барокового храму св. Петра і Павла [55, к. 3], яке вдалось завершити лише до 1640 р. Сам храм вдалося повністю прикрасити і обладнати десь до 1660 р. [505, s. 7–10]. У Станиславові Товариство Ісуса відкрили місійний дім в 1715 р. і колегіум в 1722 р. Упродовж 1716–1730 рр. за фундації Йосифа Потоцького і Францішка Завадського єзуїти збудували в місті костел [555]. Також, поза душпастирською працею у Львові й Станиславові, єзуїти мали місії в Рожнятові (1710), Тисменичанах (1722), Журавні (1744) і Надвірній (1767) [540, s. 239].

Могутність ордену, його поширення по всьому світу та його вплив викликали тривогу у правителів європейських країн, особливо в епоху Просвітництва. Річ у тому, що Товариство Ісуса підпорядковувалось виключно папі римському, а отже становило собою дещо чужий елемент в будь-яких державних структурах, який було неможливо повністю контролювати. Усе це створювало навколо ордену ауру загадковості та викликало різноманітні конспірологічні чутки щодо його діяльності. В епоху просвіченого абсолютизму, коли монархи намагались зосередити абсолютну владу у власних руках, будь-які незалежні структури становили загрозу їхній могутності. Окрім цього,

Товариство Ісуса володіло чималою власністю, на яку зазіхали монархи, часто будучи у фінансово несприятливих обставинах. Справа дійшла до того, що під тиском європейських держав, зокрема Іспанії, Португалії і Франції, 21 липня 1773 р. папа Климент XIV своїм бреве «*Dominus ac Redemptor Noster*» розпустив орден єзуїтів, а його майно дозволив конфіскувати на користь світської влади, що для останньої було дуже вигідно. Таким рішенням папа намагався примиритися з монархами католицьких держав, особливо французькими Бурбонами, і повернути Ватикану владу в південній Франції і південній Італії [540, s. 150].

Через скасування та конфіскацію майна Товариство Ісуса втратило свій вплив у всьому світі, хоча, як це не парадоксально, воно було розпущене не скрізь. За рік до скасування єзуїтів відбувся перший поділ Речі Посполитої. В результаті частина земель королівства була розділена трьома державами. Таким чином, частина майна ордену потрапила під владу Катерини II. Якщо конкретно, то на території імперії Романових опинилось 18 місійних домів, в яких перебував 201 єзуїт [450, s. 77]. Коли папське бреве доставили до імператриці, вона просто проігнорувала його. Очевидно, що причиною такого рішення стало її бажання продемонструвати владу та незалежність від папських указів. Головним центром Товариства Ісуса стало місто Полоцьк. Завдяки прихильності династії Романових єзуїти продовжили свою діяльність [485, p. 67, 70]. Подібна ситуація була в Пруссії, де за сприянням пруського короля Фрідріха II, орден діяв ще декілька років після свого офіційного скасування. Щодо імперії Романових, то там обставини для Товариства Ісуса виявились значно сприятливішими. Наступник Катерини II, імператор Павло I, був дуже прихильний до єзуїтів і навіть надіслав лист папі з особистим проханням легалізувати діяльність ордену в імперії. Пій VII погодився і в 1801 р. видав документ «*Catholicae fidei*», в якому надавав єзуїтам право діяти в російських землях [540, s. 262]. Вже у 1814 р. папа видав буллу «*Sollicitudo omnium ecclesiarum*», якою повністю відновив права і привілеї Товариства Ісуса в усьому світі. Таким чином, «російський період» дозволив ордену зберегти своє існування і дочекатись відновлення своєї діяльності [507,

р. 112; 485, р. 81].

Парадоксально, але рішення Пія VII завдало удару існуванню єзуїтів на території, яка сприяла їхньому існуванню. Після наполеонівських воєн Товариство Ісуса опинилося у складній ситуації в імперії. Син і наступник Павла I, Александр I, спочатку не відрізнявся від свого попередника у ставленні до єзуїтів, але після Віденського конгресу монарх вирішив, що орден становить загрозу для його держави [468, s. 122]. Здебільшого це було зумовлено діями православного духовенства, яке скаржилося монарху на те, що Товариство Ісуса сприяє масовому переходу населення до католицизму. Останні роки правління Александра I відзначалися його поступовим переходом від ліберальних ідей до прихильності православної церкви. Таким чином, від 1815 р. становище єзуїтів у імперії ставало дедалі гіршим. У тому ж році Александр I підписав указ про вигнання єзуїтів із Санкт-Петербурга та закрив «Колегіум nobіліум», їхній елітний навчальний заклад, де навчалися студенти знатного походження. Згодом російська влада закрила Полоцьку академію [469, s. 54–55]. Ситуація ще більше загострилась зі смертю генерала ордену Тадеуша Бжозовського в 1820 р. і вже через три місяці після його смерті імператор видав указ про цілковиту заборону діяльності ордену в імперії [457, s. 13]. Єзуїти мали право на діяльність в межах держави виключно як світські священники. Втім, керівництво ордену прийняло рішення покинути імперію і відправитись в Італію [469, s. 58].

Станом на 1820 р. на російській території перебувало близько 300 єзуїтів. Подорожувати разом такою кількістю людей було незручно, члени ордену поділилися на невеликі групи [457, s. 13]. І ось 1-го травня 1820 р. одна з груп єзуїтів зупинилась в Бродах, на австрійському кордоні. Там їм довелося чекати дозволу від австрійської влади на перетин кордону. В той час губернатором Галичини був барон Франц фон Бауер, який був прихильний до єзуїтів. Він не тільки дозволив ордену перетнути кордон, але і надав дозвіл на перебування членів ордену в межах Австрійської імперії. Цьому рішенню посприяв тогочасний львівський архієпископ Анджей Алоїзій Анквіч, який вирішив скористатися ситуацією. Враховуючи, якою складною була ситуація з нестачею

священиків у Галичині, він пішов на співпрацю з єзуїтами, надавши їм житлові помешкання у Львові й плануючи використати орден для оживлення релігійного життя в архідієцезії [501, s. 75–76].

Пізніше, 23 травня, єзуїти знову поділилися на дві групи: частина єзуїтів продовжила свою мандрівку в Італію, а частина залишилась у Львові. Провінціал ордену о. Станіслав Свєнтоховський відправив о. Алоїзія Ландеса до Відня з питанням щодо можливості подальшої діяльності ордену межах Галичини. У столиці ця ідея знайшла підтримку серед впливових людей, які на той час там перебували. Серед них були єпископ перемишльський Антоній Голашевський, апостольський нунцій і архієпископ Паоло Лірді та митрополит віденський Антоній Гогенварт, який сам до ліквідації ордену в 1773 р. був єзуїтом. Ознайомившись з проблемою, цісар вирішив надати ордену право на офіційну діяльність в межах цілої монархії [501, s. 76–77].

Таким чином, історія Товариства Ісуса була пов'язана з Львівською архідієцезією ще з кінця XVI ст. Двома основними осередками ордену були Львів і Станіславів. Єзуїти займались душпастирськими справами, а також характерною для них, освітньою діяльністю, користуючись підтримкою місцевої влади. Після ліквідації ордену в 1773 р. Товариство Ісуса могло вільно існувати тільки в межах імперії Романових. В 1814 р. орден знову отримав право вільно провадити місіонерську працю в усьому світі, натомість ситуація на російській території для єзуїтів ставала дедалі напруженішою. У 1820 р., після того, як імператор Александр I заборонив діяльність ордену, керівництво Товариство Ісуса прийняло рішення покинути імперію. По дорозі до призначеної мети частина єзуїтів знову опинилася в Галичині, розпочинаючи новий етап своєї історії у Львівській архідієцезії.

2.2. Початок «галицького» періоду в історії ордену (1820–1848 рр.).

У серпні 1820 р. за указом цісаря Товариство Ісуса отримало завдання організувати діяльність навчального закладу в Тернополі [48, к. 3]. Міська влада була зацікавлена в освітній діяльності ордену в Тернополі, оскільки в місті на

той час не було середньої школи через відсутність вчителів, які б володіли німецькою мовою, а також необхідної для навчання будівлі [531, s. 49–50]. Для виконання свого завдання єзуїти орендували монастир ордену домініканців, а разом з тим костел, сад та площу, які до нього прилягали [532, s. 229]. За кілька місяців, 6 листопада, орден відкрив у місті колегіум*. Згодом була відкрита гімназія. В 1822 р. Товариство Ісуса розпочало будівництво конвікту, в якому через рік розпочалось навчання. Станом на 1823 р. в навчальному закладі єзуїтів навчалось уже 394 учні [51, к. 30; 531, s. 50–51]. Директором закладу був Алоїзій Тюрман [441, s. 142]. Того ж року місто відвідав імператор Франциск I [39, к. 75].

З педагогічними кадрами для викладання проблем не було, оскільки посади педагогів зайняли колишні викладачі єзуїти з Полоцької академії [556]. Також, в 1823 р. єзуїти запровадили дворічні курси з філософії [51, к. 30], які відвідували як члени різних орденів, так і світські священики [509, s. 281]. Курси проводились німецькою мовою, а з 1827 р. – латинською [441, s. 142]. Театр і надалі залишався невіддільною частиною єзуїтської педагогіки. Театральна діяльність ордену в Тернополі була започаткована разом з виникненням конвікту. Організатором вистав і керівником театального гуртка впродовж 1821–1832 рр. був о. Ян Ойлард. Після нього в 1832–1836 рр. цю посаду займав о. Ян Менет. Театр ставив польські й німецькі комедії, його відвідували не тільки мешканці міста, але й поважні гості з інших міст [556].

Слід відзначити, що в освітній діяльності єзуїти спершу були підпорядковані місцевій владі. Про їхню залежність від державних інститутів свідчить декрет 12 грудня 1820 р. Згідно з тим декретом, директор гімназії в Тернополі був залежним від старости округу, а єзуїти, що призначались на викладацькі посади, були змушені складати відповідні державні экзамени [171, р. 78–79]. Філософськими курсами, які запровадили єзуїти, керував архієпископ Анквіч, а навчальні заклади були під керівництвом ректора Яна Зраніцького та

---

* З 1821 р. декілька єзуїтів перебували в тухівському монастирі бенедиктинців, де допомагали їм у душпастирстві, оскільки ченці були похилого віку. В 1830 р. помер останній місцевий бенедиктинець. Планувалось, що перейде їхня власність у спадок Товариству Ісуса, але через неспроможність домовитись з австрійською владою та проблеми з фінансами орден покинув Тухів [8; 457, s. 69–70].

префекта Фердинанда Вільгельма Фостера. Також щороку освітню діяльність єзуїтів перевіряв канонік львівської капітули о. Францішек Ксаверій Захаріяевич (пізніше єпископ тарнувський, а ще згодом перемишльський) [441, s. 143].

Згідно з йосифінською реформою, на початку 20-х рр. XIX ст. усі чернечі ордени, які перебували в межах Габсбурзької імперії, підпорядковувались місцевим архієпископам і єпископам. До 1855 р. збори ченців у монастирях могли відбуватись лише в присутності єпископського і губерніяльного комісарів [434, с. 324]. У зв'язку з цим, між Товариством Ісуса й архієпископом Анквічем виникали суперечки та непорозуміння. Львівський архієпископ лояльно ставився до єзуїтів і був радий їхній діяльності в межах своєї архідієцезії, але згідно з йосифінським правом хотів бачити їх повністю підпорядкованими своїй власній юрисдикції. Єзуїти були потрібні йому в архідієцезії, в першу чергу, для душпастирської діяльності, а не для освітніх справ. Архієпископ Анквіч часто відправляв членів ордену в групах, як правило по дві особи, на місії в потрібні йому парафії, в яких гостро відчувалась потреба духовенства. Така практика не подобалась керівництву Товариства Ісуса. Прохання провінціала від 7 листопада 1821 р. свідчить, що архієпископ посилав членів ордену переважно в парафії зі складними для життя і праці умовами. Аби змінити парафію для членів свого ордену провінціал повинен був кожного разу просити дозволу в архієпископа [501, s. 8]. Ще одне непорозуміння виникло влітку 1822 р., коли Анквіч висловив провінціалові своє невдоволення, що декілька єзуїтів покинуло монастир у Підкамінцях без його відома і згоди, а також, що деякі єзуїти сповідають людей в Тернополі без відповідного дозволу. Проблема вирішилась згодом, коли виявилось, що потрібна апробація в єзуїтів таки була, а монастир підкамінецький вони покидали з відомості та цілковитого дозволу провінціала [501, s. 80–81].

Ситуація у Львівській архідієцезії була непростотою для єзуїтів і провінціал не збирався миритись з таким втручанням місцевої влади у внутрішні справи ордену. Того ж самого року він відправив листа до Відня, в якому просив розширення прав ордену в регіоні, можливість діяти за власними законами та

зменшити його залежність від зовнішніх інституцій. Справа затягнулась на декілька років, але, зрештою, Товариство Ісуса досягло успіху. Згідно з рішенням цісаря від 18 листопада 1826 р. Товариство Ісуса могло здійснювати освітню діяльність згідно з внутрішніми приписами ордену, а провінціал мав право відправляти членів ордену на парафії за власним розсудом. Обмеження, накладені на освітню сферу ордену, стосувались тільки навчальних підручників і проведення державних іспитів, які були повинні регулюватись відповідно до освітніх законів імперії [501, s. 81–82, 85–86]. В 1827 р. цісар своїм рескриптом дозволив провінціалу обіймати посаду директора навчальних закладів ордену, а обов'язки старости зводились до відвідин школи [542, s. 548].

Упродовж 1825–1826 рр. на площі, купленій у домініканського ордену, був збудований новий будинок, який єзуїти використовували для навчальних потреб [556]. Це зумовить надалі деякі фінансові суперечки з домініканцями у другій половині XIX ст. Окрім того, в 30-х роках XIX ст. відбулося декілька важливих подій. По-перше, частина вихованців єзуїтів взяла участь в Листопадовому повстанні. Повстання було придушене, проти його учасників розпочались репресії, відповідно кількість учнів у гімназії скоротилась. Після повстання австрійська влада з більшою підозрою почала ставитись до будь-яких проявів національної самосвідомості. З цього приводу в 1834 р. було покарано двох єзуїтських професорів і їхніх учнів за співання патріотичних пісень під час прогулянки [441, s. 144]. Втім, через два роки ситуація для ордену покращилась, оскільки цісар надав ордену право провадити навчання філософії відповідно до їхнього освітнього документа «Ratio Studiorum». У тому ж році, з дозволу цісаря була заснована марійська содаліція студентів, а кількість вихованців ордену сягала близько 500 осіб [531, s. 229; 556].

Товариство Ісуса не обмежувало свою діяльність в Тернополі тільки освітою. Єзуїти часто проводили проповіді, переважно польською, а інколи й німецькою мовами. Їхня душпастирська діяльність охоплювала не тільки Галичину. Є відомості, що декілька членів ордену перебували на місіях в Буковині, зокрема в Якобенах, Луізенталі, Горі Гуморі, Заставній [13, арк. 107–

115]. Від 1841 р. єзуїти почав частіше проводити народні місії у Львівській архидієцезії. Однією з причин активізації ордену, як зазначав о. С. Заленський, була небезпека москвофільської пропаганди, яка вже тоді поширювалась у краю. Багатолюдні релігійні заходи були проведені в Тернополі, Львові, Милятині, Пеняках, Печихвостах і вірменському костелі у Станиславові, куди їх запросив львівський архієпископ вірменського обряду Самуїл Кирило Стефанович. Втім, не всі були задоволені місіями ордену. Так, у 1842 р. після місії у Милятині митрополит греко-католицької церкви Михайло Левицький написав до Риму скаргу на те, що єзуїти намовляють русинів переходити до католицького обряду. Отець С. Заленський писав, що невдоволення митрополита викликало причащення його вірян за римо-католицьким обрядом і проведення греко-католицької служби у латинському храмі. Після цього за його розпорядженням від 1843 р. у милятинському храмі був завжди присутній василіанин, а на відпусту приходило троє додаткових священиків. Натомість о. С. Заленський писав, що такий звичай був у Милятині здавна, а серед тернопільських учнів біля половини є дітьми греко-католицьких священиків, які, тим не менше, не переходять до римо-католицького обряду. Він додавав, що єзуїти закривали очі навіть на те, що деякі польські учні приймають греко-католицизм задля отримання стипендії [540, s. 279–280; 542, s. 590].

Окрім всього, орден організував реколекції під час Великого посту. Спочатку духовні вправи проводились тільки для своїх учнів, а вже від 1826 р. їх почали проводити і для інших людей, переважно шляхти та державних службовців [441, s. 144]. Щорічно члени ордену сповідали від 30 до 45 тисяч людей. В 1843 і 1844 р. Товариство Ісуса заснувало дві організації – Братство Непорочного Серця Марії та Братство тверезості відповідно. Останнє проводило різноманітні й популярні тоді в Галичині кампанії зі зменшення споживання алкоголю [556]. Подібні заходи організуватиме і греко-католицьке духовенство [402, с. 12]. Наступним осередком єзуїтів у Львівській архидієцезії став Львів. Як було згадано раніше, в 1820 р., після повернення в Галичину, частина членів ордену проживала у Львові. В каталогах ордену згадується

28 осіб [146, р. 15]. У 1826 р. архієпископ Анквіч надав дозвіл трьом єзуїтам виголошувати проповіді в місті. У вересні того ж року, отці проводили духовні науки для сестер бенедиктинок і сестер сакраменток [545, s. 112]. Після місії єзуїти покинули Львів, а місцевий костел св. Петра і Павла, який колись належав ордену, пустував. Але Товариство Ісуса планувало розширити межі своєї діяльності в архідієцезії та відкрити осередок у Львові. Їм вдалось це зробити тільки через десять років завдяки допомозі губернатора Галичини Фердинанда Карла Йозефа Габсбурга-Есте. Вже 17 червня 1836 р. за наказом уряду єзуїтам з підтримкою ерцгерцога вдалось повернути собі храм св. Петра і Павла [55, к. 4, 12], а 21 серпня сам губернатор урочисто вручив їм ключі від їхнього давнього костелу. Отці зайнялись реставрацією храму [108, к. 28, 61], а також почали провадити реколекції. Окрім цього, в 1841 р. за сприянням єзуїтів при храмі постало Братство Непорочного Серця Марії [540, s. 303; 545, s. 112–113].

В 1842 р. єзуїти відкрили у Львові шляхетський конвікт св. Миколая. Доручення відкрити навчальний заклад орден отримав ще під час свого прибуття до Галичини. Спроби розпочати діяльність конвікту у місті велась від 1834 р. Втім, через проблеми з педагогічними кадрами в ордені та затягування справи науковою комісією Львова процес затягнувся на роки. За сприяння губернатора Ф. д'Есте Товариство Ісуса в 1837 р. отримало у власність колишній тринітарський монастир св. Миколая, на базі якого і відкрило навчальний заклад. у 1842 р. [6; 289, s. 4; 457, s. 84, 99–101; 531, s. 103–130].

При відкритті закладу було закінчено тільки половину будівлі. Будівництвом керував брат з ордену Фіделіс Штадлер. Конвікт неодноразово відвідували представники влади та духовенства, зокрема уже згаданий губернатор Галичини Фердинанд д'Есте, греко-католицький митрополит і архієпископ львівський Михайло Левицький, архієпископ вірменсько-католицького обряду Самуель Кирило Стефанович, львівський архієпископ латинського обряду Франтішек де Паула Піштейк, який проводив триденні реколекції для учнів і навіть грав з ними в більярд. Вихованці з хорошою успішністю мали право один раз у два тижні виходити на прогулянку з родичами

[33, к. 26–30].

Зразком для конвікту св. Миколая слугувала Терезіанська академія у Відні, так званий «Терезіанум», відповідно до якої була організована навчальна програма закладу і його внутрішній устрій. Екзамени відбувалися за наявності урядової комісії. В самому конвікті на той час навчалось 50 осіб. Основними предметами в навчальній програмі конвікту були польська мова і література, а в 1847 р. до його програми додали курси філософії і математики [509, s. 303]. Було також викладання французької мови і спортивні заняття. Один з вихованців згадував, що в 1844 р. до них приїхав з Фрібуру якийсь пан, на ім'я Бадер, який розмовляв з учнями французькою мовою і навчав їх зимою катанню на лижах [33, к. 27, 29].

У березні 1848 р. Львів став одним із багатьох європейських міст, в яких події Весни народів отримали значний резонанс. Одними з основних учасників революційного руху в місті стали студенти, частина з яких навчалась у Львівському конвікті. До них долучились і єзуїти, зокрема о. Кароль Антоневич і о. Йозеф Браун. Подібні події відбувались в інших містах Австрійської імперії [458, s. 21]. Усе це викликало невдоволення Австрійського уряду і стало головною причиною цісарського указу про ліквідацію ордену єзуїтів на землях монархії. Єзуїтів звинувачували в тому, що вони підбурюють поляків до повстання. Звинувачення торкались не тільки викладачів львівського, але і тернопільського конвікту [10, арк. 1–7]. Разом із Товариством Ісуса з тих самих причин у державі Габсбургів було ліквідовано і орден редemptористів. Після розпуску єзуїти залишились на території Силезького і Познанського воєводств у статусі священників. Утім, коли революція завершилась, а ситуація в імперії стабілізувалась, Товариство Ісуса було відновлене. З 1852 р. орден знову відновив свою діяльність у Львівській архідієцезії.

2.3. Внутрішня структура Галицької провінції і формація єзуїтів. Особливості релігійних практик та основні напрями духовної праці.

Організація Товариства Ісуса в XIX ст. зберігала правила і традиції свого

внутрішнього життя, закладені в конституціях засновником ордену св. Ігнатієм Лойолою. Окрему увагу заслуговує формація єзуїта, а також територіально-адміністративний устрій ордену в структурі Католицької церкви. Найвищий ступінь в ієрархії Товариства Ісуса посідав генерал, який обирався довічно. Затвердити кандидатуру генерала міг виключно папа римський [491, s. 121]. У керуванні орденом генералу допомагали асистенти, які виконували функцію радників. Якщо за адміністративно-територіальним устроєм Римо-католицька церква ділиться на архидієцезії, то єзуїти мали власний поділ. Їхньою головною адміністративно-територіальною одиницею була провінція. За правилами ордену її можна було утворити тільки за умови, якщо на певній території налічуватиметься більше, ніж 50 єзуїтів [196, р. 381–382]. Провінції об'єднувались у асистенції. До обов'язків асистентів входив нагляд за цими територіальними одиницями. Станом на 1914 р. існували італійська, німецька, французька, іспанська і англійська асистенції. Галицька провінція входила до складу німецької [134, р. 75].

Провінцію очолював провінціал, який підпорядковувався особисто генералові ордену. Каденція провінціала могла тривати тільки три роки, але інколи її термін міг бути продовжений ще на три [491, s. 216]. В його обов'язки входило керівництво провінцією та забезпечення в ній місіонерської праці ордену. Окрім цього, провінціали входили до складу генеральної конгрегації, яка збиралася в Римі для виборів генерала або для вирішення важливих справ. До складу конгрегації входили також делегати від провінції [196, р. 330–331, 381–382]. Під наглядом провінціала перебували локальні осередки єзуїтів. На відміну від інших орденів, такі осередки називалися домами або резиденціями, але в жодному разі не монастирями [491, s. 88].

Доми єзуїтів могли належати до двох типів. Перший тип – це будинки, які слугували для душпастирської діяльності ордену (резиденції, в яких мешкали єзуїти, видавництва, навчальні заклади тощо). Другий тип – це резиденції, що були призначені для потреб Товариства або для піклування над хворими чи бідними. Слід відзначити, що термін «резиденція» не означав якогось багатого

помістя, а просто власний місійний дім [196, р. 387–388].

На чолі кожної резиденції був настоятель, який відповідав за діяльність ордену в конкретному населеному пункті, слідкував за виконанням обов'язків підпорядкованих йому єзуїтів. Якщо дім належав до типу навчального закладу, то його настоятель мав звання «ректора» або «суперіора». І ректор, і суперіор підпорядковувалися безпосередньо провінціалові [196, р. 172–173]. Останній контролював їхню діяльність, перевіряв звітність. При кожній резиденції або колегіумі Товариства Ісуса велася звітна документація, в якій описувалися щорічні події, які відбувалися впродовж року. Там могли бути записані урочисті заходи, організовані єзуїтами, або будь-яка важлива інформація, пов'язана з осередком ордену в місті [541, s. VII–VIII].

Товариство Ісуса мало власну формацію, у якій були свої особливості. В загальному, цілий курс навчання єзуїта тривав щонайменше 11 років. Допустити до пробації могли провінціали. У конституціях зазначалось, однак, що на рішення про прийняття кандидата мали право настоятелі місійних домів [196, р. 70]. Спершу відбувалась співбесіда, під час якої екзаменатор, який оцінював здібності охочого вступити до Товариства Ісуса, розпитував загальні відомості про його життя, а також повідомляв про майбутні обов'язки. Для того, щоб краще осмислити свій вибір і не передумати, кандидат, перед вступом до ордену, проживав у домі в статусі гостя від 12 до 20 днів [196, р. 86].

Після допуску до пробації [491, s. 121, 212]* передбачалось ретельне опитування від екзаменатора. Останній повинен був дізнатися все про життя кандидата, а також оцінити його здібності. Кандидат, якщо він був освічений, мав навіть можливість провести лекцію для людей, яких призначить настоятель. Це було потрібно для того, щоб оцінити його ерудованість, наукові знання і вміння викладати предмет [196, р. 89].

Перший термін навчання, так званий новіціат, тривав 2 роки. Кандидати,

---

* Треба зауважити, що в повсякденній мові «пробацією» називали саме останній, завершальний етап формації єзуїта.

які навчалися впродовж цього періоду, називалися новіціями або коад'юторами. Вони поділялись на новіціїв схоластиків і новіціїв братів. До схоластиків належали єзуїти, які розпочинали вивчення філософії і теології, щоб у майбутньому висвятитись на священників [196, р. 62–63]. Новіціат передбачав вивчення церковних законів і статуту ордену, працю в місійному домі. Кандидат повинен був обов'язково пройти 6 випробувань: завершити повністю духовні справи, прислужувати в лікарні, здійснити паломництво без грошей, виконувати обов'язки по дому, навчати катехизму дорослих і дітей [204], а також проповідувати. На кожне випробування давався місяць, але період і суть завдання могли коригуватись настоятелем, залежно від навколишніх умов. Для прикладу, допускалось два місяці праці в лікарні замість паломництва або навпаки [196, р. 37–38]. Новіції повинні були роздумувати над своїм покликанням [206, s. 3–12] і обов'язками [206, s. 31–40], викорінювати свої погані звички і боротися зі слабкостями [206, s. 16–26]. Після новіціату кандидати допускались до простих обітниць. Останні давалися латинською або рідною мовою в усній і писемній формі в присутності старших членів ордену. З боку кандидатів припускалось, що вони дають вічні обітниці, натомість за Товариством Ісуса в майбутньому завжди залишалось право виключити будь-кого з ордену, тим самим звільняючи його від проголошених обітів [196, р. 208].

По закінченню новіціату розпочинались 3-річні філософські студії. В окремих випадках ці курси бути скороченими до 2 років. У такому разі вони називались «бієнніум», тобто періодом з тривалістю 2 роки [491, s. 63]. Новіції брати, які завершували новіціат, але не продовжували навчання для висвячення на священника, ставали коад'юторами господарськими і займались здебільшого внутрішніми справами ордену, піклувались про порядок у домах [196, р. 200]. Схоластики повинні були вивчати іноземні мови, логіку, природничу і моральну філософію, метафізику, теологію і Святе Письмо. Двома тогочасними науковими авторитетами були Аристотель і св. Тома Аквінський [196, р. 150, 182–183]. Метою філософських курсів була підготовка до майбутніх богословських студій [465, s. 48]. У 1832 р. генерал Товариства Ісуса Ян Філіп Ротан опублікував

оновлене «Ratio Studiorum». Додатковий акцент у ньому робився на вдосконаленні мислення і волі єзуїта. В 1879 р. папа Лев XIII видав енцикліку «Aeterni Patris», започаткувавши новий філософський напрям – неотомізм [464, s. 285]. Згодом, в 1911 р. генерал ордену Франц Вернц видав розпорядження під назвою «*Ordinatio studiorum Provinciae Galicianae ab ARP Generali approbatum*», в якому достосовував «Ratio Studiorum» до папської енцикліки. На першому курсі філософії вивчали логіку, загальну метафізику, історичну критику, окремі розділи біології. На другому році навчання серед предметів була раціональна і емпірична психологія, деякі теми з хімії, мінералогії, геології і фізики. На останньому курсі була теодицея, моральна філософія, історія філософії, тексти Аристотеля і св. Томи Аквінського, розділи з астрономії, онтології, педагогіки, християнського мистецтва, загальної філософії. Місце проведення філософських курсів для єзуїтів упродовж другої половини XIX – початку XX ст. часто змінювалось. Впродовж 1887–1895 рр. члени ордену відбували цей етап навчання в Тернополі. Іншими містами, в яких проводились філософські курси, були Сьрем (1869–1872), Стара Весь (1872–1875), Хирів (1885–1887), Новий Сонч (1895–1913) [466, s. 23–24, 27].

Після філософських курсів наставав 2-річний період душпастирської діяльності, так звана «магістерка». На цьому етапі схоластики вирушали в місійні доми, де долучались до повсякденних душпастирських обов'язків Товариства Ісуса, виконуючи різні завдання, які їм доручав настоятель, наприклад, навчали катехизму в школах, займались адміністративною або господарською роботою [491, s. 164]. Коли закінчувалась «магістерка», то починався 3-річний період вивчення теології, під час якого єзуїти здобували відповідний науковий ступінь і готувались отримати священство [491, s. 275].

Формація в Товаристві Ісуса завершувалась спеціалістичними студіями, що тривали близько двох років, і завершувалися третьою пробацією. Під час студій єзуїт висвячувався на священника, міг поглиблювати знання з вибраних предметів, навіть завершувати докторантуру [568, s. 183–184]. Третя пробація – останній етап формування єзуїта і підсумок його багатолітнього

навчання. Зазвичай для неї збирали групу з кільканадцяти членів ордену з різних провінцій. Рішення про те, коли відправити єзуїта на третю пробацію, приймав провінціал. Третя пробація завершувалась трьома або чотирма публічними обітницями [491, s. 281]. Проголосивши публічні обітниці та отримавши священницький статус схоластики ставали духовними коад'юторами і займались душпастирством. Натомість найвищий ступінь в ордені займали професи, котрі проголошували чотири урочисті обітниці: бідності, чистоти, послуху, а також вірності папі римському [196, p. 25, 200]. Тільки професи мали право виконувати найвищі функції в Товаристві Ісуса [491, s. 146, 213].

При вступі до Товариства Ісуса претендент мав пройти загальну сповідь за все своє життя. Після цього слід було отримати причастя. Потім загальна сповідь мала бути повтореною кожних 6 місяців упродовж формації. Сповідником, при цьому, був інший єзуїт, якого призначав для цієї ролі суперіор. Для професів і коад'юторів, котрі закінчили навчання, загальна сповідь передбачалась щорічно [192, s. 5–6]. Існувало кілька перешкод до вступу в Товариство Ісуса. В орден не допускали, якщо кандидат був відлучений від церкви або пов'язаний з єрессю, здійснив вбивство чи інші важкі гріхи, перебував у шлюбі або в іншому ордені, хворів на якусь хворобу, котра перешкоджала його фізичним або розумовим здібностям [196, p. 28–29].

Єзуїти не мали габіту. Головна ідея щодо убрання полягала в тім, що одяг є другорядною справою в порівнянні з внутрішніми цінностями людини [491, s. 262–263]. Існувало кілька правил щодо того як повинен вдягатись єзуїт. Одяг не повинен виділятися серед одягу мешканців краю, а також має бути пристойним і скромним, щоб відповідати чесноті бідності [196, p. 238]. Відповідно, головним убранням єзуїтів у Галицькій провінції була священнича сутана [491, s. 264–266].

Кожен член ордену повинен був щоденно, двічі на день, виділяти час для іспиту совісті, а також для молитви, роздумів і духовних читань. Обов'язковою була присутність на богослужінні, яке відбувалось в тому костелі, що належав ордену [186, s. 30]. Для всіх, хто займався наукою, необхідно було знати

латинську мову. Рекомендувалось також знати мову краю, в який його відправляли [186, s. 32]. Заборонялось мати свої гроші. Отримати книги можна було з дозволу суперіора, але заборонялось робити в них помітки [186, s. 31]. Без дозволу настоятеля не можна було брати з собою якісь речі з місійного дому [186, s. 36]. Деякі пункти статуту регламентували поведінку. Наприклад, єзуїтам рекомендувалось не морщити лоба і носа, аби не було видно емоцій. Губи не мали бути надто стиснутими чи надто розкритими, але від обличчя мало віяти радше веселістю, ніж смутком [184, s. 44–45]. Доцільно відзначити, що деякі єзуїти могли мати візитні картки. Відомо, наприклад, що такі мав о. С. Заленський. На них було зазначено тільки сан, прізвище та ім'я [24, к. 1–4.]. Пізніше на них могли бути зазначені функції, які виконував єзуїт, адреса і номер телефону місійного дому [18, к. 416].

Кожен місійний дім мав свій розпорядок дня, встановлений суперіором. Певний час призначався на богослужіння, трапезу, навчання, сон тощо. В конституціях зазначалось, щоб розпорядок регулювався якимось сигналом. Здебільшого його функцію виконував дзвінок, але все залежало від місцевих звичаїв. Коли лунав сигнал, то членам ордену слід було одразу вирушати туди, куди він закликав, залишаючи всі справи, зокрема «навіть недописану букву» [196, р. 176].

Існували приписи для братів з ордену. Кoad'ютори, окрім навчання, могли виконувати різну роботу в домі. Ризничий повинен був допомагати в костелі, наприклад запалювати свічки перед месою, розкладати лавки, перевіряти наявність води для освячення, двічі на тиждень замітати костел [187, s. 56–58, 60]. Санітар слідкував за здоров'ям мешканців місійного дому [196, р. 127], піклувався про хворих, викликав і допомагав лікарю [182, s. 61–63]. Кухар відповідав за кухню. Страви повинні були бути готовими за пів години до початку споживання їжі. Розмір порцій визначав суперіор [183, s. 83–84]. Фуртіан* слідкував за входом до місійного дому, записував тих, хто з нього

---

* Від слова «фурта», що означало «брама», тобто вхід до місійного дому ордену.

виходив, зустрічав гостей [181, s. 67]. При виході з дому єзуїту треба було записати своє ім'я на таблиці при вході й повідомити фуртіана про мету маршруту [186, s. 41–42]. Загалом, у конституціях ордену рекомендувалось призначати на кожну посаду окрему людину. Втім, усе залежало від кількості членів ордену та обсягу роботи, якого потребувала конкретна посада в місійному домі або колегіумі [196, p. 74].

Джерелами до дослідження повсякденних обов'язків єзуїтів слугують каталоги провінції, які видавалися щорічно. У кожному з таких документів Товариства Ісуса наявна інформація про те, чим був зайнятий конкретний єзуїт. Для прикладу, можна взяти каталог ордену Галицької провінції за 1901 р. У ньому зазначено, що о. С. Заленський того року виконував обов'язки суперіора львівської резиденції Товариства Ісуса з 17 липня 1899 р. Окрім цього, він був адміністратором, душпастирем та сповідником у храмі св. Петра і Павла, модератором марійської содаліції і займався написанням літератури [138, p. 21]. Останнє, при наявності такого таланту в члена ордену, рекомендувалось конституціями [196, p. 298]. Міністром і прокуратором дому був о. Блажей Свідловський. Отець Бернард Герман оголошував проповіді німецькою мовою, а о. Владислав Ченч був модератором у Братстві доброї смерті й Товаристві св. Зити. Крім того, обоє священнослужителів виконували обов'язки сповідників у храмах [138, p. 21]. Аналогічні відомості є про функції коад'юторів. Так, брат Вільям Габриельський виконував роботу кухаря, брат Міхаель Ключ – фуртіана [491, s. 119], а Томас Швядер дбав про гардероб мешканців дому [138, p. 21]. В загальному, у каталогах можна знайти перелік обов'язків кожного єзуїта в конкретний рік.

Слід відзначити, що основні питання дисертації стосуються Галицької провінції ордену єзуїтів. Остання охоплювала територію Львівської архідієцезії, а також Перемишльську, Тарнувську та Краківську дієцезії. В 1820 р., коли єзуїти відновили свою діяльність в Галичині, ця провінція на самому початку мала назву «Польської», але через рік її назва була змінена на «Галицьку». В 1833 р. єзуїти відкрили нові доми в Австрії, внаслідок чого територія провінції

розширилась, а її назва знову змінилась, цього разу на Галицько-Австрійську провінцію, а пізніше, в 1839 р., на Австрійсько-Галицьку. Остаточні зміни відбулися 21 червня 1846 р., коли єзуїти поділили її на дві частини, на Австрійську і на Галицьку провінції [340, s. 468; 553].

Єзуїти, висвячені на священників, займались класичними душпастирськими обов'язками духовенства. Під душпастирством мається на увазі проведення богослужінь, хрещення, благословення шлюбів, підготовка дітей до першого причастя, сповіді, проповіді тощо. При цьому, вимагати за ці релігійні практики грошову винагороду заборонялось [192, s. 15]. Окрему увагу заслуговує проведення адорацій святих дарів та урочистих процесій на честь культу Найсвятішого Серця Ісусового. Єзуїти не тільки проводили обряди, але й писали літературу, присвячену цим релігійним практикам і популяризуючи їх [128; 129, 161; 173; 174; 193].

Окрім цього, Товариство Ісуса впродовж своєї історії займалось організацією місій і реколекцій [253, s. 121–122; 254, s. 93–95; 255, s. 110–111]. Одними з найпоширеніших апостольських практик єзуїтів були народні місії, які орден організував ще з XVI ст. [449, s. 68]. Їх було декілька видів: міські, сільські й ті, які проводились при парафіяльних костелах. Останні тривали від трьох до чотирьох тижнів. Упродовж них єзуїти займались катехизацією населення, проголошенням проповідей в костелі, підготовкою людей до сповіді. При кожній резиденції ордену були отці, які відправлялись на місії в різні парафії. В XIX ст. народні місії почали називати парафіяльними місіями. Вони стали поширеною практикою в Галичині з 1870-х рр. [552]. Кожна місія, як правило, тривала в середньому 8 днів і розпочиналась в суботу. В неділю для її учасників проголошувалась мета, а потім їм проводились науки на тему призначення життя людини, спасіння її душі тощо [478, s. 61]. Деякі члени ордену з Галицької провінції відправлялись на місії в інші країни, зокрема в Німеччину, Скандинавію, Америку, Мадагаскар [152]. Втім, єзуїти не були єдиним орденом, який займався парафіяльними місіями. Окрім них, таким видом діяльності займалися інші ордени, наприклад редемптористи, отці місіонери і

францисканці [449, s. 69–70]. На межі XIX і XX ст. проведенням парафіяльних місій почали займатись редемптористи і дієцезіальні священники. Натомість єзуїти зосередили свою діяльність на реколекціях для різних станів [478, s. 61].

Різниця між парафіяльними місіями і реколекціями полягала в тому, що перші були призначені для всієї спільноти вірних, а другі проводились серед окремих соціальних груп [491, s. 172]. Реколекції стали поширеною формою діяльності Товариства Ісуса в другій половині XIX ст. Їх популяризатором у Галичині був провінціал Галицької провінції о. Генрик Яцковський*. Разом з о. Генриком Скжинським він заснував у 1873 р. у Перемишлі Товариство Доброго Пастиря, до якого ввійшло біля сотні отців з Перемишльської дієцезії. Священнослужителі зобов'язувались принаймні двічі на рік проводити реколекції, допомагати отцям з сусідніх парафій в парафіяльних місіях. До кінця XIX ст. реколекційна діяльність поширилась всією Галичиною [478, s. 60–61]. Єзуїти здебільшого проводили так звані «станові реколекції», призначені для окремих станів населення. Як правило, вони відбувались в костелах або в спеціальних домах, інколи в жіночих монастирях і благодійних закладах. Серед учасників реколекцій були представники різних суспільних станів: духовенство, семінаристи, інтелігенція. В 90-х рр. XIX ст. до переліку цих категорій населення додадуться робітники [449, s. 72–73]. На початку XX ст. єзуїти відкриють у Львові окремий реколекційний дім, призначений виключно для проведення в ньому реколекцій для чоловіків з різних станів суспільства. Раніше, в 1904 р., орден розпочав будівництво дому з таким самим призначенням в м. Чеховіце [460, s. 5].

Існувало декілька видів реколекцій: індивідуальні, які проводились під час парафіяльних місій, і закритого типу, котрі тривали декілька днів*. Для останніх і призначались реколекційні доми. Стараннями о. С. Заленського в 1887 р. у Кракові вийшла книга, в якій була пояснена суть реколекцій і пропонувались

---

* Доречно заодно зауважити, що о. Г. Яцковський активно підтримував антиалкогольні кампанії у Галичині, був одним із засновників навчального закладу в Хирові і провідним реформатором ордену василіан [159; 167].

* Реколекції у Львівському домі тривали 3–4 дні [32, к. 36].

різноманітні теми для роздумів [198]. Книга була поділена на 12 конференцій, тобто тем для роздумів [198, s. I–IV]. Головною метою реколекцій було спасіння власної душі. Основним релігійним джерелом, на яке опиралась тогочасна реколекційна методика, були «Духовні вправи» св. Ігнатія Лойоли [253, s. 121], де молитви, іспит совісті й роздуми сполучались в єдину систему. Вважалося, що приклад першої реколекції показав сам Ісус Христос, коли перебував у пустелі 40 днів перед початком свого проповідництва [198, s. 10, 11–13]. В 1895 р. вийшла окрема книга о. С. Заленського, присвячена проведенню триденних реколекцій для священнослужителів [205]. Перший день був присвячений проблематиці мети і призначення священників, джерелам гріхів і проступок серед духовенства. На другий день були роздуми про смерть, останній суд, пекло і покликання св. Петра, а на третій – про життя, розп'яття і воскресіння Ісуса Христа [205, s. 245–246]. В загальному, орден публікував різну літературу, пов'язану з реколекційною діяльністю [163; 164]. Щодо самих єзуїтів, то впродовж свого життя кожен з них відбував великі реколекції, що тривали 30 днів, мінімум два рази, під час новіціату і третьої пробації [491, s. 296].

У Галичині єзуїти активно проводили травневі богослужіння. Хоча останні були відомі ще з Середньовіччя, їхнім популяризатором вважається італійський єзуїт о. Альфонс Маззоралі (1749–1813), який за порадою папи римського Пія VII пропагував поширення таких богослужінь і провів перші меси в Римі, після чого ідею підхопили інші костели і єзуїтські школи [256, s. 10–11]. В 1827 р. Тернопіль став першим містом Львівської архідієцезії та Галичини загалом, в якому єзуїти провели травневе богослужіння. Саме стараннями єзуїтів ці релігійні заходи стали згодом запроваджувати в усьому регіоні [311, s. 72–73]. Товариство Ісуса видавало окрему книгу з щоденними роздумами, присвяченими Богородиці, на кожен день травня [199] і самі єзуїти через травневі богослужіння популяризували культ Діви Марії*.

---

* У Львівській архідієцезії популяризації травневих богослужінь сприяв архієпископ Францішек Ксаверій Вешхлейський. У куренді від 24 лютого 1864 р. він закликав духовенство до проведення цих релігійних практик у своїх парафіяльних храмах як у містах, так і в селах [175, s. 158].

Однією з головних сфер діяльності Товариства Ісуса завжди була освіта, хоча в самій Львівській архідієцезії вона не була головним видом духовної праці ордену, за винятком хіба що Тернополя і, впродовж короткого періоду, Львова. Натомість самі єзуїти були помітними учасниками тогочасних суспільних процесів у Галичині. Це було пов'язано з тим, що місійні дома ордену у Львівській архідієцезії знаходились виключно у великих містах. Товариству Ісуса доводилось взаємодіяти з представниками різних етносів, політичних напрямів і конфесій. Особливо це стосується Львова, який був культурною столицею регіону, де панували різноманітні ідеологічні течії. Єзуїти висловлювали свої погляди в тогочасній пресі й вступали в полеміку з опонентами. Товариство Ісуса займалося публікацією книг та статей на актуальну проблематику.

Праці єзуїтів торкались різноманітних тем. Так, окремі книги о. С. Заленського були присвячені запобіганню самогубству [203] і поширенню масонського руху [200; 201]. Священик також позитивно оцінював нариси історика Юліана Бартошевича про Греко-католицьку церкву. Він відзначав цінність праці, оскільки її автор поставив собі завданням наголосити на різниці між руською, тобто уніатською, церквою і московською, чим протистоїть панславізму, що ґрунтується на ідеї ідентичності обох віросповідань, і спростовує тотожність Русі з московським царством [23, к. 5]. Про значення ролі тогочасної Греко-католицької церкви можна почерпнути також з книги о. Г. Яцковського**. Дещо критичні погляди щодо єврейського впливу на суспільство висловлював о. М. Моравський [172]. Його ідеї у свій час критикував Іван Франко [230, s. 89–91]. Натомість про діяльність останнього, а заодно про Івана Белея, Михайла Павлика і згадував о. Я. Бадені [126, s. 40–41]. Деякі твори отців з ордену були присвячені культам святих. Отець

** Останній вважав греко-католицизм силою, яка протистоїть російській культурній, мовній і релігійній асиміляції [166, s. 3–4]. Сам єзуїт у 1878 р. вирушив на місійну діяльність серед греко-католиків Підляшшя, за що був схоплений російською владою і кинутий у в'язницю на 18 місяців [528, s. 12], оскільки імперія в той період проводила репресивну політику по відношенню до католицької церкви [415, с. 98–99].

Я. Сиганьський написав окрему книгу про культ св. Станіслава Костки у Львові. Частина книги описує історію ікони святого, яка знаходилась на вівтарі у костелі св. Петра і Павла і була відреставрована в 1905 р. польським майстром позолоти Валентієм Якуб'яком [195, s. 17–18]. Про життя св. Зити писав о. Казімеж Рідл, який заодно був популяризатором її культу [189]. Також єзуїти писали навіть на науково-популярні і природничі теми. Отець Ян Нуцковський присвятив окрему статтю різним методикам запам'ятовування інформації, завершуючи її оглядом тогочасної літератури [118, s. 66–69]. Окрема стаття о. Фелікса Хортинського присвячена питанню іонізації газів і розкладу атому [116, s. 3–35].

Варто зауважити, що деякі праці були написані українською мовою. Нею писав уже згаданий о. К. Рідл, професор риторики для василіанських студентів в Добромилі [123; 124]. Він же ж і перекладав деякі праці з польської мови. Одна з книг о. Г. Яцковського була навіть написана о. К. Рідлом українською латиницею [165].

Діяльність Товариства Ісуса була помітною у тогочасному суспільстві. За апостольським листом папи Лева XIII «*Singulare praesidium*» від 12 травня 1882 р. саме єзуїтам із Галицької провінції було доручено зайнятись реформою василіан. Це викликало неоднозначну оцінку серед суспільства [404, с. 862–863]. Особливо критикували реформу у москвофільській пресі. Разом з єзуїтами критикували і о. Климента Сарницького. Також особливо негативно про реформу писали на сторінках газети «Діло» [257, s. 1–2]. Провінціал ордену о. Г. Яцковський, один з ініціаторів Добромильської реформи, у відповідь на критику написав у 1884 р. в часописі «*Przegląd Powszechny*» про своє бачення цієї реформи [158]*. Отець зазначав, що прихильно ставився до Греко-католицької церкви ще від часів свого новіціату, зокрема ще з 1863 р., коли був на місії в Монастирських. Він описував зустріч з папою Левом XIII, котрий наполягав на необхідності збереження василіанських звичаїв. У своїй апології о. Г. Яцковський описує також про перші два роки реформи [158, s. 7–9].

---

* Цей текст був також опублікований окремо.

Провінціал згадував про запроваджені у новіціаті порядки, зокрема про те, що побутовою мовою у добромильському монастирі є українська. Нею, відзначав він, розмовляли й самі єзуїти. Молитви також проводилися українською мовою, так само як і богослужіння в храмі [158, s. 39, 43]. Очевидно, одним із завдань апології о. Г. Яцковського було спростування звинувачень у тому, що Товариство Ісуса буде займатись полонізацією василіан. На завершення він додавав, що критика реформи василіан не принесе користі українцям, а вигідна хіба москвофілам і схизматикам [158, s. 47].

До реформи ордену василіан за весь час її проведення було залучено 47 єзуїтів*. Їхнім основним завданням було дати освіту та виховання новому поколінню греко-католицьких ченців, а також відновити життєдіяльність монастирів василіанського ордену. Важлива роль належала о. Касперу Щепковському, який був ректором і магістром новіціату у Добромилі. Саме він укладав тогочасний статут, при цьому зберігаючи настанови та правила св. Василя, адже василіани повинні були дотримуватись кінівійно-спільнотного способу життя [403, с. 203]. Також отець встановлював розпорядок дня і розклади занять для новіціїв. Двоє старших василіан були призначені відповідати за проведення обрядів, оскільки сам о. К. Щепковський старався уникнути додаткових звинувачень у полонізації чи латинізації [209, s. 404–407]. Самі василіани згадували, що, хоч і майже всі єзуїти були поляками, що і викликало багато критичних зауважень, але при тому всі вони або уже знали, або впродовж короткого часу вивчали українську мову, якою і виголошували проповіді, і писали листи [421, с. 70].

Контроль за реформою здійснював не генерал ордену, але конгрегація пропаганди віри. Єзуїти щорічно відправляли їй детальні звіти щодо процесу реформування. Саме до конгрегації слід було звертатись у разі виникнення якихось проблем або спірних питань. Таку саму можливість мали й василіани,

---

* Доцільно згадати, що Римо-католицька церква уже здійснювала спроби покращити становище василіанських монастирів у середині XVIII ст. Натомість значна частина їхніх володінь була ліквідована під час правління Марії-Терезії і її сина Йосифа II [499, с. 49].

котрі могли при потребі відправляти туди скарги [262, р. 274–275]. У некролозі о. К. Щепковського є згадки про те, що такі випадки траплялись. Конкретні причини не названі, але згадано, що це було пов'язано з національним питанням [209, с. 407]. Втім, це були радше винятки з правил. Справа тім, що якраз отця К. Щепковського василіани найбільше поважали. Є згадки про те, що у 1888 р. його відправили виконувати нові обов'язки. У відповідь на це василіани відправили листа з проханням повернути отця на попередню посаду ще на кілька років, що і було зроблено [243, р. 133].

Єзуїти, як і зазначав раніше о. Г. Яцковський, не займались полонізацією і латинізацією східного обряду. Брат Миколай Лісовський, який перебував в Кристинополі, згадував, що молитви, проповіді та прості розмови там відбуваються тільки українською мовою. Хоча, він зазначав, на сусідній вулиці був монастир бернандинів, де було все по-польськи [213, с. 412]. Щодо латинізації, то священик Іван Наумович, один з головних противників реформи та провідник галицького москвофільства, після відвідання богослужіння в Добромилі зауважив, що грецький обряд не зазнав змін [257, с. 1].

Єзуїти натомість впровадили до василіанської традиції нові релігійні практики, а саме набожества до Пресвятої Євхаристії, Серця Ісуса та травневі богослужіння. Більш важливу роль почав відігравати культ св. Йосифа і Діви Марії [388, с. 31–32; 404, с. 866]. Тут варто підкреслити, що, як уже було зазначено раніше, саме ці релігійні практики й були популярні в душпастирській праці Товариства Ісуса. Перші парафіяльні місії й травневі богослужіння були проведені молодими вихованцями єзуїтів уже в 1889 р. [421, с. 81]. Найбільш здатних до навчання молодих василіан орден відправляв до свого колегіуму у Кракові. Самі єзуїти зазначали, що, якби не габіт, то їх вихованці нічим би не відрізнялися від них самих [243, с. 133].

Завершення реформи відбулось 10 вересня 1904 р.* , коли папа Пій Х

---

* До Добромильської реформи приєдналися монастирі у Лаврові, Львові, Кристинополі, Жовкві, Крехові, Бучачі, Улашківцях, Михайлівцях, Дрогобичі, Краснопуці, Підгірцях, Буковій, Золочеві, Погоні та Гошеві [285, с. 4; 422, с. 223]. Планувалось також знайти окрему святиню для василіанського ордену в Чернівцях, оскільки монастир василіан міг би гідно протистояти поширенню москвофільства в Буковині [257, с. 1].

звільнив від керівних обов'язків о. Пьотра Бапста, надавши статус протоігумена о. Платоніду Філясу**. У своєму часописі «Nasze Wiadomości» єзуїти опублікували документи, пов'язані із закінченням процесу реформування. Генерал ордену, о. Людвік Мартін, отримав від римської конгрегації пропаганди подяку від 30 травня 1904 р. Опублікованим був також декрет про призначення нового керівництва василіанського ордену [373, s. 388–390]. Отець П. Бапст отримав від о. П. Філяса за сумлінну працю окремого листа з подякою [373, s. 388–390], натомість інші василіани, консультори о. Є. Маліцький, о. Д. Ткачук, о. М. Лончина і секретар о. А. Калиш, відправили 11 вересня 1904 р. свої слова вдячності тогочасному провінціалові о. Влодзімежу Ледуховському [373, s. 392–394]. За реформування василіанського ордену йому також окремо подякував митрополит А. Шептицький [170, s. 551–552], який і сам брав участь в цьому процесі і розумів значення останнього [493, р. 41–42].

Щодо о. К. Щепковського, то він помер у Кракові в 1899 р., не доживши до завершення Добромильської реформи. На його похорони прибули й василіани, які разом з о. Климентом Сарницьким, краківським парохом Іваном Борсуком та місцевим духовенством відспівали заупокійну панахиду за греко-католицьким обрядом, а потім і несли труну. Окрема панахида за отцем була відправлена в Добромилі [209, s. 409–410]. Того ж року у місцевій церкві о. К. Щепковському був поставлений пам'ятний постамент з похвалою [421, с. 87]. Реформа василіан мала вагоме значення для української історії, оскільки укріпила позиції греко-католицької церкви. Завдяки єзуїтам було виховане нове покоління релігійних діячів, що зіграло важливу роль у збереженні ідентичності українців і матиме значення для національно-політичних процесів в українському суспільстві дотепер [536, с. 159–160].

Як видно на прикладі реформи, Товариство Ісуса активно залучалось до суспільних процесів у Галичині. Ще однією сферою діяльності, якою активно

** Якщо бути більш точним, то о. Єроніму Маліцькому, який на той час виконував обов'язки о. П. Філяса, поки останній перебував на місії в Канаді [373, s. 388].

займатимуться єзуїти у Львівській архідієцезії з кінця XIX ст. буде заснування марійських содаліцій. До цих конгрегацій входили миряни одного суспільного стану, наприклад вчителі або студенти. Членів марійських содаліцій називали содалісами. Заснування цих конгрегацій було головним видом суспільно-харитативної праці Товариства Ісуса в регіоні, оскільки частина обов'язків цих об'єднань полягала в благодійності. Зазвичай, єзуїти засновували марійські содаліції в тих містах, де мали свої місійні доми, але могли також укладати їх під час своїх місій або реколекцій в окремих населених пунктах [458, s. 595]. Одним з найактивніших єзуїтів, які займалися утворенням і організацією товариств, був видатний історик ордену о. Станіслав Заленський [252, s. 595]. В загальному, члени ордену не вели замкнутого способу життя, їх місіонерське служіння було пов'язане з постійною духовною працею серед суспільства. В сумаріуші конституцій зазначено, що метою Товариства Ісуса є не тільки досягнути власної досконалості та спасіння, але й допомагати у спасінні та вдосконаленні оточуючих [191, р. 3]. Варто підкреслити, що слово «монахи» ніколи не вживалося щодо єзуїтів, попри те, що останні також дають обітницю бідності, чистоти і послуху, оскільки спосіб життя в ордені відрізняється від чернечого, оскільки орієнтований на активну суспільну діяльність [491, s. 173].

Тож, діяльність Товариства Ісуса у Львівській архідієцезії має давню історію, яка сягає своїм корінням кінця XVI ст. На відміну від францисканців і домініканців, які уже перебували на галицьких землях ще від доби Середніх віків, орден єзуїтів розпочав своє місіонерство в цьому регіоні уже в Новий час. Територія Львівської архідієцезії латинського обряду збігалась з територіями вірменської та греко-католицької митрополії, що зумовлюватиме співпрацю єзуїтів з духовенством обох цих обрядів. Від часу свого прибуття на землі Речі Посполитої і аж до скасування Товариства Ісуса в 1773 р. головні осередки ордену у Львівській архідієцезії знаходились у Львові та Станиславові. В 1773 р. єзуїтам довелось покинути Галичину і продовжити свою діяльність в Російській імперії, де вони займалися здебільшого освітою.

Дві важливі події в історії Товариства Ісуса, а саме його відновлення в

1814 р. і заборона його діяльності російським імператором у 1820 р., призвела до того, що частина єзуїтів опинилась у Галичині. Враховуючи, що останні мали викладацький досвід, здобутий у період їх освітньої діяльності в Російській імперії, орден отримав від австрійської влади завдання відкрити навчальний заклад у Тернополі. Після отримання дозволу на перебування в Австрійській монархії єзуїти створили в межах Галичини Галицьку провінцію, яка охоплювала собою, окрім Львівської архидієцезії, території Перемишльської, Тарнувської та Краківської дієцезій. У Тернополі орден був зосереджений на освітній діяльності, орендувавши будівлю домініканського монастиря і відкривши на тій території конвікт. Певні суперечки виникали з архієпископом Анджеєм Анквічем, який хотів, використовуючи єзуїтів, розв'язати проблему з браком духовенства в римо-католицьких парафіях. Однак, ордену вдалось відстояти свої права і навіть частково унезалежитись від місцевої влади. В 1836 р. єзуїти повернулись до свого давнього костелу св. Петра і Павла у Львові, а через кілька років відкрили в місті конвікт св. Миколая. Револуція 1848 р. і повторне скасування ордену в Австрійській імперії перервало його діяльність в архидієцезії на 4 роки, аж поки в 1852 р. Товариство Ісуса знову не отримало дозвіл на свою діяльність у межах монархії.

Структура Товариства Ісуса не зазнавала особливих змін у ХІХ ст. Адміністративною одиницею ордену була провінція, якою керував провінціал. На її території діяли освітні заклади Товариства Ісуса або місійні дома, очолювані ректорами або суперіорами відповідно. Формування єзуїта вирізнялось своїм довготривалим навчанням і займало щонайменше 11 років. Кандидати повинні були дотримуватись ретельної дисципліни та проходити різноманітні проби, щоб довести свою готовність стати повноправними членами ордену. Весь курс навчання був передбачений конституціями ордену і двічі оновленим в ХІХ ст. освітнім документом «Ratio Studiorum». У процесі формації кандидат проходив низку етапів, включаючи період навчання філософії та теології, духовних вправ та виконання обов'язків при місійному домі. Єзуїти, які були висвячені на священників, займались класичними душпастирськими

обов'язками в містах, у яких були відкриті місійні доми, а також виїжджали в сусідні населені пункти на місії. Натомість члени ордену, які не мали висвячень, займались господарськими справами.

Поширеними релігійними практиками Товариства Ісуса в Галичині, а відповідно у Львівській архієпархії, були травневі богослужіння та процесії на честь Серця Ісуса. В останній чверті ХІХ ст. орден почне практикувати організацію реколекцій для різних станів населення, а також засновувати релігійні конгрегації мирян. Окрім цього всього, єзуїти часто публікували літературу, присвячену релігійній і соціальній проблематиці. Варто підкреслити, що до середини ХІХ ст. орден відкрив освітні заклади в Тернополі та Львові, де займався вихованням молоді, що було також традиційним видом діяльності Товариства Ісуса. Згодом, за дорученням папи римського Лева ХІІІ, єзуїти зайнялися реформацією ордену василіан, яка, попри критику і побоювання опонентів, була проведеною без полонізації чи латинізації василіанських звичаїв і відіграла значну роль в історії української церкви. В загальному, духовна праця ордену була спрямована, у першу чергу, на взаємодію із суспільством і не була ізольованою від зовнішнього світу.

РОЗДІЛ 3. ОСВІТНЬО-КУЛЬТУРНА ДІЯЛЬНІСТЬ ОРДЕНУ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Друга половина ХІХ ст. була важливою в історії Католицької церкви в Австрійській монархії. Церква займалась активною діяльністю в соціально-політичному житті держави, будучи інституцією, яка формувала підтримку і лояльність до правлячого дому. Цьому сприяло кілька факторів. По-перше, конкордат 1855 р., між папою Пієм ІХ і цісарем Францом-Йосифом І посприяв згортанню політики йосифізму, а Католицька церква не тільки звільнилась від впливу держави, але й отримала привілейоване становище в монархії [414, с. 43–44]. По-друге, розвиток теологічних факультетів, духовних семінарій, а також контакти з іншими релігійними осередками в Європі посприяло підвищенню рівня освіченості духовенства. Це дало свої результати і вже на початку ХХ ст. серед очільників католицького духовенства Галичини появилися такі видатні особистості як єпископ перемишльський Юзеф Себастьян Пельчар (1842–1924), єпископ тарновський Леон Валега (1859–1933) чи Юзеф Більчевський (1860–1923), який був архієпископом Львівської архідієцезії в 1900–1923 рр. Вони не лише вміло поєднували церковне вчення із передовими досягненнями тогочасної науки, але намагалися перетворити свої єпархії на активні релігійні центри, відповідно до постулатів папської енцикліки «*Regum novarum*», яка матиме також серйозний вплив на місіонерське служіння Товариства Ісуса. У цей період у соціальному житті монархії особливо активну роль почали відігравати різноманітні чернечі згромадження. Їхні представники займались середньою і початковою освітою, катехизацією населення, допомогою бідним і хворим. Серед них особливо виділялись єзуїти, які у своїй діяльності робили акцент на місіях і парафіяльних реколекціях. Окрім цього, вони організовували братства і содаліції, сприяючи взаємодії між Церквою і мирянами, а також активно залучаючи останніх до духовного життя церкви [449, с. 18–19].

У 1852 р. Товариство Ісуса знову відновило своє право на діяльність в межах Габсбурзької монархії. Після офіційного указу від 23 червня 1852 р. орден отримав можливість повернутись до Тернополя та Львова [542, с. 800]. Для

порівняння слід підкреслити, що окрім єзуїтів, на початку 1853 р. у Львівській архидієцезії налічувалось 24 чоловічі чернечі доми інших орденів. Найбільшу кількість мали домініканці – 8 осередків. Бернандини мали 7 домів, кармеліти – 3 доми, францисканці конвентуали – 3 доми, капуцини – 2 доми. Реколекти мали тільки один осередок [150, р. 91]. Хоча ця кількість і видається значною, але якщо брати до уваги великі розміри архидієцезії, брак кадрів серед священників [395, с. 479] та потребу у виконанні душпастирських обов'язків, а також невелику кількість членів в окремих орденах, то виявляється, що це не задовольняло реальні потреби і виклики, які стояли перед церквою в Галичині в період неоабсолютизму.

Слід відзначити ще один важливий факт. Не всі члени Товариства Ісуса покинули територію Австрійської імперії після заборони ордену в 1848 р. Частина з них залишилась при своїх парафіях, а частина проживала у колегіумах. Окремі листи до губернаторства стосувались виділення коштів для проживання єзуїтів поважного віку, а також тих, кому через стан здоров'я було важко або неможливо подорожувати. Мова йшла про отців Юзефа Захера, Матеуша Молінарі, Кароля Штібеля, Вінцентія Лашкевича, Августина Маркевича [9, арк. 29-32, 36, 41, 45; 50, к. 7; 457, с. 129; 568, с. 44–45]. Окремі члени Товариства Ісуса допомагали в душпастирській роботі парафіяльним священникам [12, арк. 6, 12–15]. У внутрішніх каталогах ордену є дані про перебування єзуїтів у різних населених пунктах. У 1852 р. у Галицькій провінції Товариства Ісуса було 134 єзуїти, з яких 82 отці, 13 схоластиків і 39 коад'юторів [130]*. Щодо Львівської архидієцезії, то в її межах перебувало 43 єзуїти, з них 24 коад'юторів і 19 отців [130, р. 64]. Провінціалом ордену на той час був о. Миколай Баворовський**.

Станом на початок 1852 р. найбільше єзуїтів перебувало у Львові – 11 осіб

* В каталогах Товариства Ісуса не висвячені на священника члени ордену були названі просто «coadjutores», а вже висвячені – «patres». У подальшому тексті роботи щодо братів в ордені буде вживатись термін «коад'ютор».

** Провінціалами Галицької провінції Товариства Ісуса в 1852–1914 рр. були: Миколай Баворовський (1844–1854), Юзеф Браун (1854–1866), Каспер Щепковський (1866–1871), Францішек Каутний (1871–1877), Міхал Мицельський (1877–1881), Генрик Яцковський (1881–1887), Міхал Мицельський (1887–1893), Каспер Щепковський (1893–1897), Ян Бадені (1897–1899), Антоній Лангер (1899–1901), Владзімеж Ледуховський (1902–1906), Войцех Марія Баудісс (1906–1908), Владзімеж Пйонткевич (1909–1912), Пьотр Бапст (1912–1916) [554].

(5 отців і 6 коад'юторів) і в Тернополі – 13 осіб (6 отців, 7 коад'юторів) [130, р. 62–63]. Решта 19 членів ордену були на різних парафіях. У таких населених пунктах як Бяла, Білка, Червоноград, Чортків, Іспас, Наріль, Підгірці, Сков'ятин, Товсте, Висоцько і Залізці перебувало по одному члену ордену. По дві особи знаходились в таких парафіях як Луб'янки, Милятин, Пеняки, Жужель [130, р. 63–64].

3.1. Єзуїти в Тернополі: освіта та душпастирство.

Тернополю знову судилось стати першим містом у Львівській архієпископії, з якого єзуїти розпочали активну діяльність після свого повторного скасування у 1848 р. Тернопіль можна вважати основним містом активності ордену в Східній Галичині в період 1853–1887 рр. Це виникало передусім з діяльності конвікту, право власності на який Товариство Ісуса повернуло собі 13 червня 1853 р. [130, р. 64]. Утім, з діяльністю конвікту виникли певні юридичні проблеми. По-перше, коли в 1846 р. єзуїти розділили свою Галицьку провінцію на Австрійську і Галицьку відповідно, більшість педагогів з Тернополя перейшла викладати в Карлсберг і Фельдкірх, де були створені нові конвікти ордену. У зв'язку з цим у Тернополі орден зіткнувся з браком педагогічних кадрів [509, s. 282]. Ще одна важлива проблема була пов'язана зі статусом навчального закладу. Річ у тім, що конвікт був заново відкритий тільки на правах приватного шляхетського закладу і не мав державних прав. Законодавчою підставою для відкриття навчальної установи було рішення міністра культу та освіти Леопольда фон Туна від 17 червня 1856 р. Важливою умовою було те, що єзуїти повинні дотримуватись австрійської системи навчання. Спершу ордену було дозволено відкрити тільки чотири молодші класи, а пізніше й чотири вищих. Вихованці конвікту мусили здавати перед державною комісією вступний екзамен і матуру. Це було важливим нюансом, оскільки в такому разі після завершення навчання в конвікті учні мали право продовжувати навчатися у вищих навчальних закладах [531, s. 131–132].

У 1856 р. в конвікті розпочалось навчання і вже від 1857 р. про нього

можна знайти інформацію в каталогах ордену. На той час у Тернополі налічувалось 17 отців і 13 коад'юторів [147, р. 1–12]. За рішенням провінціала ордену Юзефа Брауна посаду ректора установи від 15 вересня 1856 р. (як зазначено в каталозі – А.П.) зайняв отець Францішек Каутний [147, р. 11]*. До обов'язків ректора входила організація навчального життя конвікту, в чому йому повинні були допомагати префекти. Кожен з префектів мав свою сферу: фінанси, бібліотека, уроки тощо. Викладацький склад у конвікті був досить різноманітним. Туди входили як викладачі з поважним досвідом викладання, так і молоді єзуїти, котрі прибували на педагогічну практику до Тернополя. В загальному, впродовж 1856–1887 рр. в освітньому закладі працювало 108 викладачів, серед яких 59 осіб мало стаж роботи в тернопільському конвікті від одного до двох років, 27 осіб – від трьох до п'яти, 13 осіб – від шести до десяти. І тільки дев'ятеро викладачів мали стаж від 11 років. Це свідчить про те, що в педагогічному складі переважали молоді члени ордену [531, с. 140, 142]. На думку Беати Топій-Степінської, «така велика кількість молодих єзуїтів у 1856–1887 роках, ймовірно, була результатом того, що на той час єзуїти керували в Галичині лише одним навчальним закладом для молоді». Певну різницю можна побачити у національностях викладацького складу. Якщо в першому десятилітті діяльності навчального закладу в ньому працювали чехи, німці, французи, то вже в наступному переважали поляки місцевого походження [531, с. 146–147].

Основним завданням конвікту було «підготувати довірених їм учнів до складання екзамену зрілості, наскільки дозволяють їхні здібності; а через релігійну освіту та розумове виховання зробити їх на майбутнє корисними членами сім'ї, церкви та держави» [85, к. 155]. Умови прийняття до конвікту були наступними: до навчального закладу приймалися хлопці, найнижча межа віку яких повинна була сягати дев'яти років, а найвища – не перевищувати

---

* Відповідальними за дім Товариства Ісуса в Тернополі в 1852–1914 рр. були: Ян Зраницький (1852–1856), Францішек Каутний (1856–1861), Ян Галіч (1861–1867), Адольф Каменський (1867–1871), Каспер Щепковський (1871–1874), Адольф Каменський (1874–1880), Маріан Моравський (1880–1883), Павел Рубон (1883–1886), Пьотр Бапст (1886–87), Юліуш Хрестіян (1887–90), Ігнацій Мішкевич (1890–1895), Міхал Мицельський (1895–1897), Юзеф Гадовський (1897–1899), Ігнацій Мішкевич (1899–1902), Леон Якубінський (1902–1905), Владислав Войтон (1905–1908), Генрик Гадух (1908–1911), Ігнацій Мішкевич (1911–1917) [556].

тринадцяти років. У перші дні свого перебування в конвікті учні мали складати екзамен перед вчителями. Останні вирішували до якого класу слід відправляти майбутнього вихованця. Річна плата за навчання становила 420 зл.р. Половину суми слід було внести першого вересня, а іншу половину – першого січня [85, к. 156]. Інколи, на користь конвікту, могли здійснюватися пожертви [5, арк. 1–4].

Єзуїти пристосували свою навчальну програму до освітніх законів держави, оскільки це надавало змогу їхнім вихованцям продовжувати навчання в інших освітніх установах. Предмети, яких навчали у конвікті, були такими ж, як і в державних школах [85, к. 155]. Важливий акцент було зроблено на вивченні мов, зокрема німецької, польської та французької [530, s. 134]. В старших класах можна було навчитись спілкуватись також італійською або англійською, але за бажанням родичів учня і за умови, що він добре володіє французькою [85, к. 155]. Також, за бажанням родичів, можна було вибрати такі предмети як каліграфія, малювання, співи, музика, фехтування, танці й гімнастика [85, к. 155r]. Хоча тернопільський навчальний заклад був приватного типу, єзуїтам таки вдалось сумістити австрійську освітню програму з освітнім документом ордену «Ratio Studiorum» [509, s. 283]. Не менш важливу роль у вихованні учнів конвікту відігравав театр [98, к. 396–446]. Очевидно також, що навчання в конвікті було пов'язане з молитвами і релігійними практиками. Отці з ордену проводили процесії на честь Божого Тіла [41, к. 15–16], Непорочного Зачаття [36, к. 370–371], травневі богослужіння [35, к. 23–24] тощо.

У 1863 р. конвікт отримав статус колегіуму. В ньому навчалась переважно шляхетська молодь [540, s. 292]. В основному, це були вихідці зі Східної Галичини, але впродовж наступних років до навчального закладу почали прибувати особи з Російської імперії, Пруссії та Познані. В 1863 р. кількість вихованців налічувала 56 осіб, а в 1873 р. досягла позначки в 128 осіб, що було максимальним числом учнів, які навчались в конвікті впродовж року. Після 1873 р. кількість вихованців зазвичай коливалась від 90 до 110 осіб [542, s. 918]. На той час у Тернополі перебувало 39 єзуїтів, з них 13 отців, 14 схоластиків і 12 коад'юторів [131, р. 19]. У тому ж році конвікт змінив свою офіційну назву.

Якщо спершу він називався «приватний шляхетський конвікт в Тернополі», то пізніше він отримав офіційну назву «Навчально-виховний заклад Товариства Ісуса в Тернополі». З нею від 1875–1876 рр. він і фігурує в офіційних документах [530, s. 138–139]. У підсумку, в період між 1856–1886 рр. на навчанні в єзуїтів було 638 осіб [509, s. 283].

Тернопіль не влаштував єзуїтів для проведення виховної діяльності. Існувало декілька причин, чому орден розпочав пошуки нового місця для функціонування навчального закладу. По-перше, місто розташовувалося в невідгідному географічному становищі, яке ускладнювало комунікацію з іншими містами Галичини [153, s. 9]. Окрім цього, єзуїти були в курсі нестабільної ситуації в міжнародній політиці, а Тернопіль знаходився близько до австрійсько-російського кордону. Це було небезпечно для функціонування навчального закладу у випадку початку війни між державами. Напруженість між двома країнами під час Кримської війни показала, що загроза збройного конфлікту аж ніяк не теоретична [510, s. 21]. Не влаштував єзуїтів і той факт, що конвікт не мав державних прав. Окрім вищепереліченого, будівля закладу була невеликих розмірів, а це обмежувало кількість учнів, не давало змоги збільшити число вихованців. До того ж всього, утримання такого закладу в межах міста потребувало великих грошових затрат [153, s. 163].

Ініціатором ідеї перенесення навчального закладу з Тернополя в іншу локацію став о. Маріан Моравський. Активні пошуки нового місця розпочалися в 1880 р., коли він став ректором закладу. Його ідею підтримав тогочасний провінціал ордену о. Г. Яцковський [302, s. V]. В 1882 р., після отримання згоди від генерала Товариства Ісусового на перенесення конвікту в інше місце, о. Г. Яцковський розпочав реалізовувати свої плани щодо зміни локації закладу [153, s. 9]. Вибір впав на село Буньковичі під Хировом у Перемишльській дієцезії. На початку серпня 1883 р. о. Г. Яцковський освятив наріжний камінь і розпочалось будівництво конвікту. Перших три роки роботою керував о. Антоній Лукашевич, а після його смерті в грудні 1886 р. керівництво перебрав на себе Ян Закжевський, тернопільський архітектор [341, s. 6]. Витрати на

будівництво нового навчального закладу було значною мірою покриті спадщиною о. М. Моравського, яку він пожертвував ордену [433, с. 160]. Навчальний заклад у Хирові проіснував аж до 1939 р., тільки двічі перериваючи своє функціонування в період Першої світової війни. Цей колегіум став одним із найкращих закладів, які виховували молоді покоління хлопців не лише за часів Австро-Угорської монархії, але й Другої Польської Республіки [498, с. 106]. Детальну інформацію про вчительський склад, учнів, предмети та навчальні підручники можна знайти в щорічних звітах, які видавали єзуїти. Заодно в цих виданнях містилися публікації на різні наукові теми, зокрема історичні [115, к. 3–50; 119, к. 3–106] та літературознавчі [117, к. 3–28; 120, к. 3–36]. Перенесення конвікту до Хирова дещо негативно сприймалось міщанами, оскільки трохи зачепило економічну сферу Тернополя, зменшивши кількість робочих місць і грошові надходження до міського бюджету. Діяльність освітнього закладу була вигідною навіть для міських знедолених, яким єзуїти, котрі були при конвікті, постійно роздавали милостиню [307, с. 2].

Окрім освітньої діяльності в Тернополі отці займались і душпастирською діяльністю. Після відновлення свого ордену в 1852 р. єзуїти працювали в храмі біля конвікту. Адміністрацією костелу завідували дієцезіальні священики, які не належали до жодного з орденів. Єзуїти опікувались вівтарями св. Ігнатія, Ксаверія і Йосифа, а також мали окрему ризницю. Члени ордену також мали право на відправлення меси в храмі та оголошення проповідей [526, с. 273].

Щодо будівлі уже колишнього тернопільського колегіуму, то після перенесення навчального закладу до Хирова, наступний провінціал єзуїтів о. А. Мицельський ще провадив у ній трирічні курси з філософії для членів ордену. В 1888 р. у Тернополі перебувало 45 членів ордену, 25 з яких займалось філософськими студіями. На першому курсі філософії навчалось 14 осіб, на другому – 8 осіб, на третьому – 3 особи [56, к. 290–291; 142, к. 22–23]. Тим часом, будівлю конвікту орендували урядові установи, а також приватні особи. В 1896 р. курси філософії перенесли до Хирова, а в приміщенні колегіуму

о. К. Щепковський організував дім третьої пробації*, в якому тоді відбувало духовні вправи від 8 до 10 членів ордену [542, s. 924–925].

У 1868 р. між єзуїтами та домініканцями розпочалися переговори щодо прав власності на землю. Товариство Ісуса планувало викупити в ченців домініканського ордену ділянку, орендовану ще від 20-х років, коли єзуїти прибули у Галичину й орендували їх територію. Втім, обидвом сторонам ніяк не вдавалось порозумітись і переговори затягнулись до 1898 р. Ситуація ускладнювалась тим, що Товариство Ісуса побудувало за власні кошти на орендованій ділянці конвікт, а отже проблема могла вирішитись або викупом єзуїтами ділянки, або продажем конвікту домініканцям. У результаті, орден прийняв рішення звільнити орендовану локацію, а будівлю свого колишнього навчального закладу продати [526, s. 274]. Фінансові справи затягнулись аж до 1903 р., доки новий провінціал домініканців Флоріан Білат не викупив у єзуїтів будівлю за 30000 зл.р. [540, s. 293].

У кінці XIX ст. орден прийняв рішення побудувати в Тернополі костел Непорочного зачаття Пресвятої Діви Марії і дім третьої пробації. В грудні 1897 р. міська влада Тернополя надала ордену місце для будівництва храму. В 1898 р. Товариство Ісуса викупило за символічну ціну в 100 зл. ділянку, на якій розпочали будівництво святині. Благословення на побудову храму відбулось 3 жовтня того ж року, а саме будівництво було розпочате весною 1899 р. Керівництвом процесу спорудження костелу спершу займався віцеректор дому третьої пробації о. Юзеф Гадовський, а потім і ректор дому о. Ігнацій Мішкевич [137, р. 30; 144, р. 30; 542, s. 932]. Будівництво святині закінчилось в серпні 1901 р., а 29 вересня відбулася пишна літургія за участі титулярного архієпископа Юзефа Вебера, суфрагана Львівської дієцезії (Додаток В) [447, s. 307].

Спорудження храму здійснювалось на пожертви. Головним меценатом святині був Вацлав Баворовський, далекий родич єзуїта о. Миколая

---

* Згодом проведення третьої пробації буде здійснюватись в новозбудованій будівлі.

Баворовського. Сума його пожертвування склала 60000 зл., а решту коштів збирав о.Фелікс Цозель [542, s. 932–933]. Уже на самому початку функціонування було закуплено нові хоругви. В 1907 р. проводились ремонтні роботи над сходами, які вели до костелу, а в 1910 р. навколо храму була поставлена огорожа. До 1914 р. храм поступово оновлювався [53, к. 126; 447, s. 307–308]. Один з віттарів усередині костелу з дозволу папи Лева XIII був присвячений блаженному Анджею Боболі. На пам'ять про нього в храмі проводилися богослужіння в латинському і в греко-католицькому обряді, оскільки блаженний вважався і мучеником за унію, і польським патроном [101, к. 156].

Будівництво костелу розширило можливості для душпастирської діяльності, оскільки, орден перестав бути залежним від священників, які завідували в попередньому храмі, і отримував більше можливостей для організації різноманітних заходів. Єзуїти проводили в храмі новенни, урочистості на честь Найсвятішого Серця Ісусового, реколекції для мирян. Про це свідчать не тільки звіти Товариства Ісуса, але й численні афіші, присвячені цим подіям (Додаток Г) [101, к. 157–162]. Крім того, єзуїти часто вирушали в різні населені пункти, де проводили реколекції [95, к. 424–426].

Одночасно зі спорудженням храму орден почав у травні 1900 р. будівництво будинку, який слугуватиме домом третьої пробації. Проєкт будівлі був створений Станіславом Кжижановським, хоча й в ході забудови єзуїти вносили корективи в плани. До будинку було перенесено інвентар з колишнього конвікту, зокрема віттар та ікони з каплиці, а також бібліотека. Резиденція була освяченою 1 вересня 1901 р. і використовувалася за різними потребами аж до серпня 1945 р. [28, к. 134–135; 447, s. 309]. Також на початку місяця з візитацією приїжджав архієпископ Юзеф Вебер [54, к. 43г–44].

Окрім освіти єзуїти займались в Тернополі й харитативною діяльністю, зокрема опікою над хворими й убогими, а також душпастирською працею (Додаток Г). Навіть після перенесення освітнього закладу і зменшення кількості членів ордену рівень останньої залишався на приблизно однаковому рівні. У

1880 р. єзуїти організовували реколекції в державних школах міста. У 1881 р. о. М. Моравський організував перші реколекції для місцевої інтелігенції, а в 1882 р. заснував у місті Товариство дам добротності св. Вікентія Поля. Основним завданням товариства була опіка над бідними [542, s. 923]. Варто зауважити, що члени Товариства Ісуса проводили душпастирську діяльність не тільки в самому Тернополі, а й у сусідніх містах, зокрема в Бучачі та Бродах [540, s. 290]. В 1902 р. єзуїти були в Бережанах [305, s. 3].

Окрім реколекцій, єзуїти займалися проведенням уроків катехизму. Так, перед Першою світовою війною о. Міхал Калман виконував обов'язки вчителя релігії в школі ім. С. Конарського та поєднаною з нею загальною народною школою для хлопців з 4-ма класами. При потребі, він повинен був проводити уроки в інших навчальних закладах парафії в Тернополі. При цьому, отець отримував зарплату в розмірі від 2300 корон за рік і додаткові кошти на житло [97, к. 8–9, 11].

Важлива роль в благодійній діяльності Товариства Ісуса належала о. Антонію Райхенбергу, який був особливо пов'язаний з Тернополем. Як правило, члени Товариства Ісусового довго не затримувались на одному місці. Вони займались духовною діяльністю в різних населених пунктах, в залежності куди їх відправляв провінціал. Але о. А. Райхенберг був винятком з того правила; більшість свого життя він провів саме в Тернополі [456, s. 33, 103–104]. Він був викладачем малювання в конвікті, але його головною працею була опіка над бідними. Зокрема, отець часто відвідував старий шпиталь і дім для знедолених на вулиці Дівочій, де мешкало 17 жінок і 9 чоловіків старшого віку. В останньому він проводив богослужіння і слухав сповіді [454, s. 84]. Помер о. А. Райхенберг 23 січня 1903 р. і був похований в тернопільському цвинтарі. За заслуги місто поставило над його могилою пам'ятник із надписом «опікунові бідних» [456, s. 33].

Після перенесення курсів філософії у 1896 р. кількість єзуїтів у місті зменшилась до 22 осіб [143, p. 25–26]. На початок 1913 р. їх ще налічувалось

20 осіб [132, р. 38]*, але в 1914 р. єзуїти відбували третю пробацію уже в Новому Сончі. Таким чином, за пару місяців до початку Першої світової війни дім у Тернополі став простим місієйним домом, за яким було закріплено 10 єзуїтів. Там було 6 отців і 4 коад'ютори [133, р. 29, 38].

Можна зробити висновок, що діяльність єзуїтів у Тернополі була найбільш активною впродовж 1852–1886 рр., коли в місті функціонував їхній навчальний заклад**. Після його перенесення до Хирова кількість членів ордену зменшилась, але орден продовжив займатись душпастирською працею. Окрім цього, в Тернополі функціонував дім третьої пробації, що зумовлювало постійну наявність єзуїтів, які готувались до останніх обітниць. Перед початком Першої світової війни його перенесли до Нового Сончу, після чого дім у Тернополі перестав вирізнятися чимось серед інших домів ордену і став звичайною резиденцією.

3.2. Львівські осередки Товариства Ісуса в 1852–1914 рр.: культурно-організаційна діяльність.

Львів став другим містом, у якому орден єзуїтів відновив своє місіонерське служіння. З часом діяльність Товариства Ісуса в ньому стала найбільш активною серед усіх міст в архідієцезії. Після заборони ордену в 1848 р. влада відібрала в єзуїтів право власності на львівський конвікт і на костел св. Петра і Павла. Після повторного відновлення Товариства Ісуса в Австрійській імперії єзуїти домагались повернення втрачених будівель. Завдяки підтримці архієпископа Лукаша Баранецького і губернатора Агенора Голуховського ордену з 30 січня 1852 р. вдалось повернутися до свого храму Петра і Павла [542, s. 900]. До того часу за святинєю наглядав один із членів ордену. Уже 15 червня 1853 р. Товариство Ісуса отримало рескрипт на право адміністрування костелом, але не право власності на нього. Останнє офіційно належало науковому фондові [78,

* 15 отців (9 з них проходили третю пробацію) і 5 коад'юторів.

** Упродовж 1820–1914 рр. інші навчальні заклади Галицької провінції ордену функціонували в м. Стара Весь (з 1821 р.), Краків (з 1868 р.), Хирів (з 1886 р.) Новий Сонч (з 1895 р.).

к. 202]. На наступний рік, 6-го січня, єзуїти відкрили заново резиденцію в місті [542, s. 900]*. Однак шляхетський конвікт св. Миколая був відданий в адміністрування світській владі й орден уже не зміг його повернути.

При костелі св. Петра і Павла (Додаток Д) єзуїти займались щоденними душпастирськими обов'язками священнослужителів. Вони проводили богослужіння, сповідали, проводили уроки катехизму в школах [27, к. 124]. Їх діяльність в статистичних цифрах представлена в таблицях (Додаток Е). Для порівняння взяті звіти за 1878 і 1890 рр. Можна виділити значне зростання кількості сповідей, причасть та проповідей.

Душпастирство ордену охоплювало не тільки міське населення. Єзуїти вирушали на місії в сусідні населені пункти, зокрема в Яблунів, Печеніжин, Заболотів, Пістинь, де проводили духовні вправи [71, к. 25]. У 1887 р. за сприяння о. Серафима Новака, гвардіяна монастиря бернандинів, єзуїти прибули на велику місію в Кристинополь. До місцевого храму щоденно прибувало кілька тисяч людей. В ньому сповідало близько 30 отців. Науки й проповіді слухали представники різних віросповідань. Втім, промова одного єзуїта викликала полеміку через його критику тогочасної шкільної освіти, яка, на думку отця, нехтує уроками релігії [323, s. 1].

Керівництво Товариства Ісуса було зацікавлене в розгортанні діяльності у Львові та зміцненні позицій ордену в місті. В 1878–1879 рр. провінціал о. Францішек Ксаверій Габені розпочав реставрацію костелу св. Петра і Павла. Окрім відновлення костелу єзуїтам вдалося відреставрувати каплицю св. Бенедикта, яка колись належала ордену і яку, після ліквідації Товариства Ісуса в 1773 р., австрійський уряд зробив архівом судових справ. У цій справі членам ордену допомагали місцеві історики. Першим, хто постановив своїм

---

* Суперіорами дому у Львові були: Юзеф Браун (1854), Ян Галіч (1854–1858), Миколай Баворовський (1858–1866), Юзеф Браун (1866–1870), Каміл Прашалович (1870–1871), Адольф Каменський (1871–1874), Алоїзій Горзак (1874–1875), Владислав Войціковський (1875–1878), Францішек Габені (1878–1881), Адольф Каменський (1881–1885), Ян Стоєк (1885–1889), Пйотр Бапст (1889–1893), Генрик Яцковський (1893–1896), Ян Бадені (1896–1897), Міхал Андрейчак (1897–1898), Ігнацій Мішкевич (1898–1899), Станіслав Заленський (1899–1902), Владзімеж Пйонткевич (1902–1904), Станіслав Сопух (1904–1909), Юзеф Грубант (1909–1913), Станіслав Сопух (1913–1915) [551].

завданням відновити каплицю, був відомий польський історик Маврицій Дідушицький. Після його смерті справою перейнявся його син Август. Разом із львівським суперіором ордену о. П. Бапстом, Август Дідушицький в 1892 р. відреставрував каплицю св. Бенедикта, що обійшлося в 17000 зл. [542, s. 907–910]. Її проєкт був розроблений архітектором Міхалем Ковальчуком. Автором ікони Богородиці семи скорбот, яка прикрашала каплицю, був художник Кароль Хеймрот [76, k. 112r–113].

На початку ХХ ст. виникло питання щодо прав власності на костел св. Петра і Павла. Останнє було досить непевним, адже адміністраторами у святині були єзуїти, але вона також використовувалась як парафія для військових [392, с. 103–104]. Намісництво у Львові передало 27 лютого 1905 р. до митрополичої консисторії звернення щодо надання права володіння храмом Товариству Ісуса з умовою, що єзуїти будуть підтримувати його за власні кошти в належному стані. В іншому випадку, святиня була б передана у власність іншого релігійного згромадження, яке б погодилось на ці умови [78, к. 202r]. Тоді, 18 квітня, консисторія направила питання щодо храму до провінціала о. В. Ледуховського. Останній погодився на пропозицію, але висловив прохання щодо повернення також будівлі колишнього конвікту св. Миколая, де б могли поселитися львівські єзуїти, більше не винаймаючи помешкань. В такому разі, збережені кошти використовувались би на утримання костелу замість того, щоб бути витраченими на помешкання [78, к. 203–204r]. Консисторія направила прохання Товариства Ісуса до Намісництва, підтвердивши, що прохання ордену є обґрунтованим [78, к. 205–205r]. У підсумку, австрійська влада погодилась віддати костел, але відмовила в наданні будівлі колегіуму [78, к. 214]. Подальше врегулювання питання власності щодо храму і прилеглого до нього будинку продовжувалось у воєнний час [99, к. 101].

Окрім своїх буденних душпастирських обов'язків при костелі св. Петра і Павла, можна припустити, що єзуїти займались катехізацією львівських в'язнів. Цікавим є звернення державного прокурора від 22-го лютого 1893 р. до провінціала щодо призначення одного отця з ордену на посаду капелана при

в'язниці для чоловіків. Завданням капелана було не тільки проводити серед ув'язнених богослужіння та навчати їх релігії та моралі, але й бути готовим організовувати зустрічі навіть в робочих залах і столовій. Прокурор наполягав на тому, щоб цю посаду займав хтось із Товариства Ісуса, оскільки потребував досвідченої й ерудованої особи. Це звернення виглядає закономірним, оскільки єзуїти проводили катехитичні заняття для в'язнів і навіть мали прописану окрему графу у звітах щодо проведеної катехизи у в'язницях [78, к. 181–182]. Крім того, єзуїти могли брати участь у спільних 40-годинних набоженствах разом з греко-католицьким духовенством. Зокрема про такий захід свідчить запис у щоденнику львівського суперіора від 6 лютого 1910 р. Згадується, що серед духовенства на богослужінні були присутні митрополит А. Шептицький, архієпископ Ю. Більчевський, отці з ордену, домініканці та принаймні один воскресенець [75, к. 64–64r].

Діяльність Товариства Ісуса у Львові не обмежувалась душпастирськими обов'язками. Впродовж другої половини XIX ст. і до Першої світової війни це було найбільше місто у Львівській архідієцезії. В той період Львів активно розвивався та був центром, де знаходились Галицький сейм, намісництво, університет, численні школи, чимало офісів, державних установ та асоціацій. І, очевидно, що він був осередком, в якому панували різноманітні напрями соціально-культурної думки. Після 1867 р., коли було визнано автономію Галичини, у місті переважали ліберальні настрої. У зв'язку з цим Товариство Ісуса сприймалось львівськими лібералами негативно. Єзуїтів ставили в один ряд з ультрамонтанами та консерваторами, зображували противниками людських свобод*. Особливо критичними випадками в бік ордену відзначались такі часописи, як «Gazeta Narodowa» і «Dziennik Polski» [540, s. 303]. Ситуація загострилась після 1870 р., коли під час Першого Ватиканського собору Католицька церква проголосила догмат про непомильність папи римського і

---

* В 1902 р. в газеті «Kurjer Lwowski» єзуїтів навіть звинувачували в симпатіях до німецької націоналістичної організації «Гаката». Мовляв, таким чином, орден намагається завоювати прихильність німців, щоб відновити свою діяльність у Німеччині [284, s. 7].

езуїти виступили на його захист. У своїх проповідях отці часто звертались до теми папства, що викликало невдоволення у їхніх супротивників [542, s. 902].

У 1870 р. у Львові оселився історик і соціолог Болеслав Лімановський, перший популяризатор соціалістичних ідей в Галичині. Через 8 років Лімановський був змушений покинути цей регіон, але ідеї соціалізму ставали дедалі популярнішими серед студентів і робітників. Організація страйків та віча, демагогія і антиклерикалізм соціалістів викликали занепокоєння в консерваторів і лібералів [451, s. 25–26]. Спершу вважалося, що ідеї соціалізму не приживуться в галицькому середовищі, але з 90-х років XIX ст. вони стають панівними в робітничих колах [523, s. 10]. Цей факт заслуговує на особливу увагу, оскільки подальша діяльність ордену у Львівській архідієцезії буде значною мірою опиратися на потребу протистояння соціалістичним ідеям серед громадськості. Католицька церква буде змушеною реагувати на виклики часу, пропонуючи власні проєкти реформування тогочасного суспільства і розв'язання наявних соціальних проблем.

Оскільки у Львові панували різноманітні напрями суспільної думки, деякі ворожі до клерикалізму, єзуїтам доводилось захищати католицьку церкву від нападок з боку ідеологічних опонентів. У зв'язку з цим орден займався публіцистичною діяльністю. Так, упродовж 1871–1883 рр. у місті виходив двотижневик «Przegląd Lwowski». Редактором часопису був о. Едвард Подольський. Одним зі зразків для двотижневика був часопис «La Civiltà Cattolica», який видавався римськими єзуїтами та ставив перед собою мету полемізувати з радикальними закидами з боку раціоналістів, лібералів і абсолютистів проти папи римського [486, s. 13]. В загальному, двотижневик «Przegląd Lwowski» був присвячений релігійним, науковим і політичним питанням. Однією з провідних тем на його сторінках стала апологія догмату про непомильність папи римського. З єзуїтів у часописі найбільш активно видавали свої праці о. С. Заленський і о. М. Моравський [487, s. 21–22]. Перший розпочав публікувати там свою відому працю «Чи єзуїти згубили Польщу?» [374, s. 500], а інший написав «Філософія і її завдання» [316]. З часом, коли полеміка щодо

папи почала втрачати свою актуальність, у часописа почал зменшуватись кількість читачів [487, s. 22]. У видавництва виникли матеріальні труднощі. В 1883 р. його власник, о. Едвард Подольський, прийняв рішення передати право на видання двотижневика Товариству Ісуса. Таким чином двотижневик «Przegląd Lwowski» трансформувався в місячник «Przegląd Powszechny», втім містом видавництва оновленого часопису став Краків. Першим редактором журналу був обраний о. М. Моравський [522, s. 75–77; 486, s. 14]. В часописі публікувались статті на релігійну і філософську тематику, огляди на тогочасну літературу, а також підіймались важливі суспільні питання щодо розвитку освіти, проблем робітників [449, s. 99–100; 462, s. 190–191].

Одним з головних завдань, які поставили перед собою єзуїти, було переконання громадської думки у важливій ролі церкви і папства в житті європейського суспільства, як це робив Лев XIII у своїй енцикліці «Inscrutabili Dei Consilio». В ній папа намагався примирити тогочасну європейську культуру з християнською доктриною, осучаснити Католицьку церкву, відзначити її роль у суспільстві [418, с. 141]. Єзуїти прагнули розвивати ідеї папства в публіцистичній сфері. Один із дослідників історії ордену о. А. П. Бієс вважає, що заснування часопису «Przegląd Powszechny» було «в певному сенсі участю Галичини в переломі, пов'язаним з понтифікатом Лева XIII» [451, s. 30].

Для кращої координації марійських содаліцій і активного обміну думками щодо їхнього функціонування о. Г. Яцковський і о. Я. Бадені започаткували у Львові щомісячник «Sodalis Marianus», який виходив з лютого 1896 до квітня 1897 р. Після цього назву часопису було змінено на «Ruch Katolicki». Він видавався щотижня, а в останні кілька місяців і щоденно до 1901 р. Ідейним наступником журналу став оновлений часопис «Sodalis Marianus», видавництво якого було перенесене до Кракова. Там публікувалась інформація і новини про марійські содаліції з Галицької провінції. Одне з двох бюро часопису знаходилось у Львові, куди переказували кореспонденцію і різні редакційні матеріали про діяльність содалісів з Львівської архідієцезії [458, s. 262, 264–265]. Подібні часописи, в яких публікувались звіти про суспільно-харитативну працю

марійських содаліцій, існували в цілому світі [176, р. 177–178].

Однією з найбільш впливових енциклік Лева XIII стала енцикліка «*Regum Novarum*», де він критикував ідею антагонізму між буржуазією і робітниками, а також зазначав, що соціалізм суперечить істинам католицької віри. На його думку, справжня реформа суспільства була можливою тільки через духовне оновлення. Папа наголошував на важливості утворення об'єднань серед робітників для захисту їх інтересів. Такі профспілки повинні були існувати на християнських принципах і класовому співробітництві [390, с. 9; 546, s. 105].

Енцикліка папи римського користувалась значною популярністю і стала міцною ідеологічною опорою для католиків. Єзуїти розвивали ідеї папи римського, вступаючи в полеміку з соціалістами. Наступного року о. Г. Яцковський видав книгу «Про соціалізм», в якій визнавав певну правду за соціалістичною ідеологією, але й вказував на її проблемні моменти. Ідеї, висловлені в книзі, опирались на згадану енцикліку папи Лева XIII [162, s. 129]. У серпні 1896 р. о. С. Заленський під псевдонімом «Правдомовний» опублікував книгу, в якій критикував антихристиянські риси соціалізму і заохочуючи інтелігенцію до протистояння соціалістичним ідеям [177, s. I–II].

У квітні 1895 р. з ініціативи о. Я. Бадені у Львові почав виходити тижневик для робітників «*Rochodnia*». Газета виходила щочетверга впродовж трьох кварталів, але через брак коштів її видавництво було припинене. Видання цього щотижневика було першою публіцистичною спробою ордену порушити проблематику робітничого питання у Львові. Потім, в січні 1896 р., о. Я. Бадені почав видавати у Львові газету «*Grzmot*», орієнтовану на католицько-робітничі товариства. В листопаді того ж року її видання також перенесли до Кракова [521, s. 17–18]. Сам о. Я. Бадені був послідовним критиком соціалістичних ідей. Є навіть спогади про те, що він не боявся з'явитися на мітинг соціалістів і, попри образи та освістування, вступати з ними в полеміку [362, р. 494–495].

Черговою спробою підняти проблеми робітників у публіцистичній сфері Львова став часопис «*Jedność*», який Товариство Ісуса видавало у Львові впродовж 1898–1902 рр. Спершу, він видавався як додаток до газети «*Grzmot*».

На його сторінках також підіймались актуальні питання для робітничого стану в Східній Галичині [523, s. 15]. В часописі було представлено католицький погляд на питання важких умов праці робітників, низьку заробітну плату, брак соціального забезпечення. Основою для робітничої проблематики в статтях журналу «Jedność» було соціальне вчення папи Лева XIII. Першим редактором часопису був о. Альфред Врублевський, а після нього – о. Владислав Ченч [521, s. 5, 39].

Увагу привертає той факт, що видавництва Товариства Ісуса після нетривалого існування у Львові переміщались до Кракова. Це стосується усієї вищезгаданої періодики. Можливо, це було пов'язано з тим, що у Львові була більша конкуренція серед періодичних видань. Для прикладу, в місті на той час виходило близько 6 польських щоденних газет і 3 українські [521, s. 22]. Внаслідок цього, виникали проблеми з фінансами, через що доводилось або переносити, або взагалі припиняти видавництво в місті.

Можна також припустити, що видання часописів «Sodalis Marianus», «Grzmot» і «Jedność» в кінці XIX ст. певною мірою пов'язані з другим католицьким вічем, проведеним 7–9 липня 1896 р. у Львові. До участі в цьому заході долучились єзуїти о. Г. Яцковський і о. Я. Бадені, які виступали в окремих секціях. Останній зазначав у своїй доповіді про заснування газети «Grzmot», орієнтованої на католицьких робітників [188, s. 3–5, 42]. Учасники віче відзначали про важливу роль публіцистичних видань у впливі на суспільство. Така велика католицька акція мало широкий резонанс у Галичині, а її проведення вітав папа римський Лев XIII та австрійський цісар Франц-Йосиф I [401, с. 173, 176].

Заодно слід відзначити, що газета «Jedność» була періодикою робітничого об'єднання з аналогічною назвою, заснованого о. Я. Бадені, яке існувало в даний період. До об'єднання входили католицькі робітники зі Львова, які ставили за мету покращення робочих умов, ліквідацію нічної праці серед жінок і дітей, спорудження житла для працівників заводів, встановлення пенсії після 30 років роботи тощо [82, k. 53–53r]. Отець Г. Яцковський також усвідомлював

необхідність створення щоденної газети, яка би висвітлювала католицький погляд на суспільні проблеми, а заодно протистояла поширенню деструктивних рухів у краю [160, s. 3]. Пізніше, в 1900 р. о. С. Заленський відстоював ідеї клерикалізму і критикував антирелігійні погляди соціалістів, зокрема Ігнатія Дашинського [202, s. 1–2].

Утім, Товариство Ісуса відзначилось не тільки участю у масштабних подіях Львова, але й само стало організатором важливих релігійних та суспільних заходів у місті. Усі ці події припали на першу декаду ХХ ст.

В 1904 р. католицький світ відзначав 50-ту річницю оголошення папою Пієм ІХ догмату про Непорочне Зачаття Пресвятої Діви Марії. На честь ювілейного року був оголошений міжнародний конгрес, поєднаний з виставкою наукових, літературних і художніх творів, пов'язаних з Богородицею Дівою [275, s. 282–283]. Папа Лев XIII, розпорядженням від 26 травня 1903 р., оголосив про створення комісії кардиналів, яка повинна була організувати належне вшанування догмату Непорочного Зачаття [366, s. 330]. Смерть папи Лева XIII не перешкодила реалізації цієї ідеї. Його наступник, папа Пій X, не тільки затвердив скликання конгресу, але і закликав, щоб подібні конгреси проводились у всіх католицьких регіонах світу [103, k. 34; 312, s. 453]. Відповідно, до відзначення річниці долучилось духовенство з Львівської архідієцезії, а разом з ним і єзуїти з Галицької провінції.

Спершу Товариство Ісуса зорганізувало з'їзд керівників марійських содаліцій в 1904 р., а о. А. Врублевський видав книгу «Содаліція Марійська. Чим є, як її створювати і керувати?». Також, в той ювілейний рік галицькі єзуїти відправляли восьмого числа кожного місяця вечірні богослужіння і вотиви з проповідями, присвячених Непорочному Зачаттю, а 8 грудня, в день самого свята, проводили урочисті служби у своїх костелах. Перед самим святом прихожани їхніх храмів молилися новенни до Богородиці [241, s. 372–373]. При кожному місійному домі Товариства Ісуса було організовані заходи, присвячені на честь Богородиці. В Тернополі єзуїти провели потрійні реколекції, в Коломиї – спільну з греко-католиками місію, відправляючи постійні

богослужіння впродовж 16–24 червня, а в Чернівцях організували велику процесію містом і цілий навчальний тиждень проводили в 5-ти міських школах катехитичні уроки на маріологічну тематику [241, s. 376–379].

Найбільш значною подією, важливий організаційний вклад у яку зробив орден, був Марійський конгрес, котрий відбувався впродовж 28–29 вересня 1904 р. у Львові. Це була перша подія такого типу в Галичині [241, s. 372–373]. Ідея організувати конгрес належала львівській Содаліції панів. Допомогти в її реалізації долучилися також місцеві пані з конгрегації Діти Марії [458, s. 251]. Ідею підтримав архієпископ Більчевський, активно сприяючи організації конгресу [65, к. 15]. Метою заходу було залучити усі верстви населення краю до вшанування Непорочного Зачаття Богородиці разом з усім католицьким світом. Окремо слід сказати, що захід мав частково патріотичний характер, оскільки охоплював у першу чергу польське населення Галичини [214, s. 87–88; 458, s. 252].

Керівник марійських содаліцій у Львові, о. А. Врублевський був одним з головних організаторів конгресу і разом із содалісами їздив Галичиною, запрошуючи мирян до участі в події [65, к. 32]. В конгресі взяли участь марійські содаліції з усіх земель колишньої Речі Посполитої [103, к. 35]. Оскільки захід відбувався у Львові, то відповідно до нього долучились содаліси з усієї Львівської архідієцезії. Так, з Чернівців на конгрес поїхало близько 20 осіб, з Коломиї – 30 осіб, а зі Станиславова, на другий день Конгресу, окремим потягом прибуло близько 1500 членів різних релігійних товариств [241, s. 376–379]. На конгресі була також міська рада Львова, представники влади, включно з намісником Галичини Анджеєм Казимежом Потоцьким [312, s. 458].

Конгрес розпочався з урочистої меси, проведеної у львівській катедрі архієпископом Більчевським за асистенції галицького духовенства. Серед учасників конгресу згадуються львівський єпископ Й. Вебер, митрополит А. Шептицький, львівський архієпископ Вірменської католицької церкви Йосиф Теофіл Теодорович, перемишльський єпископ Й. Пельчар, перемишльський єпископ суфраган Кароль Фішер, єпископ тарновський Л. Валега, краківський

єпископ суфраган Анатоль Новак [93, к. 283; 103, к. 34–35; 365, с. 1–2]. Після богослужіння учасники вирушили до філармонії. Там відбулося пленарне засідання, під час якого вони читали доповіді, здебільшого присвячені історії марійських содаліцій, їх досягненням і перспективах розвитку. При чому, о. С. Братковський підкреслював, що впродовж заходу більшість доповідей було прочитано мирянами, що свідчить про значне залучення мирян до вшанування культу Богородиці [214, с. 88]. На другий день відбулася процесія з іконою Божої Матері Ласкавої, названою королевою польської корони. В процесії взяли участь не тільки львів'яни, але й мешканці Станиславова, Коломиї, Стрия та інших міст Східної Галичини [458, с. 253–255]. Щодо єзуїтів, то о. А. Врублевський брав участь у роботі першої секції, яку розпочав з доповіді «Догмат Непорочного Зачаття і Ватиканський собор» [208, с. 45]. Натомість о. С. Братковський залучив до участі в заходах біля 600 содалісок з марійських содаліцій, у яких він був модератором [458, с. 256].

В загальному, Марійський конгрес у Львові проходив на тлі ширших процесів, які відбувались в 1904 р. у Католицькій церкві. Таким чином, єзуїти з Галицької провінції зробили свій внесок у тогочасні суспільні процеси [176, с. 170–172]. Усі заходи, проведені орденом у Галичині на честь Непорочного Зачаття в ювілейний рік, були описані у звіті, котрий відправили до Риму. Такі звіти відправляли з усіх католицьких регіонів, у яких проводились урочистості для вшанування Богородиці [241, с. 372]. Другий Марійський конгрес разом з католицьким вічем уже відбувся 26–28 серпня 1911 р. у Перемишлі. У ньому разом із представниками Товариства Ісуса також брало участь вище католицьке духовенство [121, к. 1].

Одним з найбільших заходів, організованим орденом єзуїтів у Львівській архідієцезії впродовж 1852–1914 рр., була коронація ікони Богородиці Утішення в травні 1905 р. (Додаток Є). Ця коронація стала третьою з проведених у Львові*.

---

* Упродовж 1751–1939 р. у Львові відбулось шість коронацій Богородичних ікон, з яких три ікони короновано папськими коронами, а три – на єпископському праві (в Кракові, для порівняння, за цей період було короновано три образи Богородиці).

Перша відбувалась в 1751 р. за участі архієпископа Миколая Ігнація Герарда Вижицького при костелі домініканців. Другу коронацію чудотворної ікони Матері Божої Ласкавої з дозволу папи проводив архієпископ Вацлав Ієронім Сераковський 12 травня 1776 р. [59, к. 37]. Товариство Ісуса ініціювало третю коронацію. Це була значна подія для Львова, яка зібрала кількатисячний натовп. Коронація мала не тільки релігійне, але й важливе значення для польської громади, оскільки сприймалась проявом польського відродження в місті [400].

Ідея коронації зародилась у львівській содаліції Діти Марії. Спершу в содалісок виникла думка виготовити з родинних клейнодів корону для ікони, але їм вдалося назбирати матеріалу не тільки для корони, але й для повного оздоблення образу [279, s. 221]. Тоді суперіор львівського дому о. Станіслав Сопух, зібравши історичну довідку про історію і важливе значення ікони, написав прохання до архієпископа Більчевського, аби той відправив до Риму прохання дозволити провести процес її коронації. В Римі прохання було вислухане і затверджене декретом від 12 лютого 1905 р., а сам процес коронації призначили на 28 травня в костелі єзуїтів [59, к. 38]. Корони мали бути виготовленими за рисунком художника Тадеуша Попеля [279, s. 221]. Листами-запрошеннями для духовенства займався о. С. Сопух. Також він відправляв листи до марійських содаліцій з проханням письмово повідомити щодо своєї присутності на урочистому заході, а також, при нагоді, прислати свого делегата на нараду щодо організації заходу. Остання проводилась 17 травня в приміщенні на вул. Ягеллонській, 3, де проводились збори львівських содаліцій [59, к. 10–10r.].

За 9 днів до початку заходу єзуїти почали проводити перші богослужіння, присвячені майбутній коронації. Тричі на день вони проголошували проповіді на тему коронацій ікон Богородиці в історії і їх значення. Зранку проповідував о. Ігнацій Меллін, в обід – о. Казімеж Новак, а ввечері – о. А. Врублеський [278, s. 292].

В день урочистої події до Львова прибуло духовенство і миряни з сусідніх дієцезій. Костел єзуїтів і вулиці Львова були прибрані й прикрашені прапорами,

забарвлені в богородичні, папські та польські кольори, а також кольори Львова. Перше богослужіння в костелі єзуїтів проводив о 5-ій ранку архієпископ Більчевський. По закінченні меси з балкона храму прозвучав хейнал на честь Богородиці [276, s. 1; 279, s. 294]. Наступні богослужіння відправляли перемишльський єпископ суфраган Фішер, станиславівський єпископ Григорій Хомишин і перемишльський єпископ Ю. Пельчар [277, s. 85–86].

О 4-ій годині дня процесія вирушила до площі. Маршрут урочистого дійства пролягав від костелу св. Петра і Павла через площу св. Духа і вулицю Гетьманську до Марійської площі, де знаходилась скульптура Діви Марії та приготовлений вівтар для коронації. Серед духовенства, окрім львівського архієпископа було 5 єпископів* і кільканадцять інфулатів, а місцева влада була представлена намісником Галичини Анджеєм Казімежем Потоцьким, сеймовим маршалком Станіславом Бадені, членами крайового відділу, радою міста Львова, дирекцією шкіл, сеймовими послами та воєнними. В процесії також брали участь релігійні товариства з Львівської архідієцезії. Коронацію проводив архієпископ Більчевський, який спершу оголосив промову на честь Богородиці, а після нього канцлер консисторії Віктор Більський прочитав коронаційний декрет від кардинала Маріано Рамполли дель Тіндаро, виданого з благословення папи римського Пія X 12 лютого 1905 р. [278, s. 296, 299–301]. По завершенню прочитання декрету архієпископ оздобив ікону Ягеллонською і Казимирівською коронами, після чого всіх благословив. Процесія поверталась назад через вулицю Театральну. Завершилися урочистості в костелі єзуїтів, коли провінціал Товариства Ісуса о. В. Ледуховський і суперіор Львова о. С. Сопух дали обітниці бути хранителями корон на іконі [277, s. 86–88].

Для місцевих поляків захід мав не тільки релігійне, але й патріотичне забарвлення. Під час урочистостей була традиційна польська гра на трубі з ратуші та на балконі костелу. Сама коронована ікона була теж вибрана не

---

* Львівський архієпископ вірменського обряду Юзеф Теофіл Теодорович, львівський архієпископ суфраган Юзеф Вебер, перемишльський єпископ Юзеф Себастьян Пельчар, перемишльський єпископ суфраган Кароль Юзеф Фішер, станиславівський єпископ Григорій Хомишин [278, s. 302].

випадково. Вона була копією, подарованою папою Пієм V Товариству Ісуса з базиліки Санта Марія Маджоре. Ікона знаходилась в костелі св. Петра і Павла у Львові з 1630 р., але у 1773 р., коли орден єзуїтів був скасований, австрійський уряд розпорядився конфіскувати коштовності з неї. А оскільки нові прикраси мали вигляд казімирівської і ягеллонської корон Польщі, то не випадково, що у львівській пресі Богородиця називалась «Королевою Корони Польської» [400]. У листах-запрошеннях о. С. Сопуха видно, що урочистій події надавалось патріотичне значення. Там згадуються польські королі та гетьмани, які поклонялись іконі, і зазначається, що папський нунцій Пьотр Відоні, на прохання короля Яна Казимира, дозволив у 1656 р. у кінці Літанії Лоретанської називати Богородицю королевою польської корони. Також, у листах наголошується, що це буде третя коронація в «нашому старому Львові» і це важлива подія для всіх поляків [59, к. 10–11]. Процес коронації і його символічне значення детально висвітлив о. Ян Сиганьський [194, с. 48–77].

Окремо слід відзначити ще один вид заходів, який відбувався за участі єзуїтів, а саме з'їзди колишніх вихованців, котрі навчались в освітніх закладах Товариства Ісуса. В тих заходах брали участь члени ордену, що були педагогами в тих навчальних закладах. Так, 7 травня 1893 р. у Львові відбувся з'їзд колишніх вихованців Львівського конвікту св. Миколая. На з'їзд прибуло 12 осіб, а також о. К. Щепковський, який був колись префектом у конвікті. Він відправляв месу для колишніх учнів конвікту в костелі єзуїтів. Кількість людей була незначною, оскільки більшість конвікторів і їх викладачів уже померло на той час [33, к. 24]. Більш урочистий з'їзд відбувся 1906 р., на який збиралися колишні учні тернопільського конвікту (Додаток Ж). Подія тривала впродовж 26–29-го травня. Її ініціатором став Август Дідушицький, який раніше допомагав Товариству Ісуса у відновленні каплиці св. Бенедикта. На захід також були запрошені єзуїти, які раніше викладали у Тернопільському конвікті. В неділю, 27 травня, учасники з'їзду відвідали богослужіння, яке відправляв отець Шимон Тиховський, а ввечері вони взяли участь в процесії на честь річниці коронації ікони Богородиці, яка відбувалась в костелі св. Петра і Павла і яку відправляв

архієпископ Більчевський [379, s. 140–141]. Одним з результатів з'їзду було видання книги «Пам'ятка з'їзду тернопільських конвікторів з 1856–1886, у Львові, в днях 26, 27, 28, 29 травня 1906», в якій містилося багато корисної інформації щодо діяльності конвікту, зокрема спогади вихованців про своє життя в навчальному закладі [379, s. 143].

Львів був єдиним містом у Львівській архідієцезії, в якому Товариство Ісуса мало два місійні дома. Ідея створення реколекційного дому у Львові належала о. С. Сопуху. На його думку, реколекції дають найкращий результат, коли учасники перебувають в якомусь призначеному для духовних вправ місці, якомога далі від життєвої метушні. У отця виникла ідея побудувати резиденцію за зразком аналогічних домів Товариства Ісусового, які на той час уже існували в Європі [32, к. 2–3].

Будівництво спеціальних резиденцій для проведення реколекцій стало частиною душпастирської праці ордену уже в 90-х рр. XIX ст. Спершу такі дома виникли у Франції та Бельгії, потім в Італії, Англії, Іспанії, Австрії, Нідерландах. У листі від 8 лютого 1900 р. папа римський Лев XIII дякував генералові ордену о. Людвіку Мартіну за активне залучення вірян до участі в реколекціях [169, s. 35–36]. Варто також відзначити, що однією з причин поширення таких закладів була ідея організації духовних вправ для робітників. Така необхідність була зумовленою поширенням серед робітничого класу соціалістичних ідей. Тож, впродовж 1891–1906 рр. до реколекцій у резиденціях єзуїтів було залучено близько 60 тис. робітників [169, s. 37–38].

Керівництво Товариства Ісуса затвердило ідею о. С. Сопуха. Архієпископ Більчевський також підтримав проєкт будівництва реколекційного дому, називаючи його майбутнім «духовним санаторієм». Він зазначав, що така резиденція принесе користь усій архідієцезії, адже послужить на благо католицькій суспільній справі. Він також закликав духовенство підтримати коштами будівництво резиденції та допомогти ордену таким чином як і останній допомагає архідієцезії в душпастирській діяльності [98, к. 188]. В 1906 р. єзуїти викупили ділянку при вул. Дунін-Борковських, 11, на якій восени 1907 р.

розпочалось будівництво. Будівельники почали копати землю для спорудження дому 24 серпня, а 3 вересня вони уже закладали майбутній фундамент. [169, s. 39–40]. Оскільки спорудження резиденції потребувало близько 250 тисяч корон, то орден розпочав збір пожертв [215, s. 480–481]. Архітекторами дому були Юзеф Пйонтковський та Кароль Ріхтман [322, s. 2; 448, s. 205]. Інженерними питаннями займався Юзеф Висоцький, який отримав згодом за виконану роботу особливу подяку від ордену [169, s. 48].

Наріжний камінь майбутнього дому 29 вересня 1907 р. о 10-ій ранку освячував архієпископ Ю. Більчевський [260, s. 1] (Додаток 3). Єзуїти змогли поселитися в домі уже в серпні наступного року*. Урочисте освячення резиденції відбулося 30 серпня того ж року за присутності архієпископа Більчевського і архієпископа Й. Теодоровича, представників світської та духовної влади, міської ради, марійських содаліцій, а також мешканців Львова [215, s. 486–488]. В честь цієї події папа Пій X прислав своє благословення [32, к. 55]. В домі було 68 кімнат, 2 господарчі поміщення і каплиця, розрахована на 100 осіб. У підсумку, загальна сума будівництва вийшла значно вищою і обійшлася в 485 251 корон та 24 геллери [32, к. 26–27; 86, к. 5].

Уже від самого початку існування дому єзуїти проводили в ньому реколекції для різних станів населення [512, s. 134]. Перші реколекційні заходи відбулися 20 серпня 1908 р., їхнім керівником був о. Вінцентій Балул, якому допомагав о. Юзеф Бжокальський [32, к. 55]. Реколекції проводились виключно для чоловіків і тривали 3–4 дні [32, к. 36]. Здебільшого в них брали участь священники, в тому числі вірменського обряду та отці з теренів Російської імперії. Окрім духовенства, приходили представники інтелігенції, вчителі [459, s. 12–13]. Кожен учасник реколекцій отримував окреме приміщення, а також сплачував пожертву в розмірі від 10 до 20 корон, які використовувались на його забезпечення впродовж духовних практик [32, к. 6, 51].

---

* Дім мав своїх суперіорів. Ними були: Станіслав Сопух (1908–1912), Аполоній Краупа (1912–1913), Алоїзій Вароль (1913–1916) [551].

Ці події знайшли відголос у католицькій пресі в Галичині. Про неї писали газети «Czas», «Gazeta narodowa», «Gazeta lwowska», «Słowo polskie». [169, s. 42–43]. Можна зробити припущення, що відкриття реколекційного дому було частиною не тільки місіонерської, але і суспільної праці єзуїтів, оскільки передбачалось, що реколекції сприятимуть духовній реформі тогочасного суспільства, більш наблизатимуть людей до Бога. Реколекції проводились впродовж цілого року [317, s. 602]. За перших три місяці в реколекціях взяло участь 247 осіб [215, s. 491]. Товариство Ісуса публікувало оголошення з переліком реколекцій для різних суспільних станів, які планувалось провести в найближчі 3 місяці, заохочуючи записуватись наперед, щоб потім не виникло проблем з нестачею покоїв [32, к. 52–52r].

В загальному, статистика дому виглядає наступним чином (Додаток I). З неї можна зробити висновок, що кількість реколекцій, а відповідно і реколектантів, зростає після 1910 р. і залишалась в середньому незмінною. Кількість священників, які проводили духовні вправи не була нижчою десяти. Доцільно відзначити, що впродовж 13–18-го березня 1910 р. у реколекціях брав участь архієпископ Ю. Більчевський, який навіть залишив своє благословення в журналі записів реколектантів [73, к. 1, 13r]. В 1912 р., впродовж 23–26 січня і 5–9 лютого, в реколекціях брало участь 40 і 39 греко-католицьких священників відповідно. В документі зазначається, що ці священники були старшого віку і належали до москвофільської течії. На реколекції їх відправив митрополит А. Шептицький, який сам приходив до них вранці і після обіду, де проводив духовні вправи українською мовою [57, к. 806–807; 58, к. 266]. Особливих інцидентів загалом не траплялось, за винятком єдиного, коли у грудні 1913 р., у котельні дому виникла пожежа, яку успішно ліквідували пожежники [286, s. 5].

Дім слугував не тільки для реколекцій, але й для богослужінь, які проводились у каплиці при домі [215, s. 492]. Передню частину вівтаря було прикрашено сценою таємної вечері Ісуса Христа з апостолами. Над нею працював Александер Тишкевич. Він також займався різьбою та оформив 4 вітражі [169, s. 49]. В 1913 р. в ордені було прийнято рішення розширити

каплицю до невеличкого костелу Опіки св. Юзефа і св Францишка Ксаверія, щоб на богослужіння могли приходити усі охочі, а не тільки учасники реколекцій. Планувалось, що на месу зможуть приходити і жінки, а приміщення святині вміщуватиме 800 осіб [32, к. 57; 319, s. 314]. Будівництво було розпочате на початку лютого 1914 р. і завершилось в 1916 р. [448, s. 207–208].

Інформація щодо реколекційного дому у Львові з'являється в каталозі ордену за 1909 р. Тоді в ньому налічувалось 13 осіб (6 отців і 7 коад'юторів) [139, р. 27]. Кількість членів ордену при реколекційному домі залишалась приблизно однаковою. Декілька єзуїтів, які перебували в домі, були керівниками реколекцій, натомість інші мали обов'язок займатись душпастирськими справами та, в разі потреби, навіть замінити священників, котрі прибували до закладу, на своїх парафіях. [169, s. 42]. Станом на 1914 р. тут було 15 єзуїтів (9 отців і 6 коад'юторів) [134, р. 28]. Перед Першою світовою війною в обох львівських резиденціях сумарно перебувало 29 осіб (18 отців, 11 коад'юторів) [134, р. 50].

У період Першої світової війни костел св. Петра і Павла залишався відкритим для мирян. Єзуїти благословляли солдат, відспівували померлих. Після приходу російських військ суперіора о. С. Сопуха було вивезено до Києва. Інші єзуїти залишались у Львові при резиденції, натомість діяльність реколекційного дому була призупинена [494, s. 164].

Отже, після недовготривалої заборони ордену впродовж 1848–1852 рр. єзуїти відновив духовну працю у Тернополі та Львові. Тернопіль знову став містом, від якого Товариство Ісусове активно розгорнуло свою діяльність у Львівській архідієцезії. В 1856 р. отці заново відкрили конвікт, де навчалась шляхетська молодь. Викладачами в навчальному закладі були як досвідчені єзуїти, так і молоді практиканти з ордену. Варто відзначити той факт, що в період 1852–1914 рр. Тернопіль був єдиним містом у Львівській архідієцезії, в якому отці проводили освітню діяльність. Єзуїти не були задоволені умовами функціонування навчального закладу в цьому місті, що зумовило пошуки нового місця для конвікту. Їхня освітня установа функціонувала в Тернополі до 1887 р.,

після чого Товариство Ісуса відкрило конвікт в Хирові і перенесли навчання учнів туди. Від того часу кількість єзуїтів у місті зменшувалась і вони займалися здебільшого душпастирськими обов'язками. Після продажу будівлі конвікту домініканцям Товариство Ісуса побудувало в Тернополі костел Непорочного Зачаття Пресвятої Діви Марії та резиденцію, яка слугувала домом третьої пробації. Власний храм дозволив ордену більш активно провадити духовну працю серед мирян, організовувати різні урочисті події та заходи. Також, можна стверджувати, що освітні традиції Товариства Ісуса в Тернополі повністю не обірвалися через перенесення конвікту до Хирова, оскільки тут на філософських курсах навчалось нове покоління молодих єзуїтів, а більш досвідчені члени ордену проходили третю пробацію для прийняття останніх обітниць. Тільки перед Першою світовою війною єзуїти перенесли дім третьої пробації до Нового Сончу, а кількість членів ордену в Тернополі зменшилась до рівня інших місійних домів Галицької провінції.

У Львові діяльність Товариства Ісусового розгорталась поступово. Єзуїтам не вдалось повернути конвікт св. Миколая, але вони відновили духовну працю в костелі св. Петра і Павла. Окрім душпастирських обов'язків орден займався публіцистичною діяльністю в місті. Єзуїти публікували свої статті в різних часописах, де захищали інститут папства і церкви від дорікань ідеологічних опонентів, зокрема від прихильників соціалізму, ідеї яких ставали дедалі більш популярними в Галичині. Втім, видавнича діяльність Товариства Ісуса в місті зазвичай тривала недовго і видавництво газет переносилось до Кракова. Це було пов'язано, очевидно, з високою конкуренцією серед часописів Львова. Варто відзначити, що на початку ХХ ст. ордену вдалось побудувати й відкрити у Львові нову резиденцію, призначену виключно для проведення реколекцій. Її діяльність була організована на прикладі аналогічних реколекційних домів у Європі. Єзуїти проводили там духовні справи серед чоловіків з різних станів населення.

В загальному, якщо в Тернополі діяльність Товариства Ісусового поступово спадала, то у Львові активність ордену навпаки постійно розгорталась. Найважливіші події у Львові, пов'язані з єзуїтами, припали на

початок XX ст. У 1904 р. був організований Марійський конгрес, у 1905 р. – коронація образу Матері Божої, яка зібрала велику кількість учасників, а в 1906 – з'їзд колишніх вихованців тернопільського конвікту. Львів був столицею архидієцезії та найбільшим містом Східної Галичини, відповідно місто давало широкий простір для організації різноманітної духовної роботи. Це було єдине місто у Львівській архидієцезії, в якому єзуїти мали дві резиденції. Можна зробити висновок, що Львів став містом, у якому Товариство Ісуса діяло найбільш активно з дев'яностих років XIX ст. і аж до Першої світової війни.

РОЗДІЛ 4. ПЕРЕДУМОВИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ЄЗУЇТСЬКИХ МІСІЙНИХ ЦЕНТРІВ У СТАНИСЛАВОВІ, ЧЕРНІВЦЯХ, КОЛОМИЇ ТА СТРИЮ.

З 1880-х років Товариство Ісуса почало створювати нові осередки у Львівській архідієцезії. Це було пов'язано зі збільшенням кількості членів ордену в провінції. Якщо у 1852 р. у Галицькій провінції було 134 єзуїти, то у 1880 р. їхня кількість зросла майже вдвічі – до 241 особи [135, р. 23]. На початку ХХ ст. в Галичині налічувалося вже 456 членів ордену [137, р. 45]. Зростання чисельності єзуїтів уможливило відкриття нових домів у регіоні. Історії відкриття цих місійних домів у Львівській архідієцезії є подібними одна до одної. Як правило, спочатку Товариство Ісуса запрошувала місцева влада, переважно хтось із духовенства. Після запрошення члени ордену, кількістю від двох до чотирьох осіб, прибували до міста, де розпочинали будову костелу і резиденції*. Загалом, можна відзначити, що діяльність єзуїтів у цих місійних центрах мала певні спільні риси. В цьому розділі представлена історія нових домів Товариства Ісуса в містах архідієцезії впродовж останньої чверті ХХ ст., розвиток цих осередків до початку Першої світової війни, а також спроба відкрити місійний центр у Стрию.

4.1. Станиславів

Як було згадано раніше, єзуїти уже мали в Станиславові власний осередок у ХVIII ст. Їхній діяльності сприяв коронний гетьман і магнат Юзеф Потоцький. Упродовж 1715–1773 рр. у Станиславові орден володів резиденцією і колегіумом. Після скасування Товариства Ісуса єзуїти покинули місто. Відновлення діяльності в Станиславові відбулося у 80-х р. ХІХ ст., коли провінціал ордену о. Г. Яцковський домовився з вірменським архієпископом Ісаком-Миколаєм Ісаковичем про співпрацю. Обидві сторони були зацікавлені в

---

* Подекуди, спорудження святинь викликало критику. Дехто стверджував, що як тільки в місті активізується публічне життя, то туди одразу прибувають єзуїти і починають збирати пожертви на будівництво своїх храмів, аби впливати на місцеву інтелігенцію [282, s. 2].

цій домовленості. Отець Г. Яцковський був ініціатором ідеї поширення діяльності ордену в Східній Галичині у зв'язку зі збільшенням кількості єзуїтів у провінції, а також у зв'язку з поширенням у регіоні ідей москвофільства. А архієпископ, своєю чергою, був зацікавлений залучити орден до душпастирської роботи в Станиславові, оскільки в місті відчувалася нестача духовенства, що було характерною для всього галицького регіону проблемою [398, с. 60; 542, s. 1009].

У 1883 р. о. Яцковський відправив до Станиславова 3-х отців: Теофіла Бачинського, Константина Обмінського і Шимона Тиховського [47, к. 1–2; 136, р. 20] для душпастирської діяльності в місцевому вірменському костелі. До цільно зазначити, співпраця єзуїтів з духовенством вірменської католицької церкви була і в першій половині ХІХ ст. [20, к. 1–3]. На самих початках свого перебування в Станиславові єзуїти винаймали 4 кімнати за 450 зл. В місті вони проводили душпастирську діяльність при вірменському костелі, будучи залежними від місцевого пароха. Втім, останній постійно надавав отцям з ордену можливість проводити богослужіння і науки, а також проголошувати проповіді [84, к. 17].

У Станиславові єзуїтам довелось заново розгортати свою діяльність, оскільки своє право власності на костел і будівлі вони уже втратили. Давній храм ордену був відреставрований у 1835 р. і переданий під греко-католицьку парафіяльну церкву в середині ХІХ ст. [7, арк. 1–15; 11, арк. 1–4; 542, s. 1014], а колегіум був переданий місцевій гімназії та пошті [17, арк. 4–5].

Інформація про місію Товариства Ісуса в місті вперше згадується в шематизмі Львівської архидієцезії за 1884 р.*. Того ж року єзуїти проводили в місті травневі набоженства, під час яких збиралась місцева інтелігенція. На той час у місті налічувалось 5 отців (уже згадані Т. Бачинський, С. Тиховський, а окрім них Якуб Шайна, Павел Маковський, Францішек Янік, а також коад'ютор

---

* Суперіори дому в Станиславові впродовж 1883–1914 рр.: Теофіл Бачинський (1883–1886), Стефан Братковський (1886–1888), Александер Вілчкевич (1888–1893), Ян Гадовський (1893–1896), Рудольф Хурайн (1896–1898), Стефан Сколдицький (1898–1902), Ігнацій Мішкевич (1902–1907), Вавжинець Томнічак (1907–1910), Пьотр Голембек (1910–1915) [555].

Ян Маж) [148, р. 153]. Урочисте відкриття резиденції відбулося в жовтні 1885 р. [445, с. 369].

У Станиславові єзуїти займалися буденними душпастирськими обов'язками священнослужителів, зокрема проводили богослужіння, виголошували щотижневі проповіді й катехизували населення. Це були характерні релігійні практики для ордену в Галичині, враховуючи проблеми з браком духовенства в регіоні, а також те, що місіонерське служіння єзуїтів значною мірою було зосереджене не на замкнутому, «контемпліційному» способі життя, а на вихованню і формуванню релігійної свідомості вірян. У 1887 р. о. С. Заленський організував реколекції, на які зібралось близько 300 осіб (близько 90 чоловіків і 200 жінок) [542, с. 1013].

У 1891 р. єзуїти також проводили 40-годинні набоженства у храмі. З ордену вже тоді спілкувався майбутній архієпископ Вірменської католицької церкви Й. Теодорович [46, к. 279–281]. Останній буде підтримувати зв'язок з Товариством Ісуса до кінця життя [22, к. 1; 125, с. 571–657; 288, с. 2–3]*. В червні 1894 р. Товариство Ісуса також організувало реколекції для 178 в'язнів Станиславівської в'язниці, за що було відзначене листом подяки від голови місцевого суду. В 1896 р. орден проводив польсько-українські місії, очевидно, спільно з греко-католицьким духовенством [398, с. 60–62; 540, с. 311].

Окремим пунктом в діяльності Товариства Ісуса в Станиславові слід відзначити побудову костелу св. Станіслава Костки. В жовтні 1893 р. провінціал ордену о. К. Щепковський поставив перед єзуїтами завдання спорудження святині. Проект будівництва був створений краківським інженером Станіславом Кжижановським. Матеріали для побудови храму освятили 15 липня 1894 р., а через рік, 6 жовтня 1895 р., був посвячений і сам храм. Того ж дня в ньому відбулося перше богослужіння [40, к. 27–27г; 60, к. 42г; 445, с. 369–370]. Костел був побудований в неоренесансному стилі. Розміри святині сягали 32 м х 14 м і

---

* Втім, спілкування інколи доходило до полеміки. Зокрема, дискусію між архієпископом Теодоровичем і о. В. Ледухоцьким викликала книга П. Сівка про Коннерсройт [21, к. 105–149].

всередині будівлі могло поміститися близько 1500 осіб (Додаток К). У той же самий період, єзуїти побудували в місті двоповерховий будинок, який слугував для ордену новою резиденцією і в якому могло жити 10–12 осіб [542, s. 1014–1016].

У 1900 р. Товариство Ісуса впровадило щоденне виконання хейналу з вежі свого костелу, на зразок традиції, яка існувала в Кракові. Це відбувалось впродовж травня, оскільки цей місяць був присвячений Непорочному зачаттю Діви Марії, королеви Польщі [250, s. 2]. При своєму храмі орден часто проводив реколекції під час Великого посту [292, s. 3; 293, s. 2; 294, s. 2; 295, s. 2].

На початку ХХ ст. єзуїти Станиславова організовували процесії містом і проводили душпастирську роботу серед робітників. Це знову ж таки було пов'язано з соціальною політикою папи римського Лева XIII, який закликав католиків не бути байдужими до проблем робітничого стану. Так, у липні 1904 р. відбулася процесія в честь Божого Серця Ісуса, яку проводили о. Юзеф Валеріан П'яскевич при асистенції отців з ордену. Проповідь оголошував о. Владислав Ченч [84, к. 56]. У 1908 р. в місті була проведена чергова процесія Серця Ісусового. Перед дійством у костелі єзуїтів проводили триденні богослужіння. Процесію знову очолювали о. Ю. П'яскевич і о. В. Ченч [299, s. 3; 321, s. 614–615]. У дійстві брали участь запрошені єзуїтами релігійні та народні товариства, церковні братства, а також духовенство і місцеве населення [84, к. 91]. Черговою подією, проведеною Товариством Ісуса в Станиславові, стала нічна адорація для робітників у костелі єзуїтів. Про це відомо з листа від 23 лютого 1909 р., написаного о. Вавжинцем Томнічаком до провінціала ордену. Адорація відбувалась з дозволу римо-католицької консисторії та благословення архієпископа Юзефа Більчевського [363, s. 105].

Можна припустити, що релігійні мотиви суспільних заходів єзуїтів, певною мірою, перепліталися з національними. Наприклад, при храмі ордену проводилися новенни до св. Станіслава Костки [95, к. 445]. На афіші до одного з таких заходів було уточнення, що святий є патроном Польщі та опікуном польської молоді. Також, на оголошенні про процесію Серця Ісусового було

написано, що метою дійства є випросити у Бога допомоги для «нашого»* суспільства. Усім польським родинам пропонувалося освітлити та прикрасити вікна в той день. В афіші йшлося також про те, що процесія повинна об'єднати усіх вірних в ім'я Спасителя в часи загальних проблем, в яких опинилась церква й вітчизна [84, к. 90].

У 1909 р. орден викупив дві ділянки з обох боків біля свого костелу [301, s. 2–3] за 42 654 корон, через що, враховуючи спорудження храму і будівництво місійного дому в місті, борг єзуїтів зріс до 79 300 корон. Для погашення суми Товариству Ісуса довелося виставити на продаж частину свого саду, який займав площу 7000 кв.м. Офіційно земля була записаною на о. Александра Пьонткевича, а всіма юридичними документами, необхідними для торгової операції, займався о. Пьотр Голомбек, який був на той час суперіором єзуїтів у Станиславові [84, к. 186–187, 191]. Згодом, 21 жовтня 1911 р., ордену вдалося продати дирекції залізниці садову ділянку на 4920 кв.м. за 63 960 корон. Решту землі, зокрема 1914 кв.м., було продано в грудні пані Лахавцовій за 24 882 корон [84, к. 189–190]. Таким чином, борг вдалося погасити. Гроші на будівництво костелу і резиденції у Станиславові були взяті ще в 1894 р. в Апостольства Молитви в Кракові. У 1913 р. о. П. Голомбек передав 10400 корон, чим закрити боргове зобов'язання [74, к. 24]. Прилеглі до костелу ділянки були необхідні ордену задля розширення костелу у випадку потреби чи збільшення населення Станиславова, натомість частина саду особливої цінності для Товариства Ісуса не становила, тому її і вирішили продати [84, к. 187].

Масштаби духовної праці Товариства Ісуса в Станиславові на початку ХХ ст. зростали в місті разом зі збільшенням кількості єзуїтів. Такий висновок можна зробити, взявши до уваги їх щорічні звіти, які називалися «*Fructus Spiritualis*». Для прикладу, в 1904/5 рр. ними було вділено приблизно 29 750 причасть, проголошено 122 проповіді й проведено 401 уроків катехизи, а в 1913/1914 рр. ця кількість зросла до 53 300 причасть, 436 проповідей і

---

* Очевидно, йдеться саме про поляків.

2017 уроків відповідно. Дані, які подаються у звітах, є приблизними, але, однак, вони свідчать про певну динаміку розвитку душпастирської діяльності ордену. Особливо помітним в статистиці є збільшення числа проповідей за межами храму й уроків катехизи в школах. Можна припустити, що єзуїти стали більше виїжджати в сусідні населені пункти, а також займатись освітньою діяльністю в місцевих навчальних закладах [88, к. 14–15; 233, s. 630–631]. Загальна душпастирська діяльність ордену на початку ХХ ст. висвітлена в таблиці (Додаток Л).

У 1914 р. у Станиславові перебувало дев'ять єзуїтів, зокрема шість отців і три коад'ютори [134, р. 33].

4.2. Чернівці

Розпорядженням генерала Товариства Ісуса Пьотра Бекса від 15 червня 1858 р. територія Галицької провінції ордену була розширена до Буковини [340, s. 468]. Архівні документи вказують на те, що орден від того часу почав активніше проводити свою місіонерську діяльність в регіоні [1, арк. 3–4]. У 1877 і 1879 р. єзуїти вирушали в Буковину на духовні місії. Влітку 1882 р. отці Францішек Еберхард, Клеменс Баудіс, Пауль Рубон і Ладіс Войціховський, проводили богослужіння в храмах Баян і Аль-Гротте [2, арк. 1, 4]. Відповідно, з часом виникло питання про заснування місійного дому в регіоні. Вибір впав на м. Чернівці, оскільки воно було найбільшим містом і локальною столицею. Втілити ідею в життя допомогло місцеве духовенство, яке було зацікавлене в співпраці з орденем. Наприклад, прелат Флоріан Мітульський сприяв тому, щоб єзуїти частіше вирушали на духовні місії до Буковини [540, s. 331]. Між іншим, варто зауважити, що м. Чернівці входило у склад Львівської архідієцезії [149, р. 11].

Особливо важливою постаттю, котра посприяла діяльності ордену в регіоні, був варшавський архієпископ Зигмунт Щенсний Фелінський. В 1885 р. він запросив Товариство Ісуса до Чернівців, написавши провінціалу ордену о. Г. Яцковському листа, в якому пообіцяв віддати єзуїтам два свої помешкання

[45, к. 1r–2]. Не виключено, що архієпископ хотів покинути місто через несприятливі для його праці умови, а конкретно через суперечки з румунським митрополитом Сильвестром [535, s. 167–249; 542, s. 1039].

Провінціал прийняв пропозицію архієпископа і відправив до міста о. Симона Тиховського [4, арк. 20зв]. Найперше, отець зайнявся перебудуванням одного із помешкань на каплицю. В ній могло поміститись кілька сотень осіб. Другий дім, відданий архієпископом Фелінським, був облаштований під резиденцію ордену [375, s. 418]. Можна відзначити, що далеко не всі прошарки суспільства в місті були раді прибуттю єзуїтів. У праці о. С. Заленського є цікаве повідомлення, що новина про відкриття місійного дому Товариства Ісуса вразила іновірців, а найбільше румунського митрополита Сильвестра, котрий, за свідченнями, почувши її під час обіду, занепокоєно встав з-за столу і закрився у своїх покоях. Отець С. Заленський у своїй книзі зазначає, що цією новиною не дуже задоволеним також був бурмістр, котрий не розумів для чого ордену розпочинати місію в здебільшого православному краю [542, s. 1040].

У єзуїтів одразу виникли проблеми з магістратом щодо відкриття місії в місті. Останній висунув претензію, що Товариство Ісуса не має державного дозволу тут заселятись, тим більше перебудовувати один із домів на каплицю. Тоді о. С. Тиховський вніс до магістрату подання, в якому пред'явив папери на право власності й зазначив, що дозвіл від держави був би потрібний у разі заснування саме монастиря, але не місійного дому і каплиці, які тільки тимчасово слугуватимуть для проживання єзуїтів і проведення богослужінь. Окрім цього, отець зазначив, що орден прибув до Чернівців на прохання архієпископа. Після проведення комісії з магістрату питання було вирішене на користь Товариства Ісуса [81, к. 89].

Діяльність єзуїтів у Чернівцях почали також ускладнювати місцеві масонські ложі, які були вороже налаштовані до ордену. В загальному, в місті діяло три об'єднання: «Humanitas», «Karol I» і «Kinder-Asyl-Verein Montefiore», до якої входили тільки євреї. Деякі місцеві члени ложі були навіть пов'язані з віденськими масонами [515, s. 310]. Як зазначає о. С. Заленський, саме євреї

почали поширювати в пресі інформацію, що каплиця, в якій проводяться богослужіння, є занадто тісною і не відповідає правилам пожежної безпеки, чим зумовили ордену проблеми з поліційно-будівельною комісією. Прибула комісія не виявила ніяких особливих порушень, але порекомендувала внести певні зміни в будові каплиці. Не будучи задоволеними таким результатом, євреї, які належали до вищезгаданих лож, разом із румунським митрополитом Сильвестром, спонукали президента краю Ієроніма фон Алесані написати листа архієпископу львівському з вимогою заборонити діяльність єзуїтів на Буковині. Очевидно, лист нічим не допоміг їм у цій справі [542, s. 1040–1041].

Після цього всього президент краю заявив, що надасть єзуїтам офіційний дозвіл на проживання в Чернівцях, якщо ті покажуть документи, які б підтверджували, що орден володіє достатніми коштами для сталого побуту в місті й утримання одержаних від архієпископа будівель. Для розв'язання цієї проблеми провінціал єзуїтів о. Г. Яцковський 11 січня 1887 р. вніс кошти в сумі 19 тис. флоринів до митрополичої консисторії як депозит. Ці кошти були внесені як власність Фердинанда Гомпеша-Больхайма, який підтвердив, що Товариство Ісуса матиме фінанси для утримання будинків і перебуватиме в Чернівцях на гроші, що перераховуватимуться з відсотків від цього депозиту [81, к. 53, 203].

Можна припустити, що проблеми єзуїтів, спричинені місцевою владою, припинились у зв'язку з раптовою смертю президента краю Алесані від серцевої недостатності, а також з майже одночасною смертю бургомистра Вільгельма рицаря фон Клімеша. Втім, ці дві події кинули певну тінь на репутацію Товариства Ісуса, оскільки серед деяких міщан з'явилась підозра щодо причетності ордену до цих смертей [81, к. 203]. Але після цього згадки про якісь непорозуміння з місцевою владою більше не трапляються. Посаду міського бурмістра зайняв Антон рицар Кохановський фон Ставчан [375, s. 418], а посаду президента Буковини – Фелікс Піно де Фріденталь, який 24 травня 1887 р. видав офіційний дозвіл на поселення трьох отців і одного брата з Товариства Ісуса [81, к. 204]. Очевидно, надалі душпастирським обов'язкам єзуїтів у Чернівцях уже ніхто не перешкоджав.

Спершу в Чернівцях перебувало двоє єзуїтів: о. С. Тиховський і о. Герман Ахе [141, р. 23]. В каталогах 1888 р., після видання указу Фелікса де Фріденталя, згадуються уже три отці з ордену, Клеменс Баудісс, Августин Вагнер і Пауль Рубон, і один брат, Франциск Скшинський [142, р. 13]. Розпочавши свою душпастирську діяльність, єзуїти запровадили богослужіння з проповідями німецькою та польською мовами [104, к. 24–24r] й організували релігійні конференції для інтелігенції. Особливо активна діяльність Товариства Ісуса в Чернівцях розпочалась з 1889 р., коли функції суперіора дому почав виконувати о. Францішек Ксаверій Еберхард. Одним з перших масштабних завдань, яке поставили собі єзуїти, було будівництво великого костелу, оскільки однієї каплиці для душпастирської діяльності в місті було замало. Важливо було також облаштувати місійний дім, оскільки резиденція, в якій жили члени ордену, була в поганому стані [375, s. 418].

Спершу о. Ф. Еберхард переговорив з новим бурмістром щодо спорудження нової святині та пообіцяв зібрати кошти на будівництво, але за умови, що міська рада надасть ділянку, на якій буде споруджена майбутня святиня. Бурмістр прийняв цю ідею і порадив внести пропозицію до міської ради. Окрім цього, він запропонував єзуїтові переговорити задля підтримки проєкту з місцевими євреями, які входили до самоврядування міста. В липні 1890 р. відбулось засідання міської ради, на якому розглядали проєкт побудови святині. Влада виявилась також зацікавленою у спорудженні нового великого храму. За проєкт проголосували 23 особи, а 9 осіб виступило проти. Рішенням від 23 липня 1890 р. рада подарувала ордену ділянку на будівництво храму. Між Товариством Ісуса і містом була встановлена угода: спорудження костелу повинно розпочатися впродовж трьох років і закінчитись впродовж восьми. Якщо будову не вдасться завершити до того часу, то недобудована будівля повністю перейде у власність міста [375, s. 418].

Утім, орден успішно виконав поставлене перед ним завдання. Освячення фундаменту костелу відбулося 7-го червня 1891 р. На нього прибули представники католицького, православного та юдейського віросповідань.

Перший наріжний камінь був освячений львівським архієпископом Северином Моравським за асистенції архієпископа Зигмунта Фелінського. Пожертви на спорудження майбутньої святині давали мешканці Буковини, галицькі поляки, польські робітники в Саксонії, Сілезії та Вестфалії, місцеві священики. Отець Ф. Еберхард проводив виїжджав до останніх на триденні реколекції, під час яких збирав кошти [375, s. 418–419]. Окрім цього, разом з тогочасним провінціалом ордену о. М. Мицельським він писав листи до заможних людей з проханням пожертвувати на будову храму. Також, задля потреб будівництва єзуїти продавали образки із зображенням Серця Ісусового. Зберігся лист від 25 травня 1891 р. до якоїсь княжни в Старій Всі, ім'я якої в документі не вказане. В листі провінціал зазначав, що місто потребує будівництва нового храму, оскільки наявний костел, як і каплиця єзуїтів, є замалими для того, щоб вмістити достатню кількість вірян, особливо на великі свята. З цього приводу о. М. Мицельський відправив разом з листом 10 великих і 50 малих образків і прохав княжну посприяти їх продажу. Кошти від образків спрямовувались на потреби майбутнього костелу [81, к. 87–87r].

Наполеглива праця єзуїтів мала успіх, оскільки святиню вдалось звести впродовж кількох років, хоч і окремі фінансові питання щодо облаштування костелу вирішувались після його спорудження [3, арк. 1–18]. Урочисте освячення храму на честь Найсвятішого Серця Ісуса відбулося 25 жовтня 1894 р. (Додаток М) [81, к. 107]. Через рік, 21 червня 1895 р., у ньому була проведена перша велика урочиста процесія, присвячена Серцю Господа Ісуса. Перед заходом єзуїти цілий місяць щоденно проводили польською та німецькою мовами богослужіння з науками. На саму процесію зібралось біля кількох тисяч людей. Урочисті вотиви були відправлені священнослужителями в трьох різних обрядах: латинському, який проводив о. Якоб Швінярський з села Боян; вірменському, проведеному отцем каноніком Каетаном Каспровичем; греко-католицькому, який представляв отець канонік К. Костецький. Акт посвяти Найсолодшому Серцю Господа Ісуса також був прочитаний трьома мовами: німецькою, польською та українською. Також, до процесії був залучений декан

Едуард Ністенбергер з с. Радовець і отець Йозеф Шмідт, місцевий парох латинського обряду [81, к. 113–113r].

Окрім будівництва святині, єзуїти побудували в Чернівцях одноповерховий будинок у готичному стилі*, для чого купили за 400 зл. ділянку в міста. В цьому будинку орден проводив реколекції для священників [375, s. 419]. Загалом, у період 1889–1898 рр. Товариство Ісуса побудувало в місті костел, облаштувало резиденцію і виплатило борги, які рахувалися за будинками. Свої повноваження суперіора о. Ф. Еберхард склав 4 грудня 1898 р. Потім він ще 10 місяців виконував душпастирські обов'язки на Буковині, аж поки не переїхав в Опаву, де була започаткована нова місія єзуїтів. Пам'ять про отця збереглась у місті. Після його смерті, 5 лютого 1905 р., римо-католицьке і греко-католицьке духовенство в Чернівцях відправляло жалобні богослужіння [375, s. 420, 423].

Єзуїти виїжджали на місії й проводили реколекції не тільки в Чернівцях, але й в інших населених пунктах Буковини. Для прикладу, в 1897 р. орден відправляв своїх людей на місії в такі населені пункти як Заставна, Бояни, Садагура, Вашківці, Кимполунг, Сторожинець [94, к. 1024]. З 1896 р. у Чернівцях перебувало переважно 8 членів Товариства Ісуса [141, р. 15]. В архівних документах містяться дані, що впродовж 1896–1905 рр. орден провів на Буковині 122 короткотривалі місії й реколекції. У документах перераховуються різні населені пункти, частіше за інші трапляються Серет, Радівці, Дунавець, Жадова, Панка. З єзуїтів, які вирушали на місії, найчастіше згадується о. Антоній Верцинський, трохи рідше о. Арнольд Вашица, а також раніше згаданий о. Ф. Еберхард [81, к. 199–200]. Подекуди керівництво ордену відправляло окремих своїх представників з місійного дому в Чернівцях в різні населені пункти з німецькомовним населенням, зокрема в Силезію [79, к. 17–23, 61].

Цікавим і досить показовим для своєї епохи є розпорядження

---

* Суперіорами дому в Чернівцях в 1885–1914 рр. були отці: Симон Тиховський (1885–1886), Клеменс Баудіс (1886–1888), Юзеф Франке (1888–1889), Францішек Еберхард (1889–1898), Валеріан Мровінський (1898–1901), Францішек Янік (1901–1903), Ігнацій Меллін (1903–1907), Юліан Смодлібовський (1907–1912), Алойзій Польке (1912–1913), Юліуш Хрестіан (1913–1917) [547].

Митрополичої консисторії латинського обряду у Львові від 30 січня 1899 р., видане для Чернівецького і Радовецького деканатів. У розпорядженні описується поганий стан католицьких парафій на Буковині, а також відзначається проблема, що католицькі сім'ї змушені відвідувати богослужіння в протестантських і православних храмах. Таким чином, йдеться в документі, з плином часу католики, які проживають віддалено від парафіяльного костелу і постійно перебувають між іновірцями, відступлять від католицької віри. З приводу цієї проблеми провінціал ордену почав призначати єзуїтів для місіонерської діяльності в ті населені пункти, які найбільше потребували римо-католицького духовенства. Консисторія, при цьому, закликала своїх священнослужителів не перешкоджати місіям Товариства Ісуса і сприяти йому усім необхідним [80, к. 1; 81, к. 123–123r].

Окремо варто звернути увагу на невеличку книжечку єзуїта о. Яна Бадені під назвою «В Чернівцях», видану в 1892 р. У ній описані особливості громадського життя Буковини в кінці ХІХ ст. Оскільки сам автор був священнослужителем, то основну увагу приділив релігійній проблематиці, зокрема історії католицизму в регіоні. У творі він розповідає здебільшого про життя польського населення, але цікавими також є його аналіз румунсько-українських відносин. Отець Я. Бадені звертає увагу на процеси румунізації «русинів», як він називає українців, у Буковині через церкву і школу [127].

Деякі єзуїти проводили реколекції [112, к. 1r] і уроки катехизації в місцевих навчальних закладах. Зберігся лист архієпископа Ю. Більчевського від 15 травня 1908 р., в якому він висловлює особливу щиру подяку о. Каролу Піщеку і загалом Товариству Ісуса за проведення катехизації в народних школах. Архієпископ добре відгукувався про наполегливу працю ордену у Львівській архідієцезії [81, к. 212; 112, к. 63]. В загальному, душпастирська діяльність Товариства Ісуса в Чернівцях відображена в статистиці (Додаток Н).

В підсумку, до початку Першої світової війни місія Товариства Ісуса в Чернівцях стабільно розвивалась. Якщо на самому початку місії в Чернівцях було 2 єзуїти, а згодом їхня кількість зросла до 4-х осіб, то уже станом на 1914 р.

за місійним домом було закріплено уже дев'ять членів ордену. Серед них було шість отців (Юліуш Хрiстiан, Антонiй Клопоцький, Антонiй Шидловський, Кароль Піщек та Фелікс Цозель) і три брати (Франциск Скшинський, Франциск Зенцина, Якоб Ягуш) [133, р. 21].

4.3. Коломия

Свою місіонерську діяльність у Коломиї єзуїти мали нагоду розпочати уже в 1886 р. У тому році, 2 липня, до о. Г. Яцковського, який на той час виконував функції провінціала, прийшов лист від мешканців Коломиї. У листі міщани запрошували орден вікдрити місійний дім в місті [31, к. 28]. Місцева влада обіцяла надати права на будівництво дому і костелу для душпастирської діяльності [542, s. 1093]. У листі-відповіді провінціал щиро подякував міщанам за пропозицію, але відповів на неї відмовою. Мотивом такого рішення було те, що саме в той період усі сили Товариства Ісуса з Галицької провінції були зосереджені на перенесенні навчального закладу з Тернополя і побудові нового освітнього осередку в Хирові. Отець Г. Яцковський відзначав у листі, що всі фінанси ордену будуть спрямовані на будівництво конвікту. Попри це, орден недавно розпочав три нові місії в регіоні [31, к. 29–30].

Варто відзначити, що в запрошенні не йшлося про жодну фінансову допомогу від міста. Враховуючи, що всі фінанси єзуїтів були спрямовані на проєкт у Хирові, орден був неспроможний вести за власні кошти будівництво в Коломиї, відповідно і проводити свою діяльність у місті. Проте, провінціал зазначив, що Товариство шукатиме способи, аби реалізувати прагнення міщан [31, к. 31].

Нова нагода започаткувати місію ордену в Коломиї виникла в 90-х роках ХІХ ст. Міська адміністрація планувала спорудження великого храму в місті. Станом на 1895 р. мешканці Коломиї уже назбирали для цієї мети 20 тис. зл., але збір коштів відбувався дуже повільним темпом, а уже назбираних фінансів для повноцінної побудови все ще не вистачало. Тоді, тогочасний львівський суфраган Ян Пузина порадив місцевому каноніку Зигмунду Павловському

запросити до міста Товариство Ісуса і доручити ордену збір пожертв на будівництво святині [72, к. 14]. Вибір запросити саме єзуїтів був не випадковим, оскільки було відомо, що орден раніше уже збудував за три роки великий костел у Чернівцях [542, s. 1093].

Того ж року єзуїти прибули до Коломиї та одразу взялись за реалізацію доручення. Місцем для спорудження храму стали викуплені в пані Бялоскурської ділянки на вул. Юзефа Ігнація Крашевського і частково територія якогось пана Сильвестра. Повна викуплена площа займала два морги. Вартість ділянок обійшлася містові в 12 тис. зл. [72, к. 14; 542, s. 1094].

На зборах церковного комітету 25 червня 1895 р. було прийнято постанову, що костел повинен мати розмір 35x15 метрів, але в підсумковій офіційній угоді від 19 серпня масштаб вирішили збільшити до 45x22 м. Термін будівництва святині мав охоплювати 4 роки. Перший наріжний камінь був освячений коломийським отцем Зигмунтом Павловським 2 серпня 1896 р. Процес спорудження відбувався під керівництвом архітектора Діонісія Кжижковського, який був і автором проєкту [453, s. 163–164].

У 1896 р. у місті перебувало 4 єзуїти (2 отці та 2 коад'ютори) [141, р. 26]. В той час, коли храм тільки споруджувався, вони мешкали в невеличкому будинку*. Поруч з ним вони поставили тимчасову дерев'яну каплицю св. Ігнатія Лойоли, яку побудував місцевий тесляр під керівництвом Юзефа Бялобжеського, брата з ордену. Прикрашення каплиці відбувалось за пожертви. На потреби каплиці колишній єпископ віленський і архієпископ титулярний Перге Кароль Гриневицький переказав 1 тис. зл.р. [453, s. 163]. Утім, о. С. Заленський у своїй праці чомусь зазначає, що сума милостині від архієпископа складала 100 зл.р. У прикрашенні каплиці допомагали також єзуїти о. Г. Яцковський, о. А. Врублевський, о. І. Мішкевич, о. Л. Лащик, львівські сестри Серця Ісусового. Також 500 зл.р. на потреби святині виділив провінціал ордену [542,

---

* Суперіорами в Коломиї в 1895–1914 рр. були: Александер Вілчкевич (1895–1901), Кароль Сеправський (1901–1904), Юзеф Грубант (1904–1909), Ромуальд Чезовський (1909–1910), Юзеф Мелох (1910–1913), Ян Нікель (1913–1918) [550550].

s. 1095].

Будівництво костелу тривало відносно швидко і вже 31 жовтня 1897 р. завершений храм був освячений (Додаток О). Слід відзначити, що коштів вистачило лише на зовнішнє оформлення святині, а згодом вже планувалось поступово збирати пожертви на внутрішнє оздоблення. Церемонія освячення храму на честь св. Ігнатія Лойоли була проведена о. З. Павловським і відбувалась у присутності католицького і греко-католицького духовенства. Від ордену єзуїтів були присутні тогочасний провінціал Товариства Ісусового о. Ян Бадені та о. Антоній Боц. Під час першої урочистої служби в костелі проповідь виголошував декан Станіслав Громніцький. Після освячення храму почесні гості зібрались у трапезній в кількості 50 осіб. Серед присутніх були єзуїти, декан, староста міста і маршалок, а також інші мешканці міста, які допомагали в будівництві святині [31, к. 56–56r].

Вже згодом, 12 грудня того ж року, відбулось урочисте освячення дзвонів о. Пьотрем Голомбеком. На цій події було зібрано пожертв на 582 зл. р. Загальна сума будівництва храму обійшлась в 48 540 зл. р. [408; 453, s. 164]. Цікаво, що костел міщани почали називати «панським», оскільки його прихожанами були люди з середніх та вищих прошарків польського населення [409, с. 53].

В березні 1902 р. орден розпочав у місті будівництво місійного дому. Його проєкт було розроблено міським архітектором Зигмунтом Соболевським разом з Мечиславом Рибчинським. Вже 21 березня проєкт був затверджений міським бурмістром. Будівництво резиденції тривало пів року і закінчилось у жовтні [453, s. 164]. В 1906 р., тобто через 10 років від започаткування місії, кількість єзуїтів у Коломиї зросла до 8 осіб (6 отців і 2 коад'юторів) [143, р. 21].

Римо-католицька громада коломийського деканату активно брала участь в суспільно-виховній діяльності, тому єзуїти мали широкий простір для своєї праці. Доцільно буде відзначити освітню та релігійну працю сестер урсулянок, які 1 серпня 1899 р. приїхали до Коломиї з Тарнува. Того ж року, розпочав функціонувати їхній навчальний заклад і розпочався перший рік навчання. Монахині активно співпрацювали з єзуїтами в релігійній та освітній сферах,

організуючи та проводячи спільні заходи у своїй освітній установі та монастирі [525, s. 165]. В будівлі останнього, наприклад, щомісяця збиралась місцева Содаліція пані [269, s. 45].

Якщо давати загальну оцінку, то в Коломиї діяльність Товариства Ісуса нічим не вирізнялась посеред діяльності інших їхніх резиденцій у Львівській архидієцезії. Окрім душпастирства, езуїти проводили катехизацію в школах, опікувались в'язнями, проводили реколекції [540, s. 311–312]. Загальна статистика їх духовної праці проілюстрована в таблиці (Додаток П).

Щодо найважливіших заходів, здійснених Товариством Ісуса в Коломиї до початку Першої світової війни, доцільно було б згадати про наступне. Впродовж 16–26 липня 1904 р. при костелі езуїтів стараннями о. К. Сеправського була організована велика польсько-українська місія [77, к. 67–68]. Отці з ордену, зокрема о. Я. Шайна, о. К. Маршалович і о. Сікорський, оголошували проповіді польською мовою, натомість о. В. Баудісс і о. А. Василевський проповідували українською. Очевидно, це була значна подія в житті міста, оскільки на ній були присутні близько 10 тис. осіб. До святих сакраментів, за повідомленнями езуїтів, приступило приблизно 5 тис. поляків і 2 тис. українців. Також, серед присутніх були архієпископ вірменського обряду Й. Теодорович, який також проголошував промову, і львівський архієпископ суфраган Юзеф Вебер, котрий брав участь у процесії та навіть миропомазав 658 осіб. Захід допомагали проводити молодші езуїти, які займались підготовкою урочистості, прислужували під час меси [367, s. 358].

У 1908 р. стараннями о. Людвіка Моравського була заснована місцева бурса для учнів ремісників. У організації діяльності цього навчального закладу езуїту допомагали члени місцевої Содаліції панів. Комітет, утворений з її содалісів, писав статут для цієї освітньої установи [271, s. 290].

Також езуїти займались заходами, пов'язаними з патріотичним вихованням молоді. Наприклад, 30 січня 1911 р. у храмі езуїтів відбувалась жалоба за загиблими під час Січневого повстання поляками. Ініціаторами проведення жалоби була учительська жіноча семінарія імені св. Броніслави,

брали участь її вихованці та вихованці польської гімназії разом з педагогами. Хор семінаристок виконував жалобні співи, а після богослужіння присутні в храмі співали польські патріотичні пісні [31, к. 57; 107, к. 60].

В Коломиї Товариство Ісуса проводило катехитичну діяльність у співпраці з ліцеєм і гімназією сестер урсулянок. У їхніх звітах за шкільні роки 1912–1913 рр. у ролі катехита фігурує о. Юзеф Мєлох, тодішній суперіор [132, р. 22] дому єзуїтів, який розпочинав ці навчальні роки з урочистої меси. Також, у перших числах листопада отець проводив триденні реколекції для учениць цього освітнього закладу [335, s. 5–6; 336, s. 5].

Духовна праця Товариства Ісуса не обмежувалась тільки Коломиєю. В 1913 р. львівський католицький єпископ-суфраган Владислав Бандурський здійснив освячення невеликого кам'яного костелу св. Архангела Михаїла в прилеглому до Коломиї селі Пилипи. Після освячення костел був відданий під опіку Товариства Ісуса. Єзуїти з Коломиї проводили там месу раз на місяць [31, к. 79r].

Станом на початок 1914 р. у Коломиї перебувало вісім єзуїтів, а саме: отці Ян Нікель, Антоній Кучек, Антоній Стопа, Ян Закжевський, Теофіл Пілх і коад'ютори Адальберт Ричак, Кароль Цуціловський, Йозеф Домбровський [133, р. 24].

4.4. Стрий

Неможливо оминати той факт, що не всі місії ордену єзуїтів у Львівській архідієцезії завершилися успіхом. Окрему увагу хочеться звернути на невдалу короткотривалу місію Товариства Ісуса в Стрию. Ініціатива запросити до населеного пункту єзуїтів належала архієпископу Більчевському, який в 1903 р. здійснив візит до міста [334, s. 581]. Він зазначив, що для такої великої римо-католицької громади й населеного пункту, який постійно розвивається, одного костелу замало [101, к. 4]. Після візиту архієпископ Більчевський розпочав листування з провінціалом Товариства Ісусового. На той час функції провінціала в Галичині виконував о. В. Ледуховський, майбутній генерал ордену. В першому

листі архієпископ інформував його про те, що місто потребує ще одного римокатолицького храму і якогось чернечого ордену, який би ним опікувався. Очевидно, мова йшла про те, що цим релігійним згромадженням повинно бути Товариство Ісуса. Також, архієпископ зазначав про потребу душпастирської праці для місцевих робітників [101, к. 21–21r]. Проблема нестачі костелу в місті була піднята на обговоренні в міській раді. Проблема костелу в місті була обговорена в міській раді. Під час засідання одноголосно ухвалили рішення виділити єзуїтам 15 тис. корон, які повинні були рівномірно виплатити впродовж 3 років [101, к. 4]. Отримавши офіційний дозвіл від генерала ордену, єзуїти вирушили до Стрия.

На цю місю відправили о. Арнольда Вашицу, який прибув до міста 4 січня 1904 р. Спершу орден викупив ділянку неподалік залізничної станції сумою у 23 тис. крон, а також пошкоджений будинок. В останньому о. А. Вашица організував будівництво каплиці для проведення богослужінь і зборів коштів на спорудження костелу в місті. Будувати каплицю йому допомагав брат Станіслав Дидек із Хирова, а також львівські інженери Броніслав Бауер і Кароль Ріхтман-Рудневський [334, s. 581–582].

Допомога у вигляді речових пожертвувань надходила зі всіх осередків ордену у Львівській архідієцезії. Пожертви присилали й інші дома Галицької провінції Товариства Ісусового, а також монахині зі Львова, Кракова, Станьонтек. Освячення каплиці Святого Франциска Ксаверія відбулося 7 лютого 1904 р., на нього прибули отці ордену, зокрема провінціал В. Ледуховський разом із львівським суперіором Влодзімежем Пйонтковським [334, s. 583–584]. Ікону святого Франциска Ксаверія прислав парох Францішек Іваницький з Вовкова під Львовом. Вона була копією ікони, яка знаходилась в давньому костелі єзуїтів у Сандомирі*. [101, к. 4r].

За місійним домом в місті було завжди закріплено два члени ордену.

---

* Оригінал ікони був знайдений в 1797 р. львівським каноніком о. Казимирем Мазуркевичем. Він подарував ікону львівському ордену бенедиктинок, де вона і зберігалась до 1874 р. У тому році сестри передарували її парафіяльному костелові у Вовкові.

Суперіором дому став о. А. Вашица, який перебував на місії від її початку до кінця. Потім до нього приєднався о. Александер Урам, який прибув з Тернополя через тиждень після освячення каплиці. Він залишався на місії від 14 лютого до 12 серпня 1904 р. Потім його замінив о. Ян Нікель, що пробув у Стрию від 11 серпня 1904 р. до 14 серпня 1905 р. На заміну о. Я. Нікелю прийшов о. Ієронім Гармата. Останній перебував з о. А. Вашицею до завершення місії. Єзуїти займались душпастирською діяльністю не лише у самому місті, але виїжджали в навколишні населені пункти, куди їх запрошувало місцеве духовенство. В переліку таких населених пунктів згадуються Дрогобич, Кохавина, Журавно, Жулин, Синьовидне, Дроговиж, Долина, , Болехів, Жидачів, Липовець, Сколе [334, s. 585], Калуш [306, s. 2]. Архієпископ Більчевський написав провінціалові листа, в якому висловив щирю подяку за відкриття дому в Стрию. Він зазначив, що душпастирської праці в єзуїтів буде достатньо не тільки в Стрию, але і в його околицях [101, k. 22].

На початку своєї місії отці почали проводити хресні дороги, а потім організовувати реколекції для різних прошарків населення. Реколекціями був зайнятий здебільшого о. А. Вашица, але часто на них запрошували отців єзуїтів з інших домів. Упродовж своєї місіонерської діяльності єзуїти проводили в місті реколекції для різних станів населення. Окремі заходи проводились орденом для монахинь зі Згромадження сестер Страждаючої Божої Матері (7–13 жовтня) [367, s. 356, 364]. В єзуїтській каплиці були організовані науки для жінок (14–18 березня), для чоловіків (21–25 березня), для офіцерів і німецьких міщан (28–31 березня). Також, окремі заходи були проведені для робітників залізничної станції (19–26 березня) і для чоловічої гімназії (26–28 березня) [367, s. 367–368]. У 1905 р. отці організували реколекції для робітників та інтелігенції. Так, о. А. Вашица проводив науки німецькою мовою для урядовців і офіцерів (14–17 квітня) і для домашньої прислуги (3–6 квітня), а о. С. Заленський зібрав реколекції для чоловіків і окремо для жінок (16–20 квітня), на які прийшло 120 і 200 осіб відповідно. Отець А. Вашица також організував великі реколекції для робітників залізниці (20–25 березня). На них зібралось близько 300 осіб [371,

s. 624, 628].

Упродовж 1904–1905 рр. єзуїти відправили богослужіння на честь Серця Ісусового, а також стали організаторами різних духовних процесій у місті. Окрім того, отці займались традиційним для них створенням марійських содаліцій і релігійних товариств, богослужіння для яких проводилось в першу неділю кожного місяця [334, s. 585–586].

Окремої уваги заслуговує ставлення єзуїтів до соціалізму, яке особливо можна простежити на їхній місії в Стрию. По-перше, ділянка для майбутнього храму була вибрана саме біля залізничної станції не випадково, а, як зазначав у своєму листі о. А. Вашица, щоб робітники, серед яких поширюється соціалізм, мали до храму кращий доступ [334, s. 581]. По-друге, перші реколекції в місті та духовна праця отців у Стрию розпочалась саме серед робітничого класу, а конкретно серед залізничників. За замітками отця А. Вашици, «у результаті ворожої нам соціалістичної пропаганди, до святих Таїнств приступило їх десь понад 100 (осіб – А.П.), але науки відвідувало значно більше» [334, s. 585–586]. По-третє, слід згадати про один інцидент. Залізничники, які відвідували каплицю єзуїтів, зробили собі хоругву для релігійних процесій. Під час її освячення з'явилися соціалісти й заявили, що теж хочуть мати свою хоругву. Вони погодились зобразити на ній образи святих, але хотіли написати там соціалістичні гасла, в чому їм було відмовлено. Після цього соціалісти заявили, що все-таки матимуть свою хоругву, але далі ця справа, очевидно, не мала розвитку [334, s. 586–587]. На прикладі цих дрібних деталей можна побачити постійне протистояння ордену проти поширення соціалістичних ідей серед робітничого класу.

Проте місія єзуїтів у Стрию тривала недовго і завершилась в жовтні 1905 р. Головною причиною припинення місії стала нездатність ордену зібрати кошти на побудову костелу в місті. Каплиця, в якій отці проводили богослужіння і реколекції, була в поганому стані й занадто маленькою, тому не могла нормально забезпечувати духовні потреби міщан. Місто потребувало нового, великого храму, але коштів на його зведення в ордену не вистачало. В листі до магістрату

від 4 травня 1905 р. згадується головна проблема, з якою зіткнувся орден: фінансова допомога в сумі 15 тис. крон, яку міська рада виділяла на спорудження святині, була недостатньою. За підрахунками о. А. Вашици будівництво необхідного для міста великого костелу і невеликого житла для проживання членів ордену коштуватиме приблизно 150 тис. крон. Натомість рада висувала умову, що храм повинен бути збудований не пізніше кінця 1907 р. У разі порушення умови єзуїти мусили б повернути надані кошти. Варто відзначити, що суми, яке надавало місто, не вистачало навіть на закупівлю ділянки для будівництва костелу. Викупити територію ордену вдалось лише завдяки пожертві з Америки [101, к. 5]. Отець Вашица підіймав питання про повернення коштів на закуп ділянки в міській раді, але питання залишилось невирішеним. У підсумку потенційна угода була ризикованою. Орден не міг дозволити собі таких витрат фінансів. Міських пожертв було недостатньо. За весь час душпастирської праці отців вдалось зібрати тільки 600 корон [334, s. 587–588].

Керівництво ордену було незадоволене вимогами міста, про що можна судити з тексту вищезгаданого листа до магістрату. В документі зазначається, що жодне з міст, у яких Товариство Ісуса раніше споруджувало костели, не висувало вимог щодо повернення коштів [101, к. 5]. У підсумку, провінціал ордену о. В. Ледуховський прийняв рішення завершити місію в Стрию. Отці покинули місто 29 жовтня 1905 р. Ділянку, куплену для будівництва храму, продали за ту ж саму суму, за яку вона й була куплена. Речі з каплиці були перевезені до колегіуму в Хирові [334, s. 589–590].

Після раптового виїзду отців мешканці міста написали листа провінціалу, в якому висловили прохання відновити місію єзуїтів у Стрию, а також надію на те, що костел спільними зусиллями таки буде збудований [101, к. 8]. Лист підписали 1076 міщан, серед яких були представники місцевої влади, зокрема бурмістр міста Александер Стояловський, президент повітової ради Альфред Хінце, радник вищого крайового суду Артур Ауліх, державний прокуратор Якоб Льобенштайн, начальник станції Францішек Палка, державний прокуратор Ян Шерфф, князь Станіслав Свидригайло та інші [334, s. 590].

Проте справа не мала розвитку. Листом від 16 січня 1906 р. керівництво ордену подякувало за пропозицію і приязне ставлення до ордену, але відмовилось від подальшої місії в Стрию. Своє рішення провінціал обґрунтував кількома причинами. Перша – нестача коштів для спорудження великого храму і дому для проживання членів ордену: Стрий потребував нового костелу, а будувати маленьку святиню для такого великого міста не було сенсу. Другою стала відсутність відповідних робітників для підтримки наявного місійного дому в належному стані, спричинена, як зазначив провінціал, несподіваною смертю кількох членів ордену [101, к. 27]. Також, за словами о. А. Вашици, каплиця, у якій отці проводили богослужіння, могла б прослужити максимум рік, а перспектива побудови костелу перебувала під питанням [334, s. 590].

Після завершення місії в Стрию єзуїти більше не відкривали місійні дома у Львівській архідієцезії, хоча ходили розмови, що вони планували ще відкрити місійні дома в Снятині і Бережанах [287, s. 4]. Таким чином, станом на 1914 р. на її території було 6 домів Товариства Ісусового. Для порівняння, більше домів було тільки в домініканців (9 домів) і в бернардинців (8 домів) [190, р. 190]. Загалом, у Галицькій провінції налічувалось 507 єзуїтів, серед них 225 отців, 132 схоластики та 150 коад'юторів. З них у Львівській архідієцезії було 65 єзуїтів, з них 41 отець і 24 коад'ютори, що складало майже 13% від загальної кількості членів ордену в цілій провінції [133, р. 50] і 13% від загальної кількості римо-католицьких монахів у Львівській архідієцезії* [190, р. 248].

Така цифра видається незначною, але до цієї статистики варто додати кілька зауваг. По-перше, така невелика кількість єзуїтів пояснюється тим, що в архідієцезії Львівській у Товариства Ісусового не було жодного навчального закладу, а найбільша кількість членів ордену закріплювалась саме за ними. Для прикладу, тільки в хирівському конвікті на той час налічувалось 104 єзуїти (33 отці, 34 схоластики та 37 коад'юторів) [133, р. 20], а в краківському колегіумі – 124 єзуїти (37 отців, 50 схоластиків, 27 коад'юторів) [133, р. 14]. Цим

---

* В загальному, на той час в архідієцезії нараховувалось 403 римо-католицьких ченців.

і пояснюється факт відсутності в архідієцезії схоластиків з ордену, оскільки вони були здебільшого при навчальних закладах. По-друге, якщо поглянути на статистику в каталогах Товариства Ісуса, беручи до уваги кількість єзуїтів, то дома Львівської архідієцезії були нічим не більші, ні менші, аніж інші резиденції в Галицькій провінції. В середньому, при місійному домі перебувало від 8 до 12 членів ордену [133, р. 50].

По-третє, кількість єзуїтів, які були закріплені за домом, говорить насправді небагато, оскільки члени ордену перебували в постійному русі й часто змінювали міста в залежності від наказу провінціала і того, де вони були найбільше потрібними. Тому, попри те, що окремі члени ордену часто змінювали місце проживання, у всіх домах, окрім Стрия, можна спостерігати збільшення кількості єзуїтів, які за ними були офіційно закріплені.

В підсумку, відкриття нових місійних домів та подальша діяльність Товариства Ісуса у Львівській архідієцезії мали подібні прикмети. Зазвичай, єзуїти прибували до міста на запрошення для душпастирської діяльності. Місцева влада та духовенство здебільшого ставилися сприятливо до духовної праці ордену, враховуючи, що в регіоні бракувало священників, а Товариство Ісуса вміло організовувало будівництво костелів, які ставали архітектурною прикрасою та важливими духовними осередками для міста. Як виняток, можна відзначити Чернівці, де єзуїти зіткнулись з недоброзичливістю місцевих масонських груп, а також представників міської ради. Втім, уже через декілька років орден міг займатись душпастирством у місті без перешкод. В кожному місійному центрі єзуїти будували храм для проведення богослужінь і реколекцій, а також відкривали місійні дома для проживання, організації зібрань та духовних заходів. Таким чином, наприкінці ХІХ ст. єзуїти організували спорудження таких святинь, як костел св. Станіслава Костки в Станиславові, костел Найсвятішого Серця Ісуса в Чернівцях, костел св. Ігнатія Лойоли в Коломиї. Натомість саме через причину неможливості будівництва храму і зведення резиденції, орден завершив місію в Стрию.

Важливою головною духовною працею єзуїтів у Станиславові, Чернівцях

і Коломиї було виконання щоденних душпастирських обов'язків священників. Про це детально свідчить статистика в «Fructus Spiritualis». Слід відзначити деякі відмінні риси духовної праці ордену в цих містах, такі як релігійні заходи для робітників у Станиславові, виїзди на місії на Буковині, проведення катехитичних уроків у місцевих школах, зокрема, в навчальному закладі сестер урсулянок у Коломиї. Можна зауважити, що основними формами релігійних практик Товариства Ісуса було проведення реколекцій, урочистостей Божого Тіла, травневих богослужінь, новен до популярних святих, які були польськими патронами, а ще популяризація культу Діви Марії та Серця Ісуса. Також, спільно з греко-католицьким духовенством орден проводив польсько-українські місії. В підсумку, історія вищезгаданих місійних осередків ордену є доволі типовою. Однак, вона дає змогу виокремити певні форми релігійних практик, які характерні для душпастирської праці єзуїтів, а також, попри подібні риси, має свої відмінності в силу місцевих суспільних умов.

РОЗДІЛ 5. СУСПІЛЬНО-ХАРИТАТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ МАРІЙСЬКИХ СОДАЛІЦІЙ.

Марійські содаліції – це релігійні товариства мирян, об’єднаних за певною професійною або соціальною приналежністю. Існують різні версії їхньої назви. Трапляється термін «конгрегація марійська». Подекуди в українських текстах можна зустріти термін «марійська дружина». В англійській історіографії марійська содаліція називається «Sodality of our Lady».

Кожна з цих конгрегацій мала свій статут і перебувала під керівництвом церковної влади. Марійські содаліції були найпоширенішим типом духовних об’єднань, які засновували і якими керували єзуїти. Їх створення було особливою частиною духовної праці Товариства Ісуса [361, s. 195–196], хоч і заснуванням релігійних конгрегацій, до яких входили миряни, займались інші ордени. Подібні організації існували під опікою домініканців, францисканців, василіан, редemptористів та інших чернечих спільнот. [394, с. 183–189; 396, с. 615–629; 397].

Єзуїти не обмежувались лише формальним заснуванням конгрегацій такого типу, але й керували ними і постійно дбали про їхній розвиток. Ці конгрегації мали свою специфіку, оскільки не тільки залучали своїх членів до певних релігійних практик у межах церкви, але намагалися поєднати релігійне життя особистості з її соціальною діяльністю. Про це більш детально буде описано нижче. Діяльність марійських содаліцій під керівництвом єзуїтів заслуговує особливої уваги, оскільки це була специфічна форма суспільно-харитативної діяльності Товариства Ісуса, без опису якої неможливо дати повноцінну характеристику духовної праці ордену. Варто відзначити той факт, що будь-який захід або форма активності в цих конгрегаціях не могли бути проведені без згоди або відома їх модераторів, тобто керівників, посаду яких завжди займав хтось із духовенства. Переважно цим модератором був отець з ордену єзуїтів.

5.1. Марійські содаліції: завдання і структура.

Перша марійська содаліція була створена в Римі в 1563 р. [259, s. 7]. Її засновник, єзуїт і вчитель римського колегіуму Ян Левніс, утворив невеликий гурток учнів, які після уроків збиралися на молитви, духовні співи та різні духовні читання. Поступово до їхньої содаліції почало приєднуватися все більше і більше учнів. Уже згодом, 5 грудня 1584 р., папа Григорій XIII буллою «*Omnipotentis Dei*» урочисто підніс її до статусу «*Prima primaria Congregationis*», тобто «Першої з перших конгрегацій». Це означало, що вона ставала головною серед наявних, а також і майбутніх марійських содаліцій у цілому світі [207, s. 253–254]. Очолювати цю першу конгрегацію повинен був генерал Товариства Ісуса. Понтифік також надав її членам відпустити, а генералові право укладати статuti та засновувати при колегіях єзуїтів нові марійські содаліції по цілому світі [329, p. 120]. За декілька років, буллою «*Superna Dispositione*» від 5 січня 1586 р. і буллою «*Romanum decet Pontificem*» від 29 вересня 1587 р., папа Сикст V розширив повноваження содаліцій. Від того часу до їхнього складу уже могла входити не тільки молодь, яка виховувалась у навчальних закладах єзуїтів, але й інші стани суспільства. Згодом, було проголошено брєве папи Климента VIII від 30 серпня 1602 р., яке надавало право Товариству Ісуса засновувати марійські содаліції при будь-якому місійному домі ордену. Ще пізніше папа Григорій XV буллою «*Alias quo*» від 15 квітня 1621 р. остаточно підтвердив надані його попередниками привілеї [327, s. 46; 543, s. 6–8]. Спершу членами содаліцій могли ставати тільки чоловіки, але в 1751 р. папа Бенедикт XIV дозволив засновувати такі самі об'єднання серед жінок. У загальному, метою цих об'єднань було виховання католицької еліти серед усіх верств населення [458, s. 155–156]. Содаліції виконували і релігійну, і соціальну функції, оскільки не тільки зобов'язували людей брати участь у релігійних процесіях, але й залучали до духовного самовдосконалення та активної участі в суспільному житті [543, s. 9].

На землях Речі Посполитої єзуїти заснували першу марійську содаліцію в Познані в 1574 р. [361, s. 195]. Згодом, нові конгрегації виникли у Вільні,

Полоцьку, Браневі, Любліні, Сандомирі, Кракові. Остання була заснована в листопаді 1601 р. серед студентів краківської академії. Згодом, до неї почали вступати навіть професори та священники. Серед її членів згадуються Йосиф Велямин-Рутський і Ярема-Михайло Вишневецький [207, s. 254–255]. Розвиток марійських содаліцій в Галичині призупинився разом з заборонаю Товариства Ісуса в 1773 р. Упродовж першої половини ХІХ ст. орден не приділяв питанню релігійних товариств особливої уваги. Зокрема, в 1820–1848 рр. у Галицькій провінції Товариства Ісуса існувало тільки три марійські содаліції: в Тернополі, Львові й Новому Сончі. При цьому, вони існували виключно при навчальних закладах ордену. Натомість у другій половині ХІХ ст. ситуація поступово змінюється. Єзуїти активно розгортають суспільно-харитативну діяльність у Галичині. Це стає особливо помітним в останній чверті ХІХ ст., коли Товариство Ісуса починає засновувати марійські содаліції при кожному міськійому домі у Львівській архідієцезії. Очевидно, така динаміка була пов'язана з понтифікатом Лева ХІІІ і його активною соціальною політикою.

У першу чергу, потрібно відзначити два важливі документи, видані Левом ХІІІ. Перший – це бреве «*Frugiferas inter Sodalitates*», опубліковане на честь трьохсотлітнього ювілею від створення першої марійської содаліції в Римі. У ньому йшлося про важливу суспільну роль останньої. Підкреслив видання бреве о. С. Заленський, котрий написав цілу статтю, присвячену історії марійських содаліцій і їх важливості в суспільстві [376; 377]. Другим документом була енцикліка «*Regum Novarum*», де папа римський закликав окремі суспільні стани прислухатись один до одного і співпрацювати, як єдине ціле, протиставляючи ці ідеї соціалістичній концепції класового антагонізму [390, с. 9]. Для цієї ролі підходили содаліції. Вони були призначені для кожного окремого класу, але антагонізму між різними станами суспільства не було, оскільки усі содаліси належали до єдиної структури та були об'єднані в єдине ціле католицьким віросповіданням. Динаміка заснування нових марійських содаліцій в цілому світі стає очевидною, якщо подивитись на статистику агрегованих нових марійських содаліцій до римської «*Prima Primaria*». Якщо

впродовж 1826–1886 рр. Товариство Ісуса агрегувало до неї 14 359 конгрегацій, то з 1886 р. по 1912 р. агреговано було нових 19 215 содаліцій [207, s. 257]. Не виключено, що такий значний приріст у кінці XIX – на початку XX ст. був зумовлений активною соціальною політикою папи Лева XIII.

Ідея марійської содаліції базувалася на спробі об'єднати всю структуру суспільства, незалежно від статі, віку, суспільного стану або професійної приналежності [361, s. 196]. Головною метою, яке ставило перед собою Товариство Ісуса, було залучення якнайрізноманітніших станів до більш активного духовного життя в лоні Католицької церкви та виховання їх у католицькому дусі. Содаліція, як зазначав о. С. Заленський, мала на меті «витворити людей глибоких переконань, для яких релігія не була б формою, але самою частиною життя, джерелом чину і посвячення» [543, s. 10]. Тобто, мова йде про те, що католицька віра не повинна зводитись до формального відвідування костелу, але бути невіддільною частиною повсякденного життя особистості. Особливості марійських конгрегацій можна продемонструвати на прикладі статуту Коломийської марійської содаліції панів, затвердженого в 1904 р. провінціалом о. В. Ледуховським і кардиналом Яном Пузиною. В статуті зазначено, що конгрегація є релігійна, бо перебуває під керівництвом духовних осіб і зобов'язує до певних церковних обрядів, і суспільна, бо виховує гідних представників свого стану, які мають гідним прикладом надихнути інші стани й таким чином робити кращим ціле суспільство [110, к. 4–6].

Важливою особливістю содаліцій, яка відрізняла її від інших релігійних товариств, було те, що до їх складу могли входити тільки люди, які належали до однієї суспільної групи або однієї професії. Для прикладу, існували содаліції панів, пані, панянок, матерів, студентів, ремісників тощо. Їхнім завданням було вдосконалення в собі християнських чеснот відповідно до свого суспільного або професійного покликання. Наприклад, содаліції матерів були покликані виховувати у жінок, які до них входили, материнські чесноти, якості хорошої дружини та доброї господині дому [247, s. 122–123].

Існували різні типи марійських содаліцій. Вони ділились на три типи:

конгрегації для молоді, для дорослих і для роз'єднаних. До першого типу належали содаліції для учнів і учениць, гімназистів і гімназисток, а також молоді ремісничої; до другого типу – для інтелігенції, робітників, міщан, селян тощо. Особливість содаліцій третього типу полягала в тім, що до них входили люди з різних населених пунктів. У статуті рекомендувалось, щоб їх територія знаходилась в межах якогось офіційного адміністративного поділу, тобто в рамках певної політичної, економічної або релігійної спільноти, наприклад дієцезії або кількох деканатів [248, s. 32–37].

Як правило, до релігійних товариств могли вступати люди без обмежень по віку, статі або суспільної групи. Натомість содаліції були об'єднаннями, призначеними лише для конкретної групи людей. В ідеалі на кожен стан суспільства мала б існувати власна конгрегація, але всі вони були канонічно поєднані з першою содаліцією «Prima Primaria» [110, k. 7; 361, s. 195–196]. В цьому полягав цікавий парадокс. З одного боку, не відбувалось змішування різних станів і не порушувалась традиційна структура суспільства, але при цьому всі його представники ставали єдиним цілим, духовно об'єднаним під началом першої содаліції.

Чоловіків, які входили до содаліцій, називали содалісами, а жінок – содалісками [342, s. 205]. Одна і та сама людина не могла входити до складу більше ніж однієї конгрегації, хоча теоретично могла підходити за своїм статусом до декількох. Наприклад, одружений чоловік, який працював в академічній сфері, теоретично міг входити в Содаліцію панів і Содаліцію академіків, але на практиці вступити можна було тільки в одну. Втім, бути членом декількох конгрегацій не було сенсу, оскільки вони і так канонічно були єдиними цілим [337, s. 288]. Упродовж історії содалісами були представники найрізноманітніших прошарків суспільства, від учнів та купців до монархів і римських пап [543, s. 12]. Якщо вести мову про кінець XIX ст., то хотілося б відзначити факт, що до однієї з краківських конгрегацій належали Андрій Шептицький, майбутній митрополит Української греко-католицької церкви, і Адам Стефан Сапіга, майбутній митрополит краківський [458, s. 161].

Засновуючи товариства серед мирян, єзуїти ставили собі за мету залучити людей до соціально-духовної діяльності, яка б сприяла особистісному розвитку людини, а також більшому взаємозв'язку між мирянами та духовенством. Треба вказати й на той факт, що однією з цілей релігійних товариств було протистояння соціалістичній пропаганді. Так, у кінці XIX ст. у Тернополі діяла католицька робітничка спілка під керівництвом о. Владислава Ченча. Туди входили також українці. Існують спогади про те, що орієнтовно у хронологічному проміжку між 1897 і 1898 р. члени спілки на чолі з отцем зірвали мітинг соціалістів у міському залі [362, р. 491–492]. Наприклад, о. С. Заленський, коли писав про релігійні товариства в Станиславові, зазначав, що «до товариств і братств католицьких були залучені всі верстви й стани; з яким піднесенням духу віри й благочестя, з якою перешкодою для розвитку соціалізму та радикальних доктрин, легко зрозуміти» [303, s. 138]. Після проголошення папської енцикліки «*Regum Novarum*» в 1891 р. єзуїти почали засновувати товариства серед представників робітничого класу і проводити серед них душпастирську роботу [521, s. 7]. Самі содаліси також повинні були протистояти впливу соціалізму в суспільстві та опікуватись робітничими об'єднаннями, проводити для них наукові читання, уроки грамотності, надавати безплатну медичну і правову допомогу тощо [38, к. 9]. Католицька церква намагалась таким чином утримувати свій вплив серед населення і зменшувати антагонізм між класами, який породжувався соціалістичними ідеями.

Зазвичай, єзуїти засновували содаліції в містах, у яких мали свої місійні дома. Також, вони могли утворювати їх під час своїх місій або реколекцій в окремих населених пунктах. Одним із найактивніших єзуїтів, які займались цим в окреслений нами період, був видатний історик ордену о. С. Заленський [252, s. 595]. Окрім нього, заснуванням і розвитком содаліцій у Галичині найбільше займались єзуїти Маріан Моравський, Мартін Чермінський, Станіслав Мелох

[458, s. 158–159], Стефан Братковський* [96, k. 184].

Австрійська влада не перешкоджала діяльності релігійних організацій, хоча певні проблеми виникали зі шкільними конгрегаціями, оскільки державний закон від 15 листопада 1867 р. забороняв учням вступати в будь-які товариства. Так, наприклад, у Станиславові, марійська содаліція для студентів на деякий час була змушена припинити свою діяльність через вимоги шкільної дирекції, яка апелювала якраз до вищезгаданого закону [458, s. 198–200].

Єзуїти писали й видавали різну літературу для содаліцій, зокрема статuti, статті з правилами поведінки содалісів [90, k. 1–24]. Загальні правила, характерні для всіх марійських содаліцій, час від часу оновлювалися. В 1910 р. генерал Товариства Ісуса Франц Ксаверій Вернц опублікував доповнені статuti, відредаговані відповідно до нових розпоряджень папи римського і нових суспільних потреб [368, s. 131]. Про це варто сказати більш детально.

Кожна із содаліцій повинна була мати свій окремий статут, мету, характер, світське керівництво, а також свого модератора. Посаду останнього могла займати тільки духовна особа. Здебільшого ним ставав засновник содаліції. Можна сказати, що модератор був посередником між церквою і мирянами, які входили в конгрегацію. Він мав найвищу владу, без нього в організації не могло бути прийняте жодне рішення [333, s. 150]. Модератор мав право коригувати статут конгрегації за власним розсудом [368, s. 138, 149]. Духівника на посаду модератора призначав провінціал, а содаліцію повністю затверджував місцевий єпископ [458, s. 157, 164; 543, s. 12]. Навіть, якщо отець відправлявся в інший населений пункт, передаючи керівництво новому модератору, то він все ще підтримував зв'язки зі створеною конгрегацією [19, k. 11].

Важливою частиною содаліції також була її рада, куди входили світські особи. Рада складалась з префекта, якщо це була чоловіча конгрегація, або президентки, якщо жіноча. Також були посади двох асистентів, секретаря,

---

* Отець С. Братковський здебільшого опікувався марійськими содаліціями у Львові та Кракові, залучаючи їх до різних суспільних заходів.

інструктора кандидатів, скарбника і кількох консультантів [369, s. 218]. Усі ці посади займали миряни. Рада могла приймати окремі рішення шляхом голосування, але всі її ухвали набували чинності тільки після затвердження модератора [368, s. 139, 151]. Правою рукою модератора був префект або президент содаліції, який головував разом із ним на різних зібраннях. Президенту допомагали асистенти. Перший асистент заміщав префекта в разі відсутності останнього. Секретар вів усю необхідну документацію, записував протоколи зібрань. Консультанти давали поради щодо подальшої діяльності содаліції. Інструктор кандидатів інформував новоприбулих про статут конгрегації. Скарбник збирав пожертви й слідкував за фінансами [247, s. 152–153].

Кожна содаліція повинна була вибрати собі на титул якесь свято або одну з чеснот Богородиці. Також, при бажанні, вона могла додатково оголосити своїм патроном котрогось зі святих [368, s. 133]. Для прикладу, Содаліція панів у Коломиї була присвячена Непорочному Зачаттю Діви Марії, а її патроном був св. Юзеф [110, к. 5].

У статутах марійських содаліцій також передбачалось, що їх члени будуть активно займатися суспільною діяльністю, зокрема навчати інших катехизму, відвідувати хворих або проводити якісь наукові заходи. Вид суспільної діяльності залежав від типу содаліції, тобто, якщо йшлося про релігійні конгрегації пань, то їхнім першочерговим завданням було виховання своїх дітей відповідно до католицького віросповідання тощо [368, s. 137]. Натомість конгрегація панів з Коломиї ставила перед собою два завдання: сформувані чоловіків з глибокими католицькими переконаннями, для яких релігія була не тільки формальністю, але й частиною життя, і які б вдосконалювали суспільство та були зразком гідних католиків [110, к. 7–8].

Содаліція ділилась на різні секції: євхаристійна відповідала за участь содалісів у Святому Причасті, прикрашанні вівтаря і костелу, а бібліотечна створювала бібліотеку конгрегації, наповнювала її літературою та організовувала різні наукові читання. Содаліси із секції милосердя займались

благодійною діяльністю. Вони відвідували хворих, опікувались сиротами, навчали катехизму дітей з незабезпечених родин. Секція суспільної праці займалась гуманітарною допомогою і проведенням патріотичних заходів. Кожен содаліс повинен був належати до однієї із секцій [369, s. 222].

Прийняття до содаліції відбувалось щорічно в дату, визначену статутом. Термін випробування кандидата перед остаточним прийняттям у конгрегацію тривав два місяці, впродовж яких він повинен був виконувати всі обов'язки, передбачені в статуті [368, s. 141–143, 148]. Кандидати в содаліцію називались аспірантами. Під час прийняття майбутні содаліси ставали перед вівтарем і проголошували слова посвяти, в якій присягали на вірність Діви Марії [259, s. 74]. Після цього священник приймав содаліса до конгрегації. Слід відзначити, що Богородиця відігравала особливу сакральну роль для марійських содаліцій, оскільки була їхньою головною опікункою і саме їй була присвячена посвята. Здебільшого прийняття нових членів відбувалось 8 грудня, на свято Непорочного Зачаття Діви Марії [369, s. 219]. В окремих випадках модератор мав право прийняти до содаліції без вищезгаданих формальностей. Термін перебування в содаліції був необмеженим. Виключити з неї можна було тільки через якесь порушення християнських норм або через невиконання своїх обов'язків [368, s. 145]. Усім, хто перебував у складі содаліцій, надавались відпусти [49, k. 47–50].

Обов'язком кожного содаліса була участь у спільних месах і Причасті, в зібраннях та секціях содаліції [342, s. 209]. В загальних статутах рекомендувалось проводити содаліційні богослужіння раз на тиждень, при можливості кожної неділі й на кожне велике свято. Раз на місяць повинна бути проведена спільна свята комунія [368, s. 133, 135]. Наприклад, у статуті коломийської содаліції записано, що її члени повинні щомісячно збиратись на спільні зустрічі та двічі на рік на спільні урочисті богослужіння, які мають проводитися 8 грудня, на свято Непорочного Зачаття Діви Марії, і 19 березня, у день св. Юзефа [110, k. 8–9]. Особиста молитва також була зобов'язанням содаліса. Існували навіть спеціальні молитовники для членів содаліцій [37].

Цікавим пунктом обов'язків содаліса було протистояння поширенню порнографічної продукції та заборона зберігати порнографію в будь-якому виді вдома, відвідувати аморальні вистави тощо [49, к. 9–10].

Єзуїти щорічно організовували для содалісів реколекції. Духовні заняття слід було проводити кілька днів, бажано в період Великого посту, і закінчувати Святим Причастям. При нагоді, реколекції повинні були бути закритими, тобто в ідеалі їх учасники повинні були ізолюватися від зовнішнього світу. Дату реколекцій, а також їхню тривалість визначав модератор [368, s. 135–136]. Участь у реколекціях була обов'язковою. Якщо содалісу не виходило потрапити на духовні справи, то йому слід було попередити модератора, а також рекомендувалось потрапити на них у якийсь інший час [110, к. 10; 300, s. 3].

Содаліції існували коштом пожертв своїх членів. За фінанси відповідав скарбник. Гроші використовувались на організацію заходів, благодійність або оренду будівлі, в якій відбувались збори конгрегації [369, s. 223].

Варто згадати ще про одне з релігійних товариств у Галичині, діяльності якого сприяли єзуїти, і зокрема Товариство св. Зити. Членкинь, які входили до цієї організації, називали для простоти «зитками». Причиною появи такого типу товариства в ХІХ ст. було те, що в соціальній структурі європейського населення з'явилась категорія дівчат і жінок, які походили з бідних родин і були змушені працювати слугами в багатих домах. Нерідко, бували випадки, що ці дівчата або жінки опинялись у злиднях через звільнення з роботи або хворобу. Головним завданням Товариства св. Зити була опіка над цими дівчатами й жінками. Перше таке товариство виникло в Кракові. Його ініціатором і засновником був єзуїт о. К. Рідл, який популяризував культ св. Зити [356, s. 422–423]. З часом, «зитки» почали займатись добродійною діяльністю в кожному місті Львівської архієпископії, де існували доми Товариства Ісуса. До товариств св. Зити прихильно ставились єпископи з кожної дієцезії, яка входила до Галицької провінції ордену єзуїтів. Так, наприклад, тарнувський єпископ Л. Валега сприяв діяльності цих товариств, краківський єпископ і кардинал Ян Пузина хвалив благодійну працю «зиток», а львівський архієпископ Ю. Більчевський, хвалячи їхні заслуги, навіть

зазначав, що було б добре, якби таке товариство існувало в кожному місті архидієцезії [245, s. 38–39]. Діяльність жіночих марійських содаліцій була пов'язана з духовною працею серед робітниць, які входили в Товариство св. Зити.

Таким чином, заснування релігійних конгрегацій серед мирян стало важливою формою діяльності Товариства Ісуса в останній чверті ХІХ – на початку ХХ ст. Очевидно, це було результатом соціальної політики папи Лева ХІІІ. Особливим видом таких конгрегацій були марійські содаліції, які були спробою зменшити бар'єр між католицькою церквою і мирянами, залучаючи останніх до більш активної релігійної та суспільної діяльності.

5.2. Марійські конгрегації при резиденціях ордену.

Товариство Ісуса засновувало марійські содаліції в другій половині ХІХ ст. при всіх своїх місійних домах у Львівській архидієцезії. Доцільно буде розглянути їх діяльність у кожному з міст, оскільки будь-яка суспільно-харитативна праця цих організацій могла відбуватися виключно за згоди їх модераторів, функції яких здебільшого виконували єзуїти. Відповідно, члени ордену часто були не тільки ініціаторами різноманітних релігійних і благодійних заходів, але і їх безпосередніми учасниками та керівниками.

Тернопіль був першим містом у Львівській архидієцезії в другій половині ХІХ ст., у якому орден заснував марійську содаліцію. Очевидно, цей факт пов'язаний з існуванням у місті їхнього навчального закладу. Так, у грудні 1871 р. у Тернополі була створена Содаліція для учнів [227, s. 13]. Після перенесення конвікту до Хирова конгрегація перемістилась разом із ним у новий навчальний заклад. Після цього масштаби діяльності Товариства Ісуса в місті дещо зменшились. Виникнення нових марійських содаліцій у місті розпочинається на початку ХХ ст. Ініціатива створення конгрегації в Тернополі виходила від місцевих вчительок, які звернулись до о. Ігнація Мішкевича з проханням утворити марійські содаліції. В листопаді 1901 р. відбулося перше засідання, на якому головував її майбутній модератор о. І. Меллін. Окрім

богослужінь, реколекцій і адорацій, содаліски часто збирались для слухання доповідей на суспільну тематику, які їм проводили єзуїти. Очевидно, така особливість була пов'язана з тим, що в складі конгрегації були переважно вчительки [360, s. 246–250]. В 1913 р. до Содаліції пань входило 51 місцевих жінок, 14 з околиць Тернополя та одна аспірантка. В конгрегації існувало дві секції. Секція милосердя опікувалась вбогими, виділяла частину коштів для оплати навчання бідних учениць. Соціальна секція разом з отцями єзуїтами займалась освітою членкинь Товариства св. Зити та жіночого товариства «Єдність» [313, s. 115–117].

У Тернополі існувала також Содаліція панів, яка постала 27 квітня 1907 р. Її повна назва була «Содаліція марійська панів землі Подільської і Тернополя». Окрім релігійних практик, содаліси брали участь в урочистостях на честь Об'явлення Богородиці в Лурді, перенесення ікони Божої Матері Неустанної Помочі до парафіяльного костелу в Тернополі, річниці Юліуша Словацького. Вони організовували й урочисті заходи, наприклад, музичний вечір на честь блаженного Анджея Боболі, дохід від якого пожертвували місцевому благодійному Товариству св. Вікентія Поля [212, s. 253–254]. Стараннями содаліції в місті постав чайний заклад, у якому готували для бідних у зимовий період [357, s. 60].

Марійські конгрегації в Тернополі охоплювали не тільки доросле населення, але й молодь. У 1906 р. о. І. Мішкевич заснував Содаліцію учениць Закладу сестер юзефіток. Молоді содаліски ставили аматорські вистави, на яких збирали пожертви на книжки та одяг для дітей з бідних сімей [330, s. 187]. Содаліція була невеликою, оскільки до неї входили тільки вихованки закладу [320, s. 254].

Іншою конгрегацією для молоді в Тернополі, про діяльність якої відомо, була Содаліція студентів, утворена 13 листопада 1909 р. о. Г. Гадухом. Після виїзду останнього з міста її модератором став єзуїт о. Людвік Гоерліх. Содаліція також була невеликою. Станом на 1912 р. у конгрегації було 19 членів і 10 аспірантів. Причиною такої невеликої кількості було те, що содаліси часто

після закінчення навчання поступали навчатись в інші міста, наприклад до Львова. Один зі студентів навіть вступив у домініканський орден. Конгрегація здебільшого проводила невеликі релігійні заходи для дітей, а також організовувала для останніх навчання [229, s. 253–254].

Щодо діяльності релігійних товариств, то в Тернополі єзуїти опікувались кількома такими. На початку ХХ ст. орден заснував при своєму костелі в Тернополі Братство доброї смерті [458, s. 141]. У 1901 р. було засноване Товариство св. Зити. Його керівником став о. І. Мішкевич. Туди входило близько 150 жінок [458, s. 327–328]. Товариством опікувалась місцева Содаліція марійська пань, члени якої проводили для дівчат уроки, а о. Міхал Калман проводив заняття з релігії. Аналогічною діяльністю єзуїти займались у товаристві «Єдність», куди входили працівниці швейного ремесла. Отці з ордену щонеділі проводили для них катехитичні навчання, уроки співів і патріотичне виховання. В товариство входило близько 40 жінок [357, s. 58–59].

Серед усіх товариств, якими опікувалось Товариство Ісусове у Львівській архідієцезії, найбільша їхня кількість припадала на Львів* [542, s. 914–915]. Одним з найперших, зокрема в 1873 р., розпочало діяти Братство матерів християнських. Статут братства затвердив архієпископ львівський Францішек Ксаверій Вешхлейський [98, k. 143], а потім галицький намісник Агенор Голуховський. Головною ціллю жінок, які входили до товариства, було збиратись на молитовні зібрання і виховувати свої родини та дітей у католицькому дусі. До товариства станом на рік заснування входило 152 жінки. Воно діяло при каплиці св. Бенедикта в єзуїтському костелі [458, s. 144–145]. Директором братства завжди був хтось з єзуїтів. Упродовж 1874–1877 рр., наприклад, його керівником був о. К. Щепковський, який, окрім цього, в той час керував ще Братством Пресвятого Серця Ісусового [209, s. 397].

---

* В загальному, у Львові існувало близько 20 релігійних товариств, які знаходились під керівництвом єзуїтів. Отець Станіслав Заленський подавав наступний список: Архібратство серця Ісусового, Апостольство молитви, Архібратство серця Марії, Братство матерів християнських, Братство доброї смерті, 4 братства живого розарію для 4-х станів, Товариство св. Зити для слуг, Товариство св. Юзефа для швачок, Братство св. Юзефа для жінок, 8 марійських содаліцій.

У Львові діяло також Братство доброї смерті, яке мало давню традицію існування в місті. Першу таку спілку заснував ще 14 травня 1684 р. ректор о. Якуб Рожевич, але з часом воно перестало існувати. Провінціал Яцковський відновив братство під час реколекцій 20 жовтня 1881 р. Воно діяло також при костелі св. Петра і Павла. До братства входили виключно чоловіки. Його першим модератором був о. Каміл Прашалович. Станом на 1882 р. у братстві налічувалось близько 400 членів, а через 5 років їхня кількість зросла до 700 осіб [458, s. 137–138].

Щодо марійських содаліцій, то однією з перших конгрегацій у Львові була Содаліція панів, присвячена Благовіщенню Пресвятої Діви Марії й св. Казимирові. Вона була заснована о. Стефаном Братковським 4 березня 1889 р. при костелі св. Петра і Павла. В 1891 р. Содаліція панів розширила свою діяльність поміж робітничого класу, що було пов'язано з виданням енцикліки «*Reum Novarum*». Содаліси збирались на наукові читання, які організовували єзуїти, опікувались дітьми з ремісничої школи св. Станіслава Костки, проводили навчання грамотності для робітників і робітниць. У 1891 р. до конгрегації входило 43 члени, а 1898 р. їх кількість зросла до 110 осіб. Содаліція панів у Львові була досить активною в соціальній сфері. Її представники завжди брали участь у різних зібраннях, наприклад, марійських або євхаристійних конгресах. Конгрегація ділилась на 4 секції: євхаристійну, видавничу, милосердя і пропаганди. Станом на 1914 р. у содаліції було 239 осіб [242, s. 236–242].

У 1877 р. при монастирі Згромадження Пресвятого Серця Ісусового виникла Содаліція пань з Сакре-Кер Її першим модератором був єзуїт о. Владислав Вуйціковський, а першою президенткою – Сесилія Баденьова [217, s. 18]. Жінки, які входили до содаліції, повинні були виховувати в собі християнські чесноти, ходити на богослужіння, займатись різною релігійно-суспільною, апологетичною, благодійною діяльністю [114, к. 2–3]. Єзуїти проводили для членкинь конгрегації щорічні реколекції. В 1884 р. о. В. Мровінський залучив содаліцію до допомоги жінкам, які працювали служницями в домах [151, s. 579, 581–582]. Содаліски збирали кошти на костели,

брали участь в різних богослужіннях, навідували хворих, навчали катехизму, допомагали бідним, поширювали літературу серед польських селян. Організація вирізнялась своєю активністю, оскільки навіть папа римський Лев XIII у 1887 р. відзначив листом їхню благодійність. Також, діяльності конгрегації сприяв архієпископ Ю. Більчевський. В 1897 р. содаліски розпочали опікуватись молодими робітницями, організовуючи для них зібрання і навчаючи їх мов та історії Польщі. Потім за сприяння Содаліції Діти Марії у Львові виникло Товариство св. Зити, до якого входили члени тієї содаліції [151, s. 581–583]. Воно було створене в 1897 р. завдяки о. Константію Маршаловичу при костелі св. Петра і Павла і мало власний дім опіки при вул. Бляхарській, 5 [458, s. 318]. Варто відзначити, що содаліски Конгрегації пань з Сакре-Кер допомагали єзуїтам в організації діяльності різних католицьких товариств Львова, зокрема: Братства Найсвятішого Сакраменту, Товариства працівниць кондитерських виробів ім. св. Юзефа, панянок економок, католицького зв'язку польських жінок, кухонь для незаможної молоді й найбідніших, Дитятка Ісуса, Товариства св. Вікентія Поля, Товариства дам милосердя [151, s. 18]. В 1914 р. до львівської Содаліції пань входило 290 жінок, що робило її, очевидно, найбільшою серед усіх содаліцій у Львівській архідієцезії [331, s. 250]. Частина содалісок входила також до Содаліції сільських пань, утвореної в 1909 р., яка займалась поширенням католицької літератури серед мешканців сіл [211, s. 181–182].

На основі Содаліції Діти Марії в 1897 р. виникла Содаліція марійська вчительок, заснуванню якої сприяв о. Юзеф Станіслав Адамський. Її головним завданням було «освячення членів через Богослужіння», участь у реколекціях [349, s. 242]. На самому початку содаліція налічувала 115 осіб, але з часом їхня кількість збільшилась до 250 осіб [458, s. 224]. У 1912 р. содаліція святкувала свій 15-літній ювілей, на якому були присутні засновник содаліції, архієпископ Ю. Більчевський, а також члени різних содаліцій не тільки зі Львова, але й з інших місцевостей [348, s. 181].

Існували також содаліції виключно для людей однієї національності. Так, у 1896 р. о. Бернард Геррманн заснував Содаліцію марійську для німецьких пань.

Ідея заснування конгрегації виникла під час травневих реколекцій в монастирі Сакре Кер. Утворення содаліції відбулося в грудні в каплиці єзуїтів. Акт прийняття содалісів завершив тогочасний суфраган львівський Юзеф Вебер. Кожного року содаліски двічі приймали обов'язкове причастя: в день Непорочного Зачаття і в день св. Юзефа, проходили реколекції, кожного місяця відвідували меси в каплиці єзуїтів. Окрім допомоги бідним дітям, содаліски ще повинні були дбати про поширення католицьких ідей у власних сім'ях. У 1903 р. Содаліція організувала святкування ювілею на честь 25-річчя папства Лева XIII [197, s. 585–587]. Також, 26 жовтня 1904 р. постала Содаліція польських пань, модератором якої був о. Юзеф Гліва, а головою обрано Северину Хензлову. Урочисте прийняття перших содалісок до конгрегації відбувалось за присутності архієпископа Ю. Більчевського. В 1906 р. до конгрегації входило 154 польки [314, s. 40]. Вони були поділені на 5 секцій. Євхаристійна секція допомагала в приготуванні богослужінь і реколекцій, прикрашала костел єзуїтів; добродійна секція збирала гроші для бідних, шила одяг для учениць з бідних сімей; бібліотечна наповнювала бібліотеку содаліції, поширювала християнську літературу; секція співу займалась костельним хором; секція шпитальна допомагала в місцевій лікарні [308, s. 113].

Важливу роль у Львові відігравала Содаліція академіків, яка була створена 3 березня 1889 р. Її заснував о. Стефан Братковський як одну із численних організацій, які засновувало Товариство Ісуса при навчальних закладах. На самому початку в содаліцію входило 12 членів [91, к. 15]. З 1897 р. содаліси активно займались соціальною діяльністю. Окрім цього, вони вивчали енцикліки папи Лева XIII, писали статті до газети «Jedność» [168, s. 615–617]. У загальному, головним напрямом духовної праці цієї содаліції була освітня діяльність, навчання грамотності учнів з ремісничих шкіл. Також, конгрегація брала активну участь у підготуванні Марійського конгресу у Львові [297, s. 400].

Ще однією великою конгрегацією у Львові була Содаліція вчительок. У час свого заснування в 1897 р. до неї ввійшло 150 вчительок. Вони займались навчанням для дівчат з Товариства св. Зити у Львові в школі, заснованій за

ініціативи єзуїта о. С. Сопуха, модератора содаліції. Школа складалась з кількох відділів, на кожному з яких навчали читання, письма і ведення господарських рахунків. У період великих свят отець проводив обов'язкові читання з Біблії та історії Польщі. Навчальний план школи був офіційно затверджений шкільною радою. Уроки відбувались в приміщеннях міської школи ім. Міцкевича, які надала рада міста [351, s. 223, 225–226]. Конгрегація розвивалась і збільшувалась впродовж свого існування. В 1908 р. до неї входило 222 вчительки [318, s. 86]. В 1912 р. содаліція святкувала своє 15-ліття. На урочистостях був присутній архієпископ Ю. Більчевський, який побажав содалістам нових плодів у навчанні та катехизації молоді [309, s. 181].

Багато марійських содаліцій мали вузьку спеціалізацію. Так, у 1899 р., за сприяння архієпископа Вебера, який був ректором львівської семінарії, була заснована Содаліція семінаристів. У конгрегації налічувалось 42 особи та 22 аспіранти. Першим її модератором був єзуїт, але потім керівництво перейшло до отців місіонерів. Діяльність содалісів була обмеженою через навчання, як правило, вони допомагали іншим содаліціям в організації заходів і богослужінь. Деякі її члени були членами інших конгрегацій [298, s. 104]. У 1913 р. з ініціативи львівських сестер урсулянок була заснована Содаліція студенток і слухачок вищих курсів. До неї входило 17 осіб, а їхньою президенткою була Софія Пжетоцька [310, s. 180]. Через рік їхня кількість зросла до 34 осіб. Содаліски читали доповіді на історичні теми, слухали навчання отців, брали участь у реколекціях [326, s. 184–185].

Орієнтовно у хронологічному проміжку між 1896 і 1897 р. о. Я. Бадені заснував товариство робітників «Дружба». Спочатку він був його модератором, а потім передав керівництво о. А. Врублевському [521, s. 7]. Про активну діяльність єзуїтів у львівських марійських содаліціях свідчить розклад богослужінь, наук і зібрань, які проводило Товариство Ісуса в релігійних товариствах упродовж 1903–1904 рр. Майже кожен третій день хтось з отців проводив у якійсь конгрегації або богослужіння, або читав науки [78, к. 196–197].

Різні содаліції були також у Станиславові. За сприянням о. С. Братковського, який був суперіором Товариства Ісуса в місті впродовж 1886–1888 рр., було засновано одну марійську содаліцію для студентів і дві для жінок: Діти Марії та Адорації Найсвятішого Сакраменту. Остання мала своїм завданням догляд і прикрашання вбогих костелів [458, s. 199]. Утім, найбільший розквіт конгрегацій під керівництвом єзуїтів у Станиславові також припав на початок ХХ ст.

Найбільшою серед конгрегацій у Станиславові була Содаліція пань. Вона була утворена під час реколекцій 16 травня 1903 р. Через три роки до неї входило уже 130 содалісок. Засідання відбувались щомісячно. Окрім самовдосконалення і відвідування богослужінь содаліски збирали гроші на обіди для бідних сімей, проводили навчання для дівчат із Товариства св. Зити, прикрашали костели. Здебільшого, у своїй діяльності вони брали приклад зі львівської конгрегації Діти Марії. Багато содалісок брало участь в місцевих освітніх і благодійних установах [354, s. 353–355]. Частина коштів конгрегації спрямовувались на допомогу бідним сім'ям в місті [210, s. 186]. В першу суботу кожного місяця для содалісок відбувались богослужіння, після якого модератор з Товариства Ісуса читав науки на релігійну тематику. Восени 1907 р. стараннями Содаліції пань у Станиславові була створена жіноча бурса, в якій навчалось 22 вихованки [105, к. 6–7; 251, s. 122–123; 324, s. 2]. В конгрегації діяло три секції: євхаристійна, яка допомагала організовувати процесії в костелі єзуїтів; милосердя, яка опікувалась бідними родинами у Станиславові; пропаганди, яка поширювала релігійну літературу серед населення. Содаліція пань збиралась щомісячно на загальні зібрання і кожного вівторка на спільні читання духовної літератури. Станом на 1914 р. у конгрегації було 104 содалісок [338, s. 294–295]. Содаліція брала участь і в патріотичних заходах, наприклад, урочистостях до дня Конституції 3-го травня і столітньому ювілею від дня народження Юліуша Словацького [246, s. 192].

З 1904 р. у Станиславові існувала Содаліція панів. Спершу її модератором був єзуїт о. І. Мішкевич. Станом на 1906 р. у конгрегації налічувалось 45 осіб. У

загальному, її чисельність коливалась в межах цього числа. Засідання відбувались переважно в залі міського банку. В 1907 р. содаліси під керівництвом нового модератора о. В. Томнічака вирушили потягом у паломництво до Кохавини [280, s. 355]. Наступного року содаліси організовували на честь 50-річчя Об'явлення Богородиці в Лурді урочистості, до яких залучилась польська спільнота в Станиславові. Частина своїх пожертв конгрегація віддавала на будівництво костелу в Княгинині [355, s. 104]. В 1910 р. о. П. Голомбек розділив содалісів на 3 секції: євхаристійну, пропаганди й милосердя [244, s. 252]. Щодо харитативної діяльності, то Содаліція панів допомагала в організації міської «Польської рукодільної бурси», в якій навчалось 15 хлопців. Освячення бурси відбулось 7 листопада 1910 р. [339, s. 190]. Також, у 1913 р. содалісам вдалось заснувати дім для сиріт ім. Петра Скарги, в якому перебувало під опікою кілька сиріт [325, s. 113].

Упродовж 6–8 січня 1907 р. о. Ігнацій Мелох вперше проводив у Станиславові реколекції для вчительок з жіночої школи ім. Клементини Гофман [290, s. 2]. Під час реколекцій отець порушив питання про заснування Содаліції вчительок, на яке відповіли згодою близько 40 осіб. Перше засідання конгрегації відбулось 2 лютого. На ньому було розв'язано організаційні питання щодо майбутнього функціонування конгрегації. Модератором був о. І. Мелох, а президенткою – Вільгельміна Неметцова [281, s. 63–64]. Перед початком Першої світової війни Содаліція вчительок була не надто активною. Зібрання відбувались рідко, оскільки багато учасниць жили поза містом і не могли часто збиратися на зустрічі. Попри все, стараннями модераторів з Товариства Ісуса, конгрегація продовжувала свою діяльність [291, s. 2; 296, s. 2], навчаючи читання і писання дівчат з Товариства св. Зити та організовуючи з ними релігійні заходи [332, s. 184–185].

Останньою конгрегацією в Станиславові, заснованою єзуїтами перед вибухом Першої світової війни, була Содаліція учениць при виховному закладі сестер урсулянок. Конгрегація була невеликою, до неї входило лиш 9 учениць. Окрім них було ще 10 аспіранток. Її завданням було плекати серед учениць

старанність в навчанні та християнські чесноти. Модератором содаліції був о. П. Голомбек [228, s. 185–186].

Щодо релігійних товариств у Станиславові, то під кінець XIX ст. Товариство Ісуса утворило при костелі Братство доброї смерті, до якого входили здебільшого робітники залізниці. Згодом, частина членів Братства утворило Товариство св. Юзефа під керівництвом о. П. Голомбека, котрий уклав статут організації та був її директором. До складу товариства входили переважно судові урядовці. Вони зобов'язувались жити за польськими традиціями, показувати хороший приклад для інших і, що цікаво зауважити, вести пропаганду християнських засад серед залізничників на противагу соціалізму. Важливо зазначити, що багато членів з Товариства св. Юзефа одночасно були й членами Братства доброї смерті. В 1902 р. під час свого візиту до Станиславова архієпископ Ю. Більчевський відзначив товариство папським орденом «Pro Ecclesia et Ponifice» [113, к. 2, 17–18; 458, s. 141–142].

Діяло в місті також Братство християнських матерів. До нього входили заміжні жінки та вдови. Кожного року вони мали спільні реколекції, допомагали одна одній у випадку якоїсь хвороби. Якщо якась з учасниць помирала, то жінки допомагали її сім'ї з похоронами [458, s. 141–142]. Досить великим у місті було Товариство св. Зити, до якого входило 283 особи. Його заснував о. П. Голомбек у 1902 р., знаходилось при вул. Заболотівській, 9 [364, s. 44]. Того ж року товариство відвідав архієпископ Ю. Більчевський [458, s. 329–330].

Діяльність релігійних товариств під керівництвом Товариства Ісуса в Чернівцях була дещо меншою, ніж в попередньо згаданих містах Львівської архідієцезії. Однією з найбільш активних релігійних конгрегацій в місті була Содаліція Діти Марії, або Содаліція пань, утворена 2 лютого 1898 р. Її модератором став о. Ігнацій Меллін, а президенткою – Матильда Захарова. Головним святом конгрегації було Непорочне Зачаття Богородиці Діви, а патроном – Станіслав Костка. Спершу до содаліції входили поляки і німці, але в 1903 р. було прийнято рішення розділити її на дві конгрегації: польську та німецьку. Кожного року перед Великоднем содаліски мали реколекції, які

проводив або о. І. Меллін, або хтось інший з Товариства Ісуса [352, s. 29]. Взимку 1908 р., коли суперіором дому в Чернівцях і модератором содаліції став о. Юліан Сподлібовський, була споруджена каплиця, в якій проводились зібрання, а також створена бібліотека для содалісок [226, s. 119]. Загальні збори проводились в першу середу кожного місяця. В 1909 р. у содаліцію входило 68 осіб [220, s. 160]. Через рік до конгрегації вступило ще 14 осіб. Урочисте прийняття нових содалісок здійснював архієпископ Ю. Більчевський під час свого візиту до Чернівців. Того ж року, содаліски брали участь у паломництві до Ясної Гори та до чудотворного образу в с. Качика. Вони допомагали місцевому Товариству св. Зити, яке опікувалось жінками й дівчатами, що опинились в скрутному життєвому становищі через хворобу або бідність. Президенткою содаліції на той час стала Юлія Квятковська. Також, на основі содаліції була утворена секція костельних робіт для вбогих храмів Буковини, до якої входило 24 жінки [218, s. 186]. Їх завданням було прикрашання вбогих костелів, пошиття і виготовлення необхідних речей для богослужінь. За ініціативи президентки конгрегації в 1912 р. у залі «Польського дому» була організована виставка 174-х власноруч виготовлених літургійних предметів, після чого їх передали в костели Буковини [221, s. 173].

Содаліція пань не була єдиною релігійною конгрегацією під керівництвом єзуїтів у Чернівцях. Так, 23 травня 1905 р., о. І. Меллін заснував Содаліцію вихованок Сестер Служебниць Родина Марії. До неї входили учениці навчального закладу сестер служебниць в Чернівцях. Головною метою конгрегації було виховати молодих дівчат хорошими католичками й польками. Зібрання содаліції відбувались або щотижнево під керівництвом президентки, функції якої виконувала директорка навчального закладу, або особливі, що відбувались кілька разів на рік під керівництвом модератора, обов'язки якого спершу виконував о. І. Меллін. На щотижневих зборах дівчата читали апологетичну літературу, а коли приходив отець, то слухали науки. В 1909 р. налічувалось 52 содаліски. Одним з головних обов'язків кожної содаліски було відвідування богослужінь [224, s. 353–354]. У 1912 р. модератором содаліції був

о. Юзеф Гліва, який почав проводити зібрання раз на два тижні кожної суботи. Під час зібрань він проводив духовні навчання, в яких особливу увагу приділяв маріології, тобто вченню про Богородицю Діву [225, s. 102]. Перед Першою світовою війною модератором став о. Антоній Шидловський, який сформував для содалісок бібліотеку. Останні також щоденно збирались на коротку адорацію. Президенткою конгрегації була Гелена Шустовна [223, s. 95].

Треба відзначити, що о. Юліан Сгодлібовський, завершуючи виконувати функції суперіора, заснував у 1912 р. ще Содаліцію польських панянок на честь Непорочного Зачаття. Патроном конгрегації була обрана блаженна Броніслава, а модератором став о. А. Шидловський. У 1914 р. до содаліції входило 29 осіб. Кожного місяця содаліски мали загальні збори й брали участь у месі, а також кожного року проходили тижневі реколекції під керівництвом єзуїтів перед святом Непорочного Зачаття. Окрім цього, вони в 1912 р. вони брали участь в процесіях на честь Петра Скарги, а також збирали кошти для бідних дітей [222, s. 94–95].

Однією з масштабних подій, організованих єзуїтами, було паломництво до с. Качика на свято Непорочного зачаття. В паломництві брали участь різні содаліції, в тому числі чернівецькі. Значний внесок у проведення заходу зробили отці місіонери. Одним з організаторів паломництва й активним учасником був о. Ю. Сгодлібовський, який правив месу та оголошував проповіді під час богослужіння. Тим часом содаліси та содаліски брали участь у хорових співах під час меси [219, s. 354–355]. Польська громада в Чернівцях високо цінувала духовну працю о. Ю. Сгодлібовського. З приводу від'їзду єзуїта до Відня і складення повноважень суперіора зібралась делегація з представників місцевих польських інституцій і содаліцій, які подякували йому за турботливу працю. Делегацію очолював польський посол Станіслав Квятковський [81, k. 214r].

Щодо інших релігійних товариств, то відомо, що в лютому 1904 р. о. Бернардом Геррманом було відновлене Братство доброї смерті для німців [458, s. 141]. Окрім цього, існували також братства Третього ордену Святого Франциска та Живого Розарію [542, s. 1141].

Щодо Коломиї, то там орден почав засновувати содаліції з 1903 р. У той час суперіором Товариства Ісуса в Коломиї був о. Юзеф Грубант. З його ініціативи в місті було засновано кілька содаліцій, в яких він став модератором.

Конгрегація панянок у закладі сестер урсулянок на честь Найсвятішої Марії Непорочного зачаття і св. Станіслава Костки була заснована 24 лютого 1903 р. Президенткою цієї содаліції була Станіслава Шварцувна. На момент створення налічувалось 20 содалісок. Основним їхнім завданням було релігійне самовдосконалення, але, окрім того, вони також були залучені до піклування про дітей із місцевого притулку [274, s. 65]. Подекуди, у звітах ця содаліція зустрічається під назвою Содаліція пенсіонерок* [272, s. 27]. Дівчата, які входили в цю конгрегацію, були здебільшого з Покуття [31, к. 81r]. Содаліція з часом розвивалась. Через п'ять років до неї входило уже 45 осіб. Щороку вони брали участь в процесіях Божого Тіла і в процесіях вервиці в перший тиждень жовтня. Також, содаліски шили теплий одяг і взуття для бідних дітей [270, s. 292]. До Першої світової війни діяльність содаліції особливо не змінилась. Вона й надалі була зайнята піклуванням про дітей з обездолених родин [31, к. 81r].

Найбільшою та найактивнішою в Коломиї була Содаліція пань, заснована на свято Непорочного зачаття, 8 грудня 1904 р., під час зборів місцевих жінок в каплиці сестер урсулянок. Месу відправляв о. Ю. Грубант, який і став модератором цієї содаліції. Світське керівництво було обране вже на наступний день. Префектою стала Юзефа Торосевичова. На той час у складі конгрегації було 48 осіб [345, s. 174].

Збори содаліції відбувались щомісячно в монастирі сестер урсулянок. Кожну третю неділю місяця содаліски брали участь в адорації Пресвятому Таїнству при костелі єзуїтів. Також, вони запровадили в Коломиї католицьке віче, куди приходили учні місцевих навчальних закладів. Окрім цього, проводили під егідою куратора науки для фабричних робітниць [347, s. 45–47].

---

* Тут мова, звісно, йде не про людей похилого віку, але про дівчат, які отримували навчальну стипендію. Пенсіонерка, в цьому випадку, це те саме, що й українською «стипендіатка»

Для содалісок проводили доповіді єзуїти о. С. Заленський, о. В. Ченч, о. Ю. Грубант, о. І. Мєлох та о. Ю. Адамський [258, s. 44].

Слід відзначити, що важливим напрямом роботи Содаліції пань була добротинність і опіка над благочинними організаціями. Конгрегація була поділена на секції, кожна з яких займалась своєю діяльністю. Секція панянок економок займалась захоронкою. Вони дбали про побут і навчали малих дітей. Окрім цього всього, Содаліція пань в Коломиї, як і аналогічні содаліції в інших містах Львівської архидієцезії, опікувалась місцевим Товариством св. Зити. Існувала і секція опіки над робітницями фабричними на честь св. Юзефа, яку заснував у 1905 р. о. Ю. Грубант. Перед війною ця секція налічувала 75 осіб. Для робітниць отець куратор проводив щотижневі зібрання, займався релігійним вихованням, а одна з содалісок навчала їх співу [258, s. 43–44]. Окрім цього, Содаліція пань стала фундаторкою Товариства «Католицької народної дешевої кухні», метою якої було приготування дешевої та здорової їжі для шкільної й ремісничої молоді [100, к. 219, 220г]. Також, зусиллями содалісок у Коломиї було утворене Товариство робітниць католицьких під опікою св. Юзефа [31, к. 83].

Содаліція пань неодноразово брала участь в урочистих заходах, зокрема на честь 50-річчя священства Пія Х 11 жовтня 1908 р. Трохи раніше, содаліски були на урочистій події на честь 50-річного ювілею Діви Марії Непорочно Зачатої в Лурді. Президенткою содаліції в той період була Гертруда Іссаковічова [268, s. 291–292]. В 1911 р. у місті була споруджена нова будівля притулку для бідних дітей. Її передали сестрам служебницям для опіки над дітьми. Жінки з секції панянок економок поділили між собою навчальні години та почергово проводили дітям уроки з релігії, історії, польської мови, шиття суконь і білизни для дітей. Очолювала секцію пані Павліковська [269, s. 46].

У 1913 р. Содаліція пань відзначала 10-літній ювілей. Захід на честь цього ювілею проводився в монастирі урсулянок, де зібрався повний склад Содаліцій пань, Содаліції пань вчительок і Содаліції селянок. Перед урочистістю о. Я. Нікель проводив триденні реколекції. Уже в ході самого ювілею він провів месу та оголошував промову для присутніх. На честь заходу прислали свої

вітання о. Ю. Грубант, о. Р. Чежовський, о. І. Мелох, а також сам архієпископ Ю. Більчевський [258, s. 40–41].

Існувала аналогічна конгрегація і для чоловіків. З 10-го січня 1904 р. у Коломиї розпочинає свою діяльність Содаліція панів (Додаток Р). Її префектом був доктор Миколай Кжиштофович, посол і віцемаршалок. До содаліції входило 22 особи [273, s. 64]. Ця конгрегація займалась катехизацією і вихованням своїх членів у католицьких традиціях, проводила щонедільні зібрання, очолювала і допомагала місцевим добродійним організаціям. Очевидно, содаліси займались подібною діяльністю, як і Содаліція пань, тільки їхня суспільна праця охоплювала чоловічу частину населення [31, k. 83]. Збори відбувались в кожен перший і третій четвер щомісяця. Делегати з Коломиї брали участь в Марійському конгресі у Львові, в паломництві до Кохавини, а також у реколекціях при храмі єзуїтів [350, s. 83–84].

Активним для Содаліції панів виявився 1908 р. У січні до Коломиї прибув о. С. Ченч, який прочитав для содалісів три лекції на тему: «Про модернізм і реформізм». Лекції проводились в залі Виховного закладу сестер урсулянок. На початку того ж року стараннями єзуїтів для содалісів з цієї конгрегації було організовано бібліотеку, здебільшого з філософською та апологетичною літературою [271, s. 290].

Спільно з Содаліцією пань содаліси зібрали в Коломиї католицьке віче в 1911 р. Воно також відбувалось в закладі сестер урсулянок. Його завданням було розповісти запрошеним про Марійський конгрес у Перемишлі та обговорити тогочасні суспільні питання. Під час віче одна з місцевих вчительок, пані Герміна Лібхартовна, виголосила реферат на тему: «Становище жінки в суспільному житті», після якого розповіла, в яких суспільних сферах можуть бути долучені місцеві содаліції. Пізніше виступив о. Т. Пілх, а після нього пан Ісакович, міський радник, відзвітував про здійснену роботу різних релігійних товариств Коломиї. Завершив віче о. Ю. Мелох [269, s. 46].

Перед початком Першої світової війни єзуїти заснували ще три содаліції в Коломиї. Однією з них була Содаліція вчительок на честь Матері Божої та

блаженної Броніслави, створена впродовж реколекцій 5–8 січня, що проводились для Содаліції пань. Керував реколекціями о. Станіслав Внєк, під час яких Гермїна Лібхарт подала ідею створити конгрегацію для вчительок. Перші членкині содаліції були прийняті уже 25 березня, на свято Благовіщення. До конгрегації перейшли всі вчительки, які до цього входили в Содаліцію пань. У травні вчительки разом з дітьми створювали й прикрашали церковні каплички в школах і відвідували травневі набоженства. В Содаліції вчительок нараховувалось близько 50 осіб [266, s. 339–340]. Упродовж шкільного року 1911/1912 о. Ю. Мєлох відновив діяльність Содаліції панянок, до якої входили дівчата з ліцею і гімназії сестер урсулянок. Перед содалісками стояло завдання організації релігійних і патріотичних заходів в освітньому закладі [335, s. 5]. А 3 червня 1913 р. була заснована Содаліція сільських пань на честь Непорочної Матері Божої й блаженного Анджея Боболі. Президенткою була обрана Іза Явзельська, а секретаркою – Іда Чайковська [267, s. 313].

Щодо інших релігійних товариств, то впродовж другої половини ХІХ ст. декілька таких існувало в Коломїї. Такими товариствами були «Братство капличне» (створене 1861 р.) і Товариство взаємної допомоги мешканців Коломїї «Світанок» (створене 1875 р.). [409, с. 53]. Єзуїти продовжили залучати мирян до духовного життя через церковні об'єднання мирян. Так, у 1897 р. в місті було засноване Братство доброї смерті [458, s. 131, 165], а в 1904 р. у Коломїї за сприяння ордену виникло Товариство св. Зити. Останнє очолював о. Ю. Грубант [549]. Разом з ним «зитками» опікувались содаліски з коломїйської Содаліції пань, які займались їхнім освітнім вихованням, зокрема навчали читання, писання, катехизму Католицької церкви, а також історії Польщі. Уже станом на 1905 р. у Коломїї налічувалось 150 «зиток» [263, s. 64]. Того ж року, 29 вересня, відбулися збори під керівництвом о. Ю. Грубанта. На цих зборах обговорювались подальші плани товариства. «Зитки» на той час ще не мали свого притулку в Коломїї, але з допомогою куратора вони винаймали приміщення, в якому могли проживати бідні служанки, що захворіли або опинились без роботи. Також, 8 жовтня 1905 р., о. Ю. Грубант організував

паломництво до чудотворного образу Богородиці в Кохавині. Всього в паломництві, разом з членкинями Содаліції пань, брало участь близько 600 осіб [370, s. 174–175].

Також, «зитки» відвідували щотижневе навчання. В 1911 р. на них ходило в середньому 11 дівчат. Після навчання дівчат читанню і писанню езуїт модератор проводив науку. Того ж року, Товариство св. Зити очолив о. Т. Пілх. Упродовж 1911–1912 рр. «зитки» брали участь в процесії Божого Тіла і в щомісячній Адорації [353, s. 70–71].

Товариство св. Зити займалось не тільки освітою служниць і участю в релігійних процесіях, але також організовувало патріотичні заходи. В 1906 р., 6 лютого, о. Ю. Грубант разом з частиною Содаліції пань і «зитками», організували в приміщенні «дешевої кухні» урочистості до пам'яті загиблих захисників вітчизни й віри. Під час заходу присутні розмовляли про польську історію, співали патріотичні пісні. На завершення урочистостей виступив о. Ю. Грубант, який назвав учасниць «добрими польками» і похвалив усіх присутніх за любов до Польщі [264, s. 45]. Також, 29 червня 1910 р. «зитки» організували урочистий захід у пам'ять про Грюндвальдську битву. На події були присутні куратор товариства, членкині з товариства та із Содаліції пань. На заході говорили про значення Грюндвальдської битви в історії, співали пісні. Всі пункти урочистої програми були виконані «зитками» [261, s. 176].

Товариство утримувало в місті притулок для дівчат, які були хворими або тимчасово безробітними [31, k. 83]. Його відкрили в листопаді 1911 р. При цьому притулкові існувало Бюро посередництва праці, засноване того ж року. В цьому бюро чергували самі «зитки» [269, s. 47] і на його доходах ця благодійна установа функціонувала. До січня 1912 р. притулком скористались 23 дівчини. Станом на 1911 р. до товариства св. Зити входило 83 особи [353, s. 70–71].

Очевидно, що членкині товариства св. Зити знаходили час і для організації дозвілля. Наприклад, 19 березня 1905 р. «зитки» відзначали іменини о. Ю. Грубанта. Вони організували невелике святкування, на якому співали пісні «Сердечна матко» і «Нех жиє нам». Також, на святкуванні декламували вірша,

написаного однією із «зиток» [263, s. 64]. А 29 грудня 1914 р. «зитки» відзначали іменини о. Т. Пілха. Для проведення урочистостей вони навчались співу і декламації [304, s. 12].

За ініціативи о. Ю. Грубанта, орієнтовно між 1903 і 1909 р., в Коломиї було створене Товариство робітниць фабричних на честь св. Юзефа. Метою цього об'єднання була опіка над сім'ями цих робітниць, заохочення до морального життя, релігійне виховання і навчання читанню та письму. До товариства входило 50 осіб. Отець неодноразово проводив для робітниць зібрання, реколекції, читав науки, залучав до травневих набоженств і до організації культурної діяльності, такої як хоральні співи в костелі єзуїтів, а також участі та постановці театральних вистав [265, s. 347–348]. У місті діяло також чоловіче Товариство католицько-народне на честь св. Юзефа. Очевидно, воно мало подібну мету, але призначене було для чоловіків з робітничого стану [271, s. 291].

Товариство «Католицької народної дешевої кухні», яке було засноване за сприяння і допомоги Содаліції пань, діяло в Коломиї з 1905 р. Його головним завданням було приготування недорогих страв. Займались ним місцеві сестри маріанки. Послугами товариства користувались учні місцевих середніх шкіл, реміснича молодь, учні з бурси св. Станіслава Костки. Щоденно сестри готували близько 90 обідів для дітей. Повноцінній діяльності товариства дешевої кухні перешкоджав постійний нестача коштів на продукти [258, s. 44]. Фінансами для діяльності цього товариства допомагали коломийські содаліції, міська влада, зокрема магістрат, рада повітова [265, s. 348].

На базі Содаліції учениць в ліцеї та гімназії сестер урсулянок упродовж 1911/1912 навчального року постало Товариство спільної праці. Його девізом було національне відродження польського народу. Керували товариством о. С. Мелох і директорка навчального закладу. Втім, основним завданням дівчат, які до нього входили, було самовдосконалення, виховання в собі духовних чеснот. Нових учасниць приймали голосуванням на щотижневих зборах під керівництвом директорки. Товариство ділилось на декілька секцій, кожна з яких

повинна була плекати якусь чесноту, яка б сприяла польському національному відродженню. Вибір секцій був добровільним [335, s. 5]. Насамперед мова йшла про самодисципліну і хорошу поведінку в навчальному закладі, старанне навчання, дружбу в товаристві. Зокрема, секція пильності плекала любов до науки; секція спілкування заохочувала до вивчення іноземних мов, а секція порядку і розвитку ремесел поєднувала навчання із практичними заняттями. Учениці самі шили одяг, дбали про порядок та чистоту в навчальному закладі, організовували і брали участь в заходах, як наприклад ювілей Петра Скарги, річниця Січневого повстання тощо. Також була секція особистої гідності, в якій учениці повинні були бути прикладом для поведінки поза освітньою установою, і секція дисципліни, куди входили дівчата, що здобули право належати до кожної секції [335, s. 5].

Окремо можна відзначити ще Товариство св. Вікентія Поля, яке існувало на той час у Коломиї уже більше 20 років, а перед війною перебувало під опікою Содаліції пань. Воно було зайнятим піклуванням про 45 місцевих бідних сімей, утриманням сиріт в охоронці, допомогою учням. Окрім цього, вони займались прикрашанням костелу єзуїтів до богослужінь [269, s. 47]. Таким чином, незважаючи на те, що місійний дім Товариства Ісуса в Коломиї виник найпізніше у Львівській архідієцезії, можна стверджувати, що діяльність релігійних товариств у місті не була менш масштабною, ніж при інших резиденціях ордену.

Слід коротко згадати про релігійні товариства в Стрию, засновані єзуїтами під час їх короткотривалої місії в місті. Содаліція на честь імені Марії і св. єпископа Станіслава була заснована 27 вересня 1904 р. Її очолював о. А. Вашица, а префектом був професор Юліан Прус Франковський. Також була створена Содаліція Діти Марії, або Содаліція пань. Враховуючи, що одна з содалісок організувала в Стрию кравецьку школу для бідних дівчат, то основна діяльність содаліції була спрямована на опіку над цими дітьми [378, s. 173]. І хоча Товариство Ісуса скасувало місію в Стрию в 1905 р., принаймні одна конгрегація продовжила діяльність. В 9-му томі «Sodalis Marianus» є два невеличкі повідомлення від місцевої Содаліції пань. В першому йдеться про те,

що, попри труднощі, їх об'єднання продовжує існувати, збиратись на адорації та реколекції, а також допомагати дітям із незабезпечених родин [358, s. 122]. У другому повідомленні розповідається про вибори керівництва содаліцією. Головною в конгрегації була Гелена Руссоцька, а модератором – о. прелат Ян Тропінський з Кохавини [359, s. 379]. Окрім марійських содаліцій в Стрию були засновані наступні братства: Апостольство молитви, Братство доброї смерті, Братство Найсолодшого Серця Господа Ісуса з Комунією Винагороджуючою [334, s. 585–586].

У загальному, марійські конгрегації існували при кожному місійному домі єзуїтів. Їх діяльність була багатоманітною і стосувалась як внутрішнього життя індивіда, так і його суспільної активності. Найбільш поширеними типами содаліцій були ті, до яких входили жінки та чоловіки з сімейним статусом, а також паньанки. Також, досить популярними були конгрегації вчительок. Велику роль відігравала харитативна діяльність, оскільки єзуїти залучали содалісів і содалісок до благодійництва – від збору пожертв на потреби знедолених і приготування їжі для дітей з бідних верств населення до навчання читання й письму робітниць.

5.3. Процес консолідації содаліційного руху

Упродовж кінця XIX – початку XX ст. єзуїти з Галицької провінції намагались створити координаційну раду содаліцій для кращого взаємозв'язку між організаціями і нових можливостей для співпраці. Ще в січні 1895 р. у Львові відбувся з'їзд делегатів марійських содаліцій з Галицької провінції Товариства Ісусового. Представниками від єзуїтів були о. Г. Яцковський, о. А. Врублевський, о. С. Братковський. На з'їзді була утворена Крайова спілка марійських содаліцій, центром якої було обрано Львів [328, s. 128]. Саме тоді було прийняте рішення видавати часопис «Sodalis Marianus», який проіснував упродовж 1896–1897 рр. Утім, попри всі старання ордену, реалізувати щось більше, окрім видання часопису, не вдалось [249, s. 205].

Певною відповіддю з боку латинської церкви на суспільні потреби в

Галичині було створення Товариства «Католицького громадського зв'язку». Ця організація виникла 19 травня 1904 р. за сприяння архієпископа Ю. Більчевського. Її керівництво знаходилося у Львові на вул. Гродзіцьких, 2. Членом «Католицького громадського зв'язку» міг бути кожен католик або католицьке товариство. Одним із завдань товариства було заснування і підтримка патріотичних і релігійних об'єднань у галицьких землях. Важливо тут, що мова йшла передусім про конгрегації, які об'єднували мирян за становою приналежністю. Втім, це товариство мало більш теоретичне, ніж організаційне спрямування і реалізувало свою діяльність через з'їзди, конференції, конгреси тощо [381, с. 396–398]. Його існування свідчить про намагання Римо-католицької церкви дати відповідь спробам соціалістів протиставити суспільні стани один одному. Очевидно, католицьке духовенство прагнуло зберегти свій вплив серед суспільства, оскільки однією з цілей релігійних організацій було виховання своїх учасників відповідно до ідеалів латинської церкви.

В контексті цих суспільних процесів відбувались спроби Товариства Ісуса утворити координаційний орган, який би об'єднував діяльність содаліцій в Галицькій провінції. Єзуїти часто активно порушували це питання на сторінках часопису «Sodalis Marianus». Важливим кроком у цьому питанні став конгрес у Львові в 1904 р. Станом на 1905 р. у Львівській архідієцезії налічувалось приблизно 59 содаліцій: у Львові – 13, у Тернополі – 10, у Станиславові – 6, у Чернівцях – 12, у Коломиї – 14, у Стрию – 4. Загалом в усій Галицькій провінції на той час було 126 конгрегацій такого типу [329, р. 126]. Тільки в останні роки перед Першою світовою війною ідея об'єднання марійських конгрегацій у Галичині наблизилась до своєї реалізації. Значним поштовхом до неї стало видання в 1910 р. доповнених статутів содаліцій, в яких рекомендувалось створення таких загальних зв'язків [368, с. 156]. Через декілька років, 11–12 травня 1913 р., орден організував у Львові з'їзд делегаток з 20-ти жіночих содаліцій Львівської архідієцезії. У з'їзді брало участь 400 представниць з різних конгрегацій. Також, на тому з'їзді був присутній архієпископ Ю. Більчевський і

11 єзуїтів, які виконували функції модераторів у содаліціях. В основному, на з'їзді дискутували щодо навчання і виховання молоді в школах [458, s. 274]. Утім, основними питаннями, які підіймались на цій події, було налагодження спільної праці між содаліціями [78, k. 166].

Майже перед вибухом Першої світової війни у Львові відбувся з'їзд чоловічих содаліцій. Захід тривав два дні, 31 травня та 1 червня. В події брало участь близько 300 учасників. Були там також і єзуїти, зокрема о. С. Сопух і о. Г. Гадух. Основним досягненням цього з'їзду було створення Крайової спілки чоловічих марійських содаліцій, яка об'єднала близько 28 конгрегацій. До них сумарно входило 1288 членів. До Спілки ввійшли також і делегати від Товариства Ісуса. Статут Крайової спілки був розроблений модераторами та префектами содаліцій, які збирались перед тим в єзуїтському конвікті в Хирові [249, s. 208, 210].

Головною метою Крайової спілки було вдосконалити співпрацю між содаліціями, краще координувати їхню діяльність, а також укріплювати віру содалісів і захищати католицьку церкву від її недоброзичливців. Досягнення усіх цих завдань планувалось через загальні з'їзди, організацію конференцій і духовних практик для всіх суспільних станів і допомозі в цьому окремим марійським содаліціям [111, k. 4–5]. Спілка повинна була існувати на кошти пожертв і фінансових надходжень з марійських содаліцій, які входили до неї [111, k. 5]. Усі відділи дієцезіальні підпорядковувались Президіуму. Останній складався з президента і двох віцепрезидентів, делегатів від єпископів, делегата від ордену єзуїтів і семи консультантів [249, s. 210].

У рамках Крайової спілки були утворені спілки дієцезіальні, центральні установи яких повинні були знаходитись в столицях архідієцезій, тобто Кракові, Львові, Перемишлі й Тарнуві [89, k. 24]. Кожна дієцезія мала свого модератора. Посаду модератора содаліцій у Львівській архідієцезії зайняв о. Ян Слонковський [458, s. 275–276]. Відділ дієцезіальних зв'язків складався з голови, двох асистентів, делегата єпископської консисторії місцевої єпархії, делегата від ордену єзуїтів, чотирьох консультантів, з яких один повинен був обіймати посаду

секретаря [89, к. 3]. Їх каденція мала тривати чотири роки. Президент спілки обирав місто, в якому мав знаходитись її центр. Станом на момент створення останньої таким центром було обране м. Львів [249, s. 210, 212]. Дієцезіальний відділ мав право приєднувати содаліції до Спілки, допомагати їхній діяльності, організовувати з'їзди содалісів з архідієцезії. Окрім цього, його завданням було заповнення і відправлення щорічних звітів щодо своєї діяльності та розвитку содаліційного руху в регіоні [89, к. 3–4].

З'їзд, на якому був заснована Крайова спілка, був пов'язаний зі святкуванням 25-літнього ювілею діяльності Содаліції панів у Львові. Її содаліси допомагали організувати цей з'їзд, а також готувались до виступів і доповідей, присвяченим досягненням своєї конгрегації за період її існування. Подія стартувала о 8:00 ранку 31 травня з богослужіння, яке відбувалось в костелі єзуїтів за участі архієпископа Й. Теодоровича. Через дві години почалось віче, яке відкривав о. С. Сопух, суперіор Товариства Ісуса у Львові та модератор Содаліції панів. Після вступного слова він запропонував обрати членів Президіуму, а головою віча – доктора Едварда Шнайдера. По завершенні всіх організаційних питань почалось читання доповідей, присвячених проблемам тогочасних принципів виховання. Ввечері всі учасники з'їзду зібрались на Марійській площі, де відбувались різні урочистості з музикою, співами й декламаціями. Наступний день також розпочався з ранкової меси, але уже за присутності архієпископа Ю. Більчевського. Потім були прочитані доповіді Марселя Гаєвського про 25-річну діяльність Содаліцій панів у Львові та Єжи Турнау про Крайовий зв'язок і його важливість для розвитку содаліційного руху. З'їзд закінчився промовами о. С. Сопуха, доктора Шнайдера і благословенням архієпископа Ю. Більчевського [249, s. 212–223].

Крайова спілка продовжила своє існування, попри початок Першої світової війни. В 1915 р. до неї входило 29 чоловічих содаліцій, у 18-ти з яких модераторами були єзуїти. В 1917 р. до спілки приєднались і жіночі содаліції. З'їзди содаліцій Галичини продовжували відбуватись навіть у воєнний період [458, s. 276–277].

В підсумку можна стверджувати, що однією з найпоширеніших релігійних практик, якими займалось Товариство Ісуса, було заснування різних релігійних товариств. Найбільш поширеним видом таких організацій були марійські содаліції. Заснування цих конгрегацій було особливою формою суспільно-харитативної духовної праці ордену. Оскільки посаду модератора в марійських содаліціях посідала духовна особа, то їхніми керівниками були, як правило, отці з ордену. Суттєвий вплив на діяльність Товариство Ісуса мала соціальна політика Лева XIII. Це підтверджується тим фактом, що від 90-х років XIX ст. єзуїти активно почали створювати релігійні організації серед мирян, після видання Папою в 1884 році бреве «*Frugiferas inter Sodalitates*» і в 1891 р. енцикліки «*Rerum Novarum*». Засновуючи релігійні товариства при костелі, орден залучав прихожан до духовного життя церкви, чим підтримував християнську віру і зберігав вплив католицизму на суспільство.

Єзуїти засновували марійські содаліції при кожному місійному центрі у Львівській архідієцезії. Діяльність цих конгрегацій була спрямована як на внутрішнє самовдосконалення їх учасників, так і на активну працю в суспільній сфері. Содаліси відвідували богослужіння і реколекції, їздили в паломництва, але й також займались благодійною діяльністю. Суспільна праця марійських конгрегацій була спрямована на організацію та участь в наукових та урочистих заходах на релігійну та патріотичну тематику, навчання робітниць та дітей з незаможних родин, а також відкриття благодійних закладів харчування. Єзуїти, які координували діяльність конгрегацій серед мирян, не лише ініціювали та погоджували ці події, але й були залучені до їх роботи.

Однією з провідних ідей Товариства Ісуса з кінця XIX ст. було створення адміністративного органу для консолідації діяльності марійських содаліцій у регіоні. Перша спроба була зроблена в 1896 р., але тільки перед Першою світовою війною єзуїтам вдалося створити координаційний орган, який об'єднував марійські содаліції Галичини. В його структуру входили конгрегації з Львівської архідієцезії, представлені в окремій підструктурі. Робота координаційного органу продовжувалась після початку Першої світової війни.

ВИСНОВКИ

За результатами комплексного наукового дослідження теми сформульовано наступні висновки.

Українська історична наука більшою мірою зосереджується навколо історії ордену в Новий час. Більшість наукових робіт торкаються діяльності єзуїтів у останній третині XVI – в першій половині XVII ст. Головною темою зацікавлень дослідників є освітня праця Товариства Ісуса в кінці XVI – XVII ст. У більш пізній хронологічний період місіонерське служіння ордену у Львівській архідієцезії згадується фрагментарно. Натомість в іноземній історіографії спостерігається дещо інша ситуація. Особливий вклад у дослідження Товариства Ісуса в Галичині зробила польська історична наука. Значний науковий внесок для висвітлення місіонерської праці ордену здійснило римо-католицьке духовенство. Серед цієї категорії особливо виділяються самі єзуїти, які до сьогодні вивчають історію свого релігійного згромадження. В дослідницьких розвідках науковців з Польщі представлені усі хронологічні періоди Товариства Ісуса. Історичні праці в польській історіографії торкаються різних аспектів діяльності ордену на галицьких землях, зокрема освіти, філософії, душпастирства, суспільних поглядів. Утім, значна увага польських істориків зосереджена на західній частині Галицької провінції ордену, натомість фундаментальних наукових досліджень, котрі б повністю розкрили питання місіонерства єзуїтів на теренах Східної Галичини, зокрема у Львівській архідієцезії, немає ні у вітчизняній, ні в іноземній історіографії.

Значний масив джерельної бази дисертації становлять документи з архіву Провінції Південної Польщі Товариства Ісуса в Кракові. В ньому наявні всі важливі документи, які регламентували та відображали місіонерську працю ордену на теренах Львівської архідієцезії. До цих матеріалів входять розпорядження генералів Товариства Ісуса, історії місійних домів і матеріали, пов'язані з функціонуванням резиденцій і колегіумів, такі як кореспонденція, юридичні акти, фотографії, статuti, звіти про кількість мирян, охоплених душпастирством ордену. Загальну історичну картину доповнюють документи

архівів у Львові, Перемишлі та Лодзі.

Окрему і не менш важливу роль у дослідженні відіграє тогочасна публіцистика. Мова йде, в першу чергу, про часописи «*Nasze Wiadomości*», «*Przegląd Powszechny*», «*Sodalis Marianus*», «*Przyjaciel Sług*», «*Kurjer Lwowski*». В них міститься багато цінної інформації про функціонування окремих осередків єзуїтів і суспільні заходи, які організовувало Товариство Ісуса в регіоні. Крім того, з періодичних видань можна довідатись про філософські та соціальні ідеї членів ордену, актуальний погляд на тогочасні суспільні проблеми. Журнали «*Sodalis Marianus*» і «*Przyjaciel Sług*» публікували звіти про діяльність релігійних товариств під керівництвом єзуїтів.

Методологічні засади дисертації ґрунтуються на загальнонаукових та спеціально-історичних методах, що дозволяють якомога цілісніше і багатогранніше висвітлити основні аспекти місіонерського служіння ордену єзуїтів у Галичині в другій половині XIX – на початку XX століття.

Історія Товариства Ісуса у Львівській архідієцезії розпочалась в 1584 р., коли єзуїти прибули до Львова, де розгорнули освітню і душпастирську діяльність. Другим важливим осередком у регіоні, до ліквідації ордену в 1773 р., був Станиславів. Відновлення місіонерського служіння єзуїтів у Галичині відбулося в 1820 р., коли орден повернувся в монархію Габсбургів і указом цісаря йому було доручено відкрити освітній заклад у Тернополі. У діяльності ордену була зацікавлена і державна влада, оскільки в місті відчувалася нестача освітніх закладів і педагогічних кадрів, а також архієпископ А. Анквіч через малу кількість римо-католицьких священників на парафіях. У 1836 р. Товариство Ісуса повернулось костелу св. Петра і Павла у Львові. Також у місті був відкритий конвікт св. Миколая, де навчалась шляхетська молодь. Упродовж 1848–1852 рр., через участь окремих єзуїтів у революційних подіях Весни народів, діяльність ордену була заборонена австрійською владою. Натомість у червні 1852 р. після цісарського указу орден отримав можливість відновити місіонерське служіння при своїх осередках у Тернополі й Львові.

Організація, структура, внутрішнє життя і процес формації єзуїта не

знали особливих змін у ХІХ ст. Основними джерелами, на основі яких регламентувалось функціонування і духовність ордену, були конституції та «Духовні вправи» св. Ігнатія Лойоли. Також існували окремі, короткі приписи для кожної посади в місійному домі й інструкції генералам та суперіорам в ордені. Головним документом, який регламентував освітню працю, був «Ratio Studiorum», від 1911 р. достосований до папської енцикліки «Aeterni Patris» та розвитку тогочасного неотомістичного богослов'я і філософії. В ордені була строга ієрархія, яка передбачала залежність членів ордену від настоятеля місійного дому. Останній підпорядковувався провінціалу, натомість головним над усіма в ордені був генерал. Процес формації єзуїта тривав щонайменше 11 років і передбачав довготривале навчання, а також внутрішнє самовдосконалення.

Місійні доми Товариства Ісуса знаходились виключно в містах. Характерними релігійними практиками ордену у Львівській архідієцезії були травневі богослужіння, адорації та реколекції для різних станів населення. Особливі зусилля були зосереджені на популяризації культу Діви Марії та її Непорочного зачаття, а також культу Серця Ісуса, на честь якого проголошували проповіді й організовували процесії. Серед блаженних і святих, окрім, звісно, св. Ігнатія Лойоли, особлива увага приділялась св. Юзефу, св. Станіславу Костці, св. Зиті та бл. Анджею Боболі. Щодо освітньої сфери, то орден завідував конвіктом тільки в Тернополі. Втім, як видно на прикладі Коломиї та Чернівців, єзуїти займались катехизацією в місцевих школах. Окрім цього, Товариство Ісуса проводило наукову і видавничу діяльність, публікуючи різну літературу для вірян і активно вступаючи в полеміку зі своїми опонентами. Для релігійних заходів, які проводили єзуїти, на початку ХХ ст., були властиві патріотичні мотиви, що проявлялось у проведенні річниць, присвячених видатним постатям і подіям з польської історії. Особливе значення мала коронація ікони Богородиці у Львові, процесія якої містила багато польських символів. Втім, як видно, на прикладі реформи василіан, а також спільних заходів з греко-католицьким духовенством, полонізація не була складовою душпастирської діяльності

Товариство Ісуса. Натомість орден підтримував відносини з митрополитом А. Шептицьким і проводив спільні заходи з греко-католицьким духовенством. На прикладі поглядів о. Г. Яцковського і о. С. Заленського можна зробити висновок, що єзуїти були зацікавлені у єдності греко-католицької церкви з Римом і збереженні її від впливів москвофільської ідеології, яка цій єдності загрожувала. Загалом місіонерське служіння Товариства Ісуса не зосереджувалось на закритих від зовнішнього світу і контемпліційних формах діяльності, а мало активну суспільну спрямованість. Ця обставина є важливою для розуміння повсякденного життя єзуїтів.

Упродовж другої половини ХІХ – початку ХХ ст. відбулося розгортання діяльності Товариства Ісуса в межах Львівської архідієцезії. Зростала загальна кількість членів ордену в регіоні. Це дало можливість охоплювати душпастирськими обов'язками все більшу частину римо-католицького населення і відкривати нові місійні доми в Галичині. Статистичні дані щодо місіонерської діяльності ордену в окремих містах архідієцезії свідчать про те, що кількість духовних практик, наданих населенню, зростала. Нові місійні центри Товариства Ісуса у Львівській архідієцезії почали поставати в останній чверті ХІХ ст. За означений дисертацією хронологічний період їх кількість зросла від двох до шести. Якщо в період першої половини ХІХ ст. єзуїти мали свої осередки тільки в Тернополі та Львові, то до початку Першої світової війни вони займалися місіонерською діяльністю також у Станиславові (з 1883 р.), Чернівцях (з 1885 р.) і Коломиї (з 1896 р.). Окрім того, впродовж 1904–1905 рр. декілька членів ордену перебувало на місії в Стрию, але через неможливість порозумітися з місцевою владою щодо побудови нового костелу, а також загальні несприятливі умови для праці вони покинули місто. Це була єдина невдала спроба єзуїтів відкрити місійний центр у Львівській архідієцезії.

Якщо розглядати кожен з місійних домів Товариства Ісуса у Львівській архідієцезії окремо, то, в першу чергу, виділяються осередки в Тернополі та Львові, оскільки місіонерське служіння єзуїтів там мало свою специфіку. Тернопіль був єдиним містом у Східній Галичині, в якому орден займався

освітньою сферою впродовж 1853–1887 рр. Утім, умови для функціонування освітнього закладу в місті не влаштували єзуїтів. На це було декілька причин: погана комунікація з іншими містами Галичини, відсутність державних прав, близьке розташування до австрійсько-російського кордону, невеликі розміри будівлі, великі грошові затрати на утримання. Керівництво ордену шукало виходу з цієї ситуації та, знайшовши можливості й фінанси, прийняло рішення відкрити навчальний заклад у Хирові. Після перенесення конвікту в Тернополі проводилась третя пробація, де завершували формацію члени ордену з різних регіонів. На початку ХХ ст. Товариство Ісуса спорудило для цього спеціальну резиденцію, а також побудувало костел Непорочного зачаття Пресвятої Діви Марії. Це дало нові можливості для організації релігійних заходів і охоплення душпастирством більшої кількості населення міста. Перед самим початком Першої світової війни дім третьої пробації перенесли до Нового Сончу, а діяльність єзуїтів у Тернополі перестала виділятися на фоні інших резиденцій в архидієцезії. Це було єдине місто в регіоні, в якому кількість членів ордену зменшилась до початку Першої світової війни. Причиною цього було перенесення освітнього закладу і дому третьої пробації, що зумовило переїзд молодих членів ордену, а також викладацького складу. Втім, за статистикою, кількість вділених таїнств і проведених релігійних практик у Тернополі перед Першою світовою війною залишилась на приблизно тому самому рівні.

У Львові Товариство Ісуса навпаки ставало дедалі помітнішим у публічному просторі. Місто було локальною столицею регіону, тому діяльність ордену сягнула тут найбільших масштабів. Окрім душпастирства при костелі св. Петра і Павла, орден займався видавничою діяльністю, що було пов'язано з необхідністю захищати Католицьку церкву від нападок опонентів, а також публікацією наукових доробків. Товариство Ісуса перейняло редакцію над часописом «Przegląd Lwowski», а видавництво перенесло до Кракова, змінивши назву журналу на «Przegląd Powszechny». Також в кінці ХІХ ст. у Львові членами ордену видавалась різна періодика, зокрема «Sodalis Marianus», «Ruch Katolicki», «Pochodnia», «Grzmot» і «Jedność». На початку ХХ ст. Товариство Ісуса було не

тільки учасником, але й організатором таких масштабних подій у Львові як Марійський Конгрес у 1904 р. і Коронація ікони Богородиці в 1905 р. Оскільки проведення реколекцій було поширеною формою діяльності Товариства Ісуса, то з метою популяризації цієї релігійної практики орден відкрив окремий реколекційний дім, де проводив духовні вправи для чоловіків з різних станів населення. До участі в духовних вправах долучались групи римо-католицького та греко-католицького духовенства, інтелігенції й робітників. Львів залишався єдиним містом в архідієцезії, в якому в Товариства Ісуса було два осередки, відповідно духовна праця єзуїтів охоплювала більшу кількість населення, ніж в інших містах Східної Галичини.

Для місіонерського служіння ордену у Станиславові, Чернівцях і Коломиї властива окрема специфіка. В історії місійних центрів єзуїтів, які розташовувались у цих містах, можна знайти багато подібних рис. Як правило, спершу Товариство Ісуса отримувало запрошення від місцевої влади або духовенства. Після цього декілька єзуїтів прибувало до міста, де залучалось до душпастирства. Через певний період часу орден відкривав резиденцію, а також організовував будівництво костелу. Останнє було досить характерним видом діяльності Товариства Ісуса. Так, при кожному місійному домі єзуїтів у Львівській архідієцезії було споруджено храм, а саме костел св. Станіслава Костки в Станиславові, костел Найсвятішого Серця Ісуса в Чернівцях, костел св. Ігнатія Лойоли в Коломиї, костел Непорочного зачаття Пресвятої Діви Марії в Тернополі. Навіть при реколекційному домі у Львові орден проводив будівництво святині.

Враховуючи, що місіонерське служіння Товариства Ісуса було спрямоване, в першу чергу, на духовну працю серед населення, то єзуїти часто виконували обов'язки священників. Це було актуальним для Галичини, де брак римо-католицького духовенства був особливо відчутним. Душпастирство єзуїтів не обмежувалось містом, в якому знаходився їх місійний дім. Члени ордену, особливо в Буковині, часто вирушали на короткотривалі місії в сусідні населені пункти. Єзуїти мали хороші відносини з місцевим римо-католицьким

духовенством. Особливої уваги заслуговує співпраця Товариства Ісуса з львівським архієпископом Юзефом Більчевським. Його прізвище неодноразово фігурує в подіях, пов'язаних з діяльністю ордену. Архієпископ прихильно ставився до душпастирської праці Товариства Ісуса в межах Львівської архідієцезії та часто бував учасником різних заходів, організованих єзуїтами. Він неодноразово відзначав катехитичну і місіонерську діяльність ордену. Орден проводив спільно з греко-католицькими священиками польсько-українські місії в Станиславові, Чернівцях і Коломиї. На заходи, які організовувало Товариство Ісуса, збиралися ієрархи з різних конфесій, найчастіше греко-католики й католики вірменського обряду. Серед осіб, які часто контактували з орденом у Львівській архідієцезії можна згадати архієпископа Ю. Теодоровича та митрополита А. Шептицького. Натомість скоріше як виняток, можна відзначити конфліктну ситуацію з православним духовенством і міською владою в Чернівцях.

Душпастирські форми діяльності Товариства Ісуса в Галичині перебували під впливом ідей, висвітлених в енцикліках Лева XIII. Мова йде насамперед про «*Aeterni Patris*», «*Inscrutabili Dei Consilio*» і особливо «*Rerum Novarum*», яка була відповіддю Католицької церкви на тогочасні суспільні виклики. Заснування релігійних організацій серед мирян не було власною ініціативою Товариства Ісуса в Галичині, але відбувалось в контексті соціальної політики Католицької церкви. Останньою енциклікою пояснюється також активна залученість Товариства Ісуса до духовної праці серед робітників від початку 90-х рр. XIX ст. До того часу єзуїти не приділяли якоїсь особливої уваги цій категорії населення, але після виходу твору Лева XIII орден почав активно засновувати католицькі робітничі спілки, порушувати в публіцистичній сфері питання робітників і проводити реколекції серед останніх. Очевидно, що одним із завдань Товариства Ісуса було збереження впливу католицизму в тогочасному соціумі, а також протистояння ідеям соціалізму, які ставали дедалі популярними в робітничому середовищі Галичини й були ворожі до Римо-католицької церкви. Якщо соціалістичні ідеї передбачали антагонізм суспільних класів, то релігійні

товариства мирян, зокрема марійські содаліції, були альтернативною спробою об'єднати суспільство під християнськими ідеями, демонструючи єдність і злагоду між різними категоріями населення.

Особливою формою релігійної діяльності, характерною для Товариства Ісуса, було заснування марійських содаліцій. Отці з ордену виконували функції модераторів цих релігійних товариств і керували їх роботою. Конгрегації ставили собі за мету духовне виховання своїх членів, а також вдосконалення суспільства. Єзуїти засновували марійські содаліції при кожному місійному домі у Львівській архідієцезії. Навіть у Стрию, де орден перебував лише впродовж року, також було створено декілька таких релігійних товариств, які продовжували свою діяльність після припинення Товариством Ісуса своєї місії. З 90-х років в архідієцезії число марійських содаліцій стабільно зростало. Конгрегації мирян потребували спеціального адміністративного органу для загальної координації їхньої роботи. Єзуїти неодноразово підносили це питання на сторінках журналу «Sodalis Marianus». Попри перші невдалі спроби утворення такого органу в 1896 р., ордену таки вдалось утворити в 1914 р. Крайову спілку, до якої ввійшли чоловічі марійські содаліції. Серед її складових окремо фігурував відділ, до якого входили конгрегації з Львівської архідієцезії, а центром самої спілки було м. Львів.

Освітня і реколекційна діяльність, організація будівництва костелів, проведення масових заходів, заснування марійських содаліцій – усі ці форми праці передбачають взаємозв'язок із суспільством. Ця риса, як було зазначено раніше, характерна для місіонерського служіння Товариства Ісуса. Попри тривалий процес навчання і клопітке самовдосконалення, духовна праця єзуїта була значною мірою спрямована на комунікацію з іншими людьми. Діяльність Товариства Ісуса у Львівській архідієцезії впродовж 1852–1914 рр. ставала з часом дедалі активнішою і була помітною не тільки для місцевого духовенства, але й усього населення регіону. Місіонерське служіння ордену впливало не тільки на суспільні процеси в регіоні та його духовне й повсякденне життя, але й залишило значну культурну спадщину.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Архівні матеріали

Державний архів Чернівецької області (Держархів Чернівецької обл.)

Фонд 3. Буковинська крайова управа.

Оп. 1.

1. Спр. 1587. Переписка с Министерством культов и просвещения о предоставлении ссуды из средств Православного религиозного фонда Буковины Ордену иезуитов. 4 февраля 1859 г. – 27 мая 1859 г. 15 арк.

Оп. 2.

2. Спр. 12625. Сообщения католической консистории в г. Львове о проведении священниками ордена иезуитов церковных служб, в церквях общин Баяны и Альт Гротте. 6 арк.

3. Спр. 16295. Переписка с министерством культов и просвещения по прошению иезуитской коллегии в г. Черновцы о выдаче пособий на строительство иезуитской церкви в г. Черновцы. 1894–1896 гг. 18 арк.

Оп. 4.

4. Спр. 1739. Переписка с Министерством культов и просвещения, католической консисторией гор. Львова и Черновицким городским магистратом о переселении в гор. Черновицы членов Езуитского ордена «Иезу», о приобретении ими здания под молитвенный дом и по другим вопросам, касающихся ордена. 1866–1909. 179 арк.

Центральний державний історичний архів України у м. Львів (ЦДАЛ) Фонд 140 Колекція документів про католицькі монастирі, костели та окремі парафії на території Польщі, України, Білорусі та Литви. 1310–1939 рр.

Оп. 1.

5. Спр. 282. Заповіт мешканця м. Товстенке Пйонтковського Станіслава Колегії езуїтів у м. Тернопіль, шпиталю у м. Заліщики та приватним. 1840 р. 4 арк.

Фонд 146 Галицьке намісництво. 1448 – 1939 рр.

Оп. 1.

6. Спр. 1440. Обіжники, донесення, листування та ін. документи про заснування орденом єзуїтів інтернату у Львові, 1834–1837 рр. 167 арк.

7. Спр. 1455. Листування з начальником Окружного управління у Станіславові про відбудову костелу єзуїтів у місті, 1835 р. 15 арк.

8. Спр. 1458. Листування з Надвірною канцелярією, губернським президентом та ін. про залишення священників-єзуїтів у м-ку Тухів Тарнівського округу. 1841–1842 рр. 40 арк.

Оп. 7.

9. Спр. 2671. Матеріали о заперещенні діяельности ордена Іезуитов, выделении средств для существования пристарелым членам ордена и о размещении миссионеров. Распоряжения, протокол, опрошения и др. 1847–1849 рр. 62 арк.

10. Спр. 2818. Донесения дирекции Львовской полиции Сончского окружного управления и др. о содействии членов иезуитского ордена восставшим полякам. 1848 р. 24 арк.

11. Спр. 2924. Переписка со Станиславским окружным управлением о передаче бывшей иезуитской церкви в Станиславе греко-католической общине. 1849 4 арк.

12. Спр. 3017. Распоряжение Министерства торговли и промышленности, донесения Министерству внутренних дел и др. о слиянии Краковского ордена Кармелитов с галицийским и о разрешении иезуистским священникам на проведение богослужений. 1850 р. 16 арк.

Оп. 50.

13. Спр. 1492. Переписка с Львовской Римско-католической Метрополичьей консисторией, Перемишлянским Епископством и др. о назначении монахов ордена Иезуитов на должности приходских священников. 1827–1830 рр. 123 арк.

Оп. 66.

14. Спр. 2011. Матеріали о рассмотрении прошений членов иезуитского

ордена о предоставлении им средств на содержание оставшихся в Галиции, по старости и болезни, членов и выделении дотаций и пособий священникам и др. лицам бывшего иезуитского ордена в Галиции (распоряжения, прошения донесения и др.). 1848–1849 pp. 132 ark.

15. Спр. 2012. Материалы о рассмотрении прошений членов иезуитского ордена о предоставлении им средств на содержание оставшихся в Галиции, по старости и болезни, членов и выделении дотаций и пособий священникам и др. лицам бывшего иезуитского ордена в Галиции (распоряжения, прошения донесения и др.). 1848–1849 pp. 96 ark.

16. Спр. 2013. Материалы о рассмотрении прошений членов иезуитского ордена о предоставлении им средств на содержание оставшихся в Галиции, по старости и болезни, членов и выделении дотаций и пособий священникам и др. лицам бывшего иезуитского ордена в Галиции (распоряжения, прошения донесения и др.). 1848–1849 pp. 112 ark.

Фонд 160.

Оп. 5.

17. Спр. 2429. Дело о передачи бывшего здания монастыря Иезуитов в гор. Станиславе местной гимназии и почте. 1869 p. 5 ark.

Archiwum Akt Nowych (2AAN)

Zespół 14. Ministerstwo Wyznań Religijnych Oświecenia Publicznego

18. 2AAN. sygn. 636. Seminaria i zakłady teologiczne zakonne - sprawy ogólne i szczegółowe ułożone wg zakonów – Bazylianie-Jezuici (t.I). 481 k.

19. 2AAN. sygn. 909. Zakony męskie – Jezuici, Kameduli, Kamilianie, Kapucyni, Karmelici trzewinkowi i bosi (t.III). 492 k.

Archiwum Fundacji Kultury i Dziedzictwa Ormian Polskich (AFKDOPW)

Seria 1. Parafia w Tyśmienicy

20. APKDOPW. sygn. 79. Ks. Jan Krzysztofowicz kurator kościoła w Tyśmienicy

do Konsystorza metropolitalnego we Lwowie w sprawie odprawiania mszy w kościele ormiańskokatolickim w Tyśmienicy przez ojca Snarskiego jezuitę. 1845. 3 k.

Teczka 132. Spuścizna abp. Józefa Teodorowicza

21. APKDOPW. sygn. 1606/185 [4]. Kopia listu [abpa Józefa Teodorowicza] do o. generała OO. Jezuitów Ledóchowskiego. Lwów, 14 maja 1934. K. 105–188.

22. APKDOPW. sygn. 381/216 [6]. Kopia listu [abpa Józefa Teodorowicza] do ks. Lohna, prowincjała OO. Jezuitów w Krakowie. 23 grudnia 1935. 1 k.

Archiwum Państwowe w Łodzi (APL)

Zespół 592. Archiwum rodziny Bartoszewiczów

23. APL. sygn. 935. Słowo o księżce Juliana Bartoszewicza Szkic dziejów Kościoła Ruskiego przez Ks[iędza] St[anisława] Załęskiego T.J. 15 k.

24. APL. sygn. 3393. Bilety wizytowe księdza Stanisława Załęskiego. 4 k.

Archiwum Prowincji Polski Południowej Towarzystwa Jezusowego (ATJKr)

25. ATJKr. sygn. 287–I. Historia et Litterae Annuae Domorum Societatis Iesu Provinciae Galicianae. Wiek XIX. 182 k.

26. ATJKr. sygn. 287–II. Historia et Litterae Annuae Domorum Societatis Iesu Provinciae Galicianae. Wiek XIX. 328 k.

27. ATJKr. sygn. 311. Diarium Residentiae Leopolitanae z lat 1902–1907. 193 k.

28. ATJKr. sygn. 314. Diarium Patrum tertiae Probationis ab anno: 1883–1903. 208 k.

29. ATJKr. sygn. 334. Historia Domus tertiae Probationis Tarnopoli. Rok 1913–1917. 172 k.

30. ATJKr. sygn. 366. Diarium Residentiae Leopoliensis Societatis Jesu. Rok 1864–1881. 469 k.

31. ATJKr. sygn. 384. Kołomyja. Osiedlenie się Jezuitów. Plany i różne akta dotyczące Rezydencji z lat 1886 – 1911. Wycinki z gazet i korespondencja w sprawie Rezydencji w Kołomyji. 95 k.

32. ATJKr. sygn. 388. Lwów – Dunin Borkowskich. 57 k.
33. ATJKr. sygn. 389. Lwów-Swięty Mikołaj-Konwikt. 85 k.
34. ATJKr. sygn. 435. Diarium Collegii Tarnopolitani. Rok 1887–1894. 302 k.
35. ATJKr. sygn. 452. Dziennik Konwikt Tarnopolskiego. Rok 1858 – 1868. 293 k.
36. ATJKr. sygn. 456. Dziennik Konwikt Tarnopolskiego. Rok 1868–1883. 468 k.
37. ATJKr. sygn. 584. Módl się! Książka do nabożeństwa dla członków Sodalicyi Maryańskiej. 33 k.
38. ATJKr. sygn. 604. Czem jest Sodalicya Maryańska ? Słowo od Sodalicyi Panów we Lwowie. 17 k.
39. ATJKr. sygn. 612. Historia et Litterae Annuae: Nowy Sącz Kolegium S.J. ab anno 1835 ad an. 1840. Tarnopol Kolegium T.J. ab anno 1820 ad an. 1842. Lwów, Konwikt Szlachecki ab anno 1842 ad 1844. Lwów Misja S.J. ab anno 1836 ad an. 1844. 183 k.
40. ATJKr. sygn. 613. Historia et Litterae annuae Rezydencji Stanisławów. Rok 1883 – 1896. 176 k.
41. ATJKr. sygn. 638. Diarium Collegii Tarnopolitani Soc.Jesu. Rok 1876–1887. 336 k.
42. ATJKr. sygn. 643. Liber continens Litterae annuae pag. I. Historia Domorum pag.155 totius Provinciae. Liber comparatus anno 1833. 217 k.
43. ATJKr. sygn. 650. Fructus spiritualis Residentiae Leopopolitanae 1877 - 1903. 39 k.
44. ATJKr. sygn. 660. Fructus spiritualis P.P. Soc. Jesu in Provincia Galiciana ex omnibus colegiis et Missionibus in unum collecti, atque ad titulos et summas redacti. Rok 1826–1903. 106 k.
45. ATJKr. sygn. 748. Historia Residentiae Czerniowicensis S.J. 1885–1900. 36 k.
46. ATJKr. sygn. 769. Diarium Residentiae S.Stanislaus Kostka. Rok 1888 – 1891. 284 k.
47. ATJKr. sygn. 773. Diarium Residentiae S.Stanislai Kostka. 216 k.
48. ATJKr. sygn. 791. Annuae Collegii Tarnopolitani. 132 k.

49. ATJKr. sygn. 818. Ustawy odpusty i przywileje oraz ceremoniał przyjęcia Sodalicyi Maryańskiej Panów. 64 k.
50. ATJKr. sygn. 877. Dokumenty Prowincji Galicyjskiej Towarzystwa Jezusowego. Rok 1848 – 1877. 238 k.
51. ATJKr. sygn. 880. Historia Collegii Tarnopolitani z lat 1820–1883. 203 k.
52. ATJKr. sygn. 880–V. Liber rationum Collegii menstruarum et annuarum z lat 1880–1887. 29 k.
53. ATJKr. sygn. 924–I. Diarium Collegii et Domus tertiae Probationis Tarnopolitanae Soc.Iesu. od 1.kwietnia 1894 do 28.lutego 1901. 145 k.
54. ATJKr. sygn. 924–II. Diarium Domus tertiae Probationis Tarnopoli od 1.marca 1901 do 31.grudnia 1902. 132 k.
55. ATJKr. sygn. 943–II. Historiae Residentiae et litterae annuae Residentiae Leopoliensis ab anno 1836 – 1899. 141 k.
56. ATJKr. sygn. 955–II. Historiae et Litterae Collegi Tarnopolitani S.J. Rok 1832 – 1899. 708 k.
57. ATJKr. sygn. 993–II. Historia Domów do roku 1919 Prowincji Galicyjskiej, zaś od roku 1919 Prowincji Polskiej Towarzystwa Jezusowego. K. 615–1106.
58. ATJKr. sygn. 993 – IV. Litterae Annuae Domów Prowincji Galicyjskiej Tow. Jez. do roku 1919. Litterae Annuae Domów Prowincji Polskiej Tow. Jez. od roku 1919. 435 k.
59. ATJKr. sygn. 1006–III. Koronacja Obrazu Matki Boskiej Pocieczenia w kościele Ojców Jezuitów we Lwowie. 40 k.
60. ATJKr. sygn. 1007–III. Diarium Residentiae St.Stanislaus Kostka Stanislaopoli 1891–1899. 148 k.
61. ATJKr. sygn. 1023–I. Materiały do wydalenia jezuitów z Rosji i osiedlenie się w Galicji. 1820. 219 k.
62. ATJKr. sygn. 1023–III. Pisma de Maistre – Rok 1810–1811. 70 k.
63. ATJKr. sygn. 1025. Jezuici na Białorusi, 1797–1820. 66 k.
64. ATJKr. sygn. 1026. Jezuici na Białorusi, materiały historyczne i biograficzne, 1773–1813. 143 k.

65. ATJKr. sygn. 1028. Sodalicje Mariańskie – Pierwszy Kongres Sodalicyjny w roku we Lwowie. 67 k.
66. ATJKr. sygn. 1032–XIV. Dowody. Status temporalis Arcae Scriptorum Prov. Galicianae. 8 k.
67. ATJKr. sygn. 1032–XV. Dowody. Różne zestawienia finansowe prowincji Galicyjskiej. 10 k.;
68. ATJKr. sygn. 1032–XXI. Status temporalis et spiritualis domum Provinciae Galicianae. Stanisławów. 34 k.
69. ATJKr. sygn. 1032–XXIV. Status temporalis et spiritualis domum Provinciae Galicianae. Tarnopol. 80 k.
70. ATJKr. sygn. 1034–I. Historia domus Residentiae Leopoliensis ab anno 1907. 100 k.
71. ATJKr. sygn. 1035. Litterae Annuae Residentiae Leopolitanae ab anno 1896 ad annum 1928. 46 k.
72. ATJKr. sygn. 1036. Historia Residentiae Kolomyjensis Socitas Jesu ab anno 1895–1946. 99 k.
73. ATJKr. sygn. 1103–IV. Spis uczestników rekolekcji zamkniętych z lat 1908–1939. 154 k.
74. ATJKr. sygn. 1104–II. Budowa nowego Kościoła Serca P.J. na Wesołej i sprawa Stowarzyszenia Apostolstwa Modlitwy. 31 k.
75. ATJKr. sygn. 1135. Diarium Residentiae Leopoliensis Societatis Jesu od 1 października 1907 do 27.kwietnia 1914 roku. 142 k.
76. ATJKr. sygn. 1137–I. Diariusz Rezydencji Lwowskiej Tow. Jez. od 1 września 1881 do 19 grudnia 1893 roku. 113 k.
77. ATJKr. sygn. 1140–III. Diariusz Rezydencji w Kołomyji od 1.czerwca 1901 do 23 lutego 1907. Historia Domus Kołomyjensis ab anno 1907 ad 1910. 114 k.
78. ATJKr. sygn. 1158. Akta Rezydencji Lwowskiej dotyczące prawa własności i zwrotu kościoła i kolegium oraz redukcji Mszy św. z lat 1846–1919. 275 k.
79. ATJKr. sygn. 1163–I. Residentia Czernovicensis S.J. Ordinationes RR. PP. Provincialium 1889–1906. 63 k.

80. ATJKr. sygn. 1163–II. Liber Ordinationum Residentiae Czernovicensis. 26 k.
81. ATJKr. sygn. 1163–IV. Akta Rezydencji w Czerniowcach Towarzystwa Jezusowego. 227 k.
82. ATJKr. sygn. 1170–I–IV. Lwów. Rezydencja Sw. Sw. Apostołów Piotra i Pawła. 55 k.
83. ATJKr. sygn. 1170–V. Lwów. Rezydencja, plac Jabłonowskich 2. 170 k.
84. ATJKr. sygn. 1175. Stanisławów. Akta dotyczące Rezydencji w Stanisławowie z lat 1883–1919. 260 k.
85. ATJKr. sygn. 1176. Akta Konwiktu Tarnopolskiego z lat 1824 – 1920. 561 k.
86. ATJKr. sygn. 1181. Historia Domu Rekolekcyjnego we Lwowie z lat 1908–1939. 192 k.
87. ATJKr. sygn. 1193–I. Fructus spiritualis 1886–1902. Egzorty domowe 1933–1934. Konferencje dla Braci. Rekolekcje odprawili 1933–1946. Rekolekcje odprawili 1887–1930. 92 k.
88. ATJKr. sygn. 1193–II. Fructus spiritualis Rezydencji w Stanisławowie z lat 1903–1943. 35 k.
89. ATJKr. sygn. 1198–VI. Ustawy Mariańskich różnych Sodalicji od 1893 – 1912 roku. 60 k.
90. ATJKr. sygn. 1198–VII. Akta Sodalicji Mariańskich 1881–1932 (Zjazdy, zebrania, okólniki, sprawozdania, projekty, protokoły, korespondencja, odezwy, programy, erekcje nowych Sodalicji). 575 k.
91. ATJKr. sygn. 1198–XII. Artykuły i referaty sodalicyjne z lat 1926 – 1933. 74 k.
92. ATJKr. sygn. 1307. Diarium Pater Provincialis comparatum do 7.listopada 1840 – 31.listopada 1875. 170 k.
93. ATJKr. sygn. 1353–I. Historia Domów Prow. Galicyjskiej i Małopolskiej Tow. Jez. K. 30–458.
94. ATJKr. sygn. 1353–II. Historia Domów Prow. Galicyjskiej i Małopolskiej Tow. Jez. K. 459–998.
95. ATJKr. sygn. 1354. Litterae annuae Prowincji Galicyjskiej i Małopolskiej Towarzystwa Jezusowego od 1889 – 1932. 567 k.

96. ATJKr. sygn. 1374–I. Bratkowski Stefan T.J. 300 k.
97. ATJKr. sygn. 1374–III. Kalman Michał T.J. 27 k.
98. ATJKr. sygn. 1391. Prowincja Małopolska Towarzystwa Jezusowego. 447 k.
99. ATJKr. sygn. 1405–I. Lwów – Sw. Sw. Piotr i Paweł. 163 k.
100. ATJKr. sygn. 1417. Domy jezuickie. 289 k.
101. ATJKr. sygn. 1479–I. Dokumenty odnoszące się do pobytu Jezuitów w Stryju w latach 1903–1905. 92 k.
102. ATJKr. sygn. 1479–II. Różne dokumenty, dotyczące Kościoła i Rezydencji w Tarnopolu z lat 1900–1912. K. 93–162.
103. ATJKr. sygn. 1480. Historia Rezydencji Lwowskiej św. św. Piotra i Pawła od września 1896 do lipca 1907 roku. 54 k.
104. ATJKr. sygn. 1678. Diarium domus Missionis Societatis Jesu in Czernowitz a die 1. Septembris 1886 ad die 16. Maii 1888. 29 k.
105. ATJKr. sygn. 1994. Statut Stowarzyszenia Polskiej Bursy żeńskiej pod wezwaniem Najśw. Maryi Panny w Stanisławowie. 1911. 12 k.
106. ATJKr. sygn. 2002. Legaty, Spadki, Pożyczki zaciągnięte przez Domy Prowincji Galicyjskiej TJ w latach 1876–1925. 583 k.
107. ATJKr. sygn. 2028. Diarium Residentiae Kolomyjensis Societatis Jesu od 1 listopada 1908 do 31 grudnia 1915. 284 k.
108. ATJKr. sygn. 2029. Historia Domus Missionis Leopoliensis Societatis Iesu ad Ecclesiam SS. Apostolorum Petri et Pauli condita die 21 Mensis Augusti 1836 ad annum 1890. 182 k.
109. ATJKr. sygn. 2044. Fructus spiritualis in Residentia Kolomyjensis SJ. rok 1903–1943. 75 k.
110. ATJKr. sygn. 2227. Ustawy Sodalicyi Maryańskiej w Kołomyi. 1904. 48 k.
111. ATJKr. sygn. 2268. Ustawy Związku Sodalicyi Mariańskich. 1918. 19 k.
112. ATJKr. sygn. 2744. Czerniowce. Historia Rezydencji z lat 1900 do 1936/37. 153 k.
113. ATJKr. sygn. 4436. Stowarzyszenie Katolicko-Narodowe pod wezwaniem Św. Józefa w Stanisławowie. 20 k.

114. ATJKr. sygn. 4601. Statut Sodalicji „Dzieci Marji” przy Kłostorze Serca Jezusowego (Sacré-Cœur) we Lwowie. 28 k.

Archiwum Państwowe w Przemyślu (APP)

Zespół 387. I Liceum Ogólnokształcące im. Juliusza Słowackiego w Przemyślu

115. APP. sygn. 680. VIII Sprawozdanie Zakładu naukowo-wychowawczego OO. Jezuitów w Bąkowicach pod Chyrowem za rok szkolny 1901. 94 k.

116. APP. sygn. 681. IX Sprawozdanie Zakładu naukowo-wychowawczego OO. Jezuitów w Bąkowicach pod Chyrowem za rok szkolny 1902. 86 k.

117. APP. sygn. 682. X Sprawozdanie Zakładu naukowo-wychowawczego OO. Jezuitów w Bąkowicach pod Chyrowem za rok szkolny 1903. 75 k.

118. APP. sygn. 683. XV Sprawozdanie Zakładu naukowo-wychowawczego OO. Jezuitów w Bąkowicach pod Chyrowem za rok szkolny 1908. 116 k.

119. APP. sygn. 684. XX Sprawozdanie Zakładu naukowo-wychowawczego OO. Jezuitów w Bąkowicach pod Chyrowem za rok szkolny 1912/13. 168 k.

120. APP. sygn. 685. XXI Sprawozdanie Zakładu naukowo-wychowawczego OO. Jezuitów w Bąkowicach pod Chyrowem za rok szkolny 1913/14. 107 k.

Zespół 397. Afisze, plakaty i druki ulotne z terenu Przemyśla w zasobie Archiwum Państwowego w Przemyślu

121. APP. sygn. 1962. Komitet Kongresu Mariańskiego – Drugi Kongres Mariański i Wiec Stowarzyszeń kat. polskich (program uroczystości), w dniach 26–28 sierpnia 1911 roku. 1 k.

Опубліковані документи і матеріали

122. Лойола І. Духовні вправи. Львів : Свічадо, 1998. 172 с.

123. Рідль К. О святійшій Тайні Евхаристії. Львів : Вид-во Чина Св. Василя Велик. Друк. Т-ва им. Шевченка, 1885. 38 с.

124. Рідль К. Чтенія о Пречистій и Препоблагословенній Діві Марії. Львів : Друк. Т-ва им. Шевченка, 1884. 107 с.

125. Arcybiskup Józef Teodorowicz (1864–1938). *Studia i materiały* / red. J. Wołczański. Kraków : Naukowe, 2017. 1023 s.
126. Badeni J. *Radykali ruscy*. Kraków : Druk W.L. Anczyca i Spółki, 1896. 64 s.
127. Badeni J. *W Czerniowcach. Wrażenia z kilkudniowej wycieczki*. Kraków : Druk W.L. Anczyca i spółki, 1892. 32 s.
128. Bratkowski S. *Adoracye*. Kraków : Nakładem Wydawnictw Towarzystwa Jezusowego, 1913. 98 s.
129. Bratkowski S. *O Pożyciu z P. Jezusem ukrytym w N. Sakramencie*. Kraków : Z drukarni A. Koziańskiego, 1910. 90 s.
130. *Catalogus dispersae Provinciae Galicianae Societatis Jesu ineunte anno 1852*. URL: https://arsi.jesuits.global/wp-content/uploads/2022/06/Galic_1852-lowquality.pdf (дата звернення. 29.05.2023)
131. *Catalogus ex parte dispersae Provinciae Galicianae Societatis Jesu ineunte anno 1873*. Cracoviae : E Typographia Dikta "Czas", 1873. 47 p.
132. *Catalogus Provinciae Galicianae Societatis Jesu ex anno 1912 in annum 1913*. Cracoviae : E Typographia "Czas", 1912. 72 p.
133. *Catalogus Provinciae Galicianae Societatis Jesu ex anno 1913 in annum 1914*. Cracoviae : E Typographia "Czas", 1913. 77 p.
134. *Catalogus Provinciae Galicianae Societatis Jesu ex anno 1914 in annum 1915*. Cracoviae : E Typographia "Czas", 1915. 102 p.
135. *Catalogus Provinciae Galicianae Societatis Jesu ineunte anno 1880*. Cracoviae : Ex Typographia Pobudkiewicz, 1880. 40 p.
136. *Catalogus Provinciae Galicianae Societatis Jesu ineunte anno 1884*. Cracoviae : E Typographia Ephemeridum "Czas" Fe. Kluczycki & Soc., 1884. 38 p.
137. *Catalogus Provinciae Galicianae Societatis Jesu ineunte anno MCM*. Cracoviae: E Typographia "Czas" Exducebat Josephus Łakociński, 1900. 64 p.
138. *Catalogus Provinciae Galicianae Societatis Jesu ineunte anno MCMI*. Cracoviae: E Typographia "Czas" Exducebat Josephus Łakociński, 1901. 63 p.
139. *Catalogus Provinciae Galicianae Societatis Jesu ineunte anno MCMIX*. Cracoviae: E Typographia "Czas", 1909. 69 p.

140. Catalogus Provinciae Galicianae Societatis Jesu ineunte anno MCMVI. Cracoviae : E Typographia "Czas", 1906. 65 p.
141. Catalogus Provinciae Galicianae Societatis Jesu ineunte anno MDCCCLXXXVI. Cracoviae : E Typographia Ephemerum "Czas" Fe. Kluczycki & Soc., 1886. 48 p.
142. Catalogus Provinciae Galicianae Societatis Jesu ineunte anno MDCCCLXXXVIII. Cracoviae : E Typographia Ephemerum "Czas" Fe. Kluczycki & Soc, 1888. 44 p.
143. Catalogus Provinciae Galicianae Societatis Jesu ineunte anno MDCCCXCVI. Cracoviae : E Typographia Ephemerum "Czas" Fr. Kluczycki et Soc., 1896. 55 p.
144. Catalogus Provinciae Galicianae Societatis Jesu ineunte anno MDCCCXCIX. Cracoviae : E Typographia Ephemerum "Czas" Fr. Kluczycki et Soc., 1899. 60 p.
145. Catalogus Provinciae Galicianae Societatis Jesu ineunte anno MDCCCLXXXVIII. Cracoviae : E Typographia Ephemerum "Czas" Fe. Kluczycki & Soc, 1888. 44 p.
146. Catalogus sociorum et officiorum provinciae Galicianae Societatis Jesu ineunte anno 1821. *Catalogi sociorum et officiorum provinciae Galicianae Societas Jesu ex annis 1821–1832*. Cracoviae, 1900. P. 11–40.
147. Catalogus sociorum et officiorum Provinciae Galiciae Societatis Jesu ineunte anno MDCCCLVII. Leopoli : Typis Instituti Ossolinsciani, 1857. 25 p.
148. Catalogus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Archidioecesis Leopolitanae ritus latini pro Anno Domini MDCCCLXXXV. Leopoli : Impressum in Typographia "Ludowa", 1884. 231 p.
149. Catalogus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Archidioeceseos Leopolitanae R. L. pro Anno Domini MDCCCLVII. Leopoli : Typis Instituti Ossolinsciani, 1857. 155 p.
150. Catalogus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Archidioeceseos Leopolitanae, R. L. pro Anno Domini MDCCCLIII. Leopoli : Typis Petri Piller, 1853. 128 p.
151. Czapelska H. Założenie i działalność kongregacji Dzieci Maryi w klastorze

Sacré-Coeur we Lwowie. *Księga pamiątkowa Maryańska ku czci pi cdziesięciolecia ogłoszenia Dogmatu o Niepokalanem Poczęciu Najświętszej Maryi Panny*. Lwów-Warszawa, 1905. T. 1. S. 577–584.

152. Czerminski M. X. Jan Beyzym T.J. Ofiara miłości. Krakow : Czcionkami Drukarni "Czasu", 1913. 248 s.

153. Dzieje Konwiktu Chyrowskiego (1886–1936). *Ksi ga pami tkowa 50-lecia Konwiktu i Gimnazjum OO. Jezuitów w Chyrowie. 1886–1936*. Kraków, 1936. S. 9-41.

154. Farrell A. The Jesuit Ratio Studiorum of 1599. Washington : Conference of Major Superiors of Jesuits, 1970. 133 p.

155. Institutum Societatis Iesu. Florentiae : Ex Typographia A. SS. Conceptione, 1893. Vol. 3: Regulae, Ratio Studiorum, Ordinationes, Instructiones Industriae, Exercitia, Directorium. 740 p.

156. Instructio R. P. Claudii Aquavivae de Spiritu ad superiores. *Institutum Societatis Iesu*. Florentiae, 1893. Vol. 3: Regulae, Ratio Studiorum, Ordinationes, Instructiones Industriae, Exercitia, Directorium. P. 321–340.

157. Instructiones ad provinciales et superiores Societatis. *Institutum Societatis Iesu*. Florentiae, 1893. Vol. 3: Regulae, Ratio Studiorum, Ordinationes, Instructiones Industriae, Exercitia, Directorium. P. 341–394.

158. Jackowski H. Bazylianie i reforma dobromilska. Kraków : Druk W.L. Anczyca i spółki, 1884. 48 s.

159. Jackowski H. Namowa do wstrzemi żliwości. Kraków : Czcionkami Drukarni "Czasu", 1880. 123 s.

160. Jackowski H. O potrzebie, programie i załozeniu dziennika katolickiego. Lwów : Nakładem "Gazety Kościelnej", 1897. 42 s.

161. Jackowski H. O poznawaniu Najśladszego Serca Jezusowego. Kraków : A.Koziański, 1898. 366 s.

162. Jackowski H. O socyalizmie : uwagi socyalistów i katolików. Kraków : F. Kluczycki i Sp., 1892. 177 s.

163. Jackowski H. O spowiedzi i Przenajświętszym Sakramencie ołtarza: pami tki misyj i rekolekcyj. Kraków : W drukarni A. Koziańskiego, 1898. 109 s.

164. Jackowski H. Rozważ to dobrze czyli Myśli zbawienne dla dobrych i złych. Kraków : Czcionkami Drukarni "Czasu", 1880. 168 s.
165. Jackowski H. Rozważ toje dobre ! Hadki spasytelni dla dobrych i złych. Kraków : Wł. Anczyc i Sp., 1882. 164 s.
166. Jackowski H. W sprawie ruskiej: uwag kilka do kapłanów dobrej woli. Lwów : druk Wł. L. Anczyca i Spółki, 1883. 49 s.
167. Jackowski H. Zakład Chyrowski. Lwów : Nakładem zakładu Chyrowskiego, 1891. 20 s.
168. Konopka J. O działalności Akademickiej Sodalicyi Maryańskiej we Lwowie. *Księga pamiątkowa Maryańska ku czci pięćdziesięciolecia ogłoszenia Dogmatu o Niepokalanem Poczęciu Najświętszej Maryi Panny*. Lwów-Warszawa, 1905. T. 1. S. 614–618.
169. Koppens R. Dom rekolekcyjny dla mężczyzn we Lwowie. Lwów : Z drukarni E. Winiarza, 1908. 67 s.
170. Litterae Excellmi Illmi ac Rndmi Dni Andrea Szeptycki Archieppi Leopoliensis rit. graec. ad Provinciam Galiciam S. J. *Nasze Wiadomości*. 1904. T. 1. S. 551–552.
171. Mass F. Der Josephinismus. Vienna: Verlag Herold, 1961. Vol. 5: Lockerung und Aufhebung des Josephinismus, 1820–1850. 774 p.
172. Morawski M. Asemityzm. Kraków: druk Wł. L. Anczyca i Spółki, 1896. 32 s.
173. Morawski M. O nabożeństwie do N. Serca Jezusowego w stosunku do dogmatu i kultu katolickiego. Kraków : Nakład Redakcji "Przeglądu Powszechnego", 1886. 36 s.
174. Mrowiński W. Miesiąc czerwiec poświęcony Najśw. Sercu P. Jezusa z przykładami dla ludu polskiego. wyd. 6. Kraków : P. Kutyba, 1901. 231 s.
175. Mrowiński W. O czci Matki Boskiej w Polsce. Kraków : nakł. i dr. W. L. Anczyca i Spółki, 1898. 535 s.
176. Mullan E. Sodality of Our Lady studied in documents. 3rd ed. New York : P.J.Kenedy and Sons, 1912. 336 p.
177. Prawdomowny. Socialiści nasi wobec rozumu. Nowy Sącz : Nakładem Autora, 1896. 76 s.

178. R. P. Claudii Aquavivae industriae. *Institutum Societatis Iesu*. Florentiae, 1893. Vol. 3 : Regulae, Ratio Studiorum, Ordinationes, Instructiones Industriae, Exercitia, Directorium. P. 395–442.
179. Ratio Studiorum: Уклад студій Товариства Ісусового. Система єзуїтської освіти / пер. з Лат. Р. Паранько. Львів : Свічадо, 2008. 252 с.
180. Regulae particulares. *Institutum Societatis Iesu*. Florentiae, 1893. Vol. 3: Regulae, Ratio Studiorum, Ordinationes, Instructiones Industriae, Exercitia, Directorium. P. 48–157.
181. Reguły fortyana. *Reguły Towarzystwa Jezusowego*. Starawieś, 1890. S. 67–71.
182. Reguły infirmarza. *Reguły Towarzystwa Jezusowego*. Starawieś, 1890. S. 61–66.
183. Reguły kucharza. *Reguły Towarzystwa Jezusowego*. Starawieś, 1890. S. 83–85.
184. Reguły o skromności. *Reguły Towarzystwa Jezusowego*. Starawieś, 1890. S. 44–46.
185. Reguły Towarzystwa Jezusowego. Starawieś : Z drukarni kollegium Tow. Jez., 1890. 144 s.
186. Reguły wspólne. *Reguły Towarzystwa Jezusowego*. Starawieś, 1890. S. 30–43.
187. Reguły zakrystyana. *Reguły Towarzystwa Jezusowego*. Starawieś, 1890. S. 54–60.
188. Rezolucye uchwalone na II. Wiecu katolickim, odbytym we Lwowie dnia 7-9 lipca 1896. *Księga pamiątkowa Drugiego Wiecu Katolickiego, odbytego we Lwowie w dniach 7, 8 i 9 lipca 1896 roku*. Lwów, 1899. T. 1: Opis wiecu i rezolucye uchwalone. S. 1–47.
189. Riedl K. Żywot świętej Zyty, panny, służebnej w mieście Luce. Kraków: W Drukarni "Czasu", 1889. 63 s.
190. Schematismus Archidioecesis Leopoliensis Ritus Latini MCMXIV. Leopoli: Impressum in Typographia catholica Josephi Checiński, 1914. 291 p.
191. Summarium Constitutionum et Regulae generales. *Institutum Societatis Iesu*. Florentiae, 1893. Vol. 3: Regulae, Ratio Studiorum, Ordinationes, Instructiones Industriae, Exercitia, Directorium. P. 1–47.
192. Summaryusz. *Reguły Towarzystwa Jezusowego*. Starawieś, 1890. S. 3–29.

193. Sygański J. *Historia nabożeństwa do Najśw. Serca Jezusowego : po całym świecie a w szczególności w Polsce*. Kraków : Czcionkami Drukarni Wł. L. Anczyca i Spółki, 1892. 136 s.
194. Sygański J. *Monografia obrazu Matki Boskiej Pocieszenia ukoronowanego 28 maja 1905 w kościele lwowskim oo. Jezuitów*. Lwów: Polonia, 1906. 96 s.
195. Sygański J. *Święty Stanisław Kostka. Patron Lwowa*. Lwów : z drukarni E. Winiarza, 1906. 105 s.
196. *The Constitutions of the Society of Jesus and Their Complementary Norms: A Complete English Translation of the Official Latin Texts / ed. by J. W. Padberg*. Saint Louis : The Institute of Jesuit Sources, 1996. 502 p.
197. Wehr T. *Założenie i działalność Sodalicyi Maryańskiej Pań niemieckich we Lwowie. Księga pamiątkowa Maryańska ku czci pięćdziesięciolecia ogłoszenia Dogmatu o Niepokalanem Poczęciu Najświętszej Maryi Panny*. Lwów-Warszawa, 1905. T. 1. S. 585–587.
198. Załęski S. *Konferencye i nauki rekolekcyjne*. Kraków : Nakładem Przeglądu Powszechnego, 1887. 326 s.
199. Załęski S. *Majowe Nabożeństwo czyli zbiór krótkich rozmyślań na każdy dzień miesiąca maja objaśniających Salve Regina - Witaj Królowo*. Kraków : Nakładem wydawnictwa Towarzystwa Jezusowego, 1909. 200 s.
200. Załęski S. *Masonia r. 1889. Jej statystyka i działalność*. Kraków : Nakład i druk W.L. Anczyca i Spółki, 1890. 54 s.
201. Załęski S. *O masonii w Polsce od roku 1742 do 1822 na źródłach wyłącznie masonskich*. Kraków : Druk W.L. Anczyca i spółki, 1889. 372 s.
202. Załęski S. *Program na r. 1900, credo i pieśń galicyjskich socyalistów*. Lwów : Nakładem «Ruchu Katolickiego», 1900. 56 s.
203. Załęski S. *Psychologia Samobójstwa*. Kraków : Czcionkami Drukarni "Czasu", 1877. 55 s.
204. Załęski S. *Rozbiór dekalogu dla klas wykształceńszych*. Poznań : Nakładem i czcionkami Drukarni Kuryera Poznańskiego, 1892. 95 s.
205. Załęski S. *Triduum dla kapłanów*. Warszawa : Nakład Gebethnera i Wolffa,

1895. 246 s.

206. Zasady życia duchownego dla użytku braci Towarzystwa Jesusowego. Starawieś: Drukiem i nakładem kolegium T.J., 1890. 236 s.

Матеріали періодичних видань

207. Bartymowski M. Sodalicye w Polsce. *Sodalis Marianus*. 1917. T. 16, nr 9–10. S. 253–261.

208. Bartynowski M. Pierwszy polski Kongres ku czci Matki Bożej we Lwowie. *Sodalis Marianus*. 1905. T. 4, nr 1. S. 1–59.

209. Baudiss W. M. O. Kasper Szczepkowski. *Nasze Wiadomości*. 1914. T. 4. S. 393–410.

210. Błotnicka J. Stanisławów. Sodalicya Pań. *Sodalis Marianus*. 1912. T. 11, nr 3. S. 186–187.

211. Bocheńska M. Lwów. Sodalicya pań wiejskich Sacre Coeur. *Sodalis Marianus*. 1913. T. 12, nr 3. S. 181–182.

212. Boem L. Tarnopol. Sodalicya Panów. *Sodalis Marianus*. 1910. T. 9, nr 4. S. 253–255.

213. Br. Mikołaj Lisowski (dokończenie). *Nasze Wiadomości*. 1912. T. 3. S. 404–414.

214. Bratkowski S. Po Kongresie we Lwowie. *Sodalis Marianus*. 1905. T. 4, nr 2. S. 87–89.

215. Brząkałski J. Dom rekolekcyjny we Lwowie. *Nasze Wiadomości*. 1906. T. 2. S. 480–492.

216. Co słyhać w Stowarzyszeniu św. Zyty. *Przyjaciel Sług*. 1901. T. 4, nr 1. S. 10.

217. Czapelska H. Lwów. Sodalicya Pań w Sacre-Coeur. *Sodalis Marianus*. 1908. T. 7, nr 1. S. 18–20.

218. Czerniowce. Kongregacya pań polskich. *Sodalis Marianus*. 1911. T. 10, nr 3. S. 186.

219. Czerniowce. Pielgrzymka sodalicyi do Kaczyki. *Sodalis Marianus*. 1911. T. 10, nr 6. S. 354–356.

220. Czerniowce. Sodalicya pań. *Sodalis Marianus*. 1909. T. 8, nr 3. S. 160.
221. Czerniowce. Sodalicya pań. *Sodalis Marianus*. 1912. T. 11, nr 3. S. 173.
222. Czerniowce. Sodalicya Panien polskich. *Sodalis Marianus*. 1915. T. 13, nr 1–2. S. 94–95.
223. Czerniowce. Sodalicya przy zakładzie SS. Rodziny Maryi. *Sodalis Marianus*. 1915. T. 13, nr 1–2. S. 95–96.
224. Czerniowce. Sodalicya wychowanek S.S. Rodziny Maryi. *Sodalis Marianus*. 1911. T. 10, nr 3. S. 353–354.
225. Czerniowce. Sodalicya wychowanek SS. Rodziny Maryi. *Sodalis Marianus*. 1913. T. 12, nr 2. S. 102.
226. Czerniowce. *Sodalis Marianus*. 1908. T. 7, nr 4. S. 119.
227. Czym jest kongregacja mariańska. *Z Chyrowa*. 1906. Nr 1. S. 13–20.
228. Dylińska J. Stanisławów. Sodalicya uczenie przy Zakładzie wychowawczo-naukowym S.S. Urszulanek. *Sodalis Marianus*. 1915. T. 13, nr 2. S. 185–186.
229. Dyrkacz J. Tarnopol. Sodalicya studencka. *Sodalis Marianus*. 1912. T. 11, nr 4. S. 253–254.
230. Franko I. Jezuityzm w kwestji żydowskiej. *Tydzień. Dodatek literacki Kurjera Lwowskiego pod kierownictwem Bolesława Wysloucha*. 1896. 23 marca. S. 89–91.
231. Fructus Spiritualis Patrum Provinciae Galicianae a die Julii 1902, ad diem 1 Julii 1903. *Nasze Wiadomości*. 1904. T. 1. S. 120–121.
232. Fructus Spiritualis Patrum Provinciae Galicianae a die Julii 1903, ad diem 1 Julii 1904. *Nasze Wiadomości*. 1904. T. 1. S. 370–371.
233. Fructus Spiritualis Patrum Provinciae Galicianae a die Julii 1904, ad diem 1 Julii 1905. *Nasze Wiadomości*. 1904. T. 1. S. 630–631.
234. Fructus Spiritualis Patrum Provinciae Galicianae a die Julii 1905, ad diem 1 Julii 1906. *Nasze Wiadomości*. 1906. T. 2. S. 208–209.
235. Fructus Spiritualis. A 1 Julii 1909/1910 ad 1 Julii. *Nasze Wiadomości*. 1912. T. 3. S. 533.
236. Fructus Spiritualis. A 1 Julii 1910/11 ad 1 Julii. *Nasze Wiadomości*. 1912. T. 3. S. 534.

237. Fructus Spiritualis. A 1 Julii 1911 ad 1 Julii 1912. *Nasze Wiadomości*. 1914. T. 4. S. 215.
238. Fructus Spiritualis. Anno a 1 Julii 1906/7 ad 1 Julii. *Nasze Wiadomości*. 1906. T. 2. S. 683.
239. Fructus Spiritualis. Anno a 1 Julii 1907/8 ad 1 Julii. *Nasze Wiadomości*. 1912. T. 3. S. 196.
240. Fructus Spiritualis. Anno a 1 Julii 1908/9 ad 1 Julii. *Nasze Wiadomości*. 1912. T. 3. S. 197.
241. Gadowski J. Uroczystości jubileuszowe ku czci Niepokalanej. *Nasze Wiadomości*. 1904. T. 1. S. 372–387.
242. Gajewski M. 25-lecie Sodalicyi Mar. Panów we Lwowie. *Sodalis Marianus*. 1915. T. 13, nr 4. S. 236–242.
243. Gattin M. Varia. Poland. *The Woodstock Letters*. 1890. Vol. XIX, no. 1. P. 132-135.
244. Gliniecki T., Majewski L. Stanisławów. Sodalicya Panów. *Sodalis Marianus*. 1911. T. 10, nr 4. S. 251–252.
245. Głos biskupi o Stowarzyszeniu św. Zyty. *Przyjaciel Sług*. 1903. T. 2, nr 3. S. 38-39.
246. Gorecka J. Stanisławów. Sodalicya Pań. *Sodalis Marianus*. 1910. T. 9, nr 3. S. 191–192.
247. Haduch H. O istocie i zadaniach Kongregacyi Maryańskiej. *Sodalis Marianus*. 1908. T. 7, nr 5. S. 121–127.
248. Haduch H. Zasadnicze typy sodalicyi. *Sodalis Marianus*. 1915. T. 13, nr 1–2. S. 32–38.
249. Haduch H. Związek kraj. męskich sodalicyi maryjańskich i zjazd delegatów tychże sodalicyi we Lwowie dnia 31 maja i 1 czerwca 1914 r. *Sodalis Marianus*. 1915. T. 13, nr 4. S. 205–223.
250. Heinały w Polsce. *Kurjer Stanisławowski*. 1902. 2 maja. S. 2.
251. Hołassekówna J. Stanisławów. Sodalicya Pań. *Sodalis Marianus*. 1911. T. 10, nr 2. S. 121–123.

252. Hr. Tarnowski o X. Załęskim. *Nasze Wiadomości*. 1906. T. 2. S. 595.
253. Jackowski H. O missyach i rekolekcyach ludowych. *Bonus Pastor*. 1881. 23 lipca. S. 121–122.
254. Jackowski H. O missyach i rekolekcyach ludowych. *Bonus Pastor*. 1881. 11 czerwca. S. 93–95.
255. Jackowski H. O missyach i rekolekcyach ludowych. *Bonus Pastor*. 1881. 9 lipca. S. 110–111.
256. Janicka-Krzywda U. Majowe Nabożeństwa. *Posłaniec Serca Jezusowego*. 2006. T. 5. S. 10–12.
257. Jezuici u Bazylianów. *Słowo Polskie*. 1904. 30 lipca. S. 1–2.
258. Jubileusz 10-letni Sodalicyi Pań w Kołomyi. *Sodalis Marianus*. 1915. T. 13, nr 1–2. S. 40–45.
259. Kabat E. Idee wychowawcze i działalność Sodalicyi Mariańskich szkół średnich diecezji tarnowskiej w okresie międzywojennym. *Saeculum Christianum : pismo historyczno-społeczne*. 1996. T. 3, nr 2. S. 73–99.
260. Kalendarz i przewodnik. *Kurjer Lwowski*. 1907. 29 września. S. 1.
261. Kilka słów o Stowarzyszeniu. *Przyjaciel Sług*. 1910. T. 8, nr 11. S. 176.
262. Klimke F. The reform of the Basilians by the Jesuits of Galicia. *The Woodstock Letters*. 1905. Vol. XXXIV, no. 2. P. 274–277.
263. Kołomyja dnia 21. marca 1905. *Przyjaciel Sług*. 1905. T. 3, nr 4. S. 64.
264. Kołomyja dnia 7 kwietnia 1907. *Przyjaciel Sług*. 1907. T. 6, nr 4. S. 45–46.
265. Kołomyja. Kongregacya pań. *Sodalis Marianus*. 1909. T. 8, nr 6. S. 346–349.
266. Kołomyja. Sodalicya nauczycielek. *Sodalis Marianus*. 1912. T. 11, nr 5. S. 339–340.
267. Kołomyja. Sodalicya pań wiejskich. *Sodalis Marianus*. 1913. T. 12, nr 5. S. 313.
268. Kołomyja. Sodalicya pań. *Sodalis Marianus*. 1909. T. 8, nr 5. S. 291–292.
269. Kołomyja. Sodalicya pań. *Sodalis Marianus*. 1912. T. 11, nr 1. S. 45–47.
270. Kołomyja. Sodalicya panien. *Sodalis Marianus*. 1909. T. 8, nr 5. S. 292.
271. Kołomyja. Sodalicya panów. *Sodalis Marianus*. 1909. T. 8, nr 5. S. 290–291.
272. Kołomyja. Sodalicya pensyonarek w zakładzie SS. Urszulanek. *Sodalis*

Marianus. 1906. T. 5, nr 1. S. 27.

273. Kołomyja. Kongregacja Maryańska panów. *Sodalis Marianus*. 1906. T. 5, nr 2. S. 64.

274. Kołomyja. Kongregacja Maryańska Pań i Panien. *Sodalis Marianus*. 1906. T. 5, nr 2. S. 64–65.

275. Kongres rzymski ku czci Matki Bożej w pięćdziesiątą rocznicę ogłoszenia dogmatu Niepokalanego Poczęcia. *Sodalis Marianus*. 1903. T. 2, nr 3. S. 282–283.

276. Koronacja. *Kurjer Lwowski*. 1905. 29 maja. S. 1.

277. Koronacja obrazu M. Boskiej Pocieszenia we Lwowie. *Przyjaciel Sług*. 1905. T. 8, nr 6. S. 85–88.

278. Koronacja obrazu Matki Boskiej Pocieszenia w kościele OO. Jezuitów we Lwowie. *Sodalis Marianus*. 1905. T. 4, nr 8. S. 292–302.

279. Koronacja obrazu Matki Bożej Pocieszenia we Lwowie. *Sodalis Marianus*. 1905. T. 4, nr 6. S. 221–223.

280. Kronika Sodalicyi. *Sodalis Marianus*. 1907. T. 6, nr 9. S. 353–358.

281. Kronika Sodalicyi. Stanisławow. *Sodalis Marianus*. 1907. T. 6, nr 2. S. 61–64.

282. Kronika. Czarne duchy w Zakopanym. *Kurjer Lwowski*. 1899. 28 sierpnia. S. 1–2.

283. Kronika. Dar dla biblioteki miejskiej. *Kurjer Stanisławowski*. 1907. 21 lipca. S. 2–3.

284. Kronika. Jezuici a hakata. *Kurjer Lwowski*. 1902. 26 stycznia. S. 7.

285. Kronika. Jezuici w Krystynopolu. *Kurjer Lwowski*. 1888. 16 maja. S. 3–4.

286. Kronika. *Kurjer Lwowski*. 1913. 17 grudnia. S. 4–5.

287. Kronika. Nowe klasztory jezuitów. *Kurjer Lwowski*. 1899. 28 maja. S. 3–4.

288. Kronika. Przyjazd J. E. ks. Teodorowicza. *Kurjer Stanisławowski*. 1912. 29 września. S. 2–3.

289. Kronika. Przed 60 laty. *Kurjer Lwowski*. 1895. 24 stycznia. S. 3–4.

290. Kronika. Rekolekcje dla nauczycielek. *Kurjer Stanisławowski*. 1907. 13 stycznia. S. 2–3.

291. Kronika. Rekolekcje dla nauczycielek. *Kurjer Stanisławowski*. 1912.

16 sierpnia. S. 2–3.

292. Kronika. Rekolekcje wielkopostne. *Kurjer Stanislawowski*. 1902. 2 marca. S. 2–3.

293. Kronika. Rekolekcje wielkopostne. *Kurjer Stanislawowski*. 1907. 17 marca. S. 2–3.

294. Kronika. Rekolekcje wielkopostne. *Kurjer Stanislawowski*. 1909. 14 marca. S. 2–3.

295. Kronika. Rekolekcje wielkopostne. *Kurjer Stanislawowski*. 1910. 27 lutego. S. 2–3.

296. Kronika. Rekolekcje. *Kurjer Stanislawowski*. 1911. 9 lipca. S. 2–3.

297. Kronika. Sodalicya Akademicka lwowska. *Sodalis Marianus*. 1904. T. 3, nr 11. S. 400.

298. Kronika. *Sodalis Marianus*. 1904. T. 4, nr 3. S. 99–105.

299. Kronika. Uroczyste nabożeństwo. *Kurjer Stanislawowski*. 1908. 21 czerwca. S. 2–3.

300. Kronika. Wałka z pornografią. *Kurjer Stanislawowski*. 1910. 18 grudnia. S. 2–3.

301. Kronika. Zmiana własności. *Kurjer Stanislawowski*. 1909. 23 maja. S. 2–3.

302. Krysa J. Krótke zebranie ważniejszych szczegółów dotyczących rozwoju Gimnazjum prywatnego OO. Jezuitów w Bąkowicach pod Chyrowem od chwili założenia w r. 1883. aż do pocz. r. szk. 1893/4. *I. Sprawozdanie Prywatnego Gimnazjum OO. Jezuitów w Bąkowicach pod Chyrowem*. 1894. S. IV–XI.

303. Krzysztofek K. Sodalicje Mężczyzn w Krakowie na przełomie XIX i XX w. *Studia z prawa wyznaniowego*. 2013. T. 16. S. 137–160.

304. List z Kolomyi. *Przyjaciel Sług*. 1914. T. 11, nr 1. S. 12.

305. Listy z kraju. Brzeżany. (Misje jezuickie). *Kurjer Lwowski*. 1902. 9 października. S. 2–3.

306. Listy z kraju. Kałusz. *Kurjer Lwowski*. 1904. 20 sierpnia. S. 2–3.

307. Listy z kraju. *Kurjer Lwowski*. 1887. 28 maja. S. 2.

308. Lwów. Sodalicya pań polskich. *Sodalis Marianus*. 1913. T. 12, nr 2. S. 112–114.

309. Lwów. Sodalicya pp. nauczycielek lwowskich. *Sodalis Marianus*. 1912. T. 11,

nr 3. S. 181–182.

310. Lwów. Sodalicya studentek i słuchaczek wyższych kursów. *Sodalis Marianus*. 1913. T. 12, nr 3. S. 180–181.

311. Majowe Nabożeństwo. *Nasze Wiadomości*. 1904. T. 1. S. 72–74.

312. Maryański Kongres we Lwowie. *Posłaniec Serca Jezusowego*. 1904. Nr 12. S. 453–471.

313. Michalikówna J. Tarnopol. Sodalicya pań. *Sodalis Marianus*. 1915. T. 13, nr 1–2. S. 115–117.

314. Morańska W. Kongregacja Pań Polskich we Lwowie. *Sodalis Marianus*. 1906. T. 5, nr 1. S. 40–42.

315. Morawski M. Cel i zadanie Przeglądu Powszechnego. *Przegląd Powszechny*. 1884. T. 1, z. 1. S. 1–6.

316. Morawski M. Filozofia i jej zadanie. *Przegląd Lwowski*. 1876. T. 11, z. 2. S. 73–86.

317. Nasze domy rekolekcyjne. *Nasze Wiadomości*. 1906. T. 2. S. 597–603.

318. Nasze nowiny. *Sodalis Marianus*. 1908. T. 7, nr 3. S. 86–87.

319. O budowę kaplicy przy ulicy Borkowskich we Lwowie. *Nasze Wiadomości*. 1914. T. 4. S. 314–315.

320. Oroszówna J. Tarnopol. Sodalicya studencka. *Sodalis Marianus*. 1912. T. 11, nr 4. S. 254.

321. Pierwsza procesja Serca Jezusowego w Stanisławowie (1908 r.). *Nasze Wiadomości*. 1906. T. 2. S. 614–615.

322. Plon polskiej architektury. *Kurjer Lwowski*. 1910. 11 września. S. 1–2.

323. Podkopywanie szkoły. *Kurjer Lwowski*. 1887. 28 września. S. 1.

324. Polska bursa żeńska. *Kurjer Stanisławowski*. 1909. 26 grudnia. S. 2.

325. Prorok F. Stanisławów. Sodalicya Panów. *Sodalis Marianus*. 1915. T. 13, nr 1–2. S. 113–114.

326. Przetocka Z. Lwów. Sodalicya studentek uniwersytetu i słuchaczek wyższych kursów. *Sodalis Marianus*. 1915. T. 13, nr 3. S. 184–185.

327. Puszka A. Sodalicje Mariańskie na ziemiach polskich wobec wojny i odzyskania

- niepodległości w 1918 r. *Teka Komisji Historycznej Towarzystwa Naukowego KUL*. 2018. T. XV. S. 45–59. URL: <https://doi.org/10.18290/teka.2018.15-5>.
328. Puszka A. Sodalicje mariańskie uczniów szkół średnich Krakowa w XIX wieku i w okresie II Rzeczypospolitej. *Roczniki Humanistyczne*. 2009. T. 57, z.2. S. 121–158.
329. Puszka A. Sodalities of our Lady existing in Kraków secondary schools in the 19th century and in the Second Polish Republic. *Roczniki Humanistyczne*. 2018. Vol. 66, no. 2. P. 119–156. URL: <https://doi.org/10.18290/rh.2018.66.2-7se>.
330. Raczyńska J. Tarnopol. Sodalicya uczenic Zakładu SS. Józefitek. *Sodalis Marianus*. 1913. T. 12, nr 3. S. 187–188.
331. Radziwińska Z. Lwów. Sodalicya Dzieci Maryi u Sacre-Coeur. *Sodalis Marianus*. 1915. T. 13, nr 4. S. 250–252.
332. Ramik J. Stanisławów. Sodalicya nauczycielek. *Sodalis Marianus*. 1913. T. 12, nr 3. S. 184–185.
333. Rejowicz W. Konferencje o pracach w sodalicjach marjańskich (Dokończenie). *Nasze Wiadomości*. 1922. T. 6, nr 29. S. 150–158.
334. Rezydencya w Stryju. *Nasze Wiadomości*. 1904. T. 1. S. 581–590.
335. Rok szkolny 1911/12. *Sprawozdanie liceum i gimnazjum realnego ss. urszulanek w Kołomyi z prawem publiczności za rok szkolny 1911/12*. 1912. Kołomyja 1912. S. 3–6.
336. Rok szkolny 1912/13. *Sprawozdanie Gimnazjum Realnego i Liceum S.S. Urszulanek w Kołomyi za rok szkolny 1912/13*. 1913. S. 3–5.
337. Rozmaitości z sodalicyjnego prawa. *Sodalis Marianus*. 1909. T. 8, nr 5. S. 286–289.
338. Rozwadowska H. Stanisławów. Sodalicya Pań 1914. *Sodalis Marianus*. 1915. T. 13, nr 5. S. 294–295.
339. Rozwadowski B. Stanisławów. Sodalicya Panów. *Sodalis Marianus*. 1910. T. 9, nr 3. S. 189–191.
340. Sas J. Dawniejsze nazwy i zmiany terytorialne Prowincyi Galicyjskiej. *Nasze wiadomości*. 1912. T. 3. S. 457–468.
341. Sas J. Konwikt chyrowski w latach 1886–1911. *XVIII. Sprawozdanie*

- Prywatnego Gimnazjum OO. Jezuitów w Bąkowicach pod Chyrowem*. 1911. S. 3–56.
342. Schneyder E. Sodalicyi maryjańskiej istota, cele, ustawy i znaczenie. *Sodalis Marianus*. 1917. T. 16, nr 7–8. S. 204–210.
343. Słowo wstępne. *Nasze Wiadomości*. 1904. T. 1. S. 9–12.
344. Słowo wstępne. *Przegląd Lwowski : pismo dwutygodniowe literacko-polityczne*. 1871. T. 1, z. 1. S. 1–4.
345. Sodalicya Dzieci Maryi w Kołomyi. *Sodalis Marianus*. 1904. T. 3, nr 5. S. 174.
346. Sodalis Marianus i jego program. *Sodalis Marianus*. 1902. T. 1, nr 1. S. 1–4.
347. Sprawozdania. Kołomyja. Sodalicya pań. *Sodalis Marianus*. 1912. T. 11, nr 1. S. 45–47.
348. Sprawozdania. Lwów. Sodalicya pp. Nauczycielek lwowskich. *Sodalis Marianus*. 1912. T. 11, nr 3. S. 181–182.
349. Sprawozdanie Sodalicyi Dzieci Maryi PP. Nauczycielek we Lwowie, w r. 1905. *Sodalis Marianus*. 1906. T. 5, nr 5. S. 242–244.
350. Sprawozdanie Sodalicyi Maryjańskiej Panów w Kołomyi. *Sodalis Marianus*. 1906. T. 5, nr 1. S. 83–85.
351. Sprawozdanie Sodalicyi Maryjańskiej pp. nauczycielek lwowskich. *Sodalis Marianus*. 1904. T. 3, nr 7. S. 222–228.
352. Sprawozdanie z działalności Sodalicyi Dzieci Maryi w Czerniowcach za czas od 31 grudnia 1903 do 31 grudnia 1906. *Sodalis Marianus*. 1907. T. 6, nr 1. S. 29–30.
353. Sprawozdanie z działalności Stowarzyszenia świętej Zyty w Kołomyi. *Przyjaciel Sług*. 1912. T. 9, nr 4. S. 70–71.
354. Sprawozdanie z pierwszego trzylecia Sodalicyi Pań w Stanisławowie. *Sodalis Marianus*. 1906. T. 5, nr 8. S. 353–356.
355. Stanisławów. Sodalicya Panów. *Sodalis Marianus*. 1909. T. 8, nr 2. S. 104–105.
356. Stowarzyszenia sług pod wezwaniem św. Zyty. *Nasze Wiadomości*. 1906. T. 2. S. 421–424.
357. Stremboszówna A. Tarnopol. Sodalicya pań. *Sodalis Marianus*. 1912. T. 11, nr 1. S. 57–60.
358. Stryj. Sodalicya Pań. *Sodalis Marianus*. 1910. T. 9, nr 2. S. 122.

359. Stryj. Sodalicya Pań. *Sodalis Marianus*. 1910. T. 9, nr 6. S. 379.
360. Studzińska A. Kongregacya Dzieci Maryi w Tarnopolu. *Sodalis Marianus*. 1903. T. 2, nr 3. S. 246–250.
361. Tarnowski S. Sodalicye Maryańkie i nasz stan religijny. *Sodalis Marianus*. 1917. T. 16, nr 7–8. S. 195–203.
362. Tomniczak L. Austrian Poland – Conflict with the socialists. *The Woodstock Letters*. 1901. Vol. XXIX, no. 3. P. 491–495.
363. Tomniczak W. Pierwsza nocna adoracya robotników w Stanisławowie. *Nasze Wiadomości*. 1912. T. 3. S. 105–106.
364. Towarzystwo św. Zyty w Stanisławowie. *Przyjaciel Sług*. 1903. T. 2, nr 3. S. 44–45.
365. Uroczytości Marjańskie. *Kurjer Lwowski*. 1904. 30 września. S. 1–2.
366. Uroczytości roku 1904. ku czci Matki Bożej. *Sodalis Marianus*. 1903. T. 2, nr 4. S. 329–331.
367. W roku jubileuszowym 1904. *Nasze Wiadomości*. 1904. T. 1. S. 355–371.
368. Wernz F. K. Nowe ustawy zasadnicze sodalicyi maryańskich istniejących przy domach o Kościołach Tow. Jezusowego. *Sodalis Marianus*. 1911. T. 10, nr 3. S. 131–157.
369. Wojtoń W. Z życia Sodalicyjnego. *Sodalis Marianus*. 1917. T. 16, nr 7–8. S. 217–224.
370. Z Kołomyjskiego Stowarzyszenia św. Zyty. *Przyjaciel Sług*. 1905. T. 3, nr 10. S. 174–175.
371. Z misyj krajowych. Wykaz prac misyjnych z 1905 r. *Nasze Wiadomości*. 1904. T. 1. S. 615–631.
372. Zakład chyrowski. *Kurjer Lwowski*. 1891. 26 lipca. S. 2.
373. Zakończenie reformy bazylikańskiej. *Nasze Wiadomości*. 1904. T. 1. S. 388–396.
374. Załęski S. Czy jezuita zgubili Polskę ?. *Przegląd Lwowski*. 1871. T. 1, z. 10. S. 545–554.
375. Załęski S. O. Franciszek Ksawery Eberhard. *Nasze Wiadomości*. 1904. T. 1. S. 411–423.

376. Załęski S. Trzechsetletni Jubileusz Kongregacji Sodalistów Maryi (Dokończenie). *Przegląd Powszechny*. 1885. T. V. S. 42–57.
377. Załęski S. Trzechsetletni Jubileusz Kongregacji Sodalistów Maryi. *Przegląd Powszechny*. 1884. T. IV. S. 329–337;
378. Ze Stryja. *Sodalis Marianus*. 1904. T. 4, nr 4. S. 173.
379. Zjazd byłych uczniów konwiktu tarnopolskiego. *Nasze Wiadomości*. 1906. T. 2. S. 140–144.
380. Zmiany w cerkwi ruskiej. *Kurjer Lwowski*. 1891. 7 sierpnia. S. 1.
381. Związek katolicki społeczny. *Sodalis Marianus*. 1904. T. 3, nr 6. S. 395–399.

Монографії, наукові статті

382. Баковецька О. Римо-католицька церква в Україні в кінці XVIII – XIX столітті. Миколаїв : Іліон, 2015. 360 с.
383. Баковецька О. Товариство Ісуса в Україні в кінці XVIII – XIX ст.: організація та діяльність. *Наукові записки. Серія «Історичне релігієзнавство»*. 2012. № 7. С. 13–21.
384. Басенко Р. Генеза і зміст освітньо-виховного напрямку молодіжної політики ордену єзуїтів (XVI – XVII століття). *Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії*. 2014. Т. 17. С. 67–78.
385. Басенко Р. Ренесансні та християнсько-гуманістичні засади формування духовно-педагогічної ідентичності Ігнатія Лойоли : есенційні модули релігійно-педагогічної експлікації. *Історія релігій в Україні*. 2017. № 27. С. 476–487.
386. Басенко Р. Ренесансні чесноти ранньомодерної особистості у європейських молодіжних ініціативах ордену єзуїтів. *Історико-педагогічний альманах*. 2016. № 1. С. 15–18.
387. Басенко Т. Єзуїтські дома, їхні фундатори і благодійники на українських землях Речі Посполитої: 1572–1647 рр. *Етнічна історія народів Європи*. 2002. № 13. С. 86–92.
388. Бегей І. Добромильська реформа: передумови та наслідки. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Історія*

України. 2013. Вип. 16. С. 29–34.

389. Бучек М., Седельник І. Львівська архідієцезія латинського обряду. Ілюстрована розповідь. Львів : Курія Львів. Архідієцезії РКЦ, 2006. Т. 1: Ч.2. Парафії, костели та каплиці. 368 с. URL: <https://rkc.in.ua/index1.php?&l=u&f=a201101&p=20110126a> (дата звернення: 27.02.2023).
390. Генік М. Проблема миру в католицькій суспільній доктрині. *Вісник Прикарпатського університету*. Політологія. 2016. № 10. С. 9–17.
391. Друздєв О. Передумови заснування колегіуму Товариства Ісуса у Львові. *Київська Академія*. 2021. № 18. С. 33–47.
392. Друздєв О. Скарга командування ХІ армійського корпусу австро-угорської армії щодо перешкод у використанні екскостелу єзуїтів у Львові як гарнізонного храму. *Військово-науковий вісник*. 2023. № 39. С. 102–110.
393. Єгрешій О. Єпископ Григорій Хомишин. Портрет релігійно-церковного і громадсько-політичного діяча. Івано-Франківськ : Нова зоря, 2006. 168 с.
394. Жерноклеєв О. Регулярні треті ордени в підавстрійській Східній Галичині на початку ХХ ст. *Історія релігій в Україні*. 2017. № 27. С. 183–189.
395. Жерноклеєв О. Римо-католицьке чернецтво у Східній Галичині на початку ХХ ст. *Історія релігій в Україні*. 2018. № 28(1). С. 474–486.
396. Жерноклеєв О. Третій чин у підпіллі: організації мирян-греко-католиків на Прикарпатті в 70–80-х роках ХХ ст. *Карпати: людина, етнос, цивілізація*. 2014. № 5. С. 75–85.
397. Жерноклеєв О. Третій чин. Миряни в католицьких чернечих спільнотах : нариси історії. Івано-Франківськ : Фоліант, 2014. 232 с.
398. Заленський С. Отці єзуїти в Станиславові. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2010. 72 с.
399. Інґльот М. Товариство Ісуса в Російській імперії (1772–1820) і його участь у загальному відновленні ордену. Львів : Свічадо, 2009. 428 с.
400. Кісь Н. Коронація ікони Богородиці в 1905 р. [Електронний ресурс]. URL: <https://lia.lvivcenter.org/UK/EVENTS/CORONATION-ICON/> (дата звернення:

27.02.2023).

401. Кліш А. Роль католицького віче у Львові (1896 р.) у формування суспільно-християнського руху в Галичині. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія: Історія. 2013. Т. 2, Ч. 1. С. 172–177.

402. Королько А. Греко-католицьке духовенство у громадському і національно-культурному житті Покуття в кінці XIX – на початку XX ст. та формування світогляду Миколая Чарнецького. *Добрий Пастир: науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого*. Богослов'я. Філософія. Історія. 2014. № 6. С. 9–30.

403. Кугутяк М. Крилоський монастир Успіння Пресвятої Богородиці: історіографічний дискурс, писемні джерела. *Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис "Галичина"*. 2021. № 34. С. 193–210. URL: <https://doi.org/10.15330/gal.34.193-210> (дата звернення: 21.08.2023).

404. Кугутяк М., Єгрешій О., Королько А. Добромильська реформа 1882-1904 рр. та внесок єзуїтів у її реалізацію. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. Т. 10, № 16. С. 859–871.

405. Кугутяк М., Єгрешій О., Королько А. Історіографія місіонерської діяльності Товариства Ісуса у Львівській архідієцезії в XIX – на початку XX ст. *Вісник науки та освіти*. 2023. Т. 14, № 8. С. 890–908.

406. Кугутяк М., Єгрешій О., Королько А. Писемні джерела для дослідження місіонерської діяльності Товариства Ісуса у Львівській архідієцезії (XIX – початок XX ст.). *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. Т. 9, № 15. С. 840–853.

407. Марчук В. Церква, духовність, нація: Українська греко католицька церква в суспільному житті України XX ст. Івано Франківськ : Плай, 2004. 464 с.

408. Монолатій І. Єзуїти в Коломиї. *Людина і світ*. 1995. № 11–12. URL: http://rkc.lviv.ua/news_view-Kostel_yezuitiv_u_Kolomui-ua (дата звернення: 27.02.2023).

409. Монолатій І. Церкви і душпастирі у Коломиї. *Ї*. 2010. № 62. С. 48–56.

410. Навольська Г. Виховна система ордену єзуїтів. *Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Серія: Психологопедагогічні науки*. 2005. № 2. С. 151–154.
411. Навольська Г. Освітня система ордену єзуїтів. *Науковий вісник Чернівецького університету. Серія : Педагогіка та психологія*. 2006. № 308. С. 197–202.
412. Навольська Г. Підготовка педагогічних кадрів в освітній системі ордену єзуїтів. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2010. № 4. С. 91–95.
413. Навольська Г. Просвітительська діяльність ордену єзуїтів. *Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка*. 2002. № 2. С. 74–78.
414. Нестерова О. Борьба австрийских либералов за отмену Конкордата 1855 года и урегулирование отношений между государством и церковью. *Вестник ТГУ*. 2002. Т. 4, № 28. С. 43–51.
415. Опря І. А. Відносини Римо-католицької церкви з російською владою у Правобережній Україні в другій половині XIX – на початку XX ст. у сучасній українській історіографії. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Історичні науки*. 2019. Т. 29. С. 97–106.
416. Опря І. А. Православно-католицькі відносини у Правобережній Україні у другій половині XIX – на початку XX ст. в сучасній українській історіографії. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Історичні науки*. 2021. Т. 33. С. 42–51.
417. Опря І. А., Ферков О. В. Методи і перспективи дослідження місіонерської діяльності Товариства Ісуса в Галичині в XIX – початку XX ст. *Вісник науки та освіти*. 2023. Т. 9, № 15. С. 885–896. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-9\(15\)-885-896](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-9(15)-885-896).
418. Отрош М. Місце і роль католицької церкви в міжнародному правопорядку. Київ; Одеса : Фенікс, 2017. 596 с.
419. Папазова А. Вивчення діяльності ордену єзуїтів на українських землях в останній третині XVI – першій половині XVII ст. дослідниками незалежної

України. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія*. 2016. № 17. С. 56–67.

420. Папазова А. Результати впровадження освітньо-виховної системи Товариства Ісуса у східнослов'янському регіоні в останній третині XVI – першій половині XVII ст. *Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили]*. Сер.: *Історія*. 2012. Т. 171, № 159. С. 35–41.

421. Патрило І. Нарис історії Галицької провінції Василіянського Чину. *Записки ЧСВВ*. 1982. Т. XI. С. 43–130.

422. Пилипів І., Делятинський Р. Суспільна діяльність отців василіан у Галичині в період Другої Речі Посполитої. *Карпати: людина, етнос, цивілізація*. 2018. Т. 7–8. С. 221–231.

423. Серяков С. Джерельна база вивчення історії єзуїтського шкільництва в польській історіографії кінця 1830-х–початку 1850-х рр. *Збірник наукових праць [Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди]*. Сер.: *Історія та географія*. 2014. № 50. С. 159–164.

424. Серяков С. Єзуїтське шкільництво в Україні: кількісні показники та структурний розвиток (к. 40-х–сер. 90-х рр. XVII ст.). *Український історичний збірник*. 2002. № 4. С. 126–150.

425. Серяков С. Єзуїтське шкільництво як чинник культурного розвитку Речі Посполитої в польській історіографії другої половини 1830-х – початку 1850-х рр. *Харківський історіографічний збірник*. 2013. № 12. С. 112–128.

426. Серяков С. Образ єзуїтського шкільництва Речі Посполитої в польській історіографії 1850 – 1870-х рр. *Київська старовина : Науковий історико-філологічний журнал*. 2011. № 1. С. 46–64.

427. Серяков С. Образ Пьотра Скарги в польській історіографії XIX – XX ст. *Українська перспектива літературної творчості о. Петра Скарги. Збірник статей*. 2013. С. 101–108.

428. Серяков С. Черговий крок у спростуванні «чорної легенди» про єзуїтів. *Схід-Захід: Історико-культурологічний збірник*. 2009. № 13–14. С. 386–401.

429. Скрутень Й. Адальберт Баудісс, Ті. *Analecta OSBM*. 1927. № 3. С. 403–405.

430. Ферков О. Ліквідація ордену єзуїтів (Товариства Ісуса) та її наслідки для Ужгородського єзуїтського колегіуму. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія*. 2022. № 1(46). С. 108–118. URL: [https://doi.org/10.24144.24144/2523-4498.1\(46\).2022.257011](https://doi.org/10.24144.24144/2523-4498.1(46).2022.257011).
431. Ферков О. Місіонерська діяльність ордену єзуїтів (Товариство Ісуса) у володіннях окатоличених аристократів Північно-Східної Угорщини у XVII ст. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія*. 2019. № 1(40). С. 173–185. URL: [https://doi.org/10.24144/2523-4498.1\(46\).2022.257011](https://doi.org/10.24144/2523-4498.1(46).2022.257011).
432. Ферков О. Писемні джерела дослідження діяльності католицьких релігійних орденів на теренах Північно-Східної Угорщини у середньовіччі та ранньому новому часі. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія*. 2019. № 2(41). С. 73–85. URL: [https://doi.org/10.24144/2523-4498.2\(41\).2019.184742](https://doi.org/10.24144/2523-4498.2(41).2019.184742).
433. Харчук Х. Комплекс Культурно-освітнього закладу єзуїтської гімназії та конвікту в м. Хирові. *Вісник Національного університету „Львівська політехніка”*. 2007. № 585. С. 159–163.
434. Чорний М. Австрійська секуляризаційна реформа у Львові: міфи і реалії. *Наукові зошити історичного факультету Львівського університету*. 2013. № 13–14. С. 311–330.
435. Шевченко Т. Єзуїти з Русі і Литви у персональних каталогах Товариства Ісуса другої половини XVI – першої половини XVII ст. *Беларусь і суседзі: шляхі фарміравання дзяржаўнасці, міжнацыянальныя і міждзяржаўныя адносінны*. 2012. № 1. С. 30–37.
436. Шевченко Т. Єзуїтське шкільництво на українських землях останньої чверти XVI – середини XVII ст. Львів: Вид-во «Свічадо», 2005. 340 с.
437. Шевченко Т. Католицькі духовні семінарії, впроваджені єзуїтами у Речі Посполитій часів Контрреформації (середина XVI – середина XVII ст.). *Труди Київської духовної академії*. 2011. № 15. С. 269–284.
438. Шевченко Т. Рекрутація русинів до єзуїтського ордену (остання чверть XVI – середина XVIIст.): на прикладі викладацького складу шкіл в українських

- землях польської провінції Товариства Ісуса. *Український історичний журнал*. 2011. С. 36–54.
439. Шептицька С. Молодість і покликання о. Романа Шептицького. Львів: Свічадо, 2015. 192 с.
440. Abraham W. Powstanie organizacyi kościoła łacińskiego na Rusi. Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego : Kraków, 1904. T. 1. 418 s.
441. Barańska J., Urban Z. Jezuiti w Tarnopolu i ich kwatery na cmentarzu mikulinieckim. *Cmentarze dawnego powiatu tarnopolskiego. Kaplice, grobowce i nagrobki z inskrypcjami zapisanymi w alfabecie łacińskim (1800–1945)*. 2017. T. 1. S. 137–166.
442. Bednarski S. Polonica w archiwach jezuickich. *Nauka Polska*. Warszawa, 1935. T. 20. S. 141–167.
443. Bednarski S. Upadek i odrodzenie szkół jezuickich w Polsce. Kraków : Wydawnictwo księży jezuitów, 1933. 537 s.
444. Betlej A. Koronacja obrazu Matki Boskiej Pocieszenia w kościele jezuitów we Lwowie w 1905 roku. *Rocznik Historii Sztuki*. 2020. T. XLV. S. 165–170.
445. Betlej A. Dawny kościół p.w. Niepokalanego Poczęcia Najśw. Panny Marii i Św. Alojzego Gonzagi (obecnie cerkiew katedralna p.w. Zmartwychwstania Pańskiego) oraz kolegium Jezuitów w Stanisławowie. *Materiały do dziejów sztuki sakralnej na ziemiach wschodnich dawnej Rzeczypospolitej* / red. J. Ostrowski. Kraków, 2006. T. 14 : Kościoły i klasztory rzymskokatolickie dawnego województwa ruskiego. S. 359–368.
446. Betlej A. Dawny kościół p.w. Św. Stanisława Kostki oraz rezydencja Jezuitów w Stanisławowie. *Materiały do dziejów sztuki sakralnej na ziemiach wschodnich dawnej Rzeczypospolitej* / red. J. Ostrowski. Kraków, 2006. T. 14 : Kościoły i klasztory rzymskokatolickie dawnego województwa ruskiego. S. 368–376.
447. Betlej A. Kościół p.w. Niepokalanego Poczęcia Najśw. Panny Marii i rezydencja ks. Jezuitów w Tarnopolu. *Materiały do dziejów sztuki sakralnej na ziemiach wschodnich dawnej Rzeczypospolitej* / red. J. Ostrowski. Kraków, 2008. T. 16: Kościoły i klasztory rzymskokatolickie dawnego województwa ruskiego. S. 305–316.

448. Betlej A. Kościół p.w. Św. Józefa i Bł. Andrzeja Boboli oraz dom rekolekcyjny ks. Jezuitów. *Materiały do dziejów sztuki sakralnej na ziemiach wschodnich dawnej Rzeczypospolitej* / red. J. Ostrowski. Kraków, 2004. T. 12 : Kościoły i klasztory Lwowa z wieków XIX i XX. S. 205–216.
449. Bieś A. P. Jan Badeni SJ (1858–1899): U początków ruchu społecznego katolików w Galicji. Kraków : WAM, 2012. 396 s.
450. Bieś A. P. Periodyzacja obecności Towarzystwa Jezusowego na ziemiach polskich. Struktury organizacyjne oraz edukacyjno-oświatowe i pastoralne formy aktywności. Część 1. *Studia Paedagogica Ignatiana*. 2014. T. 17. S. 57–88.
451. Bieś A. P. Recepcja społecznego nauczania papieża Leona XIII w publikacjach jezuitów galicyjskich 1884–1914. Kraków : Wydział Filozoficzny Towarzystwa Jezusowego, 1996. 149 s.
452. Borowik A. Dzieje, architektura oraz twórcy Zakładu OO. Jezuitów w Chyrowie. Twórczość Antoniego Łuszczkiewicza oraz Edgara Kovátsana tle epoki. Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2012. 294 s.
453. Brykowski R. Kościół p.w. Św. Ignacego Loyoli i rezydencja ks. Jezuitów w Kołomyi. *Materiały do dziejów sztuki sakralnej na ziemiach wschodnich dawnej Rzeczypospolitej* / red. J. Ostrowski. Kraków, 2006. T. 14 : Kościoły i klasztory rzymskokatolickie dawnego województwa ruskiego. S. 163–177.
454. Brząkałski J. O. Antoni Reichenberg T.J. Kraków : Nakładem Apostolstwa Modlitwy, 1904. 246 s.
455. Brząkałski J. O. Waleryan Mrowiński : Towarzystwa Jezusowego. Kraków : Nakł. przyjaciół zmarłego, 1906. 182 s.
456. Bzowski T. Ojcowie i bracia towarzystwa Jezusowego zmarli w polskich prowincjach od r. 1820. Kraków-Warszawa : Nakładem zakonu towarzystwa Jezusowego, 1932. 338 s.
457. Chotkowski S. Powrót i powtórne zniesienie Jezuitów w Galicyi 1820–1848: na podstawie archiwaliów rządowych. Warszawa : nakł. "Kwartalnika Teologicznego", 1904. 129 s.
458. Cieślak S. Działalność społeczno-kulturalna jezuitów galicyjskich w

stowarzyszeniach katolickich 1856–1914. Kraków : WAM, Akademia Ignatianum w Krakowie, 2013. 472 s.

459. Cieślak S. Nabytki książkowe do biblioteki domu rekolekcyjnego oo. Jezuitów we Lwowie (1913–1926). *Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis. Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia*. 2007. T. V, folia 47. S. 12–27.

460. Cieślak S. Początki działalności domu rekolekcyjnego oo. Jezuitów w Czechowicach-Dziedzicach. *Folia Historica Cracoviensia*. 2008. T. 14. S. 5–22. URL: <https://doi.org/10.15633/fhc.1145>.

461. Cieślak S. Wkład o. Wojciecha Marii Baudissa SJ w reformę zakonu św. Bazylego Wielkiego. *Nasza Przeszłość : studia z dziejów Kościoła i kultury katolickiej w Polsce*. 2004. T. 101. S. 197–238.

462. Ciosek M. Katolicyzm, nacjonalizm i polityka : problem integralności kresów południowo-wschodnich Rzeczypospolitej w publicystyce politycznej, społecznej i religijnej katolickiego miesięcznika "Przegląd Powszechny" w latach 1918–1939. *Saeculum Christianum: pismo historyczno-społeczne*. 2013. T. 20. S. 189–201.

463. Darowski R. Filozofia jezuitów na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej w XIX wieku. Kraków: WAM, 2013. 390 s.

464. Darowski R. Filozofia Jezuitów na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej w XIX wieku [The Philosophy of the Jesuits in the Territories of the Former Commonwealth: Poland, Lithuania, Belarus and Ukraine in the 19th Century]. *Forum Philosophicum*. 2012. T. 17, nr 2. S. 283–296.

465. Darowski R. Filozofia jezuitów w Polsce od XVI do XVIII wieku. Proba syntezy. *Archiwum historii filozofii i myśli społecznej*. 1996. T. 41. S. 47–73.

466. Darowski R. Filozofia jezuitów w Polsce w XX wieku. *Forum Philosophicum*. 2000. T. 5. S. 21–53.

467. Darowski R. Zarys filozofii jezuitów w Polsce od XVI do XIX wieku. *Wkład jezuitów do nauki i kultury w Rzeczypospolitej Obojga Narodów i pod zaborami* / red. I. Stasiewicz-Jasiukowa. Warszawa-Kraków, 2004. S. 119–152.

468. Demkowicz A. Konflikt jezuitów i masonerii w Elegii żałośnej, scil[icet], Tryumf francmasonów z wygnania jezuitów z Petersburga Wincentego

- Wierzbilowicza. *Tematy i Konteksty*. 2017. T. 12, nr 7. S. 120–141.
469. Demkowicz A. Wypędzenie jezuitów z Imperium Rosyjskiego na podstawie fragmentów Wygnańca z Białej Rusi Jana Galicza. *Tematy i Konteksty*. 2012. T. 7, nr 2. S. 54–69.
470. Drzymała K. Ks. Wojciech Maria Baudiss T. J. Kraków : [s. n.], 1992. 92 s.
471. Drzymała K. Wspomnienia naszych zmarłych: 1820–1982. Kraków : [s.n.], 1982. T. 2 : Kwiecień, maj, czerwiec. 200 s.
472. Drzymała K., Bzowski T. Wspomnienia naszych zmarłych: 1820–1982. Kraków : [s.n.], 1982. T. 3 : Lipiec, sierpień, wrzesień. 142 s.
473. Drzymała K., Bzowski T. Wspomnienia naszych zmarłych: 1820–1982. Kraków : [s.n.], 1982. T. 4 : Październik, listopad, grudzień. 167 s.
474. Drzymała K., Nawrocki S. Wspomnienia naszych zmarłych: 1820–1982. Kraków : [s.n.], 1982. T. 1 : Styczeń, luty, marzec. 237 s.
475. Gach P. P. Kasaty zakonów na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej i Śląska. Lublin : Księgarnia Katolicka, 1984. 254 s.
476. Głombik C. Początki neoscholastyki polskiej. Katowice : Uniwersytet Śląski, 1991. 275 s.
477. Grzebień L. Inwentarz Archiwum Prowincji Polski Południowej Towarzystwa Jezusowego w Krakowie. Rękopisy do 1820 roku. Kraków : Akademia Ignatianum w Krakowie, 2017. 375 s.
478. Grzebień L. Misje i rekolekcje ludowe jako środek odnowy religijnej na ziemi strzyżowskiej w XIX i XX wieku. (Przyczynek do religijności regionu). *Strzyżowski Rocznik Muzealny*. 2019. T. V. S. 59–74.
479. Grzebień L. Pedagogika ignacjańska na tle innych pedagogik zakonnych (refleksje nad dziejami szkolnictwa polskiego). *Pedagogika Ignacjańska. Historia, teoria, praktyka* / red. A. Królikowska. Kraków, 2010. S. 107–128.
480. Grzebień L. Podstawowa bibliografia do dziejów Towarzystwa Jezusowego w Polsce. Kraków: WAM, 2009. T. 1. 544 s.;
481. Grzebień L. Podstawowa bibliografia do dziejów Towarzystwa Jezusowego w Polsce. Kraków: WAM, 2010. T. 2. 482 s.

482. Grzebień L., Niemiec J., Kochanowicz J. Chyrowiaczy : słownik biograficzny wychowanków Zakładu Naukowo-Wychowawczego OO. Jezuitów w Chyrowie, 1886–1939. Kraków : WAM: WSP-P "Ignatianum", 2000. 648 s.
483. Grzebień L., Topij-Stempińska B. Konwikt szlachecki w Tarnopolu 1856–1886 : słownik wychowanków. Kraków : WAM, 2016. 349 s.
484. Guibert J. The Jesuits: Their Spiritual Doctrine and Practice: A Historical Study. Chicago : Loyola University Press, 1964. 692 p.
485. Inglot M. The Society of Jesus in the Russian Empire (1772–1820) and the Restoration of the Order. *Jesuit Survival and Restoration. A Global History, 1773–1900* / ed. by R. A. Maryks, J. Wright. Leiden, 2015. P. 67–82.
486. Jagiełło M. Trwałość i zmiana : szkice o "Przeglądzie Powszechnym", 1884–1918. Warszawa : Oficyna Przeglądu Powszechnego, 1993. 312 s.
487. Jakubowski Z. "Przegląd powszechny" 1884–1985. Warszawa : Akademia Nauk Społecznych PZPR, 1987. 254 s.
488. *Jezuici a kultura polska : materiały sympozjum z okazji jubileuszu 500-lecia urodzin Ignacego Loyoli (1491–1991) i 450-lecia powstania Towarzystwa Jezusowego (1540–1990), Kraków, 15-17 lutego 1991 r.* / red.: L. Grzebień, S. Obirek. Kraków : WAM, 1993. 369 s.
489. Kochanowicz J. Działalność kontrreformacyjna jezuitów w Polsce w. XVI wieku. *Theologica Wratislaviensia*. 2017. T. 12. S. 29–42.
490. Kochanowicz J. Źródła do dziejów oświaty jezuickiej okresu staropolskiego. *Źródła w badaniach naukowych historii edukacji* / red. W. Szulakiewicz. Toruń, 2003. S. 15–42.
491. Kołacz J. Słownik języka i kultury jezuitów polskich. Kraków : WAM, 2006. 316 s.
492. Korewa J. Sprowadzenie jezuitów do Polski. *Nasza Przeszłość: studia z dziejów Kościoła i kultury katolickiej w Polsce*. 1964. T. 20. S. 13–49.
493. Korolko A. Life path and socio-political activity of Andrey Sheptytsky. *Metropolitan Andrey Sheptytsky and the Greek Catholic Church in Eastern Galicia and Transcarpathia : collective monograph*. Lviv-Toruń, 2019. P. 39–58.

494. Kramarz H. Jezuici we Lwowie na przestrzeni wieków. *Jezuici a kultura polska: materiały sympozjum z okazji jubileuszu 500-lecia urodzin Ignacego Loyoli (1491–1991) i 450-lecia powstania Towarzystwa Jezusowego (1540–1990)*, Kraków, 15 lutego 1991 r. Kraków, 1993. S. 157–168.
495. Kretosz J. Archidiecezja lwowska obrządku łacińskiego w okresie józefinizmu, 1772–1815. Katowice : Księgarnia Św. Jacka, 1996. 365 s.
496. Kretosz J. Organizacja archidiecezji lwowskiej obrządku łacińskiego od XV wieku do 1772 roku. Lublin : Tow. Nauk. Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 1986. 366 s.
497. Kretosz J. Powstanie w 1412 roku metropolii lwowskiej obrządku łacińskiego oraz jego historyczny i kulturowy kontekst. *Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne*. 2012. T. 45, nr 2. S. 316–330.
498. Królikowska A. Chyrowski Zakład Naukowo-Wychowawczy w „Sprawozdaniach”. *Studia Paedagogica Ignatiana*. 2016. T. 19, nr 2. S. 105–121.
499. Kuhutiak M., Korolko A. Pitritskyi monastery: an outstanding spiritual monument of Galicia. *Skhidnoievropejskyi istorychnyi visnyk [East European Historical Bulletin]*. 2022. Issue 22. C. 42–53. URL: <https://doi.org/10.24919/2519-058x.22.253731> (дата звернення: 21.08.2023).
500. Kumor B. Archidiecezja lwowska obrządku łacińskiego w świetle schematyzmu archidiecezjalnego z 1939 r. *Folia Historica Cracoviensia*. 1996. T. 3. S. 265–286.
501. Kumor B. Powrót jezuitów do Galicji. *Folia Historica Cracoviensia*. 1994. T. 2. S. 75–86.
502. Kumor B. Ustrój i organizacja Kościoła polskiego w okresie niewoli narodowej 1772 – 1918. Kraków : Polskie Towarzystwo Teologiczne, 1980. 743 s.
503. Łukaszewska-Haberkowa J. The first generation of jesuits in Poland and the development of missions. *Monumenta Serica*. 2011. Vol. 59, no. 1. P. 205–213.
504. Łukaszewska-Haberkowa J. Wpływ pierwszego pokolenia polskich jezuitów na życie kulturalne i religijne Rzeczypospolitej Obojga Narodów w latach 1564–1608. Kraków : WAM, Akademia Ignatianum, 2014. 152 s.
505. Łuszczak G. Nauczyciele i wychowawcy szkół jezuickich we Lwowie 1608–

1773. Kraków : WAM, 2010. 168 s.
506. Manziuk J. Z dziejów archidiecezji lwowskiej. *Saeculum Christianum : pismo historyczno-społeczne*. 1995. T. 2, nr 2. S. 35–59.
507. Nalepa M. Wyimki z biografii jezuitów białoruskich. *Folia Litteraria Polonica*. 2016. T. 4, nr 34. S. 112
508. Nicolini G. B. History of the Jesuits: Their Origin, Progress, Doctrines, and Designs. London : Henry G. Bohn, York Street, Cobent Garden, 1854. 592 p.
509. Niemiec J. Z dziejów szkolnictwa jezuickiego na ziemiach Rzeczypospolitej w latach 1564–1886. *Resovia Sacra. Studia Teologiczno-Filozoficzne Diecezji Rzeszowskiej*. 1998. Nr 5. S. 263–283.
510. Niemiec J. Zakład naukowo-wychowawczy Ojców Jezuitów w Chyrowie, 1886–1939. Rzeszow-Kraków : Instytut Europejskich Studiów Społecznych: [Poligrafia Wyższego Seminarium Duchownego], 1998. 486 s.
511. Novak M. Metropolita Andrzej Szeptycki i ks. Henryk Jackowski TJ (1880–1892). *Sensus Historiae. Studia interdyscyplinarne*. 2013. T. 10, nr 1. S. 21–38.
512. Olszewski D. Polska kultura religijna: na przełomie XIX i XX wieku. Warszawa: Pax, 1996. 311 s.
513. Opria I., Fedkov O. The Restoration of Church Orthodox Brotherhoods and Their Missionary Work in Right-Bank Ukraine. *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*. 2022. Vol. 42. Iss. 2. P. 64–77.
514. Pavone S. A Saint under Trial. Ignatius of Loyola between Alcalá and Rome. *A Companion to Ignatius of Loyola: Life, Writings, Spirituality, Influence* / ed. by R. A. Maryks. Leiden Boston, 2014. Vol. 52 : Brill's Companions to the Christian Tradition. P. 45–65.
515. Pelczar J. S. Masonerya. Jej istota, zasady, dążności, początki, rozwój, organizacya, ceremoniał i działanie. Według pewnych przeważnie masońskich źródeł. wyd. 4. Kraków : Druk W.L. Anczyca i spółki, 1914. 446 s.
516. Pelczar J. S. Zarys dziejów kaznodziejstwa w kościele katolickim. Kraków : Spółka Wydawnicza Polska, 1896. T. 2: Kaznodzieje polscy. 408 s.
517. Polgár L. Bibliographie sur l'histoire de la Compagnie de Jésus 1901–1980.

- Roma : Institutum Historicum S.I., 1990. Vol. 3 : Les personnes : 1, Dictionnaires, A-F. 685 p.
518. Polgár L. Bibliographie sur l'histoire de la Compagnie de Jésus 1901–1980. Roma : Institutum Historicum S.I., 1981. Vol. 1 : Toute la Compagnie. 559 p.
519. Polgár L. Bibliographie sur l'histoire de la Compagnie de Jésus, 1901–1980. Roma : Institutum Historicum S.I., 1983. Vol. 2 : Les Pays : 1, Europe. 601 p.
520. Puchowska M. Uroczystości szkolne i jezuicki teatr w Tarnopolu (1820–1886). *Wkład jezuitów do nauki i kultury w Rzeczypospolitej Obojga Narodów i pod zaborami* / red. I. Stasiewicz-Jasiukowa. Warszawa-Kraków, 2004. S. 563–596.
521. Pyszka S. "Jedność": Organ Związku Katolickich Robotników, 1898–1902. Kraków : Wydział Filozoficzny Towarzystwa Jezusowego, 1996. 71 s.
522. Pyszka S. Myśl społeczna jezuitów Prowincji Galicyjskiej w latach 1884–1918 na łamach „Przeglądu Powszechnego”. *Rocznik Filozoficzny Ignatianum*. 2017. T. XXIII, nr 1. S. 75–127.
523. Pyszka S. Sylwetki jezuickich publicystów i działaczy społecznych : 1872–1918. Kraków : Wydział Filozoficzny Towarzystwa Jezusowego, 1996. 119 s.
524. Reinerman A. The Return of the Jesuits to the Austrian Empire and the Decline of Josephinism, 1820–1822. *Catholic Historical Review*. 1966. Vol. 52, no. 3. P. 373–390.
525. Rogozińska A. Początki i rozwój oraz organizacja szkół urszulańskich w Tarnowie w latach 1877–1939. *Roczniki Humanistyczne*. 2000. T. XLVIII, Zeszyt 2. S. 145–168.
526. Ścrabski J. Kościół p.w. Św. Wincentego Ferreriusza i klasztor OO. Dominikanów z przynależnymi zabudowaniami w Tarnopolu. *Materiały do dziejów sztuki sakralnej na ziemiach wschodnich dawnej Rzeczypospolitej* / red. J. Ostrowski. Kraków, 2008. T. 16 : Kościoły i klasztory rzymskokatolickie dawnego województwa ruskiego. S. 271–304.
527. Seredyński W. Rys dziejów wychowania w biografijach i szkicach z szczególnem uwzględnieniem szkoły ludowej w Austrii i Polsce dla użytku Seminaryjów Nauczycielskich Polskich. Tarnów : Nakładem własnym, 1891. 240 s.

528. Sternicki A. Henryk Jackowski SJ : inicjator odnowy religijnej i społecznej Kościoła w Galicji. Kraków : Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna "Ignatianum", WAM, 2006. 41 s.
529. Topij-Stempińska B. Geneza pedagogiki ignacjańskiej. *Pedagogika Ignacjańska. Historia, teoria, praktyka* / red. A. Królikowska. Kraków, 2010. S. 87–106.
530. Topij-Stempińska B. Kasata zakonu jezuitów w polskiej historiografii XX wieku i w początkach XXI wieku. *Przegląd Historyczno-Oświatowy*. 2018. R. 61, nr 1–2. S. 214–231.
531. Topij-Stempińska B. Uczniowie jezuickich instytucji edukacyjnych w Galicji w XIX wieku. Portret zbiorowy. Kraków : Ignatianum, 2019. 440 s.
532. Topij-Stempińska B. Źródła do działalności edukacyjnej konwiktuszlacheckiego w Tarnopolu. *Studia Paedagogica Ignatiana*. 2016. T. 16, nr 3. S. 227–241.
533. Ujma M. Spuścizna pojezuicka w zasobach Centralnego Państwowego Archiwum Historycznego we Lwowie. *Studia z Historii Społeczno-Gospodarczej XIX i XX Wieku*. 2018. T. 20. S. 43–68.
534. *Wkład jezuitów do nauki i kultury w Rzeczypospolitej Obojga Narodów i pod zaborami* / red. I. Stasiewicz-Jasiukowa. Warszawa-Kraków : WAM, 2004. 756 s.
535. Wyczawski H. E. Zbiór materiałów do życia i działalności arcybpa Zygmunta Szczęsnego Felińskiego. *Studia Theologica Varsaviensia*. 1966. T. 4, nr 1. S. 167–249.
536. Yehrechii O., Drogomyretska L. The determination of the legal status of the Greek-catholic church in the Polish state (1919–1925). *Науковий і культурно-просвітний краєзнавчий часопис «Галичина»*, 2020. № 33. С. 159–167.
537. Zahajkiewicz M. T. Źródła i kierunki badań nad przeszłością łacińskiej archidiecezji lwowskiej. *Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne*. 1993. T. 62. S. 7–26.
538. Załęski S. *Historia zniesienia Zakonu Jezuitów i jego zachowanie na Białej Rusi*. Lwów: Nakładem Autora, 1874. T. 1. 390 s.
539. Załęski S. *Historia zniesienia Zakonu Jezuitów i jego zachowanie na Białej Rusi*. Lwów: Nakładem Autora, 1875. T. 2. 287 s.

540. Załęski S. *Jezuici w Polsce : w skróceniu, 5 tomów w jednym, z dwoma mapami.* Kraków : Drukiem i nakładem W.L. Anczyca i Sp., 1908. 369 s.
541. Załęski S. *Jezuici w Polsce.* Kraków : Drukiem i nakładem W.L. Anczyca i Sp., 1905. T. 4 : *Dzieje 153 kolegiów i domów jezuitów w Polsce.* 458 s.
542. Załęski S. *Jezuici w Polsce.* Kraków : Drukiem i nakładem W.L. Anczyca i Sp., 1906. T. 5 : Cz. 2. *Jesuici w Polsce Porozbiorowej. 1820–1905.* 782 s.
543. Załęski S. *O sodalisach Maryi.* Kraków : Nakładem Przeglądu Powszechnego, 1886. 45 s.
544. Załęski S. OO. *Jezuici w Stanisławowie: szkic historyczny.* Nowy Sącz: Nakładem Wydawnictw Towarzystwa Jezusowego, 1896. 85 s.
545. Załęski S. OO. *Jezuici we Lwowie.* Lwów: Czcionkami Drukarni Ludowej, 1880. 118 s.
546. Zulyak I., Klish A. Social and political orientations of the rome-catholic higher clergy in Galicia at the beginning of XX century. *Сторінки історії. Збірник наукових праць.* 2021. № 52. С. 104–112.

Енциклопедичні та довідкові видання

547. Czerniowce. *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564-1995* / red. L. Grzebień. Kraków, 1996. URL: <https://www.jezuici.krakow.pl/cgi-bin/rjbo?b=enc&q=CZERNIOWCE&f=1>. (data dostępu: 27.02.2023).
548. *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564-1995* / red. L. Grzebień. Kraków: Wyd-wo WAM, 1996. 888 s. URL: <https://www.jezuici.krakow.pl/bibl/enc.htm>.
549. Hrubant Józef Ottokar. *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564-1995* / red. L. Grzebień. Kraków, 1996. URL: <https://www.jezuici.krakow.pl/cgi-bin/rjbo?b=enc&q=HRUBANT&f=1> (data dostępu: 27.02.2023).
550. Kołomyja. *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564-1995* / red. L. Grzebień. Kraków, 1996. URL: <https://www.jezuici.krakow.pl/cgi-bin/rjbo?b=enc&q=KOLOMYJA&f=1> (data dostępu: 27.02.2023).

551. Lwów. *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564-1995* / red. L. Grzebień. Kraków, 1996. URL: <https://www.jezuici.krakow.pl/cgi-bin/rjbo?b=enc&q=LWOW&f=1&p=1> (data dostępu: 27.02.2023).
552. Misje Ludowe. *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564-1995* / red. L. Grzebień. Kraków, 1996. URL: <https://www.jezuici.krakow.pl/cgi-bin/rjbo?b=enc&q=MISJE+LUDOWE&f=1> (data dostępu: 27.02.2023).
553. Prowincja Zakonna. *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564-1995* / red. L. Grzebień. Kraków, 1996. URL: <https://www.jezuici.krakow.pl/cgi-bin/rjbo?b=enc&q=PROWINCJA+ZAKONNA&f=1> (data dostępu: 27.02.2023).
554. Prowincjałowie. *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564-1995* / red. L. Grzebień. Kraków, 1996. URL: <https://www.jezuici.krakow.pl/cgi-bin/rjbo?b=enc&q=PROWINCJALOWIE&f=1> (data dostępu: 27.02.2023).
555. Stanisławów. *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564-1995* / red. L. Grzebień. Kraków, 1996. URL: <https://www.jezuici.krakow.pl/cgi-bin/rjbo?b=enc&q=STANISLAWOW&f=1> (data dostępu: 27.02.2023).
556. Tarnopol. *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564-1995* / red. L. Grzebień. Kraków, 1996. URL: <https://jezuici.krakow.pl/cgi-bin/rjbo?b=enc&q=TARNOPOL&f=1> (data dostępu: 27.02.2023).

Підручники

557. Бірта Г. О., Бургу Ю. Г. *Методологія і організація наукових досліджень*: навч. посіб. Київ : «Центр учб. літ.», 2014. 142 с.
558. Гоцуляк В. *Історія, її методологія і історіографія як наукові та навчальні дисципліни* : навч. посіб. Черкаси : вид., Третяков О.М., 2016. 732 с.
559. Гуторов О. *Методологія та організація наукових досліджень* : навч. посіб. Харків : ХНАУ, 2017. 272 с.
560. Данильян О. Г., Дзьобань О. П. *Методологія наукових досліджень*: підручник. Харків : Право, 2019. 368 с.
561. Зацерковний В. І., Тішаєв І. В., Демидов В. К. *Методологія наукових*

досліджень : навч. посіб. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 236 с.

562. Медвідь В. Ю., Данько Ю. І., Коблянська І. І. Методологія та організація наукових досліджень (у структурно-логічних схемах і таблицях) : навч. посіб. Суми : СНАУ, 2020. 220 с.

Автореферати і дисертації

563. Гуменяк А. Домініканський орден у Львівській архідієцезії в другій половині XIX – середині 40-х рр. XX ст. : дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника». Івано-Франківськ, 2020. 260 с.

564. Навольська Г. Педагогічна діяльність ордену єзуїтів в Україні (XVII – Перша половина XVIII ст.) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Тернопіль, 2011. 231 с.

565. Стасюк А. Місіонерська діяльність ордену францисканців на Русі XIII – першої третини XV ст. : дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02 / ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника». Івано-Франківськ, 2016. 231 с.

566. Стасюк І. Греко-католицьке жіноче чернецтво Станиславівської єпархії (кінець XIX – перша половина XX ст.) : дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника». Івано-Франківськ, 2016. 247 с.

567. Яцків О. Жіночі осередки францисканства в Галичині у другій половині XIX – на початку XX ст.: структура, соціальні характеристики, суспільна роль : дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02 / ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника». Чернівці, 2021. 267 с.

568. Augustynek S. Prowincja Małopolska Towarzystwa Jezusowego w latach 1926–1939: Praca doktorska. Kraków, 2020. 384 s.

ДОДАТКИ

Додаток А

Праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Петраш А. Місіонерська діяльність Товариства Ісуса в м. Коломия (1896-1914). *Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис "Галичина"*. 2022. Т. 35. С. 96–108.
DOI: <https://doi.org/10.15330/gal.35.96-108>.
URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/istgal/article/view/6455/6733>
2. Петраш А. Місіонерська діяльність Товариства Ісуса в Станиславові (1883–1914 рр.). *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: історичні науки*. 2022. Т. 38. С. 125–137.
DOI: <https://doi.org/10.32626/2309-2254.2022-38.125-137>.
URL: <https://drive.google.com/file/d/1R5W6yuceOHIEsRrA2cYIJPNYkjlVqjKe6/view>
3. Петраш А. Діяльність реколекційного дому єзуїтів у Львові в 1907–1914 рр. *Вісник науки та освіти*. 2023. № 5(11). С. 902–913.
DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-5\(11\)-902-913](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-5(11)-902-913).
URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/vno/article/view/5000/5028>
4. Петраш А. Товариство Ісуса і консолідація марійських содаліцій у Львівській архідієцезії в кінці XIX – на початку XX ст. *Вісник науки та освіти*. 2023. № 4(10). С. 803–816.
DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-4\(10\)-803-816](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-4(10)-803-816).
URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/vno/article/view/4569/4593>
5. Петраш А., Жерноклеєв О. Ідея, структура і суспільне значення марійських содаліцій у Галичині в кінці XIX – на початку XX ст. Україна: культурна спадщина, національна свідомість та державність. 2023. № 37. С. 67–79. (особистий внесок здобувача 65%).
DOI: <https://doi.org/10.33402/ukr.2023-37-67-79>
URL: <https://www.inst-ukr.lviv.ua/download.php?portfolioitemid=798>

Опубліковані праці апробаційного характеру

6. Petrash A. Działalność jezuitów w Tarnopolu i Lwowie w latach 1852–1914. *Rocznik*

przemyski. Literatura i Język. 2022. Т. 58, nr 2 (26). S. 93–116.

DOI: <https://doi.org/10.4467/24497363RPLJ.22.004.17069>.

URL: <https://www.ejournals.eu/RPLJ/2022/2-26-2022/art/23029/>

7. Петраш А. Місіонерська діяльність Товариства Ісуса в Чернівцях (1885–1914). *Проблеми історії країн Центральної та Східної Європи: збірник наукових праць*. 2022. Т. 10. С. 252–269.

DOI: <https://doi.org/10.32626/2309-2262.2022-10.252-268>.

URL: <https://drive.google.com/file/d/1FNIGbnmTGnRk9-ZXtVVIZm1WEL9bPwF2/view>

8. Петраш А. Основні напрямки душпастирської праці ордену у Тернополі і Львові (1820-1914 рр.). *WayScience : Матеріали II міжнар. науково-практ. інтернет-конф. "Recent Trends in Science"*, м. Дніпро, 4–5 трав. 2023 р. Дніпро, 2023. С. 229–231.

URL: <http://www.wayscience.com/wp-content/uploads/2023/05/Conference-Proceedings-May-4-5-2023-2.pdf>

9. Петраш А. Основні джерела для дослідження діяльності ордену єзуїтів у Львівській архієпархії впродовж 1852-1914 рр. *WayScience: Матеріали II міжнар. науково-практ. інтернет-конф. "Future of Work: Technological, Generational and Social Shifts"*, м. Дніпро, 11–12 трав. 2023 р. Дніпро, 2023. С. 138–140.

URL: <http://www.wayscience.com/wp-content/uploads/2023/05/Conference-Proceedings-May-11-12-2023.pdf>

10. Петраш А. Роль Добромільської реформи у поглядах єзуїтів (1882–1904 рр.). *WayScience : Матеріали IV міжнар. науково-практ. інтернет-конф. "Development in Modern Crisis Conditions"*, м. Дніпро, 8–9 черв. 2023 р. Дніпро, 2023. С. 311–313.

URL: <http://www.wayscience.com/wp-content/uploads/2023/06/Conference-Proceedings-June-8-9-2023-1.pdf>

Праці, які додатково відображають результат дослідження

11. Петраш А. Товариство Ісуса у Східній Галичині в період правління австрійського імператора Франца-Йосифа I (1852-1916). *Давній Галич: науково-популярний часопис*. 2019. № 2-3. С. 12–14.

URL:

https://rada.info/upload/users_files/04054263/3953f683ee752f633e41833b25f291c8.pdf

Додаток Б

Термінологічний словник

Агрегація – процес канонічного приєднання марійської конгрегації до першої содаліції Prima Primaris, який символічно об'єднував їх в єдине ціле.

Асистент генерала – єзуїт, який допомагав генералу керувати орденом. Виконував виключно дорадчі функції. Слідкував за внутрішніми справами в асистенції.

Асистенція – регіон, який об'єднував декілька провінцій ордену.

Адорація святих дарів – особливий вид позалітургійного пошанування святих дарів, освячених під час Євхаристії. Завершується спеціальним богослужінням або індивідуальною молитвою перед виставленими на вівтарі дарами.

Генерал ордену – єзуїт, котрий мав найвищу владу в Товаристві Ісуса. Обирався генеральною конгрегацією ордену довічно. Затверджувався папою римським.

Генеральна конгрегація – орган, в якому брали участь провінціали та делегати ордену з усіх провінцій Товариства Ісуса. На цьому з'їзді, як правило, вибирали нового генерала або обговорювали питання, котрі торкалися діяльності всього ордену.

Дім третьої пробації – резиденція, в якій єзуїти проходили останній етап навчання до прийняття останніх обітниць.

Душпастирська праця – термін, яким позначають повсякденні обов'язки священників, такі як богослужіння, проповідь, сповідь, хрещення, проведення катехизмів тощо.

Катехизація – навчання основ християнства, яке передбачає підготовку людей до прийняття таїнств.

Конвікт – навчально-виховний заклад закритого типу.

Кoad'ютор – термін, яким в каталогах Товариства Ісуса називали братів, що займались господарською працею і не мали висвячень на священника. Також духовними коад'юторами називали єзуїтів, які отримали висвячення на священника. Зараз використовується рідше.

Марійська содаліція – релігійне товариство мирян, створене на честь Богородиці. Спільнота людей, котра входила до такої конгрегації, зобов'язувалась до відвідування релігійних практик, а також до активної участі в суспільному житті.

Міністр – єзуїт, який відповідав за матеріальну сторону функціонування дому. Здебільшого він був заступником суперіора, виконував його функції у разі відсутності або хвороби останнього.

Модератор – духовна особа, яка керувала марійською содаліцією.

Ризничий – брат, котрий допомагав проводити богослужіння і слідкував за порядком у храмі.

Місійний дім – основний осередок життя та діяльності Товариства Ісуса у населеному пункті. Ніколи не називався «монастирем».

Місія – душпастирська праця, котра тривала кілька днів і супроводжувалась реколекціями, проповідями, катехизмом тощо.

Провінціал – єзуїт, який відповідав за діяльність у провінції ордену. Призначався генералом. Термін повноважень провінціала тривав три роки та міг бути продовженим ще на три.

Провінція – територіально-адміністративна одиниця Товариства Ісуса.

Прокуратор – єзуїт, який відповідав за майно в місійному домі.

Профес – найвищий ступінь в Товаристві Ісуса. Єзуїт, котрий давав чотири урочисті обітниці: бідності, чистоти, послуху, а також вірності папі римському. Тільки професи мали право виконувати найвищі функції в Товаристві Ісуса

Резиденція – інша назва місійного дому єзуїтів. Цей термін не означав розкішного помешкання, але використовувався для позначення місійного дому Товариства Ісуса.

Реколекція – період, присвячений духовній віднові через молитву, конференції та сповідь. Зазвичай відбувався за 3–4 дні, але для самих єзуїтів міг тривати 30 днів. Основою для проведення реколекцій була книга св. Ігнатія Лойоли «Духовні вправи».

Содаліс – мирянин, який входив у марійську содаліцію.

Суперіор – настоятель місійного дому, котрий відповідав за його порядок та функціонування. Призначався провінціалом або генералом ордену. Термін повноважень суперіора тривав три роки та міг бути продовженим ще на три.

Схоластик – єзуїт, котрий навчався для висвячення на священика.

Травневе богослужіння – служба Бога, яка могла проводитись в каплиці або церкві в травні. Супроводжувалась проповідями й співами хору на честь Богородиці. Її головною складовою була Літанія Лоретанська, тобто особлива молитва до Діви Марії.

Третя пробація – річний період, який проходили єзуїти перед проголошенням останніх обітниць. Передбачала 30-денні реколекції, глибше пізнання ігнатіянської духовності та релігійного права.

Ультрамонтанство – ідеологія, суть якої полягала в ідеях посилення ролі церкви в суспільстві, а також зміцненні впливу папи римського в міжнародній політиці.

Формація – період від вступу в Товариство Ісуса до проголошення останніх обітниць. Іншими словами, процес навчання єзуїта, який передбачав вивчення статутів, наукових дисциплін і особливостей проведення апостольської праці.

Фуртіан – брат, який пильнував за входом до місійного дому, записував тих, хто з нього виходив, зустрічав гостей, передавав отримані листи.

Хейнал – сигнал труби, який оповіщає точний час.

Додаток В

Костел Непорочного зачаття в Тернополі десь між 1911 і 1913 рр.

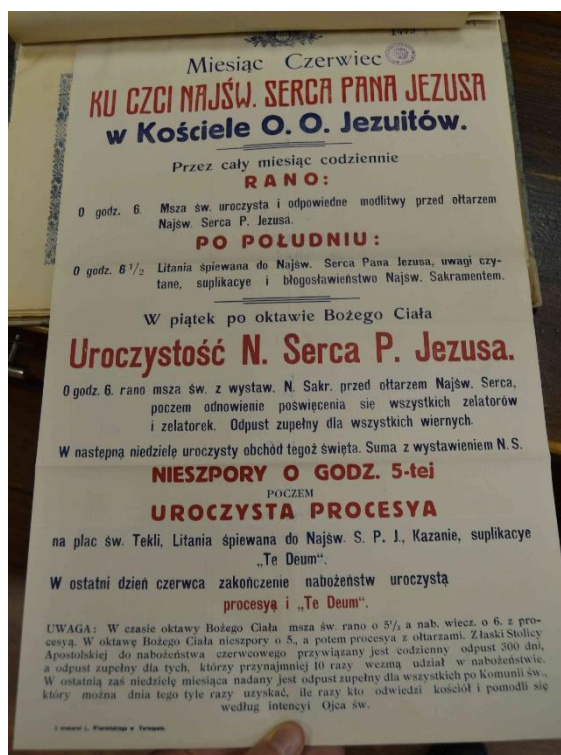
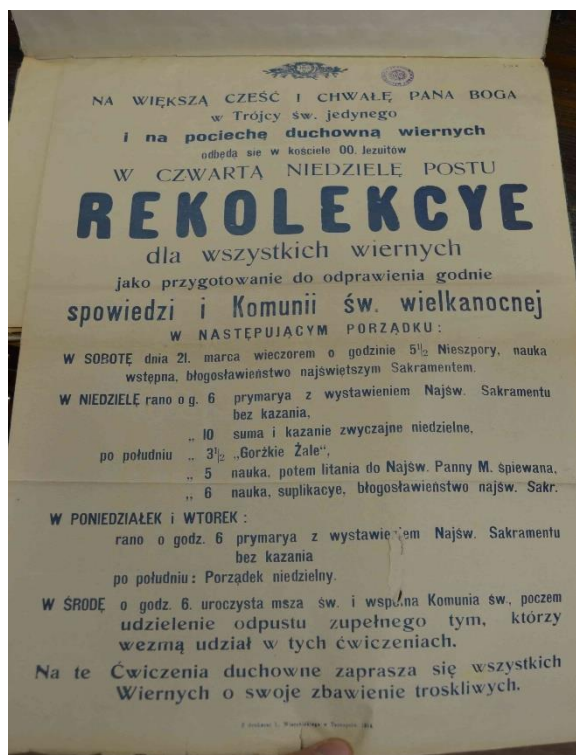
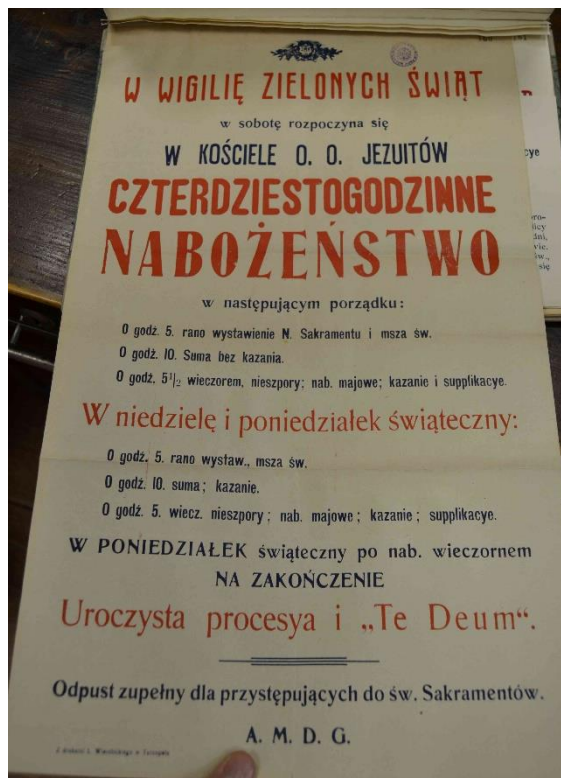
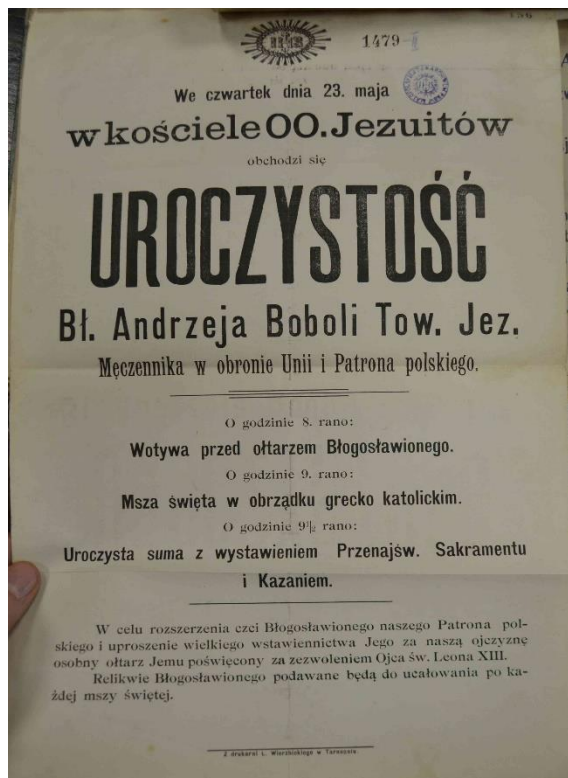

Джерело: <https://polona.pl/item/tarnopol-kosciol-jezuicki-ternopil-kostel-ezuickij,MTUzMTU5MDM/0/#info:metadata>

Дата звернення: 06.04.2023.

Події, організовані єзуїтами в костелі Непорочного зачаття в Тернополі

Джерело: [102, к. 156–157, 160–161].

Статистика діяльності Товариства Ісуса в Тернополі

	лип. 1878	лип. 1890	лип. 1903	лип. 1904	лип. 1905	лип.1906
Хрещення	-	-	31	55	1332	10
Сповіді приватні, генеральні	36565 1467	43051 766	60318 2106	47529 1603	58741 3073	45676 1891
Причастя	33000	50000	34200	29150	30391	31485
Настанови до 1-го причастя	19	172	130	16	99	57
Шлюби	-	-	1	3	16	1
Духовні вправи приватні, публічні	8 (загалом)	21 (загалом)	4 25	2 15	8 37	1 24
Проповіді в костелі, за межами	94 240	73 46	138 213	179 209	202 316	128 80
Катехизи в костелі, за межами, в школах	37 42 (разом з школами)	62 76 (разом з школами)	36 24 -	30 58 101	44 120 800	19 95 984
Візитації хворих, в'язниць, лікарні	237 21 361	285 2 109	49 - 3	37 - -	87 - 16	32 - -
	лип. 1907	лип.1908	лип. 1909	лип. 1910	лип. 1911	лип. 1912
Хрещення	9	58	35	20	20	3
Сповіді приватні, генеральні	45965 2295	50184 613	44968 1317	27744 293	47451 1959	29977 360
Причастя	35515	33995	41000	35050	43670	54300
Настанови до 1-го причастя	67	81	99	124	145	111
Шлюби	4	11	-	3	4	-
Духовні вправи приватні, публічні	2 17	2 27	6 39	3 23	6 49	- 10
Проповіді в костелі, за межами	111 115	228 156	163 295	127 79	178 173	135 52
Катехизи в костелі, за межами, в школах	16 87 866	23 52 1030	12 112 956	- 42 990	- 68 726	- 73 835
Візитації хворих, в'язниць, лікарні	222 5 15	29 8 125	131 4 25	21 - 36	105 - 259	26 - 1

Джерело: [44, к.73–74, 91–92; 29, к. 68; 231–240]

Костел св. Петра і Павла у Львові (1905 р.)

Джерело: <https://polona.pl/item/lwow-kosciol-jezuitow,Mzk3Mjkx/0/#info:metadata>

Дата звернення: 06.04.2023.

Додаток Е

Статистика діяльності Товариства Ісуса у Львові

	лип. 1878	лип. 1890	лип. 1903	лип. 1904	лип. 1905	лип.1906
Хрещення	-	-	-	2	2	39
Сповіді приватні, генеральні	29874 766	46574 2020	54708 1522	64107 1080	68127 8353	89895 5804
Причастя	34000	57000	76000	79500	82500	-
Настанови до 1-го причастя	12	12	4	76	27	67
Шлюби	-	-	-	6	8	31
Духовні вправи приватні, публічні	(загалом) 14	(загалом) 37	- 39	1 42	1 30	3 50
Проповіді в костелі, за межами	136 119	175 38	173 463	231 126	206 26	248 308
Катехизи в костелі, за межами, в школах	36 275 (разом з школами)	19 183 (разом з школами)	20 89 880	34 50 115	14 73 9	52 80 75
Візитації хворих, в'язниць, лікарні	65 - 6	301 - 6	74 7 -	77 - 25	78 1 9	96 2 26
	лип. 1907	лип.1908	лип. 1909	лип. 1910	лип. 1911	лип. 1912
Хрещення	9	19	1	2	1	2
Сповіді приватні, генеральні	72899 11960	71752 8150	74283 2459	92880 1812	79395 683	92261 2037
Причастя	87000	84000	150000	161000	165500	173000
Настанови до 1-го причастя	28	2	14	12	23	13
Шлюби	14	10	1	6	3	6
Духовні вправи приватні, публічні	3 75	4 26	1 33	4 29	- 28	3 28
Проповіді в костелі, за межами	232 294	194 198	266 55	225 24	233 60	244 36
Катехизи в костелі, за межами, в школах	36 50 52	70 63 188	35 3 47	34 - 69	32 - 63	30 82 65
Візитації хворих, в'язниць, лікарні	72 2 -	37 - 54	44 1 9	13 - -	23 - -	38 4 31

Джерело: [44, к. 73–74, 93–94; 231–240]

Коронація Богородиці у Львові (28 травня 1905 р.). Запрошення на подію із зображення ікони.

Джерело: [59, к. 2, 19].

Урочистий з'їзд колишніх вихованців тернопільського конвікту
(26–29 травня, 1906 р.)

Джерело: [85, к. 488].

Додаток 3

Посвячення наріжного каменю майбутнього реколекційного дому у Львові архієпископом Ю. Більчевським (29 вересня 1907 р.) і збудована будівля.

Джерело: [32, к. 12–13]

Додаток I

Статистика реколекцій, проведених орденом в Реколекційному домі

Роки	Кількість реколекцій	Кількість реколектантів	Кількість днів, під час яких проводились реколекції	Кількість священників, які проводили реколекції
1908–1909 рр.	56	420	194	10
1909–1910 рр.	70	483	238	15
1910–1911 рр.	74	612	254	15
1911–1912 рр.	71	785	224	12
1912–1913 рр.	87	681	296	11
1913–1914 рр.	75	599	244	10

Джерело: [32, к. 55].

Костел св. Станіслава Костки в Станиславові (1905 р.)

Джерело: <https://polona.pl/item/stanislawow-kosciol-oo-jezuitow-stanislaw-jezuitenkirche,NDMyNzY5/0/#info:metadata>

Дата звернення: 06.04.2023.

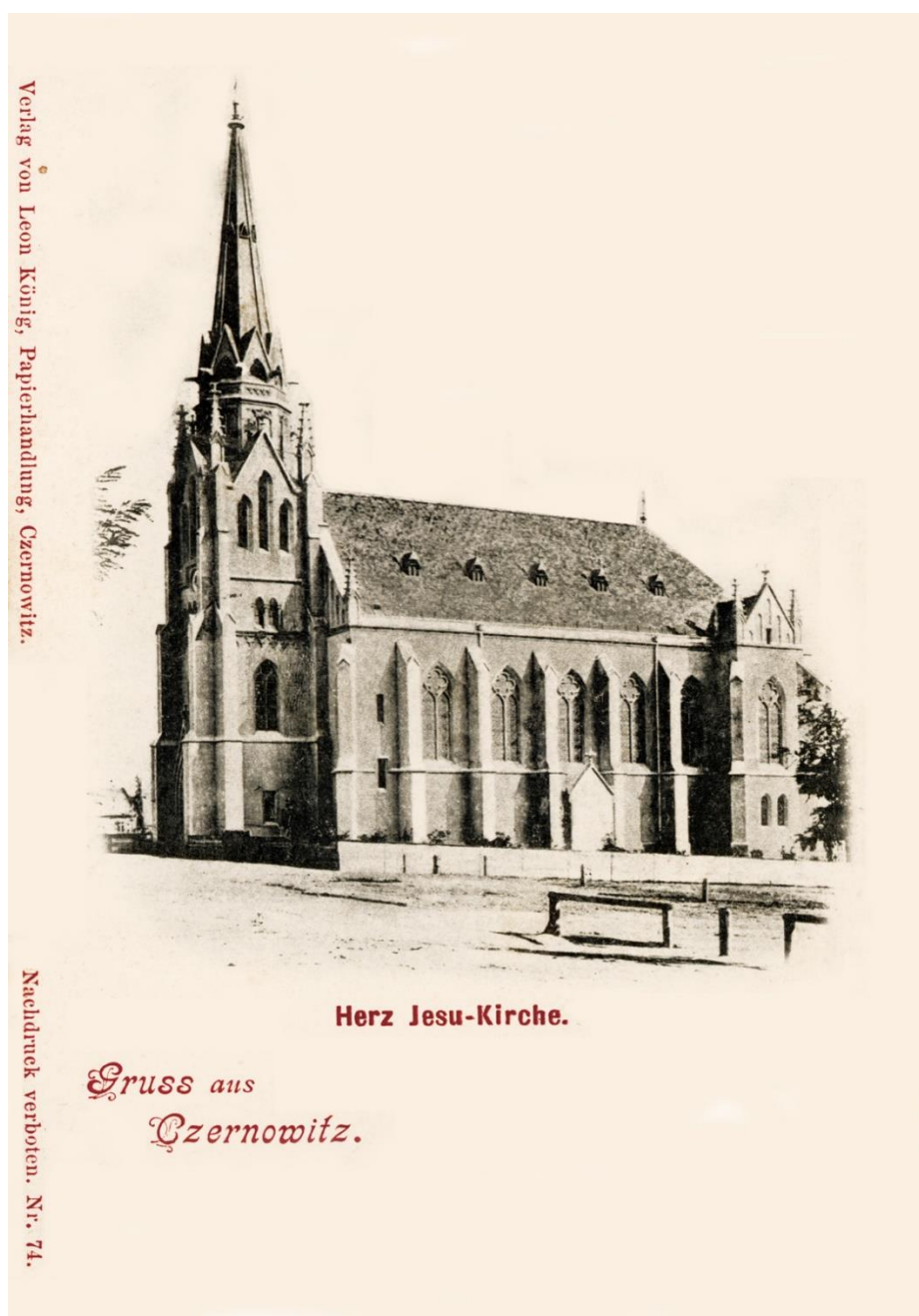
Додаток Л

Статистика діяльності Товариства Ісуса в Станиславові

	лип. 1903	лип. 1904	лип. 1905	лип. 1906	лип. 1907	лип.1908
Хрещення	5	7	-	1	1	93
Сповіді приватні, генеральні	25553 6654	26707 5368	28166 14277	23644 322	28426 582	28432 757
Причастя	3000	30050	29750	28660	29320	33830
Настанови до 1-го причастя	4	6	5	36	77	26
Шлюби	2	1	-	1	-	10
Духовні справи приватні, публічні	- 7	1 8	1 11	- 15	- 18	- 18
Проповіді в костелі, за межами	120 47	114 50	111 11	149 79	148 188	175 149
Катехизи в костелі, за межами, в школах	30 60 242	29 91 -	45 86 270	43 109 1520	20 444 950	24 1640 90
Візитації хворих, в'язниць, лікарні	155 3 7	89 69 52	75 - 11	22 74 7	23 48 4	67 150 39
	лип. 1909	лип. 1910	лип. 1911	лип. 1912	лип. 1913	лип. 1914
Хрещення	-	-	1	-	1	1
Сповіді приватні, генеральні	23853 213	28367 187	23427 305	22431 266	29138 268	34067 469
Причастя	35600	35550	40960	48100	49060	53300
Настанови до 1-го причастя	204	80	238	139	285	134
Шлюби	1	1	-	-	-	-
Духовні справи приватні, публічні	- 10	- 11	- 9	- 12	- 13	- 11
Проповіді в костелі, за межами	163 295	163 77	137 54	156 48	152 93	147 289
Катехизи в костелі, за межами, в школах	22 50 1061	23 236 809	13 297 806	17 20 1035	28 312 1488	16 385 1616
Візитації хворих, в'язниць, лікарні	53 22 17	46 23 18	60 20 13	25 270 -	95 16 9	30 42 9

Джерело: [88, к. 14–15; 231–240]

Костел Найсвятішого Серця Ісуса в Чернівцях (1900 р.)

Джерело: <https://jenikirbyhistory.getarchive.net/amp/topics/postcards+of+chernivtsi>

Дата звернення: 06.04.2023.

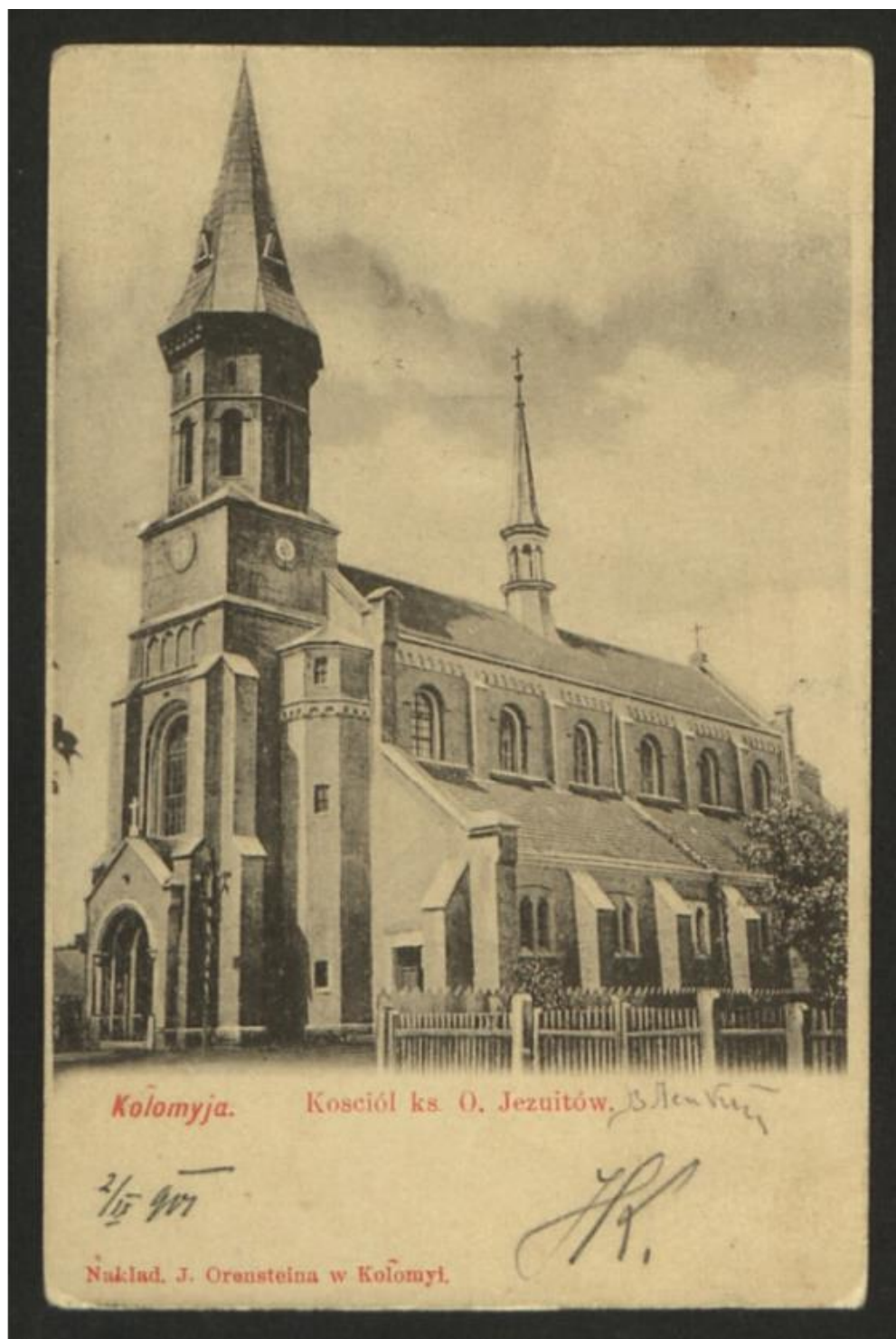
Додаток Н

Статистика діяльності Товариства Ісуса в Чернівцях

	лип. 1890	лип. 1903	лип. 1904	лип. 1905	лип. 1906
Хрещення	-	-	10	28	9
Сповіді приватні, генеральні	20838 1602	15364 728	17676 300	18499 537	16705 644
Причастя	6000	8330	10805	16522	14560
Настанови до 1-го причастя	-	10	262	151	65
Шлюби	-	-	-	4	7
Духовні вправи приватні, публічні		- 7	1 11	2 16	2 12
Проповіді в костелі, за межами	194 85	144 75	189 66	225 94	215 123
Катехизми в костелі, за межами, в школах	68 127 (разом зі школами)	64 19 650	15 10 1560	40 36 849	23 8 850
Візитації хворих, в'язниць, лікарні	12 - -	162 - -	28 - 7	64 - 2	28 - 3
	лип. 1907	лип. 1908	лип. 1909	лип. 1910	лип. 1911
Хрещення	18	33	22	5	12
Сповіді приватні, генеральні	18432 549	16185 303	18157 292	23612 1834	44470 1094
Причастя	15260	17500	18500	47000	45900
Настанови до 1-го причастя	200	207	207	287	186
Шлюби	12	8	5	-	1
Духовні вправи приватні, публічні	1 12	2 11	3 10	1 32	- 16
Проповіді в костелі, за межами	168 114	223 77	205 83	220 60	289 115
Катехизми в костелі, за межами, в школах	45 22 959	- 6 870	59 3 941	30 41 1135	- 36 1363
Візитації хворих, в'язниць, лікарні	29 1 13	30 5 -	22 60 40	34 30 30	19 31 35

Джерело: [44, к. 91–92; 231–240].

Костел св. Ігнатія Лойоли в Коломиї (1901 р.)

Джерело: <https://polona.pl/item/koilomyja-kosciol-ks-o-jezuitow,NzY5NzI5/0/#info:metadata>

Дата звернення: 06.04.2023.

Додаток II

Статистика діяльності Товариства Ісуса в Коломиї

	лип. 1902	лип. 1903	лип. 1904	лип. 1905	лип. 1906	лип. 1907
Хрещення		7	-	3	4	5
Сповіді приватні, генеральні	23550 191	14451 92	27710 404	30088 1146	30940 828	26556 240
Причастя	25740	13562	39111	39489	42293	38610
Настанови до 1-го причастя	43	200	127	113	144	79
Шлюби	-	-	2	2	2	3
Духовні вправи приватні, публічні	3 (загалом)	1 4	1 10	1 10	1 10	1 13
Проповіді в костелі, за межами	152 85	218 34	124 81	102 73	101 89	103 84
Катехизи в костелі, за межами, в школах	49 786 (разом із школами)	20 99 -	11 134 1184	14 4 896	21 - 1902	22 10 894
Візитації хворих, в'язниць, лікарні	79 66 26	128 - 14	10 - -	28 3 -	18 36 -	11 9 23
	лип. 1908	лип. 1909	лип. 1910	лип. 1911	лип. 1912	лип. 1913
Хрещення	6	4	7	3	12	7
Сповіді приватні, генеральні	28728 353	21933 376	24228 729	24718 236	25329 273	26914 189
Причастя	40280	40100	37930	44200	34400	39050
Настанови до 1-го причастя	118	115	14	66	81	70
Шлюби	2	4	1	-	5	5
Духовні вправи приватні, публічні	2 15	1 14	1 14	- 12	- 24	- 11
Проповіді в костелі, за межами	98 83	107 89	100 43	106 55	108 66	106 56
Катехизи в костелі, за межами, в школах	18 71 607	13 25 601	40 - 656	- - 610	- 32 867	- 7 592
Візитації хворих, в'язниць, лікарні	11 - -	4 6 -	26 13 17	- - -	92 40 5	29 44 6

Джерело: [44, к. 99–100; 109, к. 2-25; 231–240].

Содаліція панів з модератором о. Владиславом Войтоном в Коломійі, 1910 р.

Джерело: [31, к. 27].